Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19



Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19



Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19



Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19



Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

KW 364 E19

29036 B



Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Lusori cupido semper gravius excitus
instat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

DANIELIS SOVTERI
FLANDRO-BRITANNI
PALAMEDES;
ſiue
DE TABVLA LVSORIA, ALEA, ET VARIIS LVDIS,
LIBRI TRES.

Quorum I, *Philologicus*; II, *Hiſtoricus*; III, *Ethicus*; *ſeu Moralis*.



LVGDVNI BATAVORVM,
Ex officinâ ISAACI ELZEVIRI,
Academiæ Typographi.
cIↄ Iↄ cXXII.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Perilluſtri Domino ac Generoſiſſimo Heroi,

D. EDWARDO ZOVCHE,

S. MAVRE, ET CANTELVPE;

Quinque in CANTIO Portuum Guardiano, ſiue Præfecto;

Caſtri Douerenſis Conneſtabili; Arcani Conſilij Regij Conſiliario, &c.

Tum quoque

Generoſo, Ampliſſimo, & honorificentiſſimo Viro,

DOMINO EDWINO SANDYS,

Equiti Aurato, &c.

Illuſtriſſime Heros, *ac* Generoſe Domine:

TAmetſi terra marique à vobis diſiunctus, litteris vos compellare aggrediar, nihil tamen inſolentis, importuni, præpoſteri conari me, aut extra oleas tranſgredi, vt dicitur, vltraue ſepta tranſilire quiſpiam iudicare poterit; ſi vel qui ſim, & quo

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

animo fecerim, prius exploratum habuerit. Sum natione Anglus, ex Flandricis parentibus oriundus: natus in OPPIDO DOVERENSI, *quod eſt in tractu* CANTII, *portus opportunitate celebratiſſimum. Durus eſſem profecto, ſi paterni ſoli dulciſſimi charitatem memoriæ excidere paterer: ſi eius vtilitati, vel etiam gloriæ (ſi qua potero) incumbere negligerem. Deſidiæ arguar, an ingratitudinis? ſi conatu meo Rempub. illam deſtituerem. Cum enim (vt loquitur Cicero) patriæ tanta vis ſit, ac tanta natura, vt Ithacam illam in aſperrimis ſaxulis, tanquam nidilum, ædificatam Sapientiſſimus vir immortalitati antepoſuerit: mirum non erit, ſi me teneat* CANTII *ſoli florentiſſimi & amœniſſimi ingens deſiderium; vtpote in*

quo

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

quo DOVERNVM, *infantiæ meæ altrix, ſeſe offert: Etenim, vt ait Euripides,* πᾶν συντροφον γλυκύ: omne id cui innutriti ſumus, dulce eſt. *Et quid dulcius* CANTIO, *ſua gratiſſimi cœli ſerenitate? Quid gleba fertilius? Cuius gaudio animum non perfunderent pinguia frugiferaque arua? Quem non exhilararent ibidem montes amœniſſimi, in iiſque omne pecus,*

Quod montium anfractus pererrat,
Quod nemorum tegitur latebris?

Ibi, rerum omnium tam ad neceſſitatem ſatietas, quam ad voluptatem exuberantia. Ibi

Tum liquidi fontes, imis de collibus augent
Flumina per virides vndas voluentia campos.
Vnde ſitim ſedent pecudes, quæ pinguia tondent

Paſcua, quique feris onager ſaxa
inuia ſiluis
Incolit. Hic leuibus quæ tranant
aëra pennis,
Per virides paſſim ramos ſua tecta
volucres
Concelebrant, mulcentque vagis
loca ſola querelis.

Adeo vt qui tantarum diuitiarum poſſeßor, tantæ diuinæ bonitatis particeps factus eſt, nunquam ſatis Deum ſuum collaudare in omni ſua vita poteſt.

Ad quam C*ANTII fælicitatem & beatitudinem accedit (teſtante famigeratiſſimo & nobiliſſimo illo Gulielmo Camdeno)* incolarum elegantes, facillimi, ac compoſitiſſimi mores, ingeniorumque vis incredibilis: *CANTII* enim gens ſiue ruſtica, ſiue vrbana, pluſquam
cæterì

cæteri Angli antiquæ nobilitatis conſcientiam ſpirat, & ad honorificentiam, & hoſpitium cuiuſlibet pronior, &c. *Inter quos,* Illuſtriſſime Heros, *&* Generoſe Domine, *quemadmodum vos præ cæteris in ſede dignitatis & honoris ampliſſimi eminetis, ita & vos maximis virtutibus prælucere aliјs, quis inficias ire poteſt? Annon,* Illuſtriſſime Heros, *in maximis rebus Regni Britannici gerendis, virtutem & fidem tuam exploratam* REX MAXIMVS *habet? Annon & ſuæ Maieſtatis Regiæ obſeruantiſſimum clientem? Annon & ad gubernaculum Reipub. ſagacem ac indefeßum curatorem? Abunde hæc omnia teſtantur, omnes honores, omnes ſtatus, quos ſua Regali munificentia Rex in te contulit,*

tulit, & indies conferre non ſuperſedit.

Deinde, nec tua, Ampliſſime Domine & generoſe Eques, *tuis, nobiſque incognita Virtus, quam* Dominus *Deus, ſingulari quodam dono, in te contulit. In te autem ſingulares animi dotes, quæ vinculo prudentiæ, eruditionis, ſcientiæ, comitatis, & pietatis, (quæ omnium eſt regina) arctiſſimo ſunt colligatæ: eæque tantum apud* CANTII ORDINES *valuëre, vt te* Rerum *Cantianarum aduocatum & actorem in* Parlemento *Regio, non ſine ſubditorum omnium voto & applauſu, eſſe voluerint, atque ſtatuerint. Neque enim tanti muneris grauitas digne à quoquam ſuſtineri poteſt, niſi quem pietas, prudentia, iuſtitia, (vno verbo:) Virtus, ſuis omni-*

bus

bus numeris abſoluta, commendaret.

Sed cur longior ſim, Viri Illuſtres & Ampliſſimi, *in veſtris, quod ſcio non deſideratis, recenſendis laudibus & meritis? Si ea, prout res eſt, commemorare digne ſatis vellem (vt Plauti verbis loquar)* & face & viatico opus futurum eſſet, ad tam longæ narrationis iter. *Recordatio priorum, me ſatis mei officij admonet, & ad aliquod animi mei obſeruantiæque ſymbolum, & ſtudij propenſiſſimi erga vos documentum exhibendum, exſtimulat. Accipitote igitur placidis vlnis hunc noſtrum* PALAMEDEM, *ſiue* Commentarium de Aleatoribus, & varijs Ludis; *quem ſub ampliſſimis titulis veſtrarum dignitatum, & ſub veſtris honorificis nominibus emitto, & in lucem edo. Quem ſi*

amica & beneuola fronte ſuſcipiatis, erit mihi volupe, & gratiſſimum. Valete, Illuſtriſſimi Domini: *quibus libenter meas defero preces, & opto ex animo tranquillam in his terris vitam, & poſt illam gaudia æterna. Chriſtus filius Dei concedat, vt ipſi viuatis, & ipſi moriamini. Harlemi, die* XXV *Auguſti* cIɔ Iɔ CXXII.

Veſtr. Ampliſſ. Excellent.

obſeruantiſſimus

DANIEL SOVTERIVS, Eccleſiæ Harlemenſis Paſtor.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Ad Iuuentutem.

CVm Homo mortalis cupidinum ſuarum affectibus miſere in tranſuerſum huc illuc rapi ſe interdum patiatur, mirum non eſt, quod tantum vitiorum agmen, erga animam inſurgat. Quod vt in omnibus, ita & præcipue in Adoleſcentibus deprehenditur, in quibus adoleſcentia per iuueniles calores & voluptatum malarum ardores concitata, varijſq; effrenatis efferatiſq; moribus æſtuoſe ſeſe iactitans, veluti fretum irrumpit ad omnia vitia,& quo pernicius, eo perniciosius. Inter alia autem, innata & agnata vobis eſt, Adoleſcentes, peſtis illa aleatoria,cuius ardet mollis flamma medullas. Quot, quæſo, hodie inter vos maleferiati Adoleſcentes, albæque (vt aiunt) gallinæ filij, qui omiſſis bonis exercitijs,totos dies abaco & latrunculis conterunt? Neque id abſque maximo ipſorum damno, imo exitio: Etenim, quid non

damno-

damnoſa mali tulit alea? Quid non taxilli? Profecto peccandi cauſſam multis hi ſæpe dederunt. Hi multis

——*quoque ſemina præbent*

Nequitiæ:

Maxime, meo quidem iudicio, adoleſcentibus: quorum inprimis quia lubrica eſt ætas, & frenare ſeſe ac regere neſcia, ideo ad vitia his facillime eruditur. Nam alearum exercitio ipſi detenti, ab optimis liberalium artium ſtudijs animi peregrinantur, & ad maxima peccata proruunt. Imo quot, quæſo, Viri magni, aleatorij ludi voluptate ducti, ab honeſtis exercitijs ſe diuelli & ſeduci patiuntur? Ita autem plærunque euenit: vt qui ſe aleæ illecebris dediderunt, miſſos faciant honores, nec attingant Rempublicam, patiantur viros fortes labore, ſe otio ſuo perfrui: adeoque alea, res ipſis eſt pernicioſa, vt nihil altum, nihil magnificum ac præclarum ſuſcipere poſſint, qui ſuas omnes cogitationes in rem tam vilem, tam contemptam, tamque noxiam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

xiam abiecerunt. Reſtat igitur, vt huic peſti ac animi periculoſiſſimo morbo remedium afferamus, ac medicorum more, qui correpta ſimul & corrupta morbis membra præcidunt; ita turpes & pernicioſos, diuturna conſuetudine adhærentes, mores aleatorios amputemus.

At, quid mihi videor audire? Potius eſt, inquiunt, omittere adulta & præualida vitia, quam illud aſſequi, vt palam fiat, quibus flagitijs impares ſumus. His reſponſum volo, me quidem artem aleatoriam, præualidam & vetuſtate adultam agnoſcere, verum non idcirco omnem medicinam omittendam, omneque remedium amittendum & immaturum exiſtimandum eſſe: plus enim hic mouendo atque monendo, quam quiete aut ſilentio proficietur. Licet autem vitioſa illa cupiditas, non funditus ſtatim exſcindi, magna tamen ex parte, remedijs adhibitis, labefactari poteſt. Ne deſperemus fieri poſſe, quæ facta ſunt. Poſſunt autem ſenſim vi-

tiorum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

tiorum fomenta extingui, quæ momento vno extirpari nequeunt:

Tempore paret equus lentis animoſus habenis;
Et placido duros accipit ore lupos.

Quidni etiam Adoleſcentum ætas, ſi frenis leniter motis regatur, tandem flectetur, atque ad ſaniorem perducetur mentem, ſi in tempore ceruix eorum placido ſubdatur iugo? Hanc ego ſpem de vobis, Adoleſcentes, concipiendo, aggredior in hoc libro (cui titulus PALAMEDES) primum explicare, deinde oppugnare ludum aleatorium, vt vos cupiditatum malarum voraginibus immerſos adiuuem, ac emergere faciam, vt emerſi, ac prauis aleæ cupiditatibus (quod faxit Deus Opt. Max.) liberati, ad meliorem mentem & ad honeſtiora exercitia reuertamini. Valete, & beneuolis animis accipitote hunc noſtrum laborem, tanquam erga vos noſtri boni affectus σημεῖον, ac deſiderantis veſtram ſalutem τεκμήριον.

Ad Beneuolum Lectorem.

*B*Eneuole Lector, recte, meo quidem iudicio, ait Poeta: *amant alterna Camenæ:* nam, vt Seneca, ſcribit: *danda eſt animis remiſſio, vt meliores, acrioreſque requieti ſurgant.* Vt fertilibus agris non eſt imperandum, cito enim exhauriet illos nunquam intermiſſa fæcunditas; ita animorum impetus, aſſiduus labor frangit; vires vero recipient paulum reſoluti & remiſſi. Quas ne animo meo, indies negotiorum Eccleſiaſticorum mole grauato & preſſo, videar velle ſubtrahere, ideo remiſſius ſtudij genus aggreſſus, me ad aleam contuli, non eam in tabulis iaciendam verum ex hominum ſocietate eijciendam, nec non ex albo honeſtornm ludorum expungendam. Non eſt autem æquum, vt iſto genere ludi delectetur Chriſtianus, in quo vberrima vitiorum eſt copia. Fateor quidem, *aleas tractare, non videtur multis eſſe peccatum,* vt inquit Chryſoſtomus, *ſed tamen infinita mala vitæ, ea ſolent inferre:* adeo vt nemo mihi periculoſius ludere & laborare videatur, quam is, qui aleæ ſtudio trahitur.

Cuius ſtudio & amori ne quis immoretur, aut immoriatur: en hic me offero fidelem Ἀλεξίκακον ad noxiam illam ac peſtiferam cupiditatem, demonſtratis honeſtioribus

bus

bus ludis atque exercitijs ex animis adoleſcentum euellendam. Nec hoc alienum à meo, quo fungor, munere Eccleſiaſtico. *Miſi autem iamdudum manum ad aratrum Domini,* (cum Bernardo loquor) *in Eccleſia Chriſti ſpeculator factus ſum, debitorque ſapientibus & inſipientibus:* Prædicare igitur non tantum debeo, ſed etiam reprehendere delicta publica publice, tam ſcripto, quam dicto, iuxta illud Apoſtoli 1. Timoth. c. 5. v. 20. *Eos, qui peccant, coram omnibus argue, vt reliqui timeant.* Naturâ quidem contumax eſt humanus animus, in contrarium atque arduum nitens: at bonis iuuandus præceptis, corrigendus dehortationibus, & interuentu ſalutarium monitorum ad frugem reuocandus. ſiquidem nihil tam præclarum, hominique conueniens eſſe poteſt, quam erudire homines ad rectam vitæ rectæ rationem (relictis vitijs) capeſſendam.

Atque in his habes, *Beneuole Lector*, inſtituti operis cauſſam & materiam; quam vt ordine conſpicuo tractem, ac tibi tradam, diſtribui eam in partes tres, quarum prima Philologica; ſecunda Hiſtorica; tertia Ethica, ſeu moralis, quæ circa præcepta vitæ in melius mutandæ verſatur. In priori parte paulo fui prolixior quam ſtatueram, nec alia de cauſſa, quam quod mihi quædam notatu digniſſima &

ma & inſtituto noſtro accommodatiſſima ab humaniſſimis & doctiſsimis viris erant ſuppeditata: quæ licet non mea, tamen operi intexere malui, quam te ijs priuare. Tu, *Lector Beneuole*, noſtris laboribus feliciter fruere, &

Viue, vale: ſi quid nouiſti rectius iſtis,
Candidus imperti; ſi non, his vtere mecum.

Bonis placuiſſe mihi, ſat eſt: non enim curo iſtum ranarum chorum, quæ bonis litteris & litteratis obſtrepere gaudent, quarum magnus vbique locorum eſt numerus. Quibus licet non ſatis apertum os aut lingua prompta videtur, quæ meditata pectore euoluat, nihilque poſsint ad communem afferre fructum, nihilominus ſemper parum integre atque inconſiderate æſtimant loquutum aut ſcriptum, quicquid alij aut ſcribunt, aut loquuntur. Natura pugnaces ſunt, tantum vt ſententijs & laboribus aliorum abſque ratione contradicant; & aduerſus peritos, peruicaces. Verum, iſtis fortiter neglectis, oportet nos ea ſequi, & ſcribere, (quod felix fauſtumque ſit) quæ maxime ſunt in rem Iuuentutis Chriſtianæ. His Vale iterum atque iterum.

In aleam.

ERgone lethali perdes, tu dira Voluptas,
Chriſticolas, tu melle tuo, tanquam altera Circe?
Alea Scylla vorax, ſpecies certiſsima furti,
Non contenta tui ſemel exhauſiſſe profuſas
Sectatoris opes, animum quoque perfida merges?
Quin etiam corpus, nimia dum torpet in vmbra,
Mille reples ſæuis, requies vaniſsima, morbis:
Grande nefas, damnoſa lues, ſcelerata libido,
Fœda, furax, infamis, iners, furioſa, ruina
Illex, & ſacri contemptrix Numinis, & nex.
Hæc nimirum adfers tecum mala, tetra Voluptas.
Ne tanti ergo pio cuiquam ſit ludere iactis
Sortibus, & tali dubios adſciſcere caſus:
Sed valeant talique vagi, chartæque nocentes,
Quæque alia incerto dant plurima damna rotatu.
Me, Muſæ, in veſtro iuratum adſcribite cœtu
Sorti hoſtem, ludique tamen non neſcium honeſti.

Moni-

Monitum
Ad Iuuentutem.

ILliciti luſus fugiantur, & alea fallax
  Ne tibi iactetur: nam mala multa parit.
Concitat hæc rixas, pugnas, periuria, cædes,
  Hæc graſſatores, ſacrilegoſque facit.
Hinc etiam veteres vetuerunt legibus olim
  Infames fieri, quos iuuat illa: liquet.
Nam nimium, turpis res eſt, & ſordida, luſus
  Hoc genus, ingenuo nec quoque digna viro.
Dæmonis inſtinctu ſibi quod reperere maligni
  Cum varijs Homines in ſua damna dolis.
Perpendas animo quid in hoc certamine fiat,
  Quam multis noceat dira cupido lucri.
Perditur inprimis, quo nil pretioſius, ipſum
  Tempus: opes pereunt: hinc venit omne nefas.
Horrendas iactant voces, conuicia miſcent,
  Enſibus infeſtis in ſua fata ruunt.
Vulnera per Chriſti iurant, per Nummia Patris,
  Omnes per diuos, omnia perque ſacra.
Quique ſemel barathrum fuerit delapſus in illud,
  Haud vllis valeas hunc reuocare modis.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

In Aleam, & Aleatores,

MARTIALIS MONERII

Elegia.

CÆca dedit gnatam cauſſarum inſcitia Sortem,
  Cuius cæcorum mox ſeges orta vtero eſt.
Extremum (vt perhibent) illi dedit Alea ventrem,
  Non expectato præcoqua nata die.
Quæ mox proſiliens humentibus humida rimis
  Fœcundi faceret ventris vt eſſe fidem,
Hanc produxit aquæ ſobolem, quæ Lachryma vulgo eſt,
  Nimirum humorem quod fuit humor agens.
Mox inconſultam pueris par reddita mentem
  Protulit, atque inopes conſiliorum animos.
Donec iam iuueni Baccho iuuenarier vna
  Collibuit, rigido mox tumefacta Deo.
Ex quo, Mercurio in Cancrum inclinante, gemellos
  Edidit, ingluuies, furtaque venter erant.
Et iam Marte ſuperfœtans, confeſſa maritum,
  Rixarum genuit, monſtra timenda, luem.
Demum emenſa pares annis muliebribus annos
  Endeia voluit nomen habere Deæ.
Credo quod exhauſtos aliena ad limina cogat,
  Atque ſitu miſeros ſordidiore notat.
Quos ceu Circeis mutat Dea dira venenis,
  Atque humili excelſa ſiſtit ab arce loco.
O fœlix nimium priſcis iuglandibus ætas,
  Cum foret imberbi terra nouella Ioue.
Alea ſola fuit puerilibus orta cachinnis,
  Sæpius & collo nux repetita breui.
Tortus & in numerum plagoſo verbere turbo,
  Fluminis aut funda miſſus ad alta lapis.
Aut honor in triuiis equitata paludis arundo,
  Troiaque confictis ludicra velitibus.

Alea

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Alea ſola ſenum, crepitacula, cottabus, ollæ,
Phænida, par, impar, lattages, aſtragali.
Ipſaque non pretium. ſed erat victoria riſus,
Poppyſmi, plauſus, ſerta, chorea, nuces.
Hibernus donec retineret in ædibus horror,
Iungeret & talus tecta propinqua mero.
Poſt, creſcente Ioue, vna & progrediente furore,
Ludicra nummorum fœdera rupit amor.
Non tamen acris adhuc talos iactura notabat,
Maiorumque dabant lucra puſilla fidem.
Deuentum eſt ſenſim magnis, ceu parua fauilla
Quæ fuerat, ſummum mox rapit igne larem.
Continuo pueris licta nuce talus inhæſit;
Et ſenibus tali teſſera facta vice eſt.
Inde Aſini, Venus, atque Canes, & Senio dexter.
Et genus hoc varij proſiliere modi.
Frangere tum patrum cœpere peculia nati,
Hinc cœpit ſobolis rem lacerare parens.
Et, velut exitio deeſſet ſatis ampla facultas,
Altera in hanc venit cauſſa fritillus opem;
Quod minuat, nam voce patrum minuiſſe friare eſt;
Aut quia ſvrs ſæuo conſonet ipſo freto.
Hæc veteres: Sed nos, quorum eſt vitioſior ætas,
Vt vitio, cauſſa vicimus & vitij.
Acceſſit pictæ damnoſa inuentio chartæ;
Poſterior facti tempore, clade prior.
Credo aliquis Dæmon, mundoque inimica voluntas,
Sparſerit hac orbi triſtia damna via:
Aut his picturis animas exerceat Orcus,
Vnde vt tormentis eliciat lachrymas.
Aut hac ſorte vmbris flagrorum diuidat ictus,
Quot patiare Typhœu, quot patiare Pelops.
Quot iam Syſiphij montis labor impleat annos,
Quotque Ixioniæ ſæcla terenda rotæ.
Quamque diu Lapithûm duret ceruicibus horror,
Cribraque Belidibus quam diuturna fluant.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Quin, ſi vera placent, tabulis legit Æacus illis
Ceu Hieroglyphicâ crimina cuncta notâ.
Non alio miſeri cruciantur iudice Manes,
Sontibus hic teſtis, formula, lex, liber eſt.
Nos tamen exitij proles ſecura iocamur,
Et tegitur ludi nomine pernicies.
Nempe vnum ſupereſt, ſibi quod meditata iuuentus
Thrax oblectandis dicitur eſſe animis:
In laqueum tecto pendentem immittere colla,
Stare globo, læuâ cultra tenere manu:
Mox, aut obtentum dextra præcidere funem,
Aut dare ſubmoto pendula colla globo.
O extrema mali facies! iam ſumma tenemus:
Quid tandem adijcient ſæcla futura ſui?

INDEX

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

INDEX CAPITVM TRIBVS HIS DE ALEA LIBRIS COMPREHENSORVM.

Libro primo:

CAPVT I. Pag. 1.

INſtituti Operis ratio, & Argumentum.

CAP. II. pag. 3.

De Tabula luſoria, & de vario eius vſu & denominatione apud Veteres.

CAP. III. pag. 6.

De Pyrgo, ſiue Turricula tabulæ appoſita.

CAP. IV. pag. 13.

Ludus Latrunculorum. *Tabula* Latruncularia. *Calculi milites, & hoſtes. Ii vitrei, gemmei, & in duas partes diuiſi, diſcolores. Inſidiæ.* Scacchia. *Etymologia eius nominis variè inquiſita.*

CAP. V. pag. 17.

Calculi *Latinorum*, Scalculi *Italorum & Gallorum.* Excalculari. *Hiſpanorum* Axedres *ſiue* Axadres, *quaſi* exquadri. Scalclus *pro* calclus, & Scalcius *vel* Scacius *pro* Scaclus *vel* Scalculus.

CAP. VI. pag. 19.

Latrones & Latrunculi *vnde dicti.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

CAP. VII. pag. 21.

Scacchiæ, *ludus diuerſus ab antiquorum* Latrunculis, *quorundam ſententia.* Πλινθίον.

CAP. VIII. pag. 22.

Recepta opinio firmata nouo tibicine, oſtenſumque Latrunculos Scacchiæ ludum omnino eſſe.

CAP. IX. pag. 24.

Scacchiæ luſus, idem qui recentioribus Græcis Ζατρίκιον. *qui ludus imaginem belli habuit;* ζατρικίζειν *eum ludum ludere.*

CAP. X. pag. 25.

Vnde orta Zatricij *appellatio, ex ſententia Salmaſii.* Γραμμαί. Γραμμικαὶ χῶραι. μονόχωρος, adunatus in Tabula. Χῶραι. Πόλεις. πόλις. ζητρεῖον, ζάτριον.

CAP. XI. pag. 27.

Zatricium & Axadres. *Perſicum vocabulum (cum Scriuerio) non Græcum (cum Salmaſio.) De Tabulæ Latrunculariæ ſiue Scacchiæ Inuentoribus Petri Teixeiræ Hiſpani ſententia laudata.*

CAP. XII. pag. 30.

Quis Tabulæ luſoriæ, ſiue ludicræ dimicationis Inuentor.

CAP. XIII. pag. 33.

Tabulæ Palamediacæ deſcriptio ſecundum Suidam, Cedrenum, & alios. Allegorica eius expoſitio.

CAP. XIV. pag. 37.

Ψηφοβόλον *(ex Turnebi ſententia) fritillus. Pyrgus, turricula; teſſera, talus; tabula luſoria; Latronum*

ludus;

ludus; grammiſmus; grammæ; calculi ordinarij, & vagabundi; & inciti: Prouerbium, Res ad incitas rediјt.

CAP. XV. pag. 39.

Palamediacus Abacus; Tabula. Q. Mucius Scæuola luſor egregius. Collis, colus, ἡθμὸς. *Calculi rubri atque albi. Nigri item atque albi. Delicatorum aurei argenteique denarij, pro iјſdem.*

CAP. XVI. pag. 43.

Ludus duodecim ſcriptorum. Scripta, & ſcriptula, calculorum ſedes ac regiones.

CAP. XVII. pag. 46.

Alea & Calculorum ludus ſenum oblectamentum; Heroum etiam & magnatum. Valerij Maximi, de Scæuolæ aleatorio exercitio, locus varie tentatus.

CAP. XVIII. pag. 51.

De ludi aleatorij inuentione variæ ſententiæ.

CAP. XIX. pag. 55.

Tabulæ veteris forma, & ſcriptorum luſoriorum in ea deſcriptio.

CAP. XX. pag. 63.

Græcorum Πόλις. Διαγραμμισμὸς. Χῶραι Γραμμαὶ, Γραμμικαὶ χῶραι. Γραμμισμὸς. Πόλις *&* Ζατρίκιον *idem: forſitan &* Πεττεία. κύνες.

CAP. XXI. pag. 68.

Πεττεία *veterum Græcorum, & Ægyptiorum, Meurſio,* Ζατρίκιον *Recentiorum, & Scacchia.* Πεττεία *quaſi* πεντέια. Ἱερὰ γραμμὴ, Τὸν ἀφ' ἱερᾶς κινεῖν *&* Πόλει παίζειν, *Prouerbia.*

CAP. XXII. pag. 71.

Imperator exire, *in ludo Latrunculorum; item-que*, Ad incitas redigere. Calculi ordinarij, vagi, & inciti. Scacus mattus *qui dicatur, nouè expoſitum à Salmaſio*,

CAP. XXIII. pag. 73.

Græcorum Πεττεία, *ſiue* Κυβεία, *calculis teſſeriſque ludebatur*. Calculi *Latinorum*. Ψήφων παιδία. *Latrunculorum luſus ſolis calculis peragebatur. Vbi ars ſola; alea vero in teſſerario ludo & talario, quæ propriè* alea.

CAP. XXIV. pag. 77.

Ouidij inſignis locus emendatus. Calculum dare, reducere, reuocare. Ἀναθέσθαι ψῆφον. *Boli*, βόλοι. *Turnebi error*. Dati *vel* Dadi, & Iacti, *voces vulgares*.

CAP. XXV. pag. 81.

Ἀστραγαλισμός, *ſiue Talorum ludus luculentiſſimè Eraſmi manu deſcriptus, atque expoſitus*.

CAP. XXVI. pag. 88.

Iactus Talarij triginta quinque. Nomina quorundam, ſtudio atque opera Iohannis Meurſii eruta. Salmaſii ioculare commentum de Antigono & Diuo. Δίβος.

CAP. XXVII. pag. 93.

Nomenclatura reliquorum Iactuum tam talariorum quam etiam teſſerariorum. Eorum ſeptuaginta producti, ex eiuſdem Meurſii obſeruationibus.

CAP.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

CAP. XXVIII. pag. 98.

Qui Iactus in teſſeris taliſue ſecundi, lucroſique, qui aduerſi, ac damnoſi: qui etiam medij.

CAP. XXIX. pag. 122.

De Talis & ludo Talario, Galeoti Martij, & Georgij Merulæ, obſeruationes.

CAP. XXX. pag. 126.

Alea Allegorica & Prouerbialis.

CAP. XXXI. pag. 131.

Alea Ὀνδροκεφαλική.

CAP. XXXII. pag. 138.

Alea Auguralis.

CAP. XXXIII. pag. 146.

Alea Philoſophica.

Libro ſecundo:

CAP. I. pag. 149.

ALeæ vſum, vt hodie, ita olim quoque vſitatiſſimum fuiſſe.

CAP. II. pag. 151.

Aleatores ipſis Ethnicis diſplicuiſſe.

CAP. III. pag. 153.

A Regibus aleæ ludus damnatus.

CAP. IV. pag. 158.

Ius Canonicum, Aleatores ſeueriſſimè punire.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

CAP. V. pag. 161.

Aleæ luſus Orthodoxis patribus merito inuiſus.

CAP. VI. pag. 165.

Aleæ ludo, præcepta primæ Decalogi tabulæ violari.

CAP. VII. pag. 169.

Præcepta ſecundæ tabulæ ludo aleæ violari.

CAP. VIII. pag. 180.

Ius naturale aleæ vſum condemnare.

CAP. IX. pag. 183.

Aleæ luſum damnandum ex ipſis aleatorum internis pœnis, demonſtratum.

CAP. X. pag. 185.

Ex ipſis aleatorum externis pœnis, aleæ ſtudium inhoneſtum illicitumque habendum.

CAP. XI. pag. 192.

Aleæ luſum contemnendum, Deoque ſummopere diſplicere, ex ipſis aleatorum æternis pœnis conuinci.

Libro tertio:

CAP. I. pag. 197.

HOneſta exercitia concedi.

CAP. II. pag. 199.

Summos viros & multa laude inſignes luſu aliquando & rebus ludicris indulſiſſe.

CAP.

CAP. III. pag. 201.

Quatuor ludorum genera Homero commemorata.

CAP. IV. pag. 205.

Pila ludus.

CAP. V. pag. 214.

Nuces.

CAP. VI. pag. 217.

Ἀλεκτρυομαχία, *ſiue gallorum gallinaceorum certamen.*

CAP. VII. pag. 220.

Quatuor ludorum genera ab Imper. Iuſtiniano conceſſa.

CAP. VIII. pag. 222.

Chartarum luſoriarum ludi ſcurriles.

CAP. IX. pag. 223.

Italorum luſus, ſortiri digitis.

CAP. X. pag. 225.

Inhoneſti Mechanicorum ludi tres.

CAP. XI. pag. 227.

Heroum luſus, vulgo Scacarius *dictus.*

CAP. XII. pag. 230.

Græcanicæ Iuuentutis, Trochus.

CAP. XIII. pag. 233.

Exercitium in arcubus & ſagittis.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

CAP. XIV. pag. 234.

Hiberna in glacie exercitia.

CAP. XV. pag. 236.

Studioſorum remiſſionem, & recreationem, verſari circa dulcem Muſicæ artis harmoniam.

CAP. XVI. pag. 240.

Schola Chriſtianæ Iuuentutis Reformatæ: in qua voluptates honeſtiores datæ, ac commendatæ.

CAP. XVII. pag. 243.

Finis Operis: in quo generalis admonitio ad Iuuentutem.

Danielis Sovteri

PALAMEDES,

ſiue

DE TABVLA LVSORIA ET ALEATORIBVS

LIBER PRIMVS.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

PALAMEDES,

ſiue

DE TABVLA LVSORIA, ET ALEATORIBVS.

Capvt I.

Inſtituti Operis ratio, & Argumentum.

Ouid. Triſt. lib. 2. eleg. 1.

Leges arteſque ludendi aleam à nonnullis tradita.

SVnt alijs ſcripta, quibus alea luditur, artes:
Hoc eſt ad noſtros non leue crimen auos.
Quid valeant Tali, quo poſsis plurima iactu
Figere, damnoſos effugiasq; Canes.
Teſſera quos habeat numeros, diſtante vocato:
Mittere quo deceat, quo dare miſſa modo.
Diſcolor ut recto graſſetur limite miles,
Cum medius gemino calculus hoſte perit.
Ut magè velle ſequi ſciat, & revocare priorem,
Nec tutò fugiens incomitatus eat.
Parua ſed eſt ternis inſtructa tabella lapillis;
In quo viciſſe eſt, continuaſſe ſuos.
Quique alij luſus (neque enim nunc perſequor omnes)
Perdere rem caram tempora noſtra iubent.

A nobis improbata ac reiecta.

Non idem nobis eſt animus, ſed longe diuerſiſſimus, ac iuxta Muſicorum prouerbium, diſcrepans δὶς διὰ πασῶν. Etenim medicamentum diligenter applicabimus, quo fori aleatorij malum, ſtudiumque immoderatum, è vita humana amoliri poſſit, & in vltimas terras tandem aliquando deferri. Interim

Perſ. Sat. 3.

——————quid dexter Senio ferret,
Scire erit in voto.

Veterum, inquam, aleam in gratiam ſtudioſæ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

dioſæ juuentutis, excuſſis doctiſſimorum Philologorum armariolis & libris, quatenus licet in tanta rei obſcuritate, deſcribam hic curatius, quam unquam ante me factum à quoquam memini: oſtendens inter alia,

———*damnoſa Canicula quantum*
Raderet. — *Perſ. Sat. 3.*

—*Neque enim* (etiam hodie: pudet, & piget me referre) *loculis comitantibus itur*
Ad caſum tabulæ, poſitâ ſed luditur arcâ. — *Iuuenal. Sat. 1.*

Si tu lapſabunde, quiſquis es,
Peſsimorum peſsime, audax, ganeo, * *luſtro, aleo,*
ad ſanitatem reduci poteris noſtra hac lucubratiuncula, erit quod ſerio triumphem; & iam votorum meorum ſummam attigi.

*Al. *lurco. Nævus, an Nouius? apud Feſtum de Verb. S.*

QVOD IGITVR FELIX FAVSTVMQVE SIT; agam de blanda, ſed damnoſa, &
———*vetitâ legibus aleâ.* — *Horat. 3. Carm. 24*

Argumentum, & commentarioli huius ratio.

Quam bene & vtiliter, candidi atque eruditi lectoris eſto iudicium. Famæ mihi nunc hæc iacta ſit alea; his ſubſiciuis horis, Saturnalicijs vulgi ferijs, &
———*libertate Decembri.* — *Idem lib. 2. Sat. 7.*

Qua & mecum, Lector beneuole,
(*Quando ita majores voluerunt*) *utere.*——

Otium ſine literis, viui hominis ſepultura

Quid potius faciam? non ſum qui ſegnia ducam
Otia: mors nobis tempus habetur iners.
Nec iuuat in lucem nimio marceſſere vino:
Nec tenet incertas alea blanda manus. — *Ouid. de Pont. lib. 1. Eleg. 6.*

Non mea magnanimo depugnat teſſera talo,
Senio nec noſtrum cum Cane quaſſat ebur. — *Martial. l. 3. Ep. 1*

Alea parua nuces & non dãnoſa videtur.

Quattuor in nucibus, non amplius, alea tota eſt:
Lude inquis, nucibus: perdere nolo nuces. — *Ouid. de Nuce. Mart. lib. 4. Epigr. 1.*

† Μανείην μᾶλλον ἢ ἡσθείην: *Inſaniam potius, quam iſta voluptate gaudeam.* — *† Philoſ. N. N. apud Sext. Empir.*

Liber, laborque hic noſter præcepta ſalutaria inſtillabit: & aleatorum improbitate patefacta, à vitijs animum deterrebit, ſpero.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Martial. lib. 13. Epigr. 1. Cic. pro Archia.

ſpero. Hic Operis noſtri ſcopus.

Hæc mihi charta nuces, hæc eſt mihi charta fritillus.
Alea nec damnum, nec facit iſta lucrum.

Quantum alij tribuunt intempeſtiuis conuiuijs, quantum denique aleæ, quantum pilæ; tantum mihi egomet ad hæc ſtudia recolenda ſumpſero.

Dulces ante omnia Muſæ.

Cap. II.

De Tabulâ Luſoriâ, & de vario eius uſu & denominatione apud Veteres.

Tabula luſoria quæ.

NEmo, opinor, tam imperitus eſt, qui neſciat Tabulam luſoriam, eam à nobis hic diſignari, quæ Belgice vocatur, **Verkeer-bert/ Tictack-bert / Schaeck-bert / Speel-bert.** &c. Martialis, vbi inquit ſub leminate TABVLA LVSORIA:

Lib 14. Epigr. 17

Hic mihi bis ſeno numeratur teſſera puncto;
Calculus hic gemino diſcolor hoſte perit;

ſignificat eandem tabulam teſſeris pariter & calculis (qui diuerſi tamen ludi ſunt, vti infra vberius demonſtrabitur) inſeruijſſe. Quare recte annotatum patrum æuo:

Raph. Volaterr. lib. 29.

Erat Tabula luſoria, in quâ & alea exercebatur teſſeram iactando, & latrunculorum ludus.

Tabula latruncularia.

Tabula, in qua calculis luditur, *latruncularia* L. Annæo Senecæ dicitur Epiſt. CXVII. *Nemo*, inquit, *qui ad incendium domus ſuæ currit, tabulam latruncularia m perſpicit, vt ſciat, quomodo alligatus exeat calculus.* Sed de Latrunculorum ludo plenius planiuſque infra ſuo loco.

Alueus luſorius.

Aliter Latinis *alueus luſorius* appellatur. Nam in Annalibus eſt, Cn. Pompeium Magnum *tertio triumpho, quem de piratis, Aſia, Ponto, gentibuſque & regibus* &c. *egit, tranſtuliſſe* (Romam) *alueum luſorium cum*

Plin. lib. 37. cap. 2

teſſeris è gemmis duabus, latum pedes tres, longum pedes quatuor. Vitruuius Architect. lib. v. in præfatione: *Vti ſunt etiam teſſeræ, quas in alueo ludentes iaciunt.* Lucilio, poëtæ antiquiſſimo, diminutiue *alueolus*; Satyrar. lib. XIV.

Alueolus.

Naumachiam licet hæc, inquã, alueolumq; putare, & Calces: delectes te hilo non rectiu' viuas.

Quo loco * *calces* ſunt calculi. Cicero de Finibus lib. v. *Alueolum poſcere.* A. Gellius lib. I. cap. cap. XX: *Κύβος eſt figura ex omni latere quadrata: quales ſunt, inquit M. Varro, teſſeræ, quibus in alueolo luditur; ex quo ipſæ quoque appellatæ κύβοι.* Anonymus in Epigrammate veteri de Tabula:

** Vide Feſtum de verb. S.*

In parte alueoli pyrgus velut vrna reſedit.

Poeta incertus MS. apud Salmaſium.

Paullus Diaconus ex Feſto Pompeio, *Alueolum, tabula aleatoria.*

Abacus.

Abacus Aurelio Macrobio Saturnalium lib. I. cap. v. *Sed vultiſne*, inquit, *diem ſequentem, quem plerique omnes abaco & latrunculis conterunt, nos iſtis ſobriis fabulis, mutuis ex lecto relationibus exigamus?*

Magis.

Sunt qui *Magidem* Paulli Iuriſconſulti huc trahant. De quo ego multum addubito. Locus, quem denotari exiſtimo, exſtat in Pandectis, ff. lib. XII. tit. VI. de condictione indebiti, l. 36. Vbi ſic Paullus lib. v. Epitomarum Alfeni digeſtorum: *Seruus cuiuſdam inſciente domino magidem commodauit: is cui commodauerat, pignori eam poſuit, & fugit: qui accepit, non aliter ſe redditurum aiebat, quam ſi pecuniam accepiſſet. accepit à ſeruulo, & reddidit magidem.* &c. Sed *Magis* hoc loco ſi pro lance accipiatur, mea ſententia, melius ſuccedit. Sic † Plinius accipit: &

Had. Iun. in Nomenclatore.

† Lib. 32. cap. 11.

* Varro

*Varro pro vaſe eſcario. Videatur in Annotationibus ad Pandectas Budæus, & Alciatus Parergor. lib. VIII. cap. XVI. Nec non Briſſonius in Commentario de Verbor. Iuris S.

Lib. 4. de Ling. Lat.

Conſtabat hæc luſoria tabula, vt plurimum, è ligno. Apud Diomedem Grammaticum, ecce, ænigma huiuſmodi legitur: *Vt mare concretum in creta, ligneo in campo, ubi humana caro ex oſſibus ludebat.* Per *mare concretum in creta*, ſal denotat in ſalino fictili. *Ligneus campus* videri poteſt abacus luſorius. Sed veriſimilius forte menſam ſignificare vult, ſuper quam eſſet ſalinum fictile, & in quam manus talos iactabat. Ita ipſe Grammaticus exponit. Πύργου δουρατέου, *pyrgi lignei*, ſane meminit Agathias Scholaſticus in obſcuriſſimo Epigrammate, quod inferius exhibebimus ex Græcorum Antholog. lib. I. tit. Εἰς παιδιάν; quo Zenonis imperatoris tabula deſcribitur. De buxeo fritillo, Capite ſequenti.

Diomed. lib. 2. — *Tabula lignea.* — *Pyrgus ligneus.*

Ex ebore fuiſſe alij indicant. Martialis Epigrammate præliminari ad Xeniorum librum:

Martial. lib. 13. — *Pyrgus eboreus.*

Non mea maganimo depugnat teſſera talo,
Senio nec noſtrum cum Cane quaſſat ebur.

Illud de gemmeo alueo, pedes tres lato, & quatuor pedes longo, quod ex ipſis Pompeij triumphorum actis memoriæ prodit Plinius, inſolens eſt luxuque plenum. quæ cauſa etiam eſt, quare illud in commentarios ſuos retulerit ſingularis ille Naturæ myſtes, & morum cenſor optimus maximus. *Victoria illa Pompeij* (inquit idem) *primum ad margaritas gemmaſque mores inclinauit:*

Admirandum, de gemmea tabula.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

uit: & reliqua. quæ, ſuadeo, omnino legas, lib. XXXVII. cap. II. Vbi inter alia (non enim tempero mihi quin elegantiſſimum locum inde excerpam) *Imago Cn. Pompeij è margaritis, illa regio honore grata, illius probi oris venerandique per cunctas gentes, illa inquam è margaritis, ſeueritate victa, & veriore luxuriæ triumpho. Quam profecto inter illos viros duraſſet cognomen Magni, ſi prima victoria ſic triumphaſſes? & margaritis, Magne, tam prodiga re & fæminis reperta, quam gerere te fas non ſit, hinc fieri tuos vultus? ſic te pretioſum videri? Nonne illa ſimilior tui eſt imago, quam Pyrenæi iugis impoſuiſti? Graue profecto fœdumque probrum erat, ni verius ira Deorum oſtentum credi oporteret: clareque intelligi poſſet, iam tum illud caput Orientis opibus ſine reliquo corpore oſtentatum.*

CAP. III.

De Pyrgo, ſiue Turriculâ, tabulæ appoſitâ.

Turricula. TVrricula ſeu fritillus, idem quod apud Grecos πύργος dicebatur; inter lemmata Martialis, ſub hoc Diſticho: *Volater. lib. 29.*

Quæ ſcit compoſitos manus improba mittere talos,
Si per me miſit, nil niſi vota facit. *Martial. lib. 14. Epigr. 16.*

Eius uſus Erat paruum turriculæ modo vaſculum, quo incluſæ teſſeræ ſiue tali, ad tollendam iactantis fraudem, iactabantur.

πύργος, Pyrgus. Horatius Græca nuncupatione Turriculam *Pyrgum* dixit:

——— *Qui pro ſe tolleret, atque*
Mitteret in pyrgum talos, mercede diurnâ
Conductum pauit. quanto conſtantior idem
In vitijs, tanto leuius miſer. ——— *Horat. Sat. 7. lib. 2.*

Iſidorus

Iſidor. Hiſpaleſ. Orig. lib. 18. cap. 61.

Iſidorus feſtiuum etymon more ſuo adfert. *Pyrgus*, inquit, *dictus quòd per eum teſſeræ pergant.* Sed cordatius, & proculdubio meliorem ſe auctorem ſequutus, ſubijcit: *Siue quod turris ſpeciem habeat.* Recte.

Cæterum nimium quantum à vero diſſident, qui *Pyrgum* pro ipſa tabula luſoria accipiunt, quod in ea ſcilicet teſſeræ taliue in turris ſiue metæ ſimilitudinem accumulentur.

Sid. Apoll. Epiſt. ad Hecdicium.

Quamquam Sidonius Apollinaris *Pyrgi* vocabulo aleam intelligat, Epiſt. III. lib. III. His verbis: *Omitto quod hic primum tibi pila, pyrgus, accipiter, canis, equus, arcus ludo fuere.* Et Epiſt. XVII. lib. V. *Teſſeras ceperat, quatiebatque; quo velut claſſico ad pyrgum vocabat aleatores.*

Turriculam & pyrgum *Fritillum* alias appellari, erudite obſeruauit Volaterranus. Confirmabo ego illud aliquot clariſſimis exemplis; quibus reclamet, qui cum ratione inſanire volet. Martialis: *Fritillus.*

Martial. lib. 4. Epigr. 14

Dum blanda vagus alea December
Incertis ſonat hinc & hinc fritillis.

Vbi Domitius Calderinus interpres: *Fritillis:*) Alueolis. Idem Porphyrio ad Horatium putat. Poëta idem Hiſpanus lib. V. Epigrammate vltimo:

Et blando malè proditus fritillo,
Arcanâ modò raptus è popinâ,
Ædilem rogat vdus aleator.

Hic idem interpres fritillum, *phimum*, alueolum idem ſignificare prodit. vt & Commentario in lib. XI. Epigr. VIII. ludum aleæ accipit. Hoc loco: *Phimus, φιμὸς.*

Vnctis falciferi ſenis diebus,
Regnator quibus imperat fritillus.

Hæc vero ad lib. XIII. Epigr. I. annotat: Fri-
" tillus, alueolus, & phimus dicitur tabula,
" qua alea exercetur. Porphyrio putat dici fri-
" tillum à ſonitu, vt puto, quo alea mouetur.
" Seneca in Claudio; [in Apocolocynthoſi,
" ſiue Ioco in Claudium:]

Porphyrio Scholiaſtes Horatij.

" *Nam quoties miſſurus erat reſonante fritillo,*
" *Vtraque ſubducto fugiebat teſſera fundo.*

Hæc Domitius ad illum locum. Meminit præterea Fritilli Martialis Epigr. I. lib. XIV.

Nec timet ædilem moto ſpectare fritillo.

Et Seneca eodem Ludo:

Qui co:cuſſo
Magna paræſtis
Lucra frıillo.

Et ibidem: *Placuit nouam pœnam conſtitui debere,* &c. *Tum Æacus iubet illum alea ludere pertuſo fritillo: & iam cœperat fugientes ſemper teſſeras quærere, & nihil proficere.* Iuuenalis: *Sat. 14. initio.*

Si damnoſa ſenem iuuet alea; ludit & hæres
Bullatus, paruoque eadem mouet arma fritillo.

Sidonius Apollinaris lib. II. Epiſt. IX. *Huc inter aleatoriarum vocum competitiones, frequens crepitantium fritillorum teſſerarumque ſtrepitus audiebatur.* Vide & Epiſt. XVII. lib. V. Idem in Carmine de Narbone, ſub finem:

Hic talos crepitantibus fritillis.

Turriculæ vſus. Ex his locis patet, teſſeras in turricula, ſeu pyrgo, moueri ſolitas ab aleatoribus, atque motas crepitum edidiſſe, priuſquam in alueolum mitterentur.

Vetus Dictionarium. Vetus Dictionarium *Fritillum* interpretatur *molinellum in quo piper teritur, & dicitur à frango, quod grana piperis vel alia frangit. & eſt perforatum ab inferiore parte, & inde piper tritum recolligitur. Ponitur etiam pro vaſe perforato, per quod ſolent proyci taxilli, ne ibi fraus fiat.*

Hæc

Hæc *cornea pyxis* quibuſdam. Vetus Interpres Iuuenalis, initio Sat. XIV: *Fritillus, pyxis cornea, qui fimus* (φιμὸς) *dicitur Græce. Fritinnire aues dicuntur ſtrepere, aut ſonare.* Aliud Scholium: *Apud antiquos in cornu mittebant teſſeras, mouenteſque fundebant. Aut fritillum, pyrgum dixit.* Hæc Scholiaſtæ veteres. Gloſſarium Latino-Græcum ab Henrico Stephano editum: *Fritillum*, πυξίς. vaſculum è buxo videlicet. Auſonius in Commemoratione Profeſſorum Burdegalenſium, Carm. I. de Tiberio Victore Mineruio:

Pyxis cornea.

Vetus Criticus.

Vidimus & quondam, tabulæ certamine longo,
Omnes, qui fuerant, enumeraſſe bolos,
Alternis vicibus quos præcipitante rotatu
Fundunt † exciſi per caua buxa gradus,
Narrantem fido per ſingula puncta recurſu,
Quæ data, per longas quæ reuocata moras.

Auſon. Burdigal.
†. excuſſi. T. S.

Lignea turricula è buxo.

Et Pyrgum ligneum agnoſcit Agathias Scholaſticus in epigrammate de Zenonis tabula.

Anthol. lib. I.

Cæterum ex Auſonij loco coniecit non infeliciter magnus Turnebus, Pyrgum illum aleatorium gradatim excauatum fuiſſe exſculptumque; vt agitati concuſſique tali, in graduum offendentes ſupercilia, voluta-rentur, incertiorque & minus fallax iactus eſſet: neue aleator improbus colluſorem artificio quodam compoſitis talis deciperet, ac nummis emungeret. Stabiliendæ eius ſententiæ faciunt Agathias in epigrammate de tabula Zenonis:

Hadr. Turneb. Aduerſ. lib. 6. cap. 3. & lib. 22. cap. 10.

Cochlis, ſiue gradilli in Pyrgo intus exſcalpti.

Πύργȣ δȣρατέȣ κλίμακι κοιλοπέδῳ.

Et Sidonius: *Hic tabula calculis ſtrata bicoloribus; hic teſſera frequens eboratis reſultatura pyrgorum gradibus exſpectat.* Itemque Ano-

Lib. 8. Epiſt. 12.

 nymus

nymus Epigrammate de Tabula:

In parte alueoli pyrgus velut vrna reſedit,
Qui vomit internis teſſerulas gradibus.

Verum idem Turnebus alibi ψηφιβόλον fritillum interpretatur: & ait non idem eſſe fritillum & pyrgum. Nam fritillus fuiſſe videtur (inquit) vaſculum longum, in quod mittebantur teſſeræ, vel calculi, vel tali: pyrgus turricula, per cuius altitudinem mittebantur in alueum. Turriculam namque & Fritillum dinſtinxit Suidas, eodem arbitro atque interprete. Idem tamen videtur, cum Martialis ſcribit de Turricula: *Aduerſ. lib. 27. cap. 3.* *Fritillus & Pyrgus diuerſa inſtrumenta Suidæ, an Turnebo?*

Quæ ſcit compoſitos manus improba mittere talos,
Si per me miſit, nil niſi vota facit. *Lib. 14. Epigr. 16*

Niſi ſi quis dicat, fritillo miſſas in alueolum fuiſſe teſſeras; per pyrgum talos. Quod in medium relinquo. Inclinat tamen animus credere; Pyrgum, ſiue Turriculam, & Fritillum idem fuiſſe: eamque turriculam fuiſſe cauam, gradus intus exciſos habentem. Quod liquet ex Auſonio, Sidonio, & Agathia.

Fritilli elymon. Fritillum dici à ſonitu conſtat, quem motu aleatores exprimunt ex teſſeris agitatis & concuſſis. Fritinnire enim aues dicuntur ſtrepere aut ſonare. Vnde Togatorum doctiſſimus: *Terentius Varro, apud Nonium*

Et pullos peperit fritinnientes.

Et Seneca in Epigrammate:

Et Marcus, dulci qui nunc ſermone fritinnit.

Apte igitur Fritillus nomen ſortitur à crepitu teſſerarum, ſeu talorum.

Pyxis. Ad hunc Pyrgum viros aliquot inſignes Satyrographi iſtum locum referre perperam video: *Iuuenal. Sat. 14.*

——— *partos gladio vel pyxide nummos.*

Per-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Perperam, inquam. Introſpice, ſodes, ipſum auctorem, & interpretandum *gladio vel pyxide*, ferro vel veneno, ſtatim liquebit. Pyxidem venenariam dicit, non aleatoriam. Ita vt mirer hic obhæſiſſe & caligaſſe primi nominis iuriſconſultos, Cuiacium & Gothofredum, ff. ad l. De aleatoribus. Vbi per pyxidem Iuuenalis intelligunt pyrgum, ſiue phimum. Male. His tamen acceſſit nuper diligentiſſimus & eruditiſſimus Ioannes Sauaro, ad Sidonij Epiſt. XII. lib. VIII, Pyrgi, inquit, ſunt turriculæ, in formam pyxidis; vnde pyxides dictæ Iuuenali Sat. XIV.

——— *partos gladio vel pyxide nummos.*

Vbi vetus Interpres: *Pyxide*, id eſt, *veneno*. Malim, inquit, cum Cuiacio accipere pro pyrgo aleatorio, & fritillo. Vetus Interpres Iuuenalis Sat. XIV. *Fritillus, pyxis cornea.* &c. Acro in Horatij Sat. VII. lib. II. *Pyrgus, pyxis ſine fundo.* idcirco gradilis: quod Sidonius ſignificat. Hi pyrgi, ſiue pyxides, ſine fundo erant, vt per poſticum ſiue foramen teſſeræ in pyxidem iacerentur, & per eburneos vel corneos gradus deuoluerentur in alueolum.

Horat. lib. 2. Sat. 7. *Pyrgi* vocem Latino cœlo ſupra aſtruximus, Venuſini poëtæ auctoritate ſubnixi. Nam lippitudo Sidonianæ Latinitatis tanti apud me non ſit, vt inter claſſicos eum ſcriptorem cenſeam. Sed Cruquius ex manuſcriptis exemplaribus edidit, *Mitteret in phimum talos.* Elige, vtrum malis. Vtraque vox *Phimus.* *P. S.* Græca eſt. Nobis arridet vehementer recepta antiquitus lectio, *Mitteret in pyrgum talos.* φιμὸς.

Orca

Orca. *Orca* quinetiam appellata hæc machinula, ad præcauendos aleatorum dolos comparata. Perſius Sat. III.

Iure etenim id ſummum; quid dexter Senio ferret,
Scire erat in voto: damnoſa Canicula quantum
Raderet, anguſtæ collo non fallier orcæ.

Nam ridiculi ſunt, qui vas fictile ſomniant, in quod inter ludentes pueros qui nucem inieciſſet, victor erat. Bernardus Autumnus huc reſpicit ad Iuuenalis Sat. XIV. Nam adducto Martialis illo, *Barthol. Fontius, & alij.*

Incertu ſonat hinc & hinc fritillis,

ſtatim ſubijcit: Pueri vas in terram figebant, & in illud nuces iaciebant. Nugæ. Nuſquam hoc lectum, equidem quod recordor. Et ſi ſit; non hoc vult Perſius. Pyrgum dicit lata aluo, anguſto ore atque collo longiore, in quem tali teſſeræue conjicerentur. Hic inſtar orcæ, ſiue vrnæ, fuit. Vetus Epigramma de Tabula:

In parte alueoli pyrgus, velut vrna, reſedit, *Anonymus poeta.*

Pomponius Bononienſis, antiquiſſimus Comicus, orcæ etiam meminit; hoc fragmento:

Interim dum contempler orcam, taxillos perdidi. *Extat apud Priſcian. lib. 3.*

Taxillus diminutiuum à *talo.*

Iſaacius Porphyrogennitus, in Characteribus Troianorum & Græcorum, pyrgum illum ſuo æuo appellatum notat μόδιον. Infra locum adſcribemus. Iam enim plus ſatis de Turricula. Pergamus. μόδιος.

CAP.

CAP. IV.

Ludus latrunculorum. Tabula latruncularia. Calculi milites, & hoſtes. Ii vitrei, gemmei, & in duas partes diuiſi, diſcolores. Inſidiæ. Scacchia. Etymologia eius nominis varie inquiſita.

CVm ex Martiale diſcamus in eadem tabula apud veteres teſſeris taliſue luſum pariter, atque latrunculis; vnde & ea Tabula latruncularia dicta Senecæ: opportune hic eum ludum deſcribemus. Sic enim poëta Bilbilitanus, ſub lemmate TABVLA LVSORIA: *Latrunculi;*

Hic tibi bis ſeno numeratur teſſera puncto:
Calculus hic gemino diſcolor hoſte perit. *Lib. 14. Epigr. 17* *iidem Calculi;*

Vbi recte Domitius Calderinus interpres annotat: *Eadem tabula & teſſeris & calculis ſeruiebat. In calculis autem, vt infra dicitur, alij dicebantur milites, alij hoſtes.* Et mox ad Diſtichon XX, cui CALCVLI lemma impoſuit:

Inſidioſorum ſi ludis bella latronum,
Gemmeus iſte tibi miles: & hoſtis erit. *alij milites, alij hoſtes;*

Calculi item latrones dicebantur, inquit; qui vitrei erant, duas in partes diuiſi. Ouidius: *Ouid. lib. 2. de Arte A.* *ij vitrei, & in duas partes diuiſi.*

Siue latrocinij ſub imagine calculus ibit,
Fac pereat vitreo miles abhoſte tuus.

Martialis alibi: *Lib. 7. Epig. 72.*

Sic vincas Nouiumque, Publiumque,
Mandris, & vitreo latrone clauſos.

Auctor. ad Calpurnium Piſonem, in loco mox citando. Gemmeos Martialis vocat ſupra; & idem alibi:

——— *gemmâ vis ludere: vincor.*

Vitrum

Vitrum intelligit, aut certe lapidem pellucidum.

Calculi diſcolores. Hi in duas diuiſi turmas erant, colore diuerſi. & luſus erat, vt turmis inſtructis veluti qui congredi acie parant, hincinde ſub hoſtium imagine procederent; at præſcripto fine, quoad quiſque progredi debeat. Ita cauere oportebat, vt dum hoſtem quiſque inuadere nititur, alterius non pateat incurſibus. Ouidius: *Alex. ab Alex. lib 3. c. 31.*

Cautaque non ſtultè latronum prælia ludat,
Vnus cùm gemino diſcolor hoſte perit.
Bellatorque ſuo prenſus ſine compare bellet,
Æmulus, & cœptum ſæpè recurrat opus. *Lib. 3. de Arte A.*

Idem lib. II. Triſtium, prolixa illa atque unica Elegia ad Cæſarem Auguſtum:

Diſcolor ut rectò graſſetur limite miles,
Cùm medius gemino calculus hoſte perit:
Vt magè velle ſequi, ſciat, & reuocare priorem:
Nec tutò fugiens incomitatus eat.

Nondum ſatis mihi perſpectum eſt, an latruncularium hunc ludum reſpiciat Anonymus in veteri Epigrammate:

Indica materies blandum certamen amicis
Offert, ſed belli fert ſimulachra tamen.
Namque acie æquali concurrit ruſſeus albo,
Vt grauibus damnis ſe domet alteruter. &c. *Extat apud Salmaſium ex Vet. MS.*

Nam veriſimile eſt teſſerarium ludum deſignari. Vide infra, vbi totum Epigramma exhibemus.

Latruncularia inſidiæ. *Calculus* vero is eſt, qui etiam *latro*, ſiue per diminutionem *latrunculus* appellatur, vulgo *Scachum* dicimus. *Sub imagine latrocinij*] ſub forma rapiendi & occidendi militis tui. Nam qui ludunt calculis, inſidiantur colluſoribus. Et is ludus eſt quaſi pugnæ cuiuſdam ſimulachrum. *Bart. Merula ad Ouid. lib. 2. de A. A.* ,,†*Vitus* ,,*Amerpachius in Expoſit. Ouid.*

†Ludus latrunculorum, qui nunc ludus

Scachorum, fortaſſe à fugando (ſi liceat à noſtra lingua [Germanica] etymologiam ſumere) dicitur.

SCACHI, & eius nominis etymologia varia

Polyd. Virgil. l. 2. c. 13.

Scacos à *ſcandendo* dictos nonnulli putant, quod calculi cum mouentur, in alteram aduerſariam partem ſcandere videantur.

Pet. Gregor. Toloſan. in Syntagm Iuris lib. 39. c. 4.

Quidam hunc ludum Hebræorum inuentum eſſe volunt. Apud eos namque huius ludi nomina, nempe *Scachi* & *Mathi*; quibus ludus perficitur. *Scach* Oſiæ, & alibi, eſt *vallauit, ſapiuit*: & *Mat* vel *Mot*, mortuus eſt. Et in ludo Scacario cum ludi rex ita obſidetur & circumuallatur, premiturque, vt ſede egregi cogatur, tum *Scach* & *Mat* dicunt: Cum iam videlicet nulla fugiendi ſpes reſtat, atque nulla euadendi via ſupereſt, adeo vt calculus ad extremum redactus, immobilis quaſi mortuus reddatur; tunc voces illæ Hebraicæ audiuntur.

Vide Scaligerum & & Salmaſium cap. ſeq.

Alij *Scachi* nomen reliquum eſſe à Latinorum *Calculo* exiſtimant. Nam Calculorum ludus, & Latrunculi idem. Quod ex Martiale liquido conſtat: Nam cum dicit,

Inſidioſorum ſi ludis bella latronum, &c.

appoſito lemmate CALCVLI, *latronum bella* & *latronum prælia* (quomodo ſcribit Ouidius) non patitur nos ignorare, ut alia loca diſſimulem. *Scalculum* hodieque Galli atque Itali calculum vocant.

Calculorum ſiue latrunculorum ludi pugnæ ſimulachrum.

Cal. Aurelian. lib. 2. tardar. paſſ. cap. 5.

Calculorum [ſiue *Scachiæ*] *ludus habet quiddam quod animum exerceat*

Eſt enim nihil aliud, quàm caſtra & inſtructa acies.

Hypotypoſis elegantiſſima Scachiæ, ſiue latrun-

latrunculorum ludi extat in Ecloga ad Calpurnium Piſonem in Catelectis veterum Poëtarum, & alibi: Cuius Poëmatij Ouidium quidam, Had. Iunius vero & Ioſ. Scaliger Lucanum auctorem ſtatuunt. Sic autem ille quiſquis eſt:

Te ſi fortè iuuat ſtudiorum pondere feſſum
Non languere tamen, luſuſq; mouere per artem,
Callidiore modo tabulâ variatur apertâ
Calculus, & vitreo peraguntur milite bella,
Vt niueus nigros, nunc ut niger alliget albos.
Sed tibi quis non terga dedit? quis te duce ceſſit
Calculus? aut quis non periturus perdidit hoſtem?
Dum fugit, ipſe rapit: longo venit ille receſſu,
Qui ſtetit in ſpeculis, hic ſe committere rixæ
Audet, & in prædam venientem decipit hoſtem.
Ancipites ſubit ille moras, ſimiliſque ligato,
Obligat ipſe duos: hic ad maiora mouetur,
Vt citus, & fractâ perrumpat in agmina mandrâ,
Clauſaque deiecto populetur mœnia vallo.
Interea ſectis quamuis acerrima ſurgant
Prælia militibus; plenâ tamen ipſe phalange,
Aut etiam pauco ſpoliatâ milite vincis,
Et tibi captiuâ reſonat manus utraque turbâ.

Annæus Philoſophus agens de ſumma Iulij Cani iamiam morituri ſecuritate: *Veriſimile non eſt*, ait, *quæ vir ille dixerit, quæ fecerit, quam in tranquillo fuerit. Ludebat latrunculis, cum centurio agmen periturorum trahens, & illum quoque citari iubet. Vocatus, numerauit calculos; & ſodali ſuo, Vide, inquit, ne poſt mortem meam mentiaris te viciſſe. Tum annuens centurioni, Teſtis, inquit, eris me vno antecedere. Luſiſſe tu Canum illa tabula putas? illuſit.* &c. Idem Epiſt. CXVII. *Nemo qui ad incendium domus ſuæ currit, tabulam latruncularíam perſpicit, vt ſciat quomodo alligatus exeat calculus.* Vbi doctiſſimus Lipſius: *Pugna enim erat, & alterius coloris calculi*

L. An. Seneca in aureolo libello De tranquillitate animi c. 14.

calculi alteros ad lineam vltimam vrgebant: artis, implexum vel obſeſſum euadere. Concludam hoc Caput gemino eiuſdem Sophi loco: De Breuitate vitæ, cap. XIII. *Perſequi ſingulos longum eſt, quorum aut latrunculi, aut excoquendi in ſole corporis cura, conſumpſere vitam.* Epiſt. CVI. *Latrunculis ludimus: in ſuperuacuis ſubtilitas teritur.*

Superuacuis latrunculis abit tempus, πωλυτελέστατον ἀνάλωμα.

CAP. V.

Calculi *Latinorum*, Scalculi *Italorum &* *Gallorum.* Excalculari. *Hiſpanorum* Axedres *ſiue* Axadres, *quaſi* exquadri. Scalclus *pro* calclus, *&* ſcalcius *vel* ſcacius *pro* ſcaclus *vel* ſcalculus.

OPeræ pretium hic erit incomparabilis Scaligeri notam apponere; eique eruditiſſimi Salmaſij locum ſubiungere: vt etiam ijs, quibus fortaſſis eorum ſcripta, æternitati conſecrata, ad manum non erunt, conſtet quæ præſtantiſſimorum virorum ſententia ſuper illo ludo *Scachia* & nomine fuerit. Ioſephus itaque Scaliger ad Catalecta veterum Poëtarum, Commentario in Eclogam M. Annæi Lucani ad C. Piſonem (ita illud poëmation appellat, & auctorem nominat) in hunc modum inter alia ſcribit:

" Calculorum ludus & latrunculorum idem eſt. Ouidius:

" *Siue latrocinij ſub imagine calculus ibit.*

" Lucilius lib. XIV.

" *Naumachiam licet hæc, inquam, alueolumque putare, &*
" *Calces: delecteste, hilo non rectius viuas.*

" Nam *calces* ſunt calculi, vt alicubi notat Feſtus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Feſtus. Hodie alludunt ad vetus nomen Itali, & Galli; *Scalculum* enim vocant. Puto artis verbum fuiſſe *excalculari*, de eo qui vinceretur: vt *Excuriari* & *Excuneari* Varroni. Vnde & eadem licentia videntur dicti *Axedres*, vt Hiſpani vocant, quaſi † *exquadri*: nam *ſquadrones* quadras phalanges vocant. Calculorum vero ludus, nihil aliud, quam caſtra & inſtructa acies. Sed caue, ne duodecim ſcriptorum ludum cum latrunculis confundas. Alius enim eſt; cuius inuentorem tradiderunt Palamedem. Hæc ille. Nunc nouum Galliæ ſuæ ſidus Claudium Salmaſium audiamus.

Excalculari.

Axedres.

† *Aliter Scriuerius. Vide cap.* XI.

Scachios hodie vocant Itali & Galli, voce à calculis detorta. *Calclum* vel *caulclum* dicebant, & præpoſita ſigma *ſcalclum*: ſic enim *ſphalangium* pro *phalangium* recentioribus Latinis: atq; ita apud Vegetium ſcribitur. ſic *sfaculam* pro *facula*: hinc Græcis medicis σφέκλα. ſic *ſquadrones* pro *quadrones*, & *ſquadras* pro *quadras*. ita etiam *ſtupham* pro *tupham*. τύφη eſt *accenſio*, ἀπὸ τοῦ τύφω: vt ὀφείλη *debitum*, ἀπὸ τοῦ ὀφείλω. addito *ſ*. Latini fecerunt *ſtufam*, & *ſtubam*; quæ vox *hypocauſtum* ſignificat. apud Palladium caput eſt, *De balneis & ſtufis*. Ita σκουφίαν pro κουφίαν dicebant. Sic igitur & *ſcalclum* pro *calclum*. at ſolent Itali Lambdam in Iotam eliquare: hinc *ſcalcius* vel *ſcacius* pro *ſcaclus*, vel *ſcalculus*. Hanc vocem Longobardi ab Italis Germanique ſumpſere.* *Scachum* pro furto vel latrocinio memini legere in veteribus Longobardorum legibus. *Calculi* igitur & *latrones* ijdem. Græci recentiores † ζατρίκιον, hunc latronum ludum vocarunt.

Scal. cli.

*Scaken *hodieque Belgæ latrocinari, & rapto viuere.*

† *Vide c* IX.

runt. Hactenus duo illa inſignia lumina, & reipublicæ literariæ columina.

CAP. VI.

Latrones, & Latrunculi unde dicti.

CAlculorum ludus igitur & latrunculorum idem. Quod loca illa præcedenti Cap. IV. allata, ſatis euincunt. Nunc vnde *Latrunculorum* nomen huic ludo impoſitum, videamus. *Latrones* priſci pro militibus acceperunt, ἀπὸ τοῦ λατρεύειν, *à ſeruiendo:* quo nomine comprehendebantur omnes promiſcue ſeu cõductitij milites, ſeu Principum ſtipatores. Quanquã Varro *Latrones* à latere vult dictos, quaſi laterones; *qui circum latera erant regi, atque ad latera habebant ferrum: quos poſtea à ſtipatione Stipatores appellarunt, & qui conducebantur mercede. Ea enim merces dicitur Græce* λάτρον. *Ab eo veteres Poëtæ nonnunquàm milites appellant latrones, quod item, vti milites, cum ferro; aut quod latent ad inſidias faciendas.* Hæc Varro. Nomen vero hoc militibus communicari ſolitum, oſtendit Ennius Annali primo:

Latronum triplex etymon.

Lib. 6. de Ling. Lat.

Hæc effatus vbi, latrones dicta faceſſunt.

Idem alibi:

Latrones pro militibus.

——— *fortunas ecquas cepere latrones,*
Inter ſe memorant.

M. Attius Plautus, Milite glorioſo Act. I. Sc. I.

Videtur tempus eſſe, vt eamus ad forum,
Vt in tabellis quos conſignaui hîc heri
*Latrones, * ibus dinumerem ſtipendium.*
Nam rex Seleucus me opere orauit maxumo,
Vt ſibi latrones cogerem & conſcriberem.

* Id eſt. q̃s.

Et eadem Fabula, Act. II. Sc. VI.

An quia latrocinamini, arbitramini

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Quiduis licere facere vobis? ——

Quia homines militares eſtis videlicet. Item Act. IV. Sc. I.

Nam hodie ad Seleucum regem miſi paraſitum meum,
Vt latrones, quos conduxi, hinc ad Seleucum duceret.

Et in fragmento eiuſdem poëtæ, ex deperdita Fabula Cornicularia: *Citat Varro de L. L. lib. 6. & Nonius.*

Qui regi latrocinatus decem annos Demetrio.

Et alibi:

Nam & hic latro in Sparta fuit.

Vide præterea Pœnulo Act. III. Sc. III. & Trinummo Act. II. Sc. IV. Adeatur & eruditiſſimus gloſſarum auctor Heſychius in voce λάτρον.

Quoniam igitur *latrones* antiquitus dicebantur, qui poſtea *milites* communiore voce; factum eſt, opinor, quod calculi tabulæ luſoriæ, quæ nihil aliud quam caſtra & inſtructa acies, modo *latrones*, & diminutiue *latrunculi*; modo *milites* in veterum libris dicantur. Exempla eius rei diligenti lectori obſeruata; & nos non pauca ſupra annotauimus. Cæterum ex etymis Varronianis illud mihi fere arridet; *latrones* appellatos ſcilicet, *quod ad inſidias faciendas laterent.* Apte, & conuenienter ad mores militares. Atque huc reſpexerit Martialis: *Lib. 14. Epigr. 18*

Inſidioſorum ſi ludis bella latronum,
Gemmeus iſte tibi miles, hic hoſtis erit.

Latrocinium pro militia. Quomodo V. CL. Petro Scriuerio legendum atq; interpretandum videbatur. Quo etiam cenſore *latrocinij* vox apud Ouidium pro *militia* accipitur, hoc verſu: *Lib. 2. de Arte A.*

Siue latrocinij ſub imagine calculus ibit.

Gracchus apud Nonium: *Qui apud regem in latrocinio fuiſti, ſtipendium acceptitaſti.* Alludit Sidonius Apollinaris lib. I. Epiſt. II. *Putes*

illum

illum & in calculis arma tractare. Alludunt & alij auctores, qui latrunculos belli cuiuſdam ſimulachrum & imaginem exiſtimabant.

CAP. VII.

Scacchiæ *ludus, diuerſus ab antiquorum* Latrunculis, *quorundam ſententiâ.* Πλινθίον.

Hieronymus Vidas, poëta inſignis, & Epiſcopus Albanenſis, in principio Scaccheidis ſuæ dicit:

Ludimus effigiem belli, ſimulataque veris
Prælia, buxo acies fictas, & ludicra regna:
Vt gemini inter ſe reges albuſque nigerque
Pro laude oppoſiti certent bicoloribus armis, &c.

Atque hæc communis vulgi opinio eſt, referentis hunc ludum ad veterum tabulam latrunculariam. Auſus id tamen fidenter negare ante aliquot annos doctiſſimus Micyllus, ad Naſonis hunc locum, Triſt. lib. II.

Iacobus Micyllus Annotationibus in Ouid.

Diſcolor vt recto graſſetur limite miles,
Cùm medius gemino calculus hoſte perit. &c.

Falluntur, inquit, qui eundem ludum eſſe putant eum de quo hic dicitur, & qui noſtra ætate Scacchiæ, & veteris imitatione Latrunculorum vocatur. Id quod ex ipſis verbis Poëtæ intelligitur; cum inquit:

Scacchiæ ludus hodiernus, non eſt veterum ludus latrunculorum.

Cum medius gemino calculus hoſte perit.

Et rurſus:

Nec tuto fugiens incomitatus eat.

Item lib. III. de Arte:

Vnus cum gemino calculus hoſte perit,
Bellatorque ſuo prenſus cum compare bellet
Æmulus, & cœptum ſæpè recurrat opus.

Nam neq; comite opus vbique habent noſtræ ætatis latrunculi, ſiue milites; neque

Rex & Regina veteribus incogniti.

ſtatim capiuntur, etiamſi qui ſinguli inter geminos diuerſæ partis deprehendantur. & quod hic de Rege & Regina, qui noſtri temporis ſunt, Merula meminit, de eo nullus veterum mentionem facit. Quare is ludus, de quo Ouidius agit, totus alius atque diuerſus eſt ab eo ludo quem noſtra ætate Scacchiam vocant, Græceque πλινθίον, Latine (vt puto) laterculus appellatur; cuius rationem Pollux lib. IX. deſcribit. Vide infra De promiſcua Philologorum ſuper Tabula luſoria & Calculis ſententia.

Bartholomeus Merula.

πλινθίον.

CAP. VIII.

Recepta opinio firmata nouo tibicine, oſtenſumque Latrunculos Scacchiæ ludum omnino eſſe.

THomas Dempſterus Scotus, I. C. & Philologus eximius, in Paralipomenis ad Ioannis Roſini Antiquitatum Romanarum lib. V. cap. I. inter alia ita commentatur, præmiſſo hoc loco Flauij Vopiſci in Proculo: *Nam cum in quodam conuiuio ad latrunculos luderetur, atque ipſe decies imperator exiſſet, quidam non ignobilis ſcurra,* AVE, *inquit,* AVGVSTE, *allataque læna purpurea, humeris eius iunxit, eumque adorauit:* Malim, inquit, legere, *allataque læna purpurea, humeros eius vinxit.* Videtur enim exprimere formulam creandi Imperatoris Byzantinis obſeruatam. Nam inter alia Principatus ornamenta, & inaugurationis ſymbola, purpurea chlamyde humeros veſtiebant. Corippus de laudibus Iuſtini Auguſt. libr. II. num. 4.

Cæſareos

Cæſareos humeros ardenti murice texit
Circumfuſa chlamys, rutiloque ornata metallo,
Principis exertâ vincebat lumina dextrâ:
Aurea iuncturas morſæ præſtrinxit adunco
Fibula, & à ſummis gemmæ nituere catenis.

Deinde ſubiungit: Ad latrunculos reuertor. Nonnulli exiſtimant alium & diuerſum eſſe ludũ ab eo, quem hodie in Europa frequentiſſime vſurpamus, in tabula luſoria ſexaginta quatuor areolis diſtincta, nouem lineis ex vnaquaque parte ſe mutuo interſecantibus; in quibus duo ſcrupi nomen regum præferunt, duo alij reginarum, quatuor equitum, quatuor ſatellitum, quatuor centurionum, ſeu elephantorum turrigerorum; ſexdecim denique minores peditum: vt elegantiſſime deſcripſit Hieronymus Vidas Cremonenſis, libello cui titulus, *Scacchia ludus*. Sed falſam eſſe eorum opinionem, palam eſt; cum etiamnum hodie latrones illi colore diſpares ſedecim, totidem concolores, latronum, militum, regum, nomina habeant, (Fl. Vopiſcus ſupra, *imperatoris* appellationem in hoc ludo dixit) & turmis inſtructi, hoſtili quadam imagine procedant, & ſimulata acie congrediantur, & ſtatione vnicuique calculo præſcripta, hoſtem appetant, ſibi, quantum licet, caueant. Sed nemo melius inter priſcos ſcriptores expreſſit incerto Auctore Panegyrici ad Piſonem, quem falſo, vel Ouidio, vel Lucano hactenus adſcripſerunt.

Latrunculi, Scacchiæ ludus.

CAP. IX.

Scacchiæ luſus, idem qui recentioribus Græcis Ζατρίκιον. *qui ludus imaginem belli habuit;* ζατρικίζειν, *eum ludum ludere.*

NOn poſſum hic oſcitanter præterire, quæ diligentiſſimus & inexhauſtæ lectionis vir Ioannes Meurſius obſeruauit: atque ea mihi hoc Caput conficient. Scribit in Opere nunquam ſatis laudando: Ζατρίκιον, Ludi genus. Achmes cap. CCXLI. ὁ βασιλεὺς, ἢ μέγιστος, ἢ ἄρχων πολέμου, ἐὰν ἴδῃ ὅτι τὸ ζατρίκιον αὐτοῦ ἀπώλεσε, ἢ ἐκλάσθη, ἢ ἐκλάπη, ἀπολέσει τὸν στρατὸν αὐτοῦ, καὶ εἰς θλίψιν μεγίστην ἥξει. Theocriti Scholiaſtes Idyll. VI. ἡ δὲ λέξις μεταφορικῶς ἀπὸ τῶν παιζόντων τὸ κοινολέκτως λεγόμενον ζατρίκιον. Anonymus de arte Perſica: Δηλοῖ δὲ τὰ παίγνια βόλγων, καὶ ζατρικίων, καὶ ἀγάπας γυναικῶν. Hinc ζατρικίζειν, luſum iſtum ludere. Achmes loco citato: Ἐὰν ἴδῃ ὅτι ζατρικίζει, τόπον πολέμου μετ' ἐχθρῶν ἐναντίων διαμηχανήσεται. Iterum: Ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι παίζων ζατρικίζει ἑτέρῳ γνωρίμῳ, χάριν κέρδους τροπαιουχοῦσιν ἀλλήλοις. Videtur autẽ fuiſſe ille ludus; qui vulgo *Scacchia* appellatur. Colligas inde, quod ad militiam ſemper & bellum eius interpretationem referat Onirocrita. Præterea etiam clarius eſt ex altero eiuſdem Achmetis loco: Εἰ δὲ ἴδῃ ὅτι παίζων ἔλαβε πλείονας τῶν τοῦ παιγνίου προσώπων, πλείονας δεσμώσει τῶν πολεμίων δεσμίων. Hactenus V. CL.

In Gloſſario Græcobarbaro.

ζατρίκιον.

Anonymus De arte Perſica M.S.

ζατρικίζειν.

ζατρίκιον, *Scacchiæ ludus.*

Calculorum vero ludum & latrunculorum eundem eſſe, iam ſupra abunde à no-

bis commonſtratum eſt. In Zatricio ludo calculi; & in Latrunculorum ludo calculi. Quare & Grammatici iſte locus adijciatur reliquis. Neque vllum dubium eſt (Petrum Scriuerium ſequor, qui mihi huius ſententiæ præcipuus auctor & fundus) Zatricion recentium Græcorum, veterum Latruncularium tabulam, & Hiſpanorum *Axedres*, noſtrumque *Scaken* eſſe.

CAP. X.

Vnde orta Zatricij *appellatio, ex ſententia Salmaſii.* Γραμμαὶ. Γραμμικαὶ χῶραι. μονόχωρος, adunatus in tabula. Πόλεις. πόλις. ζητρέιον, ζήτριον, ζάτριον. Χῶραι.

EX ijs quæ ſupra adduximus iam ſatis inter omnes conſtat, Ζατρίκιον apud recentiores Græcos eundem eſſe ludum cum veterum latrunculis & calculis. Nunc reſtat quærẽdum, quare ijdem Græci hunc ludum ita appellarunt. Faciam id verbis doctiſſimi & acutiſſimi viri Claudij Salmaſij, & rara eius ſupellectile domum meam inopem alioquin atque incultam, cum bona ipſius, vti ſpero, venia diligenter exornabo.

Tabula, inquit, in qua latrunculis ludebatur apud veteres, tota lineis erat diſtincta, & vnicuique calculo ſuus locus ac ſua ſedes attributa. nec aliter hodie eſt apud nos. tabula enim luſoria ligneis quadraturis diſcoloribus alternatim poſitis diſtincta eſt, & in illis quadraturis locari ſolent calculi. Sedes illas calculorum Græci olim πόλεις, poſtea χώρας nuncuparunt. Γραμμὰς etiam vocarunt, &

Ad Hiſtor. Aug p. 460.

Πόλεις. Χῶραι. Γραμμαὶ.

γραμμικαὶ χώραι.

γραμμικὰς χώρας, quod lineis inuicem diſcluſæ eſſent & interceptæ calculorum illæ ſedes ſiue regiones. Heſychius in Gloſſis, & Euſtathius in Homerum. Πόλις ſane veterum Græcorum idem omnino fuit cum Zatricio recentiorum, & latrunculis Romanorum. Cratinus in eo ludo deſcribendo βασιλέως etiam meminit. In vtroque ludo calculorum ſedes χῶραι dicebantur. In ludo quoque teſſerarum, quam πεττείαν Græci dicunt, lineæ in quibus diſponebantur calculi, χῶραι vocabantur. Hinc μονόχωρος tam in teſſeris, quam in latrunculis, luſor ille dicebatur, qui in omnibus ſuis calculis ſpoliatus & victus abibat, vtpote qui ad vnum redactus eſſet calculum. Veteres Gloſſæ: μονόχωρος, *adunatus in tabula*. Tabulam vocat teſſerarum ludum. Χώρας illas etiam τόπους vocare conſueuerant. Etymologicum Magnum: περὶ τοὺς τόπους οὓς εἶχε Παλαμήδειον ἀβάκιον. Χαρακώματα etam appellabant. At Latini [a] *mandras*, *ſepta*, [b] *vallos*, & *capſos*, & *carceres* vocabant loca illa ſiue ſedes in tabula, in quibus veluti cluſi tenebantur latrunculi. Græci recentiores quoque ζατρίκια nominarunt. ζατρίκιον & ζάτριον vel ζατρεῖον idem: quod & ζητρεῖον dicebant. ſic autem dicebatur piſtrinum vel carcer in quem ſerui nequam conijciebantur. Heſychius: ζητρεῖον τὸ τῶν δούλων κολαστήριον. Moſchopulus interpretatur † κοῦστον. Ζητρεῖον κοινῶς ὁ κοῦστος, ἔστι δὲ εἶδος κολαστηρίου ᾧ οἱ δοῦλοι ἐδεσμοῦντο. Ζήτριον etiam & ζάτριον ſcribebatur. inde verbum ζατρεύω in Etymologico Magno; quod ibi exponitur, ἐν μύλωνι βασανίζω. Ζατρίκιον recentiores Græci dixerunt, atque ita vocarunt mandram,

Apud Pollucem in πόλις.

χῶραι.

μονόχωρος.

τόποι.

χαρακώματα.

a *Martialis, & auctor ad Piſonem.*
b *Idem auctor ad Piſon.*

ζατρίκια.

† *Vide Meurſ. in Gloſſ.*

dram, vel ſeptum ſiue carcerem latrunculi, hoc eſt locum vel ſedem in qua veluti clauſus tenebatur latrunculus. Hinc totum latrunculorum ludum vel tabulam potius in qua latrunculis ludebatur ζατρίκιον nominarunt. Sic veteribus Græcis πόλεις decebantur ſingulorum calculorum ſedes, quas & χώρας vocatas diximus; nihilo tamen ſecius & ipſum calculorum ludum πόλιν appellarunt, & tabulam ipſam luſoriam quæ plures πόλεις habebat. Ita plane apud recentiores ζατρίκιον tabula ipſa luſoria dicebatur, in qua tamen compluria fuere ζατρίκια, hoc eſt latronum ſiue calculornm ſedes & caſtra. Ζατρίκιον plane Achmes (vide Capite præcedente) pro alueo luſorio cum ipſis calculis accepit.

ζατρίκιον. πόλεις. Pollux. πόλις.

Hæc perquam ingenioſe & docte Salmaſius. ſed cui ſententiæ calculum ſuum non adjicit clariſſimus Scriuerius.

CAP. XI.

Zatricium & Axadres, *Perſicum vocabulum (cum Scriuerio) non Græcum (cum Salmaſio.) De tabulæ latruncularia ſiue Scachiæ inuentoribus, Petri Teixeiræ Hiſpani ſententia laudata.*

Cl. Salmaſ. ad Vopiſc. p. 459.

STrenue oppido & acute (negari non poteſt) Ζατρίκιον Græciæ vindicare conatus eſt elegantiſſimus Salmaſius: ſed non ita feliciter ei ſucceſſit negotium, quin alijs coniectandi & ſeorſum ſentiendi locus aliquis relictus ſit. In varias, ſcio, opiniones nominis deriuationem ſpargi poſſe; alias alijs

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

aliјs veriſimiliores : Mihi ſane palmaria videtur Petri Scriuerij obſeruatio. Sentit ille Ζατρίκιον vocabulum purum putum Perſicum. Perſis namque latrunculorum ludus *Xatreng*, vel *Xatrang*, appellatur; quod ipſis eſt *Regius iocus, ſiue luſus*. Inde Græci recentiores Ζατρίκιον fecerunt, ν litera omiſſa. quod in multis vſu venit. Sic καστρέσιον ſiue καστρίσιον, *caſtrenſe*; ῥωμανήσιον, *Romanenſe*; ἔρμηντα, *armenta*, & ἐρμηντάριον, *armentarium*, ſcribunt efferuntque, & ſimilia alia Græco-barbari. A Perſico *Xatreng*, Hiſpanorum *Axadres* ſimiliter detortum; quod plene olim fuerit *Al-Xatrengs*. Nemini enim paulo humaniori *al* articulus Arabicus eſt ignotus, quo appellatiua & adiectiua nomina late patentia & vaga reſtringunt. Hæc quoque diuinatio eſt eruditiſſimi eiuſdem Scriuerij. Legerat ille apud Petrum Teixeiram in Compendio Hiſtoriæ Perſicæ (ex Tarryco Mirkondo Perſarum Chronographo antiquo, & alijs) Hiſpanice conſcripto, circa tempora Anuxironis Perſarum regis, & Auicennæ celeberrimi medici, ex India in Perſiam allatos eſſe duos inſignes libros Philoſophicos; quorum alteri *Kelilah*, alteri *VVademaná* nomen inditum erat: ijſque adiunctam fuiſſe tabulam latrunculariam (*Zatricion* Achmes, & alij, *Axadres* Hiſpani vocant) qua ſignificabant inconſtantiam ac mutabilitatem vitæ humanæ, eiuſdemque perpetuam diſcordiam. in qua cum luctandum eſſet & certandum quotidie, arbitrabantur vitam inſtitui oportere caute inprimis ac prudenter. Teſtatur Mirkondus, remiſſum

Zatricion *Perſica vox, non Græca.*

Vide Meurſii Gloſſar.

Xatrang

Tarrycus Mirkondus Perſa

Circa A. 575.

El iuego del Axadres.

El iuego de las Tablas.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Indis a Perſis alueum teſſerarium: quo indicabant, ſolam prudentiam hominibus in hac vita militantibus non ſufficere, ſed addendam etiam eſſe neceſſario aliquam arti & induſtriæ fortunã. cui in teſſeraria tabula plurimum licet: in latrunculorum vero ludo peritiæ ludentium & ingenio ſoli locus erat. nihil ibi alea quod ageret, habebat. Teixeiras idem Perſis atque Indis frequentari vtrumque luſum, præſtantiſſimoſque inibi in ea arte non paucos refert. Quamquam autem diuerſos præceptores & varia dogmata ſequantur, tamen Scachiæ inprimis ludo dediti ſunt. Neque à vero abſonum videri ſibi ſcribit Teixeiras, apud Perſas primum repertam tabulam latruncularium, ratione potiſſimum hac perſuaſus: quod quibuſcunq; in regionibus hoc ludi genus luditur, ſeruentur calculorũ ſiue latronum nomina eadem, aut corrupta ſaltem minimum & variantia à Perſica nomenclatura. Nam Rex illis eſt *Xá*; quod probe conuenit. Domina ſeu Regina *VVazir*, qui calculus proximus eſt à Rege. Qui nobis *Delfin*, illis *Fil* eſt, quæ vox Elephantem denotat; quorum animalium plurimus in bello apud Orientales vſus. Equum illi appellãt *Aſp*. vel *Faráz*; quod idem eſt. *Peon*, vocãt *Peadà*, quaſi peditem. Quodq; *Xaque* nos dicimus, illi *Xá* enunciant; quo verbo Rex admonetur. Et pro noſtro *Mate*, illi *Xamate* dicunt; quod lingua Perſica ſignificat, Rex mortuus eſt. Hæc obiter Hiſtoriæ Perſicæ compendio intexit Petrus Teixeiras. Qui præterea addit latruncularium tabulam Babyloniorum inuentum quibuſdã videri.

In latrunculis alea nulla.

El Axadres, y Tablas.

Latrunculi Perſarum inuentum.

Partium ſiue calculorum, nomenclatura Perſica.

Babyloniorum inuentum latrones.

Recte

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Recte, vt ait ille, & probabiliter. quo euincitur videlicet, debere nos hunc ludum Perſis: quorum in confinio Babyloniorum regnum. cuius imperio ſæpe ac aliquamdiu potiti fuerunt Perſæ. Diſſertatiunculam hanc prorſus nouam, & Latinis literis nuſquam antea, quod equidem recordor, conſignatam, habeo ex ſchedis humaniſſimi viri P. Scriuerij. Aſſentior tibi, mi Domine; aſſentior: nam veſtigia clariſſima ſunt, & omnia coniecturæ tuæ fauent. *P. Scriuerij Diatriba M. S.*

CAP. XII.

Quis Tabulæ luſoriæ, ſiue ludicræ dimicationis, inuentor.

INuentorem tabulæ latrunculariæ facit communior conſenſus PALAMEDEM: quidam Pyrrhum, alij Chilonem, vnum ex Sapientibus: ſunt & qui Attalum Aſiaticum auctorem prodant. De omnibus ordine ac diſtincte videamus.

Pyrrhus Epirota. *Pyrrhus Epirota, ſtrategematum peritiſſimus, primus, quemadmodum ea diſciplina per calculos traderetur in tabula, oſtendit.* Hæc Donatus Grammaticus ad Comici illud: *Idem hoc iam Pyrrhus factitauit.* Ammianus Marcellinus lib. XXIV. in limine, de eodem Pyrrho: *fuit opportunis in locis caſtrametandi, armorumque ſpeciem diffundendi ex induſtria, vel attenuandi, perquam ſcientiſſimus, maximuſq; præceptor certaminis Gymnici.* Quod teſtatur L. Seneca lib. II. De ira, cap. XIV. Et de acie inſtruenda reliquit ipſe Commentarium, referente in Vita eius Plutarcho. Cuius & alij meminerunt. Sed de *Terent. Eunuch. Act. 4. ſc. 7.*

Gymni-

Gymnici certaminis inuentore dubitat Lipſius, interrogatque: An regem illum nobilem; an potius alium huius artis, a quo & *Pyrrhica ſaltatio* nomen habet?

Attalo Aſiatico Ioannes Sariſberienſis attribuit aleæ inuentionem, Policratici lib. I. cap. V. *ſi gentilium hiſtorijs creditur*, inquit. *Attalus Aſiaticus.*

Sed communior, inquam, conſenſus, neque Pyrrhum, neque Attalum, ſed PALAMEDEM Nauplij filium; qui in obſidione Troiana, vt milites in officio contineret, illud ludi genus belli imagine, ſeu teſſerarum luſum, excogitauit. Sophocles in Palamede: *Palamedes Naupliades.*

> ὃ λιμὸν ὄτος τονδ᾽ ἄπωσε, σιω θεῷ,
> εἰπεῖν, χρόνον τε διαλελβὰς σοφωτάτας
> ἐι ἕδρε φλοίσβου. μετ᾽ κοπλὼ καθημμένοις
> πέσσους, κύβους τε τερπνὸν ἀγελίας ἄκος.

Hoc eſt, Hadriano Iunio interprete:

> *Namque ille (dicam enim) procul famem, deo*
> *Iuuante abegit, otiumque fallere*
> *Docuit ſedentes littore in ſicco, mare*
> *Vbi murmurat, ludo reperto teſſeræ,*
> *Ad dulce vitæ deſidis ſolatium.*

Sidonius Apollinaris Carm. XXIII. num. 461.

> *Hic promens teretes pilas, trochoſque,*
> *Hic talos crepitantibus fritillis,*
> *Nos ad verbera tractuum ſtruentes,*
> *Tanquam Naupliades repertor artis,*
> *Gaudebas hilarem ciere rixam.*

Lactantius Placiades Statij poëtæ Scholiaſtes, Achilleidos lib. I. de eodem: *Hunc autem conſtat fuiſſe prudentem, nam & Tabulas & ipſe inuenit, ad comprimendas otioſi ſeditiones exercitus.* Euſtathius ad Homerum, & Suidas in πεσσοί. Vnde ab inuentore *Palamediaci calculi* * Caſſiodoro dicuntur. Sed omiſſis *Palamediaci calculi.*

*Variar. Ep. lib. 8. Ep. 31.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

omiſſis cæteris & minutis auctoribus, Pauſanias locupletiſſimus eſt teſtis in Corinthiacis, & rurſus in Phocicis; adſtipulante Philoſtrato Lemnio. Quorum teſtimonia proferemus, & finem Capiti imponemus. Pauſanias igitur in Corinthiacis: Πέραν δὲ τοῦ Νεμέιου Διὸς, Τύχης ἐστὶν ἐκ παλαιοτάτου ναός· οὗ δὲ Παλαμήδης κύβους εὑρὼν ἀνέθηκεν ἐς τοῦτον τὸν ναόν. *Supra Nemei Iouis, Fortunæ fanum eſt perantiquum: in quo inuentas a ſe teſſeras Palamedes dedicauit.* Et in Phocicis: Καὶ Παλαμήδης τέ καὶ Θερσίτης κύβοις χρώμενοι παιδιᾷ τοῦ Παλαμήδους εὑρήματι: *Mox cernes Palamedem & Therſiten teſſeris (quod* ludicrum ipſe *Palamedes excogitauit) luſitantes.* Philoſtratus vero in Heroicis ita ſcribit: Οὔντων δὲ τῶν Ἀχαιῶν ἐν Αὐλίδι, πεττοὺς εὗρεν, οὐ ῥάθυμον παιδιὰν, ἀλλ᾽ ἀγχίνουν τέ, καὶ εἴσω σπουδῆς: *Græcis autem in Aulide deſidentibus teſſeras excogitauit, ludum non modo non deſidem, verum ſolertem ac ſtudio dignum.*

Palamedes teſſeras à ſe primum inuētas, Fortunæ dicat.

Alij dicunt hoc ludi genus olim inuentum circiter annum Orbis conditi ter milleſimum IↃ CXXXV, à quodam ſapienti viro, nomine Xerxe; qui ita Tyranni ſæuitiam coërcere metu, ac cum documento monere volens, oſtendit majeſtatem ſine viribus, hominumque adminiculis, parum admodum valere, atque tutam eſſe; quando per iſtiuſmodi ludum ſatis patebat regem facile oppreſſum iri, niſi inuigilaret, à ſuiſque defenderetur.

Polydor. Virgil. lib. 2. cap. 13. De rer. Inuent.

CAP.

CAP. XIII.

Tabulæ Palamediacæ deſcriptio, ſecundùm Suidam, Cedrenum, & alios. Allegorica eiuſdem expoſitio.

Suidas in voce, Τάβλα.

Tabula, philoſophica machina & inuentio.

ΤΑ'βλα, ὄνομα παιδιᾶς· ταύτην ἐφεῦρε Παλαμήδης εἰς διαγωγὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, σὺν φιλοσοφίᾳ πολλῇ. Τάβλα γάρ ἐστιν ὁ γήϊνος κόσμος· δώδεκα δὲ * ὁ ζωδιακὸς ἀριθμός. τὸ δὲ ψηφοβόλον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἑπτὰ κοκκία, τὰ ἑπτὰ ἄστρα τῶν πλανητῶν. ὁ δὲ πύργος, τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ. ἐξ οὗ ἀνταποδίδοται πᾶσι πολλά, * καὶ κακά. Ἄλλοι δὲ λέγουσι. Hæc Suidæ Æmilius Portus, Franciſci Porti Cretenſis filius, qui integrum Suidam primum Latinitate donabat, ſic interpretatur: *Tabula, nomen ludi. Hanc Palamedes, ad exercitus Græci delectationem, magna cum ſapientia inuenit. Tabula vero, eſt mundus terreſtris. Duodenarius vero numerus, eſt ipſe Zodiacus. Ipſa vero * tabula, in qua calculi iaciuntur, & in ea ſeptem grana, ſeptem ſtellæ planetarum* ſunt. *Turris vero,* eſt *ipſa cœli altitudo, ex qua multa, & mala omnibus rependuntur. Alij vero* aliter *dicunt.* Quibus addit: *Tabula, in qua luditur teſſeris; Gallice,* Tablier, au quel on ioue aux dame, ou bien aux eſchecs. *Hanc Palamedes magna cum eruditione & ingenij acumine, ad tempus tranſigendum & fallendum, inuenit. Intelligitur autem Tabula, luduſque* Schaccorum, *vt vulgo vocantur. In Græcis ſub finem, legendum forte,* πολλὰ καλά, καὶ κακά, *multa bona, & mala.* Hæc ille. Georgius Cedrenus in Hiſtoriarum compendio: Οὗτός ἐστι Παλαμήδης, ὁ καὶ τὴν τάβλαν ἐφευρὼν πρὸς με-

*Vel, *ipſa calculorum iaciendorũ area.*

Dominarum iocus.

Edit. Guliel. Xyandri p. 103.

τεωρισμὸν τοῦ στρατοῦ, καὶ τὴν ἐν αὐτῇ σύνθεσιν σὺν φιλοσοφίᾳ πολλῇ καταστήσας. ὥρισε γὰρ εἶναι τὴν ταῦλαν, τὸν γήινον κόσμον: τοὺς δὲ δώδεκα κάσους, τὸν ζωδιακὸν ἀριθμόν: τὸ δὲ ψηφόβολον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ κοκκία, τὰ ἑπτὰ ἄστρα τῶν πλανητῶν: τὸν δὲ πύργον, τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ, ἐξ οὗ ἀνταποδίδοται πᾶσι καλὰ, ἢ κακά. Hoc eſt: *Is eſt Palamedes, qui ad exercitus reficiendos oblectatione animos, tabulam & eius compoſitionem, philoſophica admodum induſtria, inuenit. Sic enim inſtituit, vt tabula eſſet mundus elementaris: duodecim caſus [capſulæ,] ſignorum Zodiaci numerus: talorum iactus, & quæ in talis ſunt grana, ſeptem planetarum aſtra: turris, cœli altitudo, ex quo omnibus bona malaue tribuuntur.* Eadem apud Ioannem Antiochenſem περὶ ἀρχαιολογίας: & vberiora apud Iſaacium Porphyrogennetam in Paralipomenis Homeri, ſeu Characteribus Græcorum & Troianorum, qui ad Troiam fuere; quos ſe è Dicty ſumpſiſſe teſtatur. Quare operæ pretium fecero, ſi locum integrum adſcripſero:

κάσσοι, pro κάψοι. Vide Salmaſ. p. 461. & 463.

Ioan. Antiochenſ. apud Salmas. p. 463.

Ὁ Παλαμήδης, φρόνιμος, εὐπαίδευτος, πολύβουλος, μεγαλόψυχος· ᾧ δὴ πρώτως τὸ ταυλίζειν, ἤτοι κυβεύειν ἐξεύρηται. ἐκ γοῦν τῆς κινήσεως τῶν ἐν οὐρανῷ ἑπτὰ πλανητῶν, τῶν κατὰ μοιρικὴν τύχην, ὥς φασιν, ἐπαγόντων χαρὰς τοῖς ἀνθρώποις, καὶ λύπας, ὥρισε τὴν ταῦλαν ἤτοι τὸν πίνακα τοῦ παιγνίου, τὸν γήινον κόσμον· τοὺς δὲ δώδεκα κάσους, ἤτοι τὰ χαρακώματα τούτου, τὸν ζωδιακὸν ἀριθμόν· καὶ τὸ ψηφόβολον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ κοκκία, ἅπερ τῷ κύβῳ ῥιπτάζονται, ὡς ἀναλογοῦντα τοῖς ἀστράσι· τόν τε πύργον αὐτῶν, τὸν καλούμενον μόδιον, τὸ ὕψος αὐτὸ τὸ οὐράνιον αἰνιττόμενον· ἐξ οὗ καὶ ἔρχονται εἰς ἡμᾶς κατὰ ἀνταπόδοσιν, ὥς φασιν Ἕλληνες, κακὰ καὶ καλά. Τούτοις οὖν ὁ Παλαμήδης, σοφίᾳ πεπαιδευμέ-

Ταβλίζειν, *tabula ludere.*

Χαρακώματα

Μόδιος

[illegible] ὤν, πάλαι τὴν τάβλαν ἀπήρτισεν.
Palamedes, prudens, bene eruditus, multi conſilij, magnanimus, qui primus tabulam, ſiue ludum aleæ inuenit. Ex motu ſiquidem ſeptem errantium ſtellarum, quæ fatali (vt fama eſt) deſtinatione, gaudia aut dolorem hominibus inducunt, tabulam delineauit; eam dico, in qua luditur, tabellam, quæ terrarum hunc referret mundum. Duodecim autem ductus, quorum ſinguli ad inſtar valli cuiuſdam ſunt, numerum referunt Zodiaci. Locus qui calculos recipit (ita clariſſimus Rutgerſius τὸ ψηφόβολον accipit) *quiq; in eo ſunt quaſi ſiliquæ, quæ petuntur alea, proportione ſtellis reſpondent. Turris autem, ſiue pyrgus, quem & medium nunc vocant, cœli ſublimitatem vt exprimeret. Ex quo ad nos pro merito, aut mala, ſicut volunt Græci, veniunt & bona. Ex his igitur Palamedes, eruditus ac ſapiens cum eſſet, tabulam conſtruxit olim.* Ex Iſaacij hoc loco, & altero Cedreni, quibus paria refert Ioannes Antiochenſis, liquido conſtat, Suidæ locum mutilum eſſe, & deprauatum, reſtituendamque ei vocem κάζους, quæ hodie in editis libris exulat. quod & V. C. Ioannes Meurſius animaduertit in Gloſſario Græcobarbaro, voce κάζος. & poſt illum quoque diligentiſſimus Claudius Salmaſius. Igitur tribus illis ſcriptoribus præuijs, corrige in Suida: Τάβλα γάρ ἐστιν ὁ γήϊνος κόσμος· Δώδεκα δὲ κάσοι, ὁ ζωδιακὸς ἀριθμός. Et fine illius loci, πᾶσι καλὰ ἢ κακὰ, cum Cedreno & Porphyrogenneta: vel, πᾶσι φαῦλα ἢ καλά, cum Ioanne Antiochenſi. quæ lectio & Salmaſio arridet. Cuius de inſolentiore iſta voce, κάσοι, commentum ſane quam ele-

Ex Ioan. Rutgerſii interpretatione; Var. Lect. lib. 5. c. 20.

Meurſius in Gloſſario: Κοκκίον, ſiliqua. *Scribitur quoque,* κουκκίον.

Pſephobolon.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

gans & doctum: dignumque, quod his apponatur.

κάσσοι, ſiue κάσσοι, quid.

Sed quare, inquit, κάσσοι? aut quid ſunt κάσσοι? κάσσοι ſunt κάψοι. namque ψ & σ ſæpe apud Græcos inuicem mutari conſuerunt. Hinc σίτλακος, & ψίτλακος, idem. σάγδας, & ψάγδας: quod eſt genus vnguenti. Sic κάσσοι pro κάψοι. Heſychius: καψοὶ, οἱ τοῖχοι. καψοι, *capſi*, Latina plane vox eſt, quæ parietem craticium, aut vallum aut ſeptum ſignificat. Hinc *capſus* in plauſtro, quem Græci πείρινθον vocant: & *capſum animalium* apud Velleium, pro ſepto vel ſtabulo. Recentior ætas Latinorum *ſudem* dixit. Sed verius eſt *caſſum* pro *capſum* ex more loquendi, quem infima Latinitas habuit, manauiſſe? ſic *caſſetam* pro *capſeta*, hoc eſt parua capſa, vulgo dicimus, & *caſſam* alicuius Sancti, pro *capſa*. Inde igitur κάσσοι Græcis pro καψοὶ, loculamenta calculorum in tabula: quæ & *puncta*, & *ſcripta* dicebantur, & *lineæ*, & γραμμικαὶ χῶραι Græcis, & γραμμαί. Κάσσους, χαρακώματα exponit Iſaacius Porphyrogenneta in Paralipomenis Homeri.

Capſi & loculamenta calculorum.

Quemadmodum in luſu latrunculorum, *loculi lineis diſtincti* in quibus calculi ſtatuebantur, *carceres*, & *mandræ* & *ſepta* & *valli*: ſic etiam in teſſerarum luſu *lineæ* & *ſcripta*, per quæ currebant calculi, dicebantur *capſi* & *ſepta*, per quæ mouebantur calculi, varioſque poſitus ac ſitus accipiebant, ex vario teſſerarum iactu.

Gloſſarium Meurſij interpretatur, Κάζος, κάσσος, *Caſus*. Quod in ea voce conſulendum; & vide, an Iuuenalis huc faciat:

Neque

Iuuenal. Sat. I.

——— Neque enim loculis comitantibus itur
Ad caſum tabulæ, poſita ſed luditur arca.

Caſus tabulæ.

Sed quemadmodum *caſum tabulæ* dixit Satyricus; ſic τάβλης τύχας dixit Agathias in Epigrammate de tabula Zenonis: quod eidem Salmaſio recte obſeruatum.

CAP. XIV.

Ψηφοβόλον (ex Turnebi ſententia) fritillus. Pyrgus, turricula; teſſera, talus; tabula luſoria; latronum ludus; grammiſmus; gramma; calculi ordinarij, & vagabundi, & inciti: Prouerbium, Res ad incitas redijt.

Ex Aduerſar. Turneb. lib. 27. cap. 3.

Tabulæ ludus à Palamede inuentus.

DE ludo Tabulæ, quæ apud Suidam legi, non alienum nec abs re fore credo, ſi & hic memoriæ tradam: ſunt enim nec iniucunda, nec illepida. Et fortaſſe ad intelligentiam poëmatum & auctorum non inutilia. *Tabulam,* inquit, *Palamedes reperit ad Græcanici exercitus luſum, non ſine magna philoſophia: nam ipſa Tabula, iſte terreſtris mundus eſt: numerus duodenarius, Zodiacus: pſephobolum* (quod interpretor *fritillum*) *& ſeptem granula in eo, ſidera errantia; turris, altitudo cœli.* Hoc ex loco intellectu procliue eſt, non idem eſſe *fritillum,* & *pyrgum,* id eſt, *turriculam.* Nam fritillus fuiſſe videtur vaſculum longum, in quod mittebantur teſſeræ, vel calculi, vel tali: pyrgus, turris, per cuius altitudinem mittebantur in alueum. Condemnatum ſcribit in *Apocolocyntoſi Claudium Imperatorem vt percuſſo (pertuſo) fritillo luderet teſſeris.

Pſephobolon.

Fritillus.

Pyrgus.

*ἀποκολοκυνθώσει.

Nam quoties, inquit, *miſſurus erat reſonante fritillo,*

Vtraque ſubducto fugiebat teſſera fundo:
Cumque recollectos auderet mittere talos,
Luſuro ſimilis ſemper, ſemperque petenti
Decepere fidem refugi, digito'que per ipſos
Fallax aſsiduo dilabitur area furto.

Turricula. Turriculam & fritillum diſtinxit Suidas, Idem tamen videtur; cum Martialis ſcribit de turricula, lib. XIV. epigr. XVI.

Quærit compoſitos manus improba mittere talos,
Si per me miſit, nil niſi vota facit.

Niſi quis dicat; Fritillo miſſas in alueolum fuiſſe teſſeras, per Pyrgum tamen; vt ex Suida dicebamus. Pluribus autem videntur veteres luſiſſe talis, quam teſſeris: tribus enim teſſeris, quatuor talis luſitabant; cum Martialis ſcribat in Epigrammate præcedenti: (XV. lib. XIV.) *Talorum ludus.*

Non ſim talorum numero par teſſera. ——

Teſſera. Talus. In teſſera ſex latera, quatuor in talo erant; itaque talo neque binio, neque quinio erat: ſed tantum ternio, & quaternio, & ſenio, & canes, id eſt, vnitas. Ternionem & quaternionem etiam ſuppum & planum vocatos eſſe legimus. Præter eos iactus Venus erat, cum tali quatuor diuerſo erant omnes numero; id eſt, cum iacti erant omnes talorum numeri. Martialis Epigr. XIV. eiuſdem libri: *Apud Iſidor. Origin. lib. 18. cap 65.*

Cum ſteterit nullus vultu tibi talus eodem,
Munera me dices magna dediſſe tibi.

Tabula luſoria. Erat & tabula luſoria duodecim numeris diſtincta, in qua calculis vel latrunculis ludebatur. Alij in ea quinas vtrinque lineas fuiſſe dicunt, & mediam ſacram, vt vndecim numero eſſent. Ludus autem latronum erat, vt duo concolores vnum diſcolorem includerent, & perimerent. Cui ludo finitimus erat Grammiſmus, quem & *Latrunculi. Grammiſmus.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Grammas vocabant. Cicero in Hortenſio, & Quintilianus lib. XI. cap. II. *ſcripta* vocaſſe videntur. Fuiſſe autem è calculis accepimus *ordinarios*, & *vagos*: illi ordine mouebantur; hi velut vagabantur, & errabant. Erant & *inciti*, qui moueri nullo modo poterant: vnde *ad incitas rem redijſſe* in prouerbium abijſſe, & à calculis id ſumptum eſſe, quidam referunt. quorum non omnino improbanda auctoritas eſt.

Iſidor. ibid. cap. 67.

Gramma. Scriptorum XII ludus. Calculi ordinarij, vagi, inciti.

CAP. XV.

Palamediacus Abacus; Tabula. Q. Mucius Scæuola luſor egregius. Collis, colus. ἠθμὸς. Calculi rubri atque albi. Nigri item atque albi. Delicatorum aurei argenteique denarij, pro ijſdem.

PRæter ſuperiora teſtimonia, etiam hæc, quæ continuo ſubiungemus, facile Palamediaçam tabulam adſtruant. Iure certe Aurelius Caſſiodorus lib. VIII. epiſt. XXXI. *Palamediacos calculos* indigitat. Hinc & Παλαμήδειον ἄβάκιον Etymologico Magno. Vide & Gregorium Nazianzenum Inuectiua I. Sed non Græci tantum recentiores, Suidas, Cedrenus, Ioannes Antiochenſis, Iſaacius Porphyrogenneta, quorum iam ſupra meminimus; ſed Latini quoque infimæ vetuſtutis auctores, tabulæ inuentionem Palamedi paſſim tribuunt. Et *tabulam* cum nominant, totum ludum intelligunt in tabula luſitari conſuetum, teſſeris calculisque conſtantem. Nam diuerſum à ludo latrunculorum eſſe, doctiſſimis quibuſdam viris, & Claudio Salmaſio inprimis, videtur: cuius

Παλαμήδειος ἄβακος.

ſententiam Capite ſequenti exponemus. Nunc teſtimonia Latinorum proferamus. Vetus Epigramma ἀνέκδοτον DE TABVLA:

Has acies bello ſimiles cano, quas Palamedes
Conſtituit caſu vario, paribuſque periclis.

Aliud Epigramma vetus, etiam ἀνέκδοτον, *De tabula* ſimiliter inſcriptum: quod exhibitum primum à Salmaſio, reponam hic denuo integrum. Ecce illud, quomodo apud ipſum legitur.

Tabula.

DE TABVLA.

In parte alueoli pyrgus velut vrna reſedit,
Qui vomit internis teſſerulas gradibus:
Sub quarum tactu diſcordans calculus exit,
Certanteſque fouet ſors variata duos.
Heic proprium faciunt ars & fortuna periclum.
Hæc cauet aduerſis caſibus, illa fauet.

NOTA.

Sequentia Salmaſius à præcedentibus non interſtinguit aut ſeparat. P. Scriuerio aliter videtur; dirimenda nempe, atq;in duo Epigrammata, quorum prius Hexaſtichon, poſterius Octaſtichon ſit, ſecanda: cum titulo, DE EADEM; vel, ALIVD.

Compoſita eſt tabulæ nunc talis formula belli,
Cuiùs miſſa facit teſſera principium.
Ludentes vario tum exercent prælia fato.
Ruſſeus an nitidus præmia ſorte ferat.
Paſcitur à multis auidè damnoſa voluptas,
Ne fœdet gliſcens otia ſegnities.
Hoc opus inuentor nimium Palamedes amauit,
Et parili excellens Mucius ingenio.

Q. Mucius Scæuola, Augur, tabulæ luſu excelluit.

Vidit is horum Epigrammatum apographum MS. è Gallijs in Batauiam tranſmiſſum: in quo hanc varietatem lectionis mihi notaui. Epigram. 1. verſ. 3. in illa ſcheda legebatur:

Sed

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Sub quarum iactu concurrit ruſſeus albo.

Et verſ. 5. *Ambiguum faciunt ars & fortuna* p. Non, *Hic proprium faciunt.* In 11. Epigr. verſ. 4. melius fortaſſe legetur, *præmia forte ferat.* Adiungebatur præterea aliud Epigramma nondum editum eiuſdem argumenti: Cuius meminit quoque Salmaſius, & locum vnum & alterum ex eo producit. Nos hic totum, quomodo id Scriuerius deſcripſerat, cum reliquis extrudemus.

De Tabvla.

Indica materies, blandum certamen amicis
Offert, ſed belli fert ſimulacra tamen.
Namque acie æquali concurrit ruſſeus albo,
Vt grauibus damnis ſe domet alteruter.
Contorquet varios alternans teſſera miſſus,
Fataque ludentum collis & ima probant.
Pax & pugna ſimul ludo iunguntur in vno,
Cum victi ſpolijs victor amicus ouat.

Ita erat in exemplari, quod vir eximius, quem honoris cauſa ſupra nominaui, P. B. communicauit. Sed varia iterum hic occurrit lectio apud Salmaſium. Verſ. 2. *Offert ſe, belli fert ſimulacra t.* Verſ. 6. *colus & vrna probant.* cum hac Nota: *Colum* & *vrnam* vocat veteris auctor Epigrammatis nondum editi, τὸν ἠθμὸν ϗ πύργον. Sed minime diſſimulandum eſt, in antiquo exemplari ſcriptum eſſe, *collis & ima probant.* quod temere mutandum non eſt. Nam & *collis* in tabula mentionem facit Cento ἀνέκδοτος, quem habemus vetuſtum, ex Virgilianis contextum verſibus, & DE ALEA inſcriptum, qui totam hanc in tabula calculis teſſeriſq; ludendi rationem luculentiſſime & elegantiſſime exponit. Carmen ipſum ita incipit:

Colus, urna. ἠθμὸς. πύργος.

Cento Virgilianus De Tabula. MS. apud Cl. Salmaſium.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Artis opus rara, tua ſi mihi certa voluntas,
Expediam dictu, donum exitiale Mineruæ.
Tu vatem tu diua mone. nunc ipſa vocat res,
Et furijs agitatus amor, &c.

Et infra:

Quæ loca, queue habeant gentes, ubi ſiſtere detur;
In ſummo collem qui plurimus, alter ab illo
Eſt locus.

Collis pro Pyrgo. Vides, *In ſummo collem:* & quæ *ima* dicuntur auctori veteris Epigrammatis, Cento ille *imum fundum* appellat:

Imus fundus.

Oſſa minutatim fundo voluuntur in imo.

Et alio loco:

Terna tibi hæc primum fundo voluuntur in imo.

Imum tabulæ fundum, niſi fallor, intelligit: per collem autem pyrgum. Nam πύργον in tabula τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ ſignificare tradunt, qui hunc ludum ἀλληγοροῦσι. Per ima vel imum fundum, & per collem fata ludentium probari dixit, quæ per pyrgum & tabulam probabantur. De pyrgo enim in tabulam iaciebantur teſſeræ, in quibus ludentium fata conſiſtebant. Per ἡθμὸν vero quaſi per infundibulum mittebantur in pyrgum teſſeræ. & ἡθμὸν vocarunt tam δικαστικὸν quam κυβευτικὸν, quod ſimilis vtriuſque figura eſſet, & infundibulum vterque referret. Nam in ſummo latus erat, in imo ſtrictus & anguſtus. &c. quæ caſtigatiſſimi iudicij vir ad Flauium Vopiſcum in Proculo annotat.

Infundibulum.

Vide Salmaſ. ad Hiſt. Aug. p. 470.

Diſcolores fuiſſe tabulæ calculos, nullum dubium eſt. Iam ſupra, in Panegyrico ad Piſonem, vidimus in latrunculorum ludo, nigros atque albos: hic albos & rubeos habemus calculos:

Calculi diſcolores.

Ruſſeus an nitidus præmia forte ferat.

Item:

Namque acie æquali concurrit ruſſeus albo.

Epigrammata & Poemata vetera, edita Pariſ. 1590.

Vetus præterea Epigramma, in collectione Pithœana, *De tabula*:

Diſcolor ancipiti ſub iactu calculus adſtat,
Decertantque ſimul candidus atque rubens.
Qui quamuis parili ſcriptorum tramite currant,
Is capiat palmam, quem bona fata iuuant.

Petronius Arbiter.

De nigris & albis, omnis nequitiæ Arbiter in Satyrico: *Sequebatur puer cum tabula terebinthina, & cryſtallinis teſſeris: notauique rem omnium delicatiſſimam; pro calculis enim albis aut nigris, aureos argenteoſque habebat denarios.* Similiter in tabula Zenonis, quam deſcribit Agathias, nigri cum albis certabant. Heſychius in voce, διαγραμμιστὰς. & alij meminerunt.

CAP. XVI.

Ludus duodecim ſcriptorum. Scripta, *&* Scriptula, *calculorum ſedes ac regiones.*

De Arte A. lib. 3.

Ludi, inquit Ouidius,

Eſt genus in totidem tenui ratione redactum
Scriptula, quot menſes lubricus annus habet.

Corrupte ibi editur, *Spicula.* Bartholemæus Merula Interpres ait à poëta deſignari, *eum ludum qui conſtat ex duodecim calculis.* Imo ex triginta calculis, & bis ſenis lineis, ſiue vijs; quarum meminit Iſidorus. Ne te vero hic per ambages circumagam, breuiter, quod res eſt, dicam. In tabula luſoria, vt olim apud veteres, quod antea retulimus, ſic hodie apud nos, duplex præcipue ludus ludebatur: *calculorum*, quos & *latrunculos* & *latrones* dicebant: & *teſſerarum*, quem & *tabulæ luſum* appellabant, & *tabulam*, &

aleam;

Teſſerarum, tabula, alea, & duodecim ſcriptorum ludus, idem.

Ad Hiſt. Aug. p. 462. & ſeq.

aleam, & duodecim ſcriptorum ludum: ſi Salmaſio credimus. Alterum tabulæ latus, in quo teſſeris calculiſque ludebatur, lineis duodecim diſtinctum deſcriptumque erat, in quibus calculi varie diſponebantur, prout teſſeræ cecidiſſent. Quare alea hic, & arti pariter fortunæque locus: ars cum fortuna certabat. fortuna ex teſſerarum iactu pendebat; ars in calculorum diſpoſitione tota poſita erat. Latruncularia vero tabula non habebat aleam, ſed ſolam artem, & ingenium. Lineas illas Latini *ſcripta* vocabant, Græci, *γραμμὰς*, vel *γράμματα*. Sic *ſcripta* & *ſcriptula* ijdem Latini dixerunt in ponderibus, quæ Græci *γράμματα*. *Γράμμα*, ſiue *ſcriptulum* tertiam drachmæ partem conſtituebat, hoc eſt duos obolos. Dictum autem Græcis *γράμμα*, & Latinis *ſcriptulum*, quod duabus lineis ſcriberetur notareturque, ad hunc modum ⌶. Ita etiam *ſcripta* & *ſcriptula* dicebantur in tabula lineæ, in quibus calculi collocabantur. Hinc tabulæ ludus, & duodecim ſcriptorum, plane idem. Nam tabulæ pars, quæ teſſeris ſeruiebat, duodecim ſcriptis erat notata, ad luſum & vſum calculorum. Vetus Epigramma, quod & ſupra nos produxiſſe meminimus, *De tabula:*

Γραμμαὶ, & Γράμματα.

Scripta, & ſcriptula.

Diſcolor ancipiti ſub iactu calculus aſtat,
Decertantque ſimul candidus atque rubens:
Et quamuis parili ſcriptorum tramite currant,
Is capiet palmam, quem bona fata iuuant.

Scriptorum tramites.

Scriptorum tramitem vocat ſcripta illa ſiue lineas, per quas calculi currebant: ὁδὸν Agathias in Epigrammate de tabula Zenonis, de hoc eodem luſu: *Vias* etiam Iſidorus, Capite

ὁδὸς, Via.

Origin. lib. 17.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

pite de figuris aleæ: *Sed & ipſas vias ſenariis locis diſtinctas, propter ætates hominum argumentantur.* Atque hæc eſt eadem Palamediaca tabula, duodecim caſſis ſiue capſis diſtincta. De qua ſatis ſuperque modo diſſeruimus. Huius ludi meminit M. Fabius Quintilianus: *An vero Scæuola in luſu duodecim ſcriptorum, cum prior calculum promouiſſet, eſſetque victus, dum rus tendit, repetito totius certaminis ordine, quo dato erraſſet, recordatus, rediјt ad eum quicum luſerat; iſque, ita factum eſſe, confeſſus eſt.* Scribit de eodem Valerius Maximus lib. VIII. cap. VIII. *Scæuola quietæ remiſſionis certiſſimus teſtis optime pila luſiſſe traditur; quia videlicet ad hoc diuerticulum animum ſuum forenſibus miniſterijs fatigatum transferre ſolebat. Aleæ quoque, & calculis vacaſſe interdum dicitur, cum bene ac diu iura ciuium, ac cæremonias Deorum, ordinaſſet. Vt enim in rebus ſerijs Scæuolam, ita & in † ſcurrilibus luſibus hominem agebat: quem rerum natura continui laboris patientem eſſe non ſinit.* Et Anonymus in Epigrammate veteri, *De tabula,* quod totum exhibuimus ſupra:

Lib. 11. cap. 2.

Q. Mucius Scæuola ludendi arte & memoria excellens.

† Vide cap. ſeq.

Quod certet alterna requie, durabile non eſt.

Hoc opus inuentor nimium Palamedes amauit,
Et parili excellens Mucius ingenio.

Ludi porro huius etiam diſerte meminit † Cicero: *Itaque tibi concedo, quod in duodecim ſcriptis ſolemus, vt calculum reducas, ſi te alicuius dati pœnitet.* Auſonius quoque Burdigalenſis, ſed obſcure; in commemoratione Profeſſorum patriæ, de Tiberio Victore Mineruio, oratore:

† In Hortenſio; apud Nonium in voce, Scripta.

Anne & diuini bona naturalia doni
Adiјciam, memori quam fueris animo?

Audi-

Audita ut vel lecta ſemel, ceu fixa teneres
Auribus, & libris eſſet vt vna fides.
Vidimus & quondam, tabulæ certamine longo,
Omnes, qui fuerant, enumeraſſe bolos;
Alternis vicibus quos præcipitante rotatu
Fundunt † exciſi per caua buxa gradus; † *excuſſi P. S.*
Narrantem fido poſt ſingula puncta recurſu;
Quæ data, per longas quæ reuocata moras. *Elias*

„ Diceres Auſonium hoc confinxiſſe de ſuo *Vinetus*
„ Mineruio, ex eo, quod de P. Mucio Scæ- *Santo.*
„ uola Iuriſconſulto refert Quintilianus, a-
„ gens de memoria. De ijſdem autem ſcriptis duodecim, ſunt Epigrammata illa *De tabula*, quæ iam ante recitauimus, intelligenda.

CAP. XVII.

Alea & Calculorum ludus, ſenum oblectamentum: Heroum etiam & magnatum. Valerij Maximi, de Scæuola aleatorio exercitio, locus varie tentatus.

NOn negabo, ſuboffendit me cum ampliſſimo & ſubactiſſimi iudicij viro, Iano Rutgerſio, id quod de Q. Mucio ſcribit Val. Maximus: *Alea quoque, & calculis, vacaſſe interdum dicitur, cum bene ac diu iura ciuium, ac cæremonias Deorum, ordinaſſet. Vt enim in rebus ſerijs Scæuolam, ita & in ſcurrilibus luſibus hominem agebat.* Quid enim? ut ſcurrilibus Scæuola delectatus ſit? (*Lib. 8. cap. 8.*)

Ζεὺς τό γ᾽ ἀλεξήσειε, καὶ ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι.

Neque enim eam aleam turpem dixeris, quæ fatigato negotiorum mole animo, oblectamenti tantum cauſſa luditur; aut, ut de hac eadem re Ioh. Saresberienſis verbis utar, *quæ abſque vitio curarum grauium pondus alleuat, & ſine virtutis diſpendio iucundam interpolationem gaudiorum affert*; qua- (*Quæ alea non turpis.*) (*Polycratici lib. 1. cap. 5.*)

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

lem Valerius Scæuolæ fuiſſe dicit; verum eam demum, quæ, ut teterrimum prodigalitatis inſtrumentum, legibus damnata eſt; quæ, dum turpiter lucrum inhiat, aut opes ſuas prodigit, aut alienas captat. Quare vir clariſſimus pro *in ſcurrilibus luſibus*, legendum putat *in ſenilibus l.* vel (nam in libris eſt *inſcenis*) *in ſenis*; aut, ſi mauis, *in ſenij l.* Eſt enim alea, ut Sidonius inquit, ſenum oblectamentum, ut pila iuuenum. Vnde & Cato in libello Ciceronis de Senectute, cum iuuenibus arma, & equos, & pilam, & id genus exercitamenta conceſſiſſet, ab illis viciſſim ex omni luſionum genere teſſeras, & talos, ſenectuti relinqui poſtulat. Et Auguſtus in quadam ad Tiberium epiſtola, *Inter cœnam*, inquit, *luſimus γεροντικῶς & heri & hodie.* Hæc fere Rutgerſius, vir præter ſummam eruditionem incomparabili iudicij integritate præditus.

Variar. Lection. lib. 2. cap. 12.

Alea ſenum oblectamentum.

Sed torſit hic Valerij locus alios etiam viros doctos. Videamus. Notat diligentiſſimus Stephanus VVinandus Pighius, pro *Alea quoque & calculis vacaſſe interdum dicitur*, legi in quatuor manu exaratis codicibus, *Alueo quoque & calculis.* Melius, inquit; nam alea inhoneſta eſt. Ad illa vero, *Vt enim in rebus ſerijs Scæuolam, ita & in ſcurrilibus luſibus hominem agebat*; Sic diſputat, & diſpungit: Quomodo? ſcur-
„ rilibuſne luſibus delectabatur Scæuola,
„ vir grauiſſimus? Sane ſuſpectus eſt locus.
„ Scripti libri quinque, *in ſcenis luſibus*, pro-
„ dunt. Pulmannianus, *in ſenis.* Conijce
„ Lector, quid eſſe velit. Forte legendum,
inſerijs luſibus, id eſt non ſerijs. Ad-

Alea inhoneſta.

fuit

fuit interpres, qui *puerilibus* explanauit; quod deinde mutatum in *ſcurrilibus*. Hæc ille.

Luſus ſerotini. Iohannes Iſaacius Pontanus, vir doctiſſimus atque integerrimus, famæque non incelebris Criticus, emendabat ex fide membranarum, quas ille in Anglia contulerat, *in ſerotinis luſibus*. Nam in optimæ notæ Scripto teſtatur fuiſſe, *in Serois l.* Vnde Seriuerius exſculpebat, *ita & in heroicis luſibus hominem agebat*. Vel, *in herois luſibus*. Non infeliciter, & recte fortaſſis; cum Maximus ante indicarit Scæuolam *Alueo & calculis interdum vacaſſe*. Et hic per Heroicos luſus, Calculorum, ſiue Latrunculorum ludum intelligat. Ita vt totus Valerij locus ad hunc modum neceſſario videatur interpolandus, præeuntibus auſpicato libris antiquis, & doctiſſimo viro opitulante: *Scæuola quietæ remiſſionis certiſſimus teſtis, optime pila luſiſſe traditur: quia videlicet ad hoc diuerticulum animum ſuum, forenſibus miniſterijs fatigatum, transferre ſolebat. Alueo quoque & calculis vacaſſe interdum dicitur; cum bene ac diu iura ciuium & cæremonias Deorum ordinaſſet: vt enim in rebus ſerijs Scæuolam; ita & in Heroicis luſibus hominem agebat; quem rerum natura continui laboris patientem eſſe non ſinit.* Laudatur otium, non quo euaneſcit virtus, ſed quo recreatur. Quod ſi quorundam palato necdum Scriueriana lectio ſatis placet, cogitent illi an quid melius in medium adferre poſſint, quo corruptus ſine dubio locus in integrum reſtitui poſſit, & perſanari. Nam ambigit etiamnum ipſe Scriuerius: cui videbatur

Vide eius Analecta.

Latrunculi Heroum & magnatum ludus.

Val. Max reſtitutus cap. De otio laudato

Q. Muc. Scæuola, Augur, & I. C.

Quod caret alterna requie, durabile non eſt.

debatur

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

debatur alias, illud *ſcurrilibus* ex gloſſemate in contextum irrepſiſſe, & Valerium ſcripſiſſe: *ut enim in rebus ſerijs Scæuolam; ita & in luſibus hominem agebat.* Neque enim admodum neceſſe eſt *luſus* epitheto aliquo inſigniri. Belliſſime namque *Res ſeriæ* & *Luſus* opponuntur. Si vero illud de *herois*, ſiue *heroicis luſibus* quibuſdam magis arridebit, vtpote veſtigia priſcæ lectionis fideliter referens, meminerit antiquos non ſolum latrunculis, ſed & teſſeris taliſue delectatos: ſiquidem *aleæ quoque & calculis vacaſſe* Scæuolam malit, cum Editionibus, & non *alueo* cum Pighianis. Studioſus lector non ignorat veterum τὴν πεττείαν. Quare in recenſendis Poëtarum & aliorum ſcriptorum locis parcam operæ. Vnicum tantummodo locum minus obuium, eruditiſſimo Salmaſio ſuggerente, adſcribam, & huic Capiti finem imponam. Achillem teſſeris ludentem inducebat in tragœdia Telepho, è qua verſum hunc citant Grammatici veteres: *Teſſeræ Heroum quoque oblectatio*

Βέβληκ' Ἀχιλλεὺς δύο κύβω καὶ τέσσαρα.

Obſeruant ijdem Euripidem in διασκευῇ illius tragœdiæ, πεττείαν ex ea & heroas teſſeris ludentes ſuſtuliſſe, & verſum illum expunxiſſe. Zenobius in Prouerbijs, Centur. II. Prouerb. LXXXV.

Βέβληκ' Ἀχιλλεὺς δύο κύβω καὶ τέτταρα.

τοῦτο Εὐριπίδου ἐστί. καὶ Ἀριστόξενος δέ φησιν, ὅτι Εὐριπίδης διορθῶν τὸν Τήλεφον ἐξεῖλε τὴν πεττείαν. Id eſt.

Iecit Achilles duo puncta & quattuor:

Euripideum. Et Ariſtoxenus refert, Euripidem quum Telephum ſuam emendaret, teſſerarum

rarum ludum [ex ea tragœdia] *ſuſtuliſſe*. Ita enim cum Salmaſio vertendus erat ille locus, quem nuper viri doctiſſimi imperitiſſime reddiderunt, hoc modo: *Ad Hiſt. Aug. p. 471.*

Duas Achilles quattuorque teſſeras Iecit. ———

Et: *Ariſtoxenus refert, Euripidem Telephum reprehendendo calculorum euertiſſe ludum.* Quæ interpretatio nec cœlum, nec terram tangit. Primum, Achilles non duas & quatuor teſſeras iecit, ſed duabus iactis teſſeris, duo & quatuor attulit puncta. Mos enim erat aleatoribus, quum duas teſſeras iacerent, earum puncta ſic deſignare: *duo, & quatuor: tria, & quinque: quatuor, & ſex.* Quod etiam hodieque in more habent. Ariſtophanis Interpres: ἔθος δὲ κυβεύουσιν οὕτω λέγειν, β̄. δ̄. γ̄. ε̄. Ita diſtinguendum eſt: male vulgo ſcribitur, βδγε. Fefellit eruditiſſimos homines ὁμωνυμία vocis κύβος, qua apud Græcos non teſſera tantum ſignificatur, ſed etiam punctum teſſeræ, & unitas. De qua ſignificatione infra agemus. Deinde non ea mens Ariſtoxeni fuit. Dixerat ille Euripidem, quum nouam Telephum daret, totum illud ἐπεισόδιον, quo heroas teſſeris ludentes in priore produxerat, ſuſtuliſſe. Διορθῶν Τήλεφον, eſt corrigens & emendans tragœdiam Telephum. Vide Euſtathium Iliad. π. Cæterum de auctore illius verſus inter veteres Criticos dubitatur. Euripidis negat eſſe vetus Ariſtophanis Scholiaſtes ad Ranas; apud quem Comicum Bacchus uſurpat in Æſchylum victorem Euripidis.

Mos aleatorũ.

CAP.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

CAP. XVIII.

De ludi aleatorij prima inuentione, varia ſententia.

REuertor iterum ad Tabulam, de qua manum remoueram, Critico eam ferro parumper commodans. Nam de inuentione prima talorum, teſſerarumque & latronum, non exſecutus ſum omnia ea qua par eſt diligentia: tum quod cum ſuperiora chartis mandarem, quædam non ſuccurrerent feſtinanti; tum quod ſtudioſius quædam Capite ſingulari enarranda, diſtuleram. E diuerticulo itaque in viam regreſſus, pergo telam, quam Capite XII & XIII. exorſus eram, pertexere. A Palamede, Nauplij Eubœæ regis filio, Calculos inuentos, ex Sophocle, Philoſtrato, alijſque, ibidem à nobis ediſſertum, veterum teſtimonijs in medium prolatis. Quibus adde, ſi lubet, quæ ex Euſtathio & Etymologici Auctore Clariſſimus Meurſius, vir mea laude major, & perpetua memoria digniſſimus, in elegantiſſimo Commentariolo ſuo DE LVDIS GRÆCORVM, docte atque accurate, ut ſolet, nuper obſeruauit, in ΠΕΤΤΕΙΑ. Vbi notat apud Ilienſes lapidem oſtendi ſolitum, in quo Græci luſitarint: & Palamedis calculum apud Argiuos fuiſſe. Nos *Palamediacos calculos* ex Caſſiodoro obiter produximus. Verba ejus ſunt Variar. Epiſtolar. lib. VIII. Ep. XXXI. *Cui enim minus grata nobilium videatur occurſio? cui non affectuoſum ſit, cum paribus miſcere ſermonem, forum petere, honeſtas artes inuiſere, cauſas pro-*

Palamedes ludi calculorum inuentor.

Lapis apud Iliẽſes, in quo Græci ludere ſoliti.

Magnus Aurelius Caſſiodorus Senator, V. C.

Palamediaci calculi.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

prias legibus expedire; interdum Palamediacis calculis occupari, ad balneas ire cum ſocijs, prandia mutuis apparatibus exhibere? Euphorion: Πεσσὰ Ναυπλιάδαο. Palamedi etiam aleam tribuunt Volaterranus, & Calcagninus, repertam in caſtris Græcorum contra Troianos, dum otia miles ageret, aut animum à militari opere paululum relaxaret. Iſidorus Originum lib. XVIII. cap. LX. *Aleam* quoque *inuentam* refert *à Græcis in otio Troiani belli*, non à Palamede, ſed *à quodam milite nomine* ALEA; *à quo & ludus iſte nomen acceperit.* Nugatur de more, & antiquum obtinet Hiſpalenſis Antiſtes; nam quis eius facetias & Iberas nænias neſcit Siculis gerris inaniores?

Raph. Volater. lib. 29. Cal. Calcagnin. de ludo talario & teſſerario.

Alea, *miles commentitius.*

Lydi inuentores aleæ, &c.

Herodotus teſſerarum & aleæ inuentum Lydis, Aſiæ populis, adſcribit. Eodemque auctore Euſtathius Homeri Interpres.
» Polydorus Virgilius: Aleæ, inquit, teſſera-
» rumque ludum & pilæ, cæteraque luſoria a-
» nimi recreandi gratia inuenta, præterquam
» talaria, Lydi, teſte Herodoto, omnium pri-
» mi excogitauerunt. Vnde ludos nonnulli volunt à Lydis (quæ natio olim fortis & inuicta) dictos eſſe, monente Cælio Calcagnino. Hinc deum Lydium religioſe cultum apud Veteres, accepimus; quem alij Lyſium, à ſoluendis curis, maluerunt appellare. Atqui Lydos ejuſmodi aleatorias artes non tam voluptatis, quam famis propulſandæ cauſa excogitaſſe, idem Herodotus memoriæ prodit. Nam cum annonæ ca-
» ritate patria (tempore Atydis Manis regis
» filij) premeretur, ſic famem conſolari ſole-
» bant, altero quidem die cibum ſumentes,

Herod. lib. 1.

De Invent. l. 2. c. 13.

In Præfatione De Lud.

Alex. ab Alex. l. 3. c. 21.

altero

altero ludis operam dantes. Atque hoc modo inediam ſolantes vixere annis duodeviginti.

Cal. Calcagn. ib.

A Lydis ad Græcos perfluxiſſe ludos legimus, mox è Græcis ad Romanos; quorum ſemper ingenia ea fuerunt facultate prædita, ut ſeriæ æque ac ioca pari ſtudio ac laude amplecterentur. *A Lydis Græci accepere.*

Georg. Merul. ad Ouid. Artem A. lib. 2.

Plato auctor eſt in Phædro, Theuth priſcorum quendam deorum Ægyptiorum inueniſſe talorum teſſerarumque ludum. His fere verbis: *Dæmoni autem ipſi nomen Theuth: hunc primum numerum, & computationem inueniſſe numerorum, geometriamque & aſtronomiam, talorum denique alearumque ludos audiui*, &c. Ipſa Græca Meurſius recitat in Πεττείᾳ. Vbi & vir doctiſſimus nos docet diuerſam Platonis πεττείαν fuiſſe, & eam quæ τῆς πεττευτικῆς dicebatur. Quod olim diuini viri Interpretes (qui nunc interciderunt) in eum locum annotauerant: repræſentante has tam inſignis naufragij tabellas Euſtathio Grammatico. Vide omnino, vide apud Meurſium. *Theuth Aegyptius inuentor ludi calculorum.*

De Ludis Græc. p. 53.

Chryſoſt. Homil. 6. in Matth.

Ad Ægyptium hunc Dæmonem Ioannes Chryſoſtomus videtur alluſiſſe, cum inquit: *Deum non inueniſſe ludum, ſed Diabolum: ſedit enim populus ad manducandum & bibendum, & ſurrexerunt ad ludendum in honorem turpiſſimi Idoli.* *Dæmon aleæ repertor cenſendus.*

Cyprian. De aleatoribus, Oper. tom. 3.

Non à Diabolo ipſo, ſed à Philoſopho quopiam inſtinctu Diaboli aleam excogitatam prodit Cyprianus: ſiue alius quiſpiam doctor Eccleſiaſticus, ſub ſanctiſſimi nominis ejus inuolucro populum & Clerum erudiens atque caſtigans, quodam Sermone

in Aleatores: *Cum enim quidam*, inquit, *ſtudio literarum bene eruditus, multum meditando hoc malum & tam pernicioſum ſtudium adinuenit, inſtinctu ſolius Zabuli* [id eſt, *Diaboli*] *qui eum artibus ſuis repleuerat. hanc ergo artem oſtendit, quam & colendam ſculpturis cum ſua imagine fabricauit*; &c. quæ de inuentione huius ludi ſubiungit, non obſcure innuens Philoſophum aliquem auctorem.

Ille (Diabolus) *cum ſe in ſtatunculis & ſimulachris formaret, aliud crimen adinuenit, quo ſe ab imitatoribus ſuis colendum, & ſibi ſacrificandum inſtituit; ita ut qui vellet ſtudio eius adhærere, non ante manum in tabulam porrigeret, niſi auctori huic prius ſacrificaſſet.* Cyprianus ibidem.

Antonius Florentinus *tot crimina ex ludo naſci* arbitratus eſt, *quot ſunt in taxillis puncta.* Imo, *Gregor. Tholoſan.*

** Vulnera plus creſcunt punctis, quam bella ſagittis.* ** M. S. Epigr. De Tabula.*

†M. Mantua dicit, *non tantum aleæ luſum crimen eſſe, ſed malorum Dæmonum inuentum.* Et Ioannes Bodinus aſſerit *in alea & fortuito illius iactu, geomantiam artemque Diabolicam ſitam eſſe.* Et* Vincentius: *Manus Diaboli eſt ludus taxillorum.* Extra dubium igitur Alea tale quid eſt, *† Polymathia. l. 8. c. 3. Bodin. l. 1. Dæmonol. c. 6. * Sermone de S. Mattiha.*

† Dæmonis inſtinctu ſibi quod reperere maligni
Cum varijs homines in ſua damna dolis. *†Vet. Apherdianus.*

Iſque è Chriſtianorum animis & regionibus longe lõgeque pellendus

Atqui cum nullum nobis eſſe poſſit cum Diabolo & ipſius muneribus commercium tutum aut ſalutare; ideo toto pectore abominanda alea eſt, & Chriſtianorum finibus exterminanda.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

CAP. XIX.

Tabulæ veteris forma, & Scriptorum luſuriorum in ea deſcriptio.

LVculenta & ampla ſatis teſtimonia de Inuentore primo congeſſimus. Aſſerta igitur aliquot Capitibus Palamediaca Tabula; Abaci hic luſorij forma vetus deſcribenda porro & enarranda eſt. Eam longiorem fuiſſe, quam latiorem, non obſcure indicat Plinius ex actis triumphorum Pompeij Magni: *Tranſtulit*, inquit, *alueum luſorium cum teſſeris, è gemmis duabus, latum pedes tres, longum pedes quatuor.* Vides tertiam partem latitudinis ad longitudinem adjectam fuiſſe ut plurimum, in abacis illis luſorijs fabricandis. Talis etiam hodieque fere forma noſtrarum tabularum. Et ut forma eſt eadem, ſic & ipſa vox Gallis remanſit. Sed *tabulas* illi non alueolos, in quibus luditur, ſed calculos luſorios, albos nigroſque, ſiue quo alio colore; & *tablarium* alueum ipſum luſorium, vel tabulam appellant. Quæ Martiali lib. XIIII. in lemmate diſtichi XVII, *Tabula luſoria*; ea alijs ſcriptoribus ſimpliciter *tabula*. Iſidorus lib. XVIII. Originum, cap. LX. *Alea, id eſt, luſus tabulæ, à Græcis in otio Troiani belli à quodam milite nomine Alea; à quo & ars nomen accepit.* Luxorius in Epigrammate, *De tabliſta furioſo, quaſi teſſeris imperante.* ubi inter alia:

Capp. 12. 13. 15. & 18.

Plin. l. 37. c. 2.

Tabula. Τάβλα.

Hic ſi forte unam tabulam non arte, ſed errans
Vicerit, aut aliam, nil bene dante manu.

Abdias Babylonius *tabulis ludere* dixit in

numero plurali: *Dum ludere tabulis & ſpectaculis non erubeſcunt.* Sic Τάβλαις παίζειν apud Euſebium lib. v. προφήτης στιβίζεται καὶ φιλοκοσμεῖ· προφήτης τάβλαις καὶ κύβοις παίζει. hoc eſt, *teſſeris & tabulis ludit.* Hieronymus in Vita Apollonij: *Prophetes tabula ludit & teſſeris?* Heſychius: Πεττείαις, κύβοις, τάβλαις. Suidas: Τάβλα, ὄνομα παιδιᾶς. Agathias in obſcuriſſimo epigrammate de Zenonis tabula: Τάβλην, vel, ut in Anthologia hodie cuſum,

Τάβλαις παίζειν.

Apollonius contra Phryges, Meurſ. in Gloſſ. v τάβλα.

> Ταύλην φεύγετε πάντες, ἐπεὶ καὶ κοίρανος, † αὐτὸς
> Κείνης τὰς ἀλόγους οὐχ ὑπάλυξε τύχας.

† ἀνδρῶν apud Salmas.

Et in lemmate eiuſdem epigrammatis legendum, εἰς ταῦλαν, ſiue, εἰς τάβλαν Ζήνωνος τοῦ βασιλέως. quod mendoſiſſime hactenus conceptum fuit, ad hunc modum: εἰς τὰ λυπὰ Ζήνωνος. Sed pridem emendatum eſt ab illuſtri viro & eruditorum phœnice, Ioſepho Scaligero; monitumque poſtea à Salmaſio, titulum illum ita omnino oportere concipi, ſelectiſſimis ſuis in Flauium Vopiſcum Notis: loco jam non ſemel à nobis indicato. Meurſius malebat, εἰς ταυλωτόν: quaſi *tabulatum* uſurpauerit pro ipſa tabula luſoria. Sed quid diutius barbaro iſti luto inhæremus? Ipſi Latini, etiam tum Roma florente, *tabulam* ſimpliciter dixerunt hunc luſum, qui in tabula calculis teſſeriſque peragitur. Eloquentiſſimus nequam in Satyrico: *Sequebatur puer cum tabula terebinthina, & cryſtallinis teſſeris.* Itemque alius Satyrographus:

Vide Auſonianas Lection.

In Gloſſar. v. Ταυλωτόν.

Tabula.

Petronius Arbiter.

> ——*Neque enim loculis comitantibus itur*
> *Ad caſum tabulæ, poſita ſed luditur arcâ.*

Iuuenal. Sat. 1.

Eodem modo dixit Agathias τάβλης τύχας.

Luca-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Lucanus, ſiue quis alius auctor Panegyrici ad Piſonem:

Callidiore modo tabula variatur aperta
Calculus. ———

Auſonius Commemoratione Rhetorum Burdigalenſium. Locum Cap. XVI. produximus. *Ad tabulam ludere* Paulo Diacono, De geſtis Longobardorum lib. I. cap. XX. *Horum itaque viribus rex indubitanter fidens, dum ipſe ſecurus ad tabulam luderet.* Hoc Græci recentiores dixere uno verbo ταβλίζειν, vel ταυλίζειν, (nam & ταῦλα, pro τάβλα, ſcribitur) ut in Zatricij ludo ζατρικίζειν, latrunculis, vel luſum iſtum ludere. De quo poſtremo, Cap. IX. habes ex Achmete Oneirocritico. De ταβλίζειν vero exemplum Iſaacij Porphyrogennetæ ſuppeditat Caput XIII. & Meurſius in Gloſſario, hac voce. Quibus adde Heſychianum illud, Πεττοὶ, βόλια ἐν οἷς ταβλίζουσι. vel, ταυλίζουσι. A voce τάβλης Palladas poëta Græcus Ταβλιόπη vocabulum compoſuit, ad Καλλιόπη feſtiua paronomaſia alludens; hoc Epigrammate:

Ad tabulam ludere.

Ταβλίζειν.

ζατρικίζειν.

Antholog. lib. 2 Tit. εἰς κυβευτάς.

Ταβλιόπη.

Πάντων μουσοπόλων ἡ Καλλιόπη θεός ἐστιν,
Σεῖο δὲ Καλλιόπη Ταβλιόπη λέγεται.

Ταβλιόπη per luſum dicta aleatorum Dea, hoc diſticho; quod ſic Latine adumbramus:

Eſt Dea Calliope doctorum maxima vatum;
At tua Calliope, vir bone, Tabliope eſt.

Tabliſta.

Inde etiam infimæ vetuſtatis auctores *Tabliſtam* finxere. Luxorius, cuius locum paulo ante adſcripſimus: & alius quidam Anonymus, *De ebore*:

Conſulibus ſceptrum, menſis decus, arma tabliſtis,
Diſcolor & tabulæ calculus inde datur.

In veteribus Gloſſis H. S. Ταβλιστής, ſed inter-

interpretatio deſideratur vulgo. Meurſius in Gloſſario eius vicem ſupplet: Ταβλιστής, *Tabuliſta*, Aleator. Ibidem: Ταβλοπάροχος, qui tabulam luſoribus exhibet. *Tabulis* autem *ludere* cum Latini dicunt (obſeruatum hoc, notatumque eruditiſſimo Salmaſio) aut Græci τάβλαις, vel ταβλίοις παίζειν, per *tabulas* non intelligunt alueos luſorios, ſed vel teſſeras ipſas, vel calculos, quibus in tabula luditur. Græci enim recentiores τάβλας etiam & τάβλια pro teſſeris uſurparunt. Grammaticorum Gloſſæ: κύβος τὸ ταβλίον. hinc ταβλία pro clauis aureis purpureiſque, quibus veſtes intexi prætexiue ſolebant. Chronicon Alexandrinum, &c. Hinc Galli ſuas *tablas* pro calculis, & *tablarium* pro alueo luſorio (quod modo perſtrinximus) accepere. Duplex autem tabulæ luſoriæ clauſæ latus erat: in quorum altero latrunculis ludebatur, &c. Rurſus apertæ ſiue explicatæ tabulæ duplex quoque latus; dextrum & ſiniſtrum: utrumque à ſummo ad imum duodecim deſcriptum diſtinctumque erat lineis, ſibi inuicem reſpondentibus, & exaduerſo oppoſitis. Sic erant in totum viginti quatuor lineæ. Totidem hodieque ſunt in noſtris alueis luſorijs, æqualibus omnes ſpatijs & pari interuallo diſparatæ. Hinc † Quintilianus *luſum duodecim ſcriptorum* appellauit, lib. XI. cap. II. Vbi vulgo male *ſcruporum* legitur. Nam ante Fabium, ſic Cicero loquutus erat in Hortenſio; ex quo fragmentum hoc * Nonius Marcellus producit: *Itaque tibi concedo, quod in duodecim ſcriptis † ſolemus, ut calculum reducas, ſi te alicuius dati pœnitet.* Alluſit hoc loco

Tabulis vel τάβλαις ludere quid ſit.

Ad Hiſt. Aug. p. 462.

Ludus 12 ſcriptorum.

† *Vide ſupra Cap. 15.*

* *In voce* Scripta.

† olim

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Vide Salmas. p. 464. loco Tullius ad Platonem, in Phædro. ex quo etiam colligere licet Πεττοὺς & *duodecim ſcripta* non eſſe diuerſa. Ad hunc ludum *A Salmas. p. 462.* duodecim ſcriptorum Martialem quoque referri video:

TABVLA LVSORIA.

Heic mihi biſſeno numeratur teſſera puncto:
Diſcolor heic gemino calculus hoſte perit.

Vt tabula duodecim diſtincta lineis, quas Poëta hic *puncta* appellauerit, intelligatur. & ſenſus illius diſtichi ſit: *Heic*, id eſt in tabula duodecim punctis notata, luditur ad teſſeram; *Diſcolor heic*, &c, in eadem etiam tabula calculis, hoc eſt latrunculis, luditur. *Tabulæ luſoriæ duplex uſus, & luſus.* Eadem namque tabula & teſſeris & latrunculis ſeruiebat. ſed alterum tabulæ latus, in quo teſſeris ludebatur, punctis (cum Martiale, ſiquidem vera eſt interpretatio Salmaſij) vel lineis duodecim deſcriptum diſtinctumque erat; in quibus calculi varie diſponebantur, prout teſſeræ cecidiſſent. *Matth. Raderus in Comment.* Sed illud apud Martialem *biſſeno teſſera puncto*, aliter vulgus interpretum accipit. „ Duabus teſſeris, inquiunt, ut-plurimum ludeba- „ tur, ut hodie, quarum ſummus numerus „ δωδεκὰς, duodenarius, duplex nempe ſenio. Duodecim horum ſcriptorum ſiue linearum etiam meminerunt, auctores Græci, Cedrenus, Porphyrogenneta, Suidas, & Iohannes ille ἀρχαιόλογος: quos Cap. XIII. laudauimus. qui omnes in Tabula Palamediaca duodecim κάστους, ſiue κάζους, agnoſcunt. *Δώδεκα κάζοι.* Quos *capſos* interpretatur Salmaſius. At Scriuerio *caſæ* videbantur: quomodo *caſe* hodieque apud Italos in uſu ad tabu-

tabulam latruncularium ludentibus. Sed quocunque tandem nomine, *capſæ*, *caſaue*, an *caſſæ* barbaris dictæ iſtæ lineæ, in quibus

Scripta. calculi ponebantur; veteribus *ſcripta*, &
Scriptula. *ſcriptula* dicta. Ouidius tertio Artis ſuæ: Ludi, inquit,

Eſt genus in totidem tenui ratione redactum
Scriptula, quot menſes lubricus annus habet.

Perperam etiam hic excuſum, *Spicula*, vel etiam *Scripula*, quis adeo hoſpes in lectione bonorum auctorum, qui neſciat? Hinc & Anonymus in epigrammate De tabula, *ſcriptorum tramitem* dixit. Hæc *ſcripta* ſiue

Via. lineas, per quas calculi currebant, *vias* appellat Iſidorus Capite *de figuris aleæ*. *Sed & ipſas vias*, inquit, *ſenarijs locis diſtinctas, prop-* *Origin. lib. 17.*
Ὁδὸς. *ter ætates hominum argumentantur.* Ὁδὸς ſimi- *cap. 60.*
militer Agathiæ eſt, in celebratiſſimo Epigrammate de Zenonis tabula. Græci antiquiſſimi illas calculorum ſedes appellarunt

Πόλεις. olim πόλεις, poſtea χώρας. Γραμμὰς etiam vel
Χῶραι. γράμματα, & γραμμικὰς χώρας nuncuparunt,
Γραμμαὶ. quod lineis inuicem diſcluſæ eſſent & interſeptæ calculorum illæ ſedes, ſiue regiones.
Γραμμικαὶ χῶραι. Et ludus ipſe διαγραμμισμὸς dicebatur. Qui ludus ab eo qui πόλις vocabatur, diuerſus erat, etſi non multum diſſimilis. Quod in ſe-
Διαγραμμισμός. quentibus exponemus. In utroque illo Calculorum ludo ſedes χῶραι dicebantur. In ludo quoque teſſerarum, quam πεττείαν Græci dicunt, lineæ in quibus diſponebantur calculi, χῶραι vocabantur. Hinc μονόχωρος tam in teſſeris quàm in latrunculis luſor ille dicebatur, qui omnibus ſuis calculis ſpoliatus & victus abibat, ut qui ad unum redactus eſſet calculum. Vincebatur

cebatur

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

cebatur quippe in hoc luſu qui cum paucioribus calculis erat relictus in tabula, imo
Oneiro- qui omnes ad unum amittebat. Artemi-
critic.lib. dorus: Εἰ δέ τις νοσῶν παίζειν ὑπολάβοι ψήφοις,
3.cap.1. ἢ ἄλλον παίζοντα ἴδῃ, κακόν. μάλιστα δὲ εἰ αὐτὸς λείποιτο· ἐπειδὴ μείονας ἔχων ψήφους καταλείπεται ὁ νικώμενος. αὐτοὶ δὲ οἱ κύβοι ὁρώμενοι στάσεις καὶ ἔχθρας προαγορεύουσι. Atque ille infelix luſor μονόχωρος Græcis, Latine *adunatus* dicebatur. Veteres Gloſſæ H. S. Μονόχωρος ἐν τάβλῃ, Μονόχωρος. *Adunatus.*
(vel τάβλᾳ) *adunatus.* ubi Græca ἐν τάβλᾳ appone reliquis de *tabula* exemplis, quæ ſupra annotauimus: & nota porro elegantem notionem verbi *adunatus*, pro eo qui ad unum redactus eſt calculum, quique omnes calculos ſuos ad unum amiſerat. *adunatus*, ὁ μονωθεὶς, cum uno calculo ſolo relictus. cui calculus unus tantummodo in ſuo loco ſedeque ſupererat, cæteris à col-
Ariſtæ- luſore captis. Hinc Ariſtæneto Μονόχω-
net.lib.1. ρος nomen infelicis aleatoris ac tabliſtæ
Epiſt.23. (ut cum recentioribus ita loquar.) Argumentum epiſtolæ eſt, Ἐρωτικὸς κυβευτὴς περὶ ἀμφότερα δυστυχής. ſequuntur perſonæ, eius qui ſcribit, & eius ad quem ſcribitur: Μονόχωρος, Φιλοκύβῳ. Tota illa epiſtola Μονόχωρος (nomen hoc infelici aleatori pariter atque amatori non illepide ſane fecit) conqueritur de infelici fato, tam in amoris quam in teſſerarum ludo. Quem locum illuſtrauit nobis Muſarum
Salmas. illud delicium ad Hiſtoriam Auguſtam.
p.460. Perperam hodie apud Ariſtænetum editum eſt, μονόχορος, nullo idoneo ſenſu. Χώρας illas in tabula luſoria, etiam τόπους voca- τόποι.
re conſueuerant. Etymologicum Magnum:

Πρὸς

Πρὸς τοὺς τόπους οὗ ἔχει Παλαμήδειον ἀβάκιον. Appellabant etiam *χαρακώματα*. Exemplum habes Cap. XIII. è Porphyrogenneta: qui *κάστους* ea voce exponit. De quibus ſub finem eiuſdem Cap. XIII. egimus. Recte Iſaacius *κάστους χαρακώματα* exponit. Duodecim *caſſos* ſiue *capſos* habuit tabula luſoria, in quibus calculi collocabantur, & per quos varie mouebantur, ſecundum teſſerarum iactum. Latini *mandras, ſepta, vallos,* & *capſos* & *carceres* vocabant loca illa ſiue ſedes in tabula, in quibus veluti cluſi tenebantur latrunculi. Martialis:

Χαρα-κώματα. *Κάστοι.* *Capſi.* *Mandra, Valli. Septa. Carceres.*

> *Sic vincas Noniumque, Publiumque;*
> *Mandris & vitreo latrone cluſos.*

Lib. 7. Epig. 72.

Auctor Panegyrici ad Piſonem:

> ——— *Hic ad maiora mouetur,*
> *Vt citus † & fracta perrumpat in agmina mandra.*

† effracta prorumpat P. S.

Nam calculus qui in calculi diſcoloris ſedem faciebat impetum, ut eum caperet, & ſede ſua pelleret, mandram ejus ſiue vallum frangere intelligebatur: belli quippe imagine hæc peragebantur. *Mandra*, idem quod ſeptum vel vallum. *Vallum* etiam dixit idem Auctor, quam proxime dixerat *mandram.*

Mandra.

> *Vt citus † effracta prorumpat in agmina mandra,*
> *Clauſaque deiecto populetur mœnia vallo.*

† ex P. S emendatione.

Vides *mandram, vallum, clauſa mœnia.* Græcis πόλις & *χαρακώματα* rem eandem notare indicauimus. *Mandra* autem idem quod *χαράκωμα*. Heſychius: *μάνδραι, ἕρκη, φραγμοί.* Mandræ igitur in tabula luſoria, ſunt loca lineis diſtincta, in quibus ſiti erant calculi, ſiue latrunculi. Κάστους etiam ſiue *Capſos* vocatos vidimus. Nempe, quod *capſum*, vel *capſus* idem plane quod mandra.

χαρά-κωμα. Capſum & Mandra *pro ſtabulo.*

Man-

Mandram pro ſtabulo etiam Græci ſolent ponere. Sic & Latini *capſum*, & *ſeptum*. hinc *capſum animalium* apud Velleium. Calculorum autem regiones in tabula, quas Græcis veteribus πόλεις dictas monuimus, & χώρας, & μάνδρας, & χαραχώματα, Latinis etiam *mandras*, & *capſos*, & *carceres*, Græci recentiores ζατρίκια nominarunt; notante Salmaſio, ſed non parum hic (doctiſſimi viri pace dixero) hallucinante, aut animo peregrinante. Vide quæ Cap. x. ex illius ſcriptis ſublegimus. Sed tota illa diſputatio erudita quidem eſt, & arguta; ſed nec cœlum, nec terram tangere, ipſe, lecta Clariſſimi Scriuerij obſeruatione, quæ ibidem ſequitur continuo, haud diffitebitur. Adi Cap. xi. Hactenus de tabula latruncularia, & teſſeraria, lineiſque aut ſcriptis, aut loculamentis denique, quibus uterque alueus deſcriptus fuit ac diſtinctus.

CAP. XX.

Græcorum Πόλις. Διαγραμμισμὸς. Χῶραι. Γραμμαὶ, Γραμμικαὶ χῶραι. Γραμμισμὸς. Πόλις & Ζατρίκιον *idem: forſitan &* Πεττεία. Κύνες.

Deſumpta fere ex Salmaſ. p. 460.

TAbula, in qua latrunculis ludebatur apud veteres, tota lineis diſtincta, & unicuique calculo ſuus locus ac ſua ſedes attributa: nec aliter hodie eſt apud nos. Tabula enim luſoria quadraturis diſcoloribus alternatim poſitis diſtincta eſt, & in illis loculis quadratis locari ſolent calculi. Sedes illas calculorum Græci olim πόλεις, poſtea χώρας nuncuparunt: quod ſupra annotaui.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

notauimus. &, ut monebamus, γραμμὰς etiam vocarunt, & γραμμικὰς χώρας. Heſychius: * Πόλις παίζειν, παροιμιῶδες. ἢ δοκεῖ μετενήνεκται ἀπὸ τῶν ταῖς ψήφοις παιζόντων, ἐν ταῖς λεγομέναις νῦν χώρας, τότε δὲ πόλεσι. Idem: Διαγραμμισμὸς, παιδιά τις ἑξήκοντα ψήφων λευκῶν, καὶ μελαινῶν, ἐν χώραις ἑλκομένων. τὸ δὲ αὐτὸ καὶ Γραμμὰς ἐκάλουν. Euſtathius in Homerum: Εἶδός τι κυβείας καὶ πόλις· ἐν ᾗ ψήφων πολλῶν ἐν διαγεγραμμέναις τισὶ χώραις κειμένων ἐγίνετο ἀνταναίρεσις· καὶ ἐκαλοῦντο αἱ Γραμμικαὶ χῶραι, πόλεις ἀστειότερον. Notabis tamen διαγραμμισμὸν diuerſum fuiſſe ludum ab eo qui πόλις dicebatur, etſi non multum diſſimilis eſſet. Pollux poſtquam τῆς πόλεως ludum recenſuit, ἐγγὺς δὲ ἐστι, inquit, ταύτῃ τῇ παιδιᾷ καὶ ὁ Γραμμισμὸς, καὶ τὸ Διαγραμμίζειν· ἥν τινα παιδιὰν καὶ Γραμμὰς ὠνόμαζον. Διαγραμμισμὸς ſexaginta calculis albis nigriſque conſtabat, qui de loco in locum trahebantur. Docet id, præter Euſtathium ad Iliad. ζ. (de quo Meurſius in voce Διαγραμμισμὸς) Heſychius loco citato. Atque hic ludus nihil, aut parum, diſtabat à noſtro, quem vocamus, *Dominarum ioco.* qui tamen triginta tantum calculis luditur; quindecim albis, & quindecim rubeis. Πόλις verò veterum Græcorum, idem omnino fuit cum Zatricio recentiorum, & cum Latrunculis Romanorum. Nam recentioribus Græcis ζατρίκιον latronum, ſiue Scacchiæ, ludum appellari, notum ex ijs quæ Cap. IX. adduximus: quæque Meurſius ſuperioribus diebus retulit libro *De Ludis Græcorum*, in voce Ζατρίκιον. ubi planius fidentiuſque aſſerit, quæ iamdudum in Gloſſario Græco-barbaro propo-

Πόλειν παίζειν.

Χῶραι.

Διαγραμμισμὸς.

Γραμμαί.

Γραμμικαὶ χῶραι.

* Πόλειν π. Meurſius in Πεττεία

Pollux Onomaſtici lib. 9. cap. 7.

Γραμμισμὸς.

Dame; Belgis Dammen.

Πόλις & Ζατρίκιον *idem.*

propoſuerat. Docet, inquam, heic certo Scacchiam eſſe Ζατρίκιον: & monet præterea, idem eſſe quod veterum Πεττεία. De qua & ipſe conſulendus infra. † Cratinus apud Pollucem lib. IX. cap. VII. ubi ludum τῆς πόλεως deſcribit, Βασιλέως etiam meminit. Quem locum ex veteri libro * Salmaſius ad hunc modum corrigit: ὅθεν καὶ Κρατίνῳ πέπαικται Πανδιονίδα, πόλεως βασιλέως τῆς ἐρικόλακος, οἶσθ' ἣν λέγομεν, καὶ κυνία ἣν πόλιν, ἣν παίζουσιν. Ἐρικόλαξ verbum finxit, ut ἐριβώλαξ: niſi ita ſit reponendum. Locus hic Pollucis vulgo, etiam in editione Seberi, deprauatiſſime circumfertur; neque Notæ eius quicquam proſunt. niſi quod eæ nos relegent ad Prouerbium, *Ciuitates ludimus.* Enimuero vero quum ad Flauij Vopiſci hunc locum: *In imperium vocitatus eſt ludo pene & ioco, ut Oneſimus dicit. quod quidem apud nullum alium reperiſſe me ſcio. Nam quum in quodam conuiuio ad latrunculos luderetur, atque ipſe decies imperator exiſſet, quidam non ignobilis ſcurra,* AVE, *inquit,* AVGVSTE: *allataque lana purpurea, humeris eius * iunxit, eumque adorauit:* ita commentetur immortale literarum & literatorum decus Iſaacus Caſaubonus: "In calculorum ludo, quem Græci recentiores ζατρίκιον dixerunt, unus fuit qui dicebatur Rex, ut ſcribit Theocriti Scholiaſtes: ſed in latrunculorum ludo, ipſe qui ludebat, ſi faueret alea, Rex exibat. &c." monendus eſt lector, ne temere accedat eruditiſſimo & ſummæ auctoritatis viro. Nam quot in hac obſeruatione verba, totidem pene errores. Primum, calculorum ludum à latrunculorum

E ludo

Ζατρίκιον idem cũ Πεττείᾳ.

† Forte, in Δραπέτισι, cuius Fabula meminit Zenobius.

** Ad Hiſtor. Auguſt. p. 460.*

Wolfgangi Seberi Pollucis noua edit. 1608.

† M S. ingeſſit. *F.* iniecit, *P. S.*

"*Somniũ* "*Viri* "*magni.*

Salmaſ. p. 459.

ludo perperam facit diuerſum. Deinde, male etiam à latrunculis ſeparat ludum illum quem ζατρίκιον dixere recentiores Græci. Tertius error eſt; primo ſecundoque longe major, quo latrunculis aleam adſignat, quem plane ludum conſtat nihil aleæ debuiſſe, ſed arti omnia & ingenio ludentium. Calculorum & latrunculorum ludum eundem fuiſſe veteribus Latinis, teſtatiſſimum eſt: expoſuimuſque iam antea. Plura adhuc poſſem congerere: ſed quid opus pluribus, ad id confirmandum de quo dubitare poteſt nemo? Sed probandum contra viri doctiſſimi ſententiam, Græcos recentiores ζατρίκιον hunc latronum ludum vocaſſe. In ludo latronum calculus unus erat, qui dicebatur Rex. Ludus quoque ille, quem ζατρίκιον vocabant, Regem ſuum habebat. Quod non obſcure innuit Scholiaſtes Theocriti: ἡ δὲ λέξις μεταφορικῶς ἀπὸ τῶν παιζόντων τὸ κοινολέκτως λεγόμενον Ζατρίκιον· ἐκεῖνοι γὰρ ὅταν πολλὰ ποιήσαντες οὐ δύνανται ἑτέρως νικῆσαι τὸν ὅμοιον παίκτορα, κινοῦσι καὶ τὸν ἀπὸ ἱερᾶς γραμμῆς λίθον τὸν οὕτω Βασιλέα καλούμενον. Sic in ludo Latronum, ſiue Scacchiæ, ſciunt qui in illo ludo docti ſunt, non alias eum calculum, qui Rex nuncupatur, moueri ſolere, quam ubi maxima urget neceſſitas, & aliud auxilium non ſuppetit luſori ad ſe defendendum. Achmes de Zatricio ita ſcribit: *Si rex, aut dux aliquis ſomniauerit, zatricium ſibi furto periſſe, aut fractum eſſe, exercitum amittet, & magnam in bello cladem patietur.* Quare iſtud? quia totum zatricij aut latronum ludi negotium, bellum erat, vel belli ſimulachrum.

Calculorum, Latronum, Scacchiæ & Zatricij ludus idem.

Vide Cap 4. & ſeqq.

REX.

Idyll. 6.

Oneirocrit. cap. 241. Græca habes ſupra, C. 9.

Ad belli imaginē Zatricij ludus cōpoſitus.

lachrum.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

lachrum. hinc calculos ipſos, quibus ludebatur, & *latrones* & *milites* fuiſſe dictos, ſupra obſeruauimus. Hinc hoſtium, aciei, phalangis, prælij, captiuorum, tropæorum paſſim mentio apud Veteres, dum illum ludum deſcribunt. Lege ante alios ſuauiſſimum Panegyricum illum, iam toties citatum, ad Calpurnium Piſonem. Oneirocriticum etiam eodem Capite, nempe CCXLI, adhibe. Idem auctor ibidem παιγνίου πρόσωπα vocat calculos, ſiue latrones. Vnus diſcolor à duobus capiebatur concoloribus. Martialis de *Tabula luſoria*:

Regredere ad Capp. 4. 5. & 6.

Calculus heic gemino diſcolor hoſte perit.

Vide ſupra, Cap. 4.

Vincebat in hoc ludo, qui omnes ex aduerſo ludentis milites capere, & Regem ipſum, hoc eſt principem calculum, quia nunquam capiebatur, ad incitas redigere poterat. Duo autem concolores calculi, unum diſcolorem capiebant; quod ſupra pluribus auctorum teſtimonijs clariſſime explicauimus. Idem fiebat in ludo Zatricij; ut liquet ex Achmete. Sic Zatricium & Latrunculi, idem ludus. Eundem ludum intellexit Pollux: Διῃρημένων δὲ εἰς δύο τῶν ψήφων κατὰ τὰς χρόας, ἡ τέχνη τῆς παιδιᾶς ἐστὶ περιλήψει τῶν δύο ψήφων ὁμοχρόων, τὴν ἑτερόχροον ἀναιρεῖν. Sed Achmetis παιγνίου πρόσωπα, hoc eſt calculi, qui Latinis *milites* & *latrones*, Græcis Κύνες dicebantur, διὰ τὸ ἀναιδὲς, ut Grammatici notant: αἱ δὲ ἀντεπιβουλεύουσαι ἀλλήλαις ψῆφοι, κύνες διὰ τὸ δῆθεν ἀναιδές. *Inſidioſi latrones* Martiali dicuntur lib. XIIII. diſticho XX. cui lemma *Calculi* impoſitum:

Calculi duo concolores, inſidiabantur diſcolori; quẽ circumuentum utrinque tollebant.

Lib. 9. cap. 7.

Κύνες.

Inſidioſorum ſi ludis bella latronum;
Gemmeus iſte tibi miles, & hoſtis, erit.

Cæterum in hoc ludo ligari etiam calculos, & moris erat olim, (Seneca Epiſt. CXVII. Auctorque Panegyrici ad Piſonem) & mos etiam nunc eſt. Sed aliter ligabantur, aliter capiebantur calculi. Vnus poterat duos aduerſæ partis ac diſcolores ligare. Sed unus capi diſcolor non poterat, niſi à duobus contrarijs. Vtrumque quomodo fieret, ſatis percipiunt in hoc ludo eruditi;

Quique latrocinij ſub imagine prælia miſcent,
Vnus cum gemino calculus hoſte perit.

Puto ex his, & quæ ſupra adduximus, omnibus iam liquere, Ζατρίκιον eundem eſſe ludum cum Latrunculis. Latrunculos vero eoſdem eſſe cum Calculis, inculcatum eſt aliquoties ante: adeo ut rem notiſſimam pudeat repetere, & firmare exemplis. *Cap. 9.*

Cap. XXI.

Πεττεία *veterum Græcorum, & Ægyptiorum. Meurſio,* Ζατρίκιον *recentiorum, & Scacchia.* Πεττεία, *quaſi* Πεντεία. Ἱερὰ γραμμὴ, Τὸν ἀφ' ἱερᾶς κινεῖν, *&* Πολεὶς παίζειν, *prouerbia.*

DE Tabula luſoria, Grammiſmo, & Grammis, deque alijs inibi obſeruandis, quæ Cap. XIIII. ex Aduerſarijs ſummi viri Hadriani Turnebi adduximus, longe profecto cedunt ijs quæ Capitibus duobus proxime præcedentibus à nobis conſignata ſunt. Quæ tamen ut omnibus numeris perfecta ſint, & illuſtriora; addenda quæ-

quædam erunt ex CL. V. Ioannis Meurſij obſeruationibus. *Diagrammiſmum* ille ex Heſychio, Polluce, & Euſtathio ad Iliad. ζ'. ludum ſexaginta calculorum fuiſſe, partim alborum, partim nigrorum: Et *Grammas* quoque dictas, notat. Quod alijs etiam animaduerſum. *Zatricium* quoque ludum Scacchiæ indubitanter nuncupat: idemque fuiſſe dicit, quod veterum Πεττεία. Quam, Polluce, Etymologico, Euſtathio, Heſychio, Suida, alijſque, auctoribus, non minus eleganter, quam ſuccincte, ſic deſcribit: ΠΕΤΤΕΙΑ, Calculorum luſus: quos uterque quinque habebat, in laterculo totidem lineis diſtincto: quarum media, Ἱερὰ γραμμὴ dicebatur. ipſe laterculus, Πόλις: calculi, Κύνες nuncupabantur: erantque utrimque diſcolores. Et in eo ludentium induſtria verſabatur, vt calculi duo concolores alterum diſcolorem circumuentum tollerent. A quinque illis calculis Etymologici Auctor tradit, etiam dictam videri Πεττείαν, quaſi Πεντείαν. A quinta linea, quæ media, & Ἱερὰ, ſiue ſacra, dicebatur, non temere calculum mouebant, niſi ſumma urgente neceſſitate. Itaque Prouerbium erat, † τὸν ἀφ' ἱερᾶς κινεῖν. Ab his quinque lineis, Πεσσὰ πεντέγραμμα nuncupata à Sophocle. Laterculus, in quo ludebatur, Πόλις dictus. Quo alluſiſſe videtur Plato de Republ. lib. IV. Ἑκάστη γὰρ αὐτῶν πόλεις εἰσὶ πάμπολλαι, ἀλλ' οὐ πόλις, τὸ τῶν παιζόντων. Vnde Πόλεις παίζειν dixit Cratinus Δραπέτισι, apud Zenobium Centur. v. Prouerb. LXVII. Ita enim legendum, non Πόλεις, vt editur; neque Πόλεα, ut eſſe in Vaticano monet A. Schot-

Zatricium, Schacchia, & Πεττεία, *idē ludus Meurſio.*

Πεττεία, *quaſi* πεντεία.

Sacra linea.

† *Meminerunt Pollux, Euſtathius, Heſychius, Suidas, Diogenianus, Sophron, Theocritus, alij.*

A. Schottus. Sed neque recte Parœmiographus Πόλιν ludum facit, neque lineas πόλεις dictas eſſe tradit. quem errorem etiam Heſychius errat. Zenobij locus hic eſt:

Πόλεις παίζειν. (L. Πόλιν π.)

Μέμνηται ταύτης Κρατῖνος ἐν Δραπέτησιν. ἡ δὲ Πόλις, εἶδός ἐστι παιδιᾶς πεττευτικῆς· καὶ δοκεῖ μετενηνέχθαι ἀπὸ τῶν ταῖς ψήφοις παιζόντων, ταῖς λεγομέναις νῦν Χώραις, τότε δὲ Πόλεσιν. Id eſt, A. Schotto interprete: *Vrbes ludere.*] Meminit huius Cratinus in Fugitiuis. Πόλις ſpecies ludi laterunculorum: tractumque videtur à ludentibus calculis; quos nunc Regiones, nunc Ciuitates nominabant.

Πόλις ſpecies ludi latrunculorum.

De diuerſo autem calculorum colore, quo diſtincti, auctor Panegyrici ad Piſonem, Martialis, Ouidius, & ſi qui alij Cap. IIII. à nobis laudati. Erat itaque Πεττεία, ex Meurſij ſententia, plane idem ludus cum eo quem poſteriores Græci Ζατρίκιον appellarunt. Inuentam autem Πεττείαν quidam à Palamede volunt. Philoſtratus in Heroicis: Etymologici Auctor: Euſtathius ad Iliad. β'. Sed apud Platonem in Phædro Theuth Ægyptius ludi calculorum inuentor perhibetur. Quamquam diuerſam hanc Πεττείαν fuiſſe, (notante Meurſio) & eam quæ τοῦ πεττευτηρίου dicebatur, tradunt veteres Platonis Interpretes. Non exſtant quidam illi ipſi; ſed eorum explicationem repræſentat nobis Euſtathius ad Odyſſ. ά. meminitque compendio ad Iliad. β'. Et hæc ipſa eſt illa πεττεία, de qua Suidas, Cedrenus, Iſaacius Porphyrogenneta, & Ioannes Antiochenſis; quam tamen cum iſta altera non recte confundunt, dum inuen-

Αἰγυπτιακὴ πεττεία.

tionem eius Palamedi adſcribunt. Sed vt illi Scriptores τὴν Πεττείαν Græcorum, & Ægyptiorum, inter ſe confundunt; ita Heſychius τὴν πεττείαν, & τὴν κυβείαν, aliquot Gloſſis. Ecce. Πεσσοῖς, πεττοῖς, βολίοις, κύβοις. Iterum: Πεττεία, ἡ διὰ κύβων παιδιά. Et mox: Πεττείαις, κύβοις, τάβλαις. Deinde: Πεττεύουσι, κυβεύουσι. Alibi tamen ſatis clare diſtinguit, cum inquit: Διαφέρει δὲ πεττεία κυβείας. ἐν ᾗ μὲν γὰρ, τοὺς κύβους ἀναρρίπτουσιν· ἐν δὲ τῇ πεττείᾳ, αὐτὸ μόνον τὰς ψήφους μετακινοῦσι.

CAP. XXII.

Imperator exire, *in ludo latrunculorum*; *itemque*, ad incitas redigere. Calculi ordinarij, vagi, *&* inciti. Scacus mattus *qui dicatur, noue expoſitum à Salmaſio*.

IN latrunculorum itaque ludo (vt ad Vopiſci de Proculo verba reuertar) *imperator exire* dicebatur, qui ſuperior diſcedebat, regemque aduerſæ partis omnibus ſuis militibus ſpoliabat, ipſumque ad incitas redigebat. In quo nihil fortunæ licebat, ſed arti & induſtriæ ſoli, ludendique peritiæ locus erat. nihil enim alea, quod ageret, habebat in latrunculorum luſu; vt perperam exiſtimauit ad hunc locum Caſaubonus. De *ordinarijs* autem calculis, & *vagis*, & *incitis*, quæ ſcribit Iſidorus, ea omnia ad latrunculos ſunt referenda, quæ viri doctiſſimi male referunt ad duodecim ſcriptorum ludum. Etiam hodieque in ludo latro-

[Margin: IMPERATOR exire.]

[Margin: Salmas. p. 461.]

[Margin: Calculi ordinarij, vagi, & inciti.]

[Margin: Vide ſupra, Cap. 14.]

latronum vel ſcacorum, alij calculi ſunt qui ordine mouentur, alij qui vage & oblique. *Inciti* autem dicuntur, qui eo ſunt redacti vt cieri mouerique nequeant. Inde Prouerbium,

Ad incitas redigere.

ad incitas, vel *ad incita redigere*, pro ad extremas metas compellere, & in ſummam deſperationem aliquem adducere. Porro quem Veteres *calculum incitum*, hoc eſt, ad incitas adactum, vocabant, eos

Scaccus mattus.

nos in hoc eodem ludo *ſcaccum mattum* dicimus, id eſt contritum & exactum, eoq; loci adactum, vt moueri non poſſit. *Mattus* antiqua vox & Latina, quæ emollitum, ſubactum, & maceratum ſignificat. inde

Mattare.

verbum *mattare*, pro domitare, ſubigere, & macerare. Iſidorus in Gloſſis: *Mattum eſt, humectum eſt, emollitum, infectum.* Hinc

Via matta, apud Cic.

via matta Ciceroni, via lutoſa & humecta, lib. Epiſtolar. ad Atticum XVI, Epiſt. XII: *Itaque eo die manſi Aquini. longum ſane iter, & via matta.* Ita enim eo loco libri veteres omnes conſtanter legunt. Vulgo excuditur, *& via inepta*. Quod ineptum eſt. Inde per metaphoram homo triſtis, & contuſi contritique cordis, mattus dicebatur. Veteres Gloſſæ, quarum Excerpta in ſuis Aduerſarijs protulit Turnebus: *Mattus, triſtis.* Hanc vocem cum alijs quamplurimis

Homo mattus, pro triſti.

Onomaſticum Petri Danielis.

V. de Aduerſ. lib. 28. c. 6.

eruditiſſimus Salmaſius primus cœlo Latino redonauit, & optimo lingnæ Latinæ auctori reddidit poſtliminio. Originationis tamen Græcæ eſt; nam venit à verbo μάττω, quod eſt pinſo, & ſubigo, & emollio. à quo μακτὸς, ſubactus & emollitus: atque inde Latinum *mattus*. Sic enim *bratteam* ſcribebant pro *bractea*, cum Græce ſit βρεχτία.

ſic

ſic *Vittorius*, pro *Victorius*, & ſimilia ſexcenta.

CAP. XXIII.

Græcorum Πεττεία, *ſiue* Κυβεία, *calculis teſſeriſque ludebatur*. Calculi *Latinorum*. Ψήφων παιδιά. *Latrunculorum luſus ſolis calculis peragebatur. vbi ars ſola; alea vero in teſſerario ludo & talario, Quæ proprie* alea.

LIquido ſatis conſtat errare viros doctos, qui calculos à Latrunculis diuerſos faciunt. Quapropter ſi quidam errorem illum pertinaciter tueri volent, ſcire ex ijs percupiam cum Salmaſio, dum Calculos à Latrunculis ſeparant, ecquem luſum *Calculorum* nomine apud Veteres intelligi putarint. Dicent, opinor, quos Græci πεττοὺς vocant, Latine eſſe *calculos*. Sane Veterum ille luſus, quem πεττείαν Græci dicunt, nunquam ſine calculis ludebatur; ſed nec ſine teſſeris. Nego vero atque pernego, quos Græci πεσσοὺς vocarunt, Latinis ſimpliciter & abſolute *calculos* appellatos: aut *calculis ludere* Latinos dixiſſe, vt τὸ πεττεύειν Græcorum ſignificarent. Sic igitur res ſe habet. Latrunculorum luſus, cum apud Græcos, tum apud Romanos, ſolis calculis peragebatur, nulliis teſſeris. quare aleam non habebat ille ludus, ſed ſolam artem: atque hinc factum puto, vt *calculorum* nomine ſimpliciter & abſolute latrunculos ſemper intellexerint Romani. Soli enim calculi totam luſionem abſoluebant, abſque vllo teſſeræ iactu. Quotieſcunque igitur *calculos*

Πεττεία. Πεσσοί. *Calculi.*

ſimpliciter dictos, aut *calculorum luſum* in Auctoribus inuenies, de latrunculis ac latrunculorum luſu intelligere debebis. Πεττεία vero Græcorum teſſeris calculiſque conſtabat, artique pariter & fortunæ in ea locus. *Aleam* vocarunt eum luſum Roma-
Alea. ni, *teſſeras, tabulam, duodecim ſcripta; calculos* vero nunquam. adhibebantur enim teſſeræ ad illum luſum, nec in ſolis calculis res erat poſita, vt in ludo latrunculorum. Hinc Græci πεττοὺς modo pro calculis, modo pro teſſeris accipiunt; ludumque ipſum modo
Κυβεία. πεττείαν, modo κυβείαν vocant. Euſtathius: *In Scholijs ad Homerum.* Ἰστέον δὲ ὡς ποτὲ μὲν ἐκ μέρους κύβος ἡ ὅλη διάθεσις παιδιᾶς· ποτὲ δὲ πεσσός. Heſychius: Πεττεία, ἡ διὰ κύβων παιδιά. hoc eſt, *teſſerarum luſus.* Idem: Πεττεύει, κυβεύει. Πεττείαις, κύβοις, τάβλαις· Πεττεύει, κυβεύει, *alea ludit.* Πεττοὶ, βόλια ἐν οἷς ταβλίζουσι. Sic πεττοὶ etiam accipiuntur pro teſſeris apud Ariſtænetum lib. I. epiſt. XXIII. Ἐμὲ γὰρ καταναλώσαν ἅπαντος ἑταίρα καὶ πεσσοὶ πίπτοντες ἀτυχῶς μὲν ἐμοὶ, εὐβολώτερον δὲ τοῖς ἐναντίοις. Ita enim legendum monet ad *Pag.* Hiſtoriam Auguſtam eruditiſſimus & in- *462.* genioſiſſimus Salmaſius; vnde iſthæc tranſcripſi. Vulgo, εὐβουλότερον. At Πεσσοὺς etiam pro calculis ponebant. Pollux: ἐπειδὴ δὲ ψῆφοι μέν εἰσιν οἱ πεσσοὶ, πέντε δὲ ἑκάτερος εἶχε τῶν παιζόντων, εἰκότως εἴρηται Σοφοκλεῖ:

Καὶ πεσσὰ πεντέγραμμα, καὶ κύβων βολαί.

Sic πεσσοὶ & teſſeræ & calculi dicebantur. Nam πεττεία calculis teſſeriſque ludebatur. Artemidorus: Κυβεύειν δοκεῖν, φιλονεικῆσαι πρός *Oneirocritic.* τινα σημαίνει περὶ ἀργυρίου, διὰ γὰρ οἱ κύβοι ἀριθμὸν *lib. 3.* περιέχουσι, καὶ ψῆφοι λέγονται οἷς οἱ κυβεύοντες παί- *cap. I.* ζουσι. Κύβοι, vt notum eſt, ſunt teſſeræ: ψῆ-

φοι,

ψῆφοι, calculi. hinc πεττείαν Græci etiam κυβείαν vocant: & πεττεύειν, κυβεύειν interpretantur. & à teſſeris potius, quam à calculis hunc luſum denominarunt. Nam ψήφων παιδιὰν non de hoc luſu, ſed de latrunculis proprie vſurparunt. Iidem Latini, quæ Græcis πεττεία, & κυβεία, *aleam* nuncuparunt. & quamquam plures aleæ ſpecies & artes eſſent, hanc proprie tamen & κατ' ἐξοχὴν *aleam* appellarunt, quæ cum teſſeris & calculis in tabula vel alueo luſorio luditur. Quæcunque autem in Veterum libris de damnoſa & vetita legibus alea dicta occurrunt, de hoc aleæ genere ſemper accipienda ſunt. Cento Virgilianus *De alea* M. S. totam hanc in tabula calculis teſſeriſque ludendi rationem luculentiſſime & elegantiſſime exponit. *Tabulam* etiam ſimpliciter dixerunt hunc luſum, à tabula in qua calculis teſſeriſque ludebatur. Hinc paſſim apud Latinos, *ad tabulam ludere*, & *tabulæ luſus*, & *tabula*: apud Græcos recentiores τάβλα, ſiue ταῦλα, & inde verbum ταβλίζειν, vel ταυλίζειν, pro *tabula ludere*, & ταβλιστὴς *tabula luſor*. quem *tabliſtam* etiam infimæ Latinitatis auctores dixere. De quibus vtriuſque linguæ delicijs, jam ſupra ſatis ſuperque diximus. Porro, ſi credimus auctori vetuſti Epigrammatis, *De tabula*, quod Cap. xv. exhibuimus, hæc ipſa tabula Palamediaca eſt; idemq; ludus duodecim ſcriptorum; (de quo vide Cap. xvi, & adhibe Cap. xvii.) Muciuſque Scæuola egregius ad hanc tabulam luſor fuit:

Ψήφων παιδία.

Tabula.

Cap. 19.

Hoc opus inuentor nimium Palamedes amauit,
Et pari li excellens Mucius ingenio.

Et

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Et Quintilianus Scæuolam *in luſu duodecim ſcriptorum* nominat. Et diſertiſſimus Romuli nepotum Cicero de Oratore lib. I. *Licet iſta* (inquit) *ratione dicamus, pilæ bene & duodecim ſcriptis* (male, *ſcrupis*) *ludere proprium eſſe iuris ciuilis, quoniam vtrumque eorum Publius Mutius optime fecerit*. Atque hoc illud ipſum eſt, quod memoriæ prodidit de eodem Scæuola Valerius Maximus: *Aleæ* (al. *alueo*) *& calculis vacaſſe interdum dicitur*. Quem locum Cap. XVIII. examinauimus, &, *ſcurrilibus luſibus* ejectis, conati ſumus cum Scriuerio *Heroos* ſiue *Heroicos luſus* reſtituere. Sed vereor, (inquit idem) Tullij locum proxime laudatum conſiderans, ne damnoſam illam & vetitam legibus aleam, luſum heroicum appellarit Maximus: quamquam teſſeris ludere & πεττεύειν ſolitos Heroes, extra controuerſiam eſt: Non item iſta (Scriuerio ipſo judice) correctio: quamquam à veſtigijs Britannici codicis minimum recedat. Quare alia adhuc ejus erat conjectura, quam adſcribere ſub finem Capitis ſtatueram, ſed neſcio quomodo mihi occaſio præterlapſa ſit. Quare heic potius eam apponendam, quam prorſus omittendum, cenſui: *Vt enim in rebus ſerijs Scæuolam, ita & Heros is in luſibus hominem agebat*. Vide, quid aptius meliuſque cenſeas. Adſcripſerat vir præſtantiſſimus his ſuis conjecturis: Varie medemur, & ambigue. Non enim aliter hæc ſacra conſtant. Sic fere ſunt Criticorum diuinationes. Sed aſſidue ludunt aleam, vt vincant ſemel. Denique illorum omne ſtudium emendandi bonos auctores, eſt

Lib. 11. cap. 2.

Lib. 8. cap 8.

In Val. Max. cõiectura.

——*quaſi*

Terent.

— *quaſi cum ludas teſſeris,* "
Si illud, quod maxime opus eſt, iactu non cadit; "
Illud quod cecidit forte, id arte vt corrigas. "

CAP. XXIV.

Ouidij inſignis locus emendatus. Calculum dare, reducere, reuocare. Ἀναθέσθαι ψῆφον. Boli, βόλοι. *Turnebi error.* Dati, *vel* Dadi, *&* Iacti, *voces vulgares.*

Salmas. p.464.

ΠΕττεία itaque eſt alea & luſus teſſerarius: & πεττεύειν, teſſeris ludere. Οἱ πεττοὶ ſunt teſſeræ; quarum inuentor Palamedes traditur. In hoc luſu artem cum fortuna certare diximus; fortunam ex teſſerarum jactu pendere; artem in calculorum diſpoſitione totam poſitam eſſe. Licebat itaque quod forte male cecidiſſet, id arte corrigere, recte ſcilicet ludendo, & perite calculos ponendo. Quod Comicus innuit. Qui malè igitur jactarat, male jacta non dabat, ſed artem pro fortuna adhibebat, & in melius reponere tentabat, quod infeliciter ceciderat. male jactat, cui quod jactu opus eſt non cadit: male jactum dat, qui quod malè cecidit, non corrigit, ſed fortunam teſſerarum ſequitur, nullamque artem adhibet, qua vim fati aleæque male fauentis frangat, vel ſaltem molliat. Hæc dixi, ut explicarem emendaremque Ouidij verſum, quo præcipit amanti cum amica ſua ludenti, ut & male teſſeras iactet, & malè calculos moueat, & ſic de induſtria perdat, ac vinci ſe patiatur.

(Terent.)

Ouidij locus caſtigatus.

Lib. 2. de Arte A.

Seu ludet (inquit) *numeroſaq; manu iactabit eburnos,*
Tu malo iactato, tu male iacta dato.

Male

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Male hodie legitur: *tu bene iacta dato.* Nos ex veteribus libris ita correximus. Iactabantur teſſeræ, dabantur calculi, id eſt promouebantur. Dare enim calculum dicebant, pro mouere. In iactandis teſſeris fortuna dominabatur; in dandis, hoc eſt, promouendis calculis ſola ars locum habebat: male autem calculum dabat, qui male ludebat, & imperite, nec ex arte calculum promouebat. Poterat vero aliquis qui male iactaſſet, etiamſi male iactus cecidiſſet, bene tamen calculum dare, in quo ars erat, & ſic malam fortunam corrigere. At vult Ouidius eum qui cum amica ludit, & male iactare teſſeras, hoc eſt infelicem iactum adducere, & male etiam calculos dare. Fauente fortuna bene aliquis iaciebat, artis autem erat ut bene calculum daret. Hinc ars & fortuna pariter in hoc luſu valebant. Vetus Epigramma, quod exhibuimus ſupra:

Calculū dare.

Heic proprium faciunt ars & fortuna periclum:
Hæc cauet aduerſis caſibus, illa fauet.

Vide Cap. 15.

Calculū reducere & reuocare.

Quotieſcunque autem aliquis hunc luſum ludens, calculum dediſſet, & mox pœnitentia ductus, datum reducere ac reuocare vellet, licebat ei hoc facere, modo fieri concederet is quicum ludebat. † Cicero: *Itaque tibi concedo, quod in duodecim ſcriptis olim, vt calculum reducas, ſi te alicuius dati pœnitet.* * Quintilianus: *Repetito totius certaminis ordine, quo dato erraſſet recordatus.* Græci dicunt ἀναθέσθαι ψῆφον, calculum reducere. θέσθαι ψῆφον, eſt calculum ponere. Contrarium ἀναθέσθαι, quod eſt calculum ex eo loco, in quem datus erat, retrahere, & in pri-

† *In Hortenſio, apud Nonium in V.* Scripta.
* *Lib.* 11. *cap.* 2.

Ἀναθέσθαι ψῆφον.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

in priſtinam ſedem reuocare. Plato Hipparcho (locum ſupra citauimus, & ad illum alluſiſſe Tullium diximus;) Heſychius: Ἀναθέσθαι, μετανοῆσαι. ἐπὶ τῶν πεσσῶν ἐλέγετο· οἱ γὰρ παίζοντες καὶ τὰς ψήφους ἐδιόρθουν. ita legendum apud Heſychium. Vulgo excuſum eſt, ὁμολογῆσαι. Μετανοῆσαι autem exponit eruditiſſimus Grammaticus. Nam proprie ἀναθέσθαι ſignificat, dati calculi pœnitere, & eum reuocare. Antipho περὶ ὁμονοίας· ἀναθέσθαι δὲ ὥσπερ πεττὸν τὸν βίον οὐκ ἔστι: *Vitam vt calculum reducere ac reuocare non datur.* Ἀναθέσθαι βίον Græci Grammatici interpretantur, ἄνωθεν βιῶναι μετανοήσαντας ἐπὶ τῷ προτέρῳ βίῳ. Recte igitur in Heſychio pro ὁμολογῆσαι leges μετανοῆσαι. Suidas exponit, μεταθέσθαι, μεταβουλεύσασθαι, μεταγνῶναι· Ἀναθέσθαι, τὸ μεταθέσθαι· ἀπὸ τῶν πεττευόντων καὶ τὰς κεκινημένας ἤδη ψήφους διορθούντων. *Datum calculum corrigere*, nihil aliud eſt quam jam promotum reducere ac reuocare. Auſonius iam ſupra citatus:

Ἀναθέσθαι βίον.

In Commemorat. Profeſſor. Burdigalenſ. Carm. I.

Vidimus & quondam, tabulæ certamine longo,
Omnes qui fuerant enumeraſſe bolos:
Narrantem fido per ſingula puncta recurſu
Quæ data, per longas quæ reuocata manus.

Ad ſingulos bolos, hoc eſt ad ſingulos teſſerarum iactus, ſecundum puncta dabantur, hoc eſt mouebantur, calculi. at ſi male datum calculum iudicabat luſor, pœnitentia ductus eumdem reuocabat, conceſſu colluſoris. Errauit magnopere magnus Turnebus, qui bolos in eodem ludo dari reuocariq; ſolitos adnotauit, atque ita locum illum Auſonij interpretatus eſt. Boli ſunt iactus teſſerarum, vel etiam teſſeræ ipſæ quæ iaciebantur. *Bolus*, βόλος, iactus, prima bre-

Boli, βόλοι.

Had. Turnebi error.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

ma breui, à verbo *βάλλω*, iacio. Plautus:

> TR: *Oh! Neptune lepide, ſalue!*
> *Nec te aleator vllus eſt ſapientior. profecto*
> *Nimis lepide iecisti bolum: periurum perdidiſti.*

Act. 2. Scen. 3.

Intelligit eum εὔβολον eſſe, i. e. iactu felicem. Pollux lib. VII. cap. VII. Conſule omnino Notas in Plauti eum locum Friderici Taubmanni. *Bolus* prima longa, βῶλος, eſt fruſtum. Terentius:

> *Crucior, bolum tantum mihi eſſe ereptum ſubito è faucibus.*

Heaut-tont.

Cæterum boli non dabantur nec reuocabantur, ſed ſimpliciter iactabantur. Prout autem boli cecidiſſent, ita dabantur calculi; aut ſi alicuius dati pœnituiſſet luſorem, reuocabantur. Ouidius:

> *Tu male iactato, tu male iacta dato.*

Male iactabanfur teſſeræ, ab infelici aleatore: male dabantur calculi, ab imperito luſore. *Iaci* igitur proprie dicebantur teſſeræ, *dari* calculi. Hinc *iactus* videtur proprie vocari debuiſſe teſſera, quod iaceretur; *datus* autem calculus, quod daretur. At vice verſa *datos* vel *dados* vocamus teſſeras, *iactos* vero calculos. hinc *iacti* vel *iactones* nobis hodieq; dicuntur calculi quibus in putandis rationibus utimur. Græci ſane *βόλους* non tantum teſſerarum iactus, ſed etiam teſſeras ipſas nuncuparunt: itemque *βολίδας*. *Iacula* veteribus Latinis. Iſidorus, Originum loco ſuperius indicato: *Olim autem teſſeræ Iacula appellabantur, à iaciendo. Iaculum* eſt *βολίς*. Gloſſæ: Βολίς, *iaculum.* Quemadmodum autem Πεττοὺς Græci & pro teſſeris & pro calculis uſurparunt, ſic Latini etiam *teſſeras* poſuerunt ἀντὶ κύβων

[Margin: **Iactus** *ſiue* **Iacula.** — **Dati,** *vel* **Dadi. Iacti.**]

[Margin: *Inde diminutiuum βόλια, teſſeræ. Vide Salmas. p. 465.*]

καὶ ἀντὶ ψήφων. Gloſſæ: *Teſſeræ*, βόλια, ψῆφοι. Græci quoque recentiores tam de calculis, quam teſſeris dixerunt. Quo minus mirum eſt, *datos* nos hodie vocare teſſeras, cum ita vocari potius deberent calculi, & *iactos* econtrario pro calculis ſumere, cum id nomen magis conueniret teſſeris, quod iaciantur. Græci quoque Grammatici κύβον, παῖζαν ψῆφον τετράγωνον dici autumant. calculi vero, ſiue ψῆφοι, quibus in tabula ludebatur, erant rotundi.

Cap. XXV.

Ἀστραγαλισμός, ſiue Talorum luſus luculentiſſime Eraſmi manu deſcriptus, atque expoſitus.

Eraſ. Colloq. Ἀστραγαλισμός. Quod Colloq. ſcriptum ab auctore in gratiã Quirini Taleſij, Conſulis Harlemenſis.

DE Talorum luſu nunc tandem agamus. De eo multi multa iam dixerunt. Sed excellunt præ reliquis quæ Batauiæ ſuæ iubar, vindex ille antiquitatum omnium & priſcæ eruditionis, Deſiderius Eraſmus, memoriæ prodidit. Eius inſignem locum ſi heic adſcripſero, pauca erunt fortaſſis, Lector candide, quæ deſideres. Quod hodie Græci vocant ἀστράγαλον, priſci (quorum eſt Callimachus) dixerunt ἄστριον, cuius hoc refertur hemiſtichium: Δέκα δ' ἄστρια αἴνυτο λύτρον. Vnde quemadmodum ἀστραγαλίζειν, ita & ἀστρίζειν dicebant *talis ludere*. Tale autem eſt illud, quod proprie Talum vocant, quo nunc ludunt puellæ; qui olim puerorum luſus erat, quemadmodum nuces. De quo illud * Græcorum, † Ἀμφ' ἀστραγάλοισι χολωθεὶς, quum iram leui

Ἀστράγαλος. Ἄστριον. Ἀστραγαλίζειν, & Ἀστρίζειν. Talus.

** Homer. Iliad. penultimo.*
† Id eſt. propter (vel ad) talos iratus.

de cauſa ſuſceptam indicant. Ruſus Horatius in † Odis: † lib. 1. Od. 4.

Nec regna vini ſortiere talis.

Item in * Sermonibus: * lib. 2. Sat. 3.

——Poſtquam te talos, Aule, nuceſque
Ferre ſinu laxo, donare & ludere vidi.

In quibus animalibus talus reperiatur, & in quibus non.

Poſtremo dictum illud Lacedæmonij, ni fallor, Pueros eſſe fallendos talis, viros iureiurando. Hunc talum negant in vllo animante inueniri, quod ſit μώνυχον, hoc eſt, vngula ſolida, excepto aſino Indico vnicorno: aut quod ſit πολυχιδὲς, hoc eſt, pede in multos digitos vngulaſue fiſſo; quod genus ſunt leo, panthera, canis, ſimius, homo, & auis, aliaque permulta. Quæ vero δίχηλα ſunt, hoc eſt, vngula biſulca, pleraque talum habent, idque in poſterioribus cruribus. Vni homini duplici de cauſa tali non ſunt; primum, quia bipes; deinde, quia quinis digitis fiſſos habet pedes. Sed quoniam iſtud luſus genus etiam puellis hodie faſtiditum eſt, quæ aleam, chartas, alioſque maſculos luſus affectant (non mirum, quum affectent & Theologiam) ſitum ac formam tali deſcribam. quam tali formam, etiamſi Mathematicus ſim, aut pictor, aut etiam plaſtes, melius exhibere non poſſim quam ipſo talo; niſi mauis vt tibi deſcribam per literas, vt illi ſolent. En

Talorum & teſſerarum differentia.

tibi talum ouillum è dextro crure. Vides quatuor duntaxat latera; quum in cubo & alea ſeu teſſera ſint ſex, in ambitu quatuor, in ſummo & imo duo. In talo, quoniam ſumma pars & ima curuatur, non ſunt niſi quatuor latera, quorum vnum vides velut in dorſum intumeſcere: quod autem eſt e re-

Hiſtor. Animal. lib. 2. cap. 1.

regione, cauum habere. Illud Ariſtoteles vocat πρανὲς, id eſt, pronum; hoc ὕπτιον, id eſt ſupinum. Veluti manus, ſi vola ſpectet terram, prona eſt; ſi inuertas, ſupina. Quamquam Oratores & Poëtæ nonnunquam his verbis abutuntur; quod ad hanc rem nihil attinet. Inter reliqua autem duo latera illud eſt diſcriminis; alterum modice cauatum eſt, vt oſſi cui innectitur congruat: alterum propemodum nihil habet concaui, minuſque armatum eſt cartilaginea tunica, ſed tantum neruo & pelle tegitur: pronum latus nihil habet neruorum, ſed ſupinæ partis concauo adhæret neruus, quemadmodum dextri lateris ſummo; læui, imo. Dextrum à ſiniſtro ita dignoſces: talus eſt in ipſa ſuffragine cruris infra coxam. Errant, qui arbitrantur iuxta pedem eſſe: Is enim qui proprie dicitur talus, eſt in ſuffraginibus, quas Græci καμπὰς vocant, ſed crurum poſteriorum. Inter pedem tuum & genu tibia eſt, poſt genu καμπὴ. Nam, qui flexus eſt homini in brachijs, idem eſt quadrupedibus in cruribus poſterioribus: ſimiam excipio ſemi hominem. Itaque quod genu eſt in cruribus, id cubitus eſt in brachijs, ita vt flexus flexui reſpondeat. Illud dico crurum poſteriorum & priorum, in ea enim ſuffragine, quæ reſpondet ſuffragini, quæ eſt poſt genu, ſtat talus erectus, quum ſtat quadrupes; cuius ſumma & ima pars leniter incuruatur, quamquam non prorſus eodem modo. Nam ſuperior replicatur in cornua quædam, quas Ariſtoteles appellat κεραίας, Theodorus vertit *Antennas*, iuxta

Πρανὲς tali latus, & ὕπτιον.

Complures ita arbitrãtur.

Theodorus Gaza.

Talorum cornua.

quas ſe ſubmittit pronum latus: ima tale nihil habet. Illud ergo latus, quod ſpectat tibias priores, Ariſtoteles vocat ſupinum; quod illi aduerſum eſt, pronum. Rurſum ſunt duo latera, quorum alterum intus ſpectat tibiam poſteriorem, puta læuam aut dextram; alterum ſpectat foras. Quod introrſum ſpectat, Ariſtoteles appellat κῶλον: quod foras, ἰσχίον. Atque ita Talum videor pulchre oculis tuis ſubieciſſe. Iam ſupereſt, vt indicem tibi quæ fuerit olim talis ludendi ratio. Nam qui luſus noſtra memoria dicitur in vſu fuiſſe, nihil conuenit cum ijs, quæ comperimus apud priſcos auctores de hoc ludendi genere. Fieri enim poteſt, vt quemadmodum hodie chartis ac teſſeris ad varias ludendi formas abutimur, ita non fuerit eadem apud Veteres talis luſitandi ratio. Theodorus Gaza, ſiue, vt alij malunt appellare, Theſſalonicenſis, vertens Ariſtotelis librum de Hiſtoria Animalium ſecundum, ait tali latus quod foras tranſuerſum ſpectat, Canem vocari: quod introrſum ad alterum crus, Venerem. Cæterum hoc quidem de ſuo addidit: Nam Ariſtoteles hæc tantum ponit: Τὸ μὲν πρανὲς ἔξω, τὸ δὲ ὕπτιον εἴσω, καὶ τὰ μὲν κῶλα ἐντὸς ἐστραμμένα πρὸς ἄλληλα, τὰ δὲ ἰσχία καλούμενα ἔξω, καὶ τὰς κεραίας ἄνω. Cæterum quando conſtat ab † alijs, Veneris iactum appellari, quoties ex quatuor talis nullus eſt qui ſummam faciem habet cum alio congruentem, demiror quid ſequutus Theodorus vnum latus appellet Venerem. Nos huiuſmodi obſeruationum non admodum curioſi, in Prouerbijs ex auctoritate Veterum indicamus

Supinum latus; Pronum.

Κῷος. Χῖος.

Luſus talarius antiquorum.

Corrupto exemplari uſus Eraſmus Scribe. Κῷον, *&* Χῖον.

Canis, *vnum tali latus.*

Venus, *aliud tali latus.*

Veneris iactus, quis.

† *Mart. lib. 14. Ep. 12, & Lucian. in Erot.*

mus

mus quædam de ludo talorum: velut in Prouerbio, *Non Chius, ſed Cous*, diximus Coum & Senionem eundem eſſe quem Græci ἑξίτην dicunt. Idem in Prouerbio, *Chius ad Coum*, monentes Chium eundem eſſe cum Cane; Coi iactum fuiſſe felicem, Canis infelicem, teſte Perſio:

Cous & Senio idem.

Chius & Canis idem.

Cous ſiue Senio iactus felix.

Chius ſiue Canis infelix.

Sat. 3.

——Quid dexter Senio ferret,
Scire erat in voto; damnoſa Canicula quantum
Raderet.——

De Arte A. lib. 2. & Triſt. lib. 2.

Et Ouidius *damnoſos Canes* appellat. Itidem † Propertius:

Semper damnoſi ſubſiliere Canes.

† Lib. 4. Eleg. 9.

Addidimus ex Martiale, Senionem videri per ſe felicem, cæterum infelicem fieri, ſi accedat Canis. Sic enim loquitur in Xenijs:

Lib. 13. Ep. præliminari.

Senio nec noſtrum cum Cane quaſſat ebur.

Iam Veneris iactum eſſe vt rarum; ita feliciſſimum indicat Martialis in Apophoretis:

Lib. 14. Ep. 12. ſub lemmate, Tali eborei.

Quum ſteterit vultu nullus tibi talus eodem,
Munera me dices magna dediſſe tibi.

Tot autem talis ludebatur, quot quiſque habet latera: Nam teſſeris non plus tribus ludi ſolet. Sed propius ad ludendi rationem facit quod ſcribit Suetonius in Octauio Auguſto, recitans ex illius quadam ad Tiberium epiſtola hæc: *Inter cœnam luſimus* γεροντικῶς *& heri & hodie. Talis enim iactatis vt quiſque Canem aut Senionem miſerat, in ſingulos talos ſingulos denarios in medium conferebat, quos tollebat vniuerſos qui Venerem iecerat.* Ille itaque feliciſſimus iactus eſt quum omnes tali quatuor oſtenderint diuerſum latus: quemadmodum in teſſerarum ludo fortunatiſſimus eſt qui dicitur Midas. Hunc autem iactum dici Venerem, probat

Quatuor talis olim luſum, & tribus teſſeris.

Sueton. Cap 17.

Ideſt, ſeniliter.

Venus.

Midas.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Lucianus, ita loquens in Cupidinibus: *Lucian. in Erot.* καὶ βαλὼν μὲν ἐπὶ σκοποῦ, μάλιστα δὲ εἴ ποτε τὴν θεὸν αὐτὴν εὐβολήσειε, μηδενὸς ἀστραγάλου πεσόντος ἴσῳ σχήματι προσεστηκυίᾳ, τῆς ἐπιθυμίας τεύξεσθαι νομίζων. Loquitur autem illic de Venere. Si falſus eſt Theodorus, duo tantum latera ſuis vocabulis deſignantur. Sed ille fortaſſis alicuius auctoritatem ſequutus eſt, quæ nos fugit: quod apud Auctores compertum eſt, adferimus in medium. Nam ſunt qui meminerunt de numero Steſichorio in talis, quem putant ogdoadem eſſe: Item de Euripideo, qui continebat quadraginta. Reſtat iam vt Luſus leges videamus. Non arbitror, pueros iiſdem vſos legibus, quibus ſe vſum fuiſſe ſcribit Octauius. Nec probabile eſt, hoc ludendi genus, quod commemorat, fuiſſe publicum. Id ſi fuiſſet, ſatis erat dixiſſe, *Inter cœnam luſimus talis.* Sed mihi ſubindicare videtur, nouam ludendi conditionem inter illos repertam, velut aptam ſenibus, minimeque torquentem animos ſolicita cogitatione; quemadmodum faciunt hodie complures luſus, vt leuius ſit intendere ſtudiis. Placetne talis prolatis, vt experiamur? Et quamquam nobis deeſt turricula voluendis talis, & ipſa tabula; ſuffecerit pro tabula menſa ad qualecumque ſpecimen exhibendum; pro turricula cyathus, aut pileum; imo complexus cauarum manuum. Iactus ſæpius oſtendit ſupinam partem, quam pronam; & pronam ſæpius, quam Senionem, aut Canem. Hæc Ludi lex eſto; ſi inter quatuor talos exſtiterit vnus Canis, expones nummum; ſi duo, duos; ſi tres, tres; ſi quatuor, qua-

Στησίχορος iactus. *Εὐριπίδης iactus.* *Ludi leges.* *Apud Suetonium.*

quatuor; & poſthac agnoſces damnoſum latus. Item quoties ieceris Senionem, toties recipies vnum e nummis. Quod ſi Senionem cum Cane, vterque nummum addet, (ſi vis,) neuter tollet: cui primum obtigerit Venus, is auferet aceruum. Quod ſi talus oſtenderit partem ſupinam, aut pronam, is iactus erit irritus, & aut tu iactum repetes, aut iaciendi ius ad me deuoluetur. De ſorte, age; addemus puſillum puſillo, quemadmodum monet Heſiodus, ſic quoque fiet ingens aceruus.

Ludi talarij ratio apud Veteres.

Quamquam mea ſententia ſecus luſitarit Octauius: nam qui Canem iecerat, apponebat denarium, vt † diximus: qui Senionem, nihil quidem auferebat, ſed alter ponebat; quod ſi plures Seniones exiſſent, totidem nummos alter addebat. Bene cumulatum aceruum ſemel tollebat Venus. Sed ad leges noſtras illud addas licebit. Cui nec Senio obtigerit, nec Canis, nihil aliud quam mittendi vicem perdet. Mihi videtur & hoc elegantius, ſi tertio quiſque iactu defungatur qui talos tenet, & mox alteri tradat vices. Venus item tertia (ſi videtur) finiet ludum. Deinceps liberum erit deintegro paciſci. Siquidem tum raro, tum paucis fauet Venus.

† Ex Augusti Epiſtola apud Sueton. cap. 71.

CAP. XXVI.

Iactus talarij triginta quinque. Nomina quorundam, ſtudio atque opera Io. Meurſii, eruta. Salmaſii ioculare commentum de Antigono *&* Diuo. Δίβος.

DIxi præcedenti Capite, te poſt Eraſmum neminem alium in ludo talario deſcribendo deſideraturum. Atqui deſideras, ſcio, Iactuum nomina. Ea heic referemus, nuper admodum e veterum monumentis eruta à Clariſſimo Meurſio. Obſeruat ille ex Euſtathio; in ludo talario fuiſſe iactus triginta quinque. Varie ij dicti, vel à dijs deabuſue, vel heroibus, vel viris, vel etiam ſcortis, alijſue quibuſdam rebus. In his fuit

Ad Iliad ψ. & Odyſſ. α.

Iactus xxxv. & nomina quorundam.

Ἀφροδίτη, VENVS.

Ἀφροδίτη, Venus.

Ita dicebatur iactus, quo tali omnes diuerſo adſpectu cecidiſſent. quando nullus talus eodem vultu, quo cæteri, ſtabat. eratque is iactus lucroſiſſimus & feliciſſimus. Lucianus in Amoribus: Auguſtus in epiſtola ad Tiberium: Horatius lib. II. Od. VII. & ibi vetus Scholiaſtes. Propertius lib. IV. Eleg. IX.

Apud Sueton. in Auguſto, cap. 71.

Me quoque per talos VENEREM *quærente ſecundos,*
Semper damnoſi ſubſiliere Canes.

Iaciebatur autem quatuor talis. Cicero de Diuinat. lib. I. & lib. II. Deſignatur iſte iactus Venereus à Martiale, ſub lemmate *Tali eborei:*

Lib. 14 Epiſt. 12.

Cum

Cum ſteterit nullus vultu tibi talus eodem,
Munera me dices magna dediſſe tibi.

In his etiam fuere (teſte Heſychio)

Βερονίκης πλόκαμος, — *Βερονίκης πλόκαμος, & alij Iactus.*

Γραῦς,

Δαρεῖος,

Δικέντρων,

Κῶος & Χῖος,

Ἀλέξανδρος,

Ἀντίγονος.

De quibus omnibus ex eruditiſſimo illo Gloſſographo Meurſius. Apud quem præterea iactus

Εὐριπίδης. — *Εὐριπίδης iactus.*

Cuius meminit Euſtathius ad Iliados ψ, vbi de talorum iactibus, itemque ad Odyſſ. α. Pollux quoque lib. IX. cap. VII. Apud quem ibidem nominatur iactus

Στησίχορος. — *Στησίχορος.*

Cuius & ad Iliad. ψ. Homeri Scholiaſtes meminit. Erant alij cum aleæ teſſeræue ludo communes: de quibus Capite ſequenti.

De *Coo* vero & *Chio*, quorum ille ſenio erat, hic vnio, Heſychius, Pollux, Ariſtoteles Hiſtor. Animal. lib. II. cap. I. & De cœlo lib. II. cap. XII. & ibi Simplicius. Videndus etiam Zenobius, Centur. IV. Prouerb. LXXIV. Tarrhæus in Collectaneis, & Suidas. — *Κῶος & Χῖος.*

Ἀντίγονος.

De *Antigono* autem ita Heſychius: Ἀντίγονος, βόλος τις οὕτως ἐκαλεῖτο. Agathias in Epigrammate de tabula Zenonis Imperatoris:

> Δίζυγες Ἀντίγονον διεκόσμεον· ἀλλὰ καὶ αὐτῷ
> Ἴσος ἔμιμνε τύπος πεντεπικαιδεκάτῳ.

In tabula XXIV *lineæ; ſiue, bis duodena Scripta.*

Sed Ἀντίγονος hoc loco Salmaſio eſt vna linearum ſiue ſcriptorum, quibus tabula deſcripta erat; erantque numero viginti quatuor. duodenis namque lineis vtrumque latus, dextrum & ſiniſtrum, à ſummo ad imum deſcriptum erat, ſibi inuicem reſpondentibus, & ex aduerſo oppoſitis. Primam dextri lateris lineam dicebant & *ſummam.* Græci quoque recentiores Latinam vocem retinuerunt, & σοῦμμον χῶρον appellarunt in tabula. Agathias in eodem Epigrammate:

Ad Hiſt. Aug p. 468.

Linea ſumma.

Σοῦμμος χῶρος.

> Ἑπτὰ μὲν ἕκτος ἔχεν, μίαν ἔνναλος· αὐτὰρ ὁ σοῦμμος
> Δισσὰς ἀμφιέπων ἴσος ἔλω δεκάτῳ.
> Ὃς δὲ πέλε μετὰ σοῦμμον, ἔχεν δύο.----

Vltimam infimamque lineam dextri lateris duodecimam vocabant. reuera enim erat duodecima. Ab illa vltima dextri lateris linea, quæ & duodecima, tranſibant ad vltimam ſiniſtri lateris, ex aduerſo reſpondentem & oppoſitam, eamque tertiam decimam appellabant. Agathias ibidem:

> Ἀμφὶ δυωδεκάτου καὶ διέπρεπον εἴκελοι ἄλλαι,
> Καὶ τρισκαιδεκάτῳ ψῆφος ἔκειτο μία.

Linea Antigonus *dicta.*

Poſt tertiam decimam ſequebatur locus quartus decimus, quem *Antigonum* dicebant. Poſt Antigonum quintus decimus; atque ita deinceps ſecundum numerorum ordinem aſcendentes numerabant vſque ad primam lateris ſiniſtri lineam, quæ & vigeſima quarta erat, & vltima omnium

viginti

viginti quatuor tabulæ linearum ſtatuebatur. Πύματον χῶρον eam vocat Agathias; Πύματος χῶρος.

--------- εἰσέτι δ' ἄλλας.

Εἶχεν διχθαδίας τέτρατος ἐκ πυμάτου.

Τέτρατος ἐκ πυμάτου, erat vigeſimus. Fortaſſe tamen aliquis exiſtimare poſſit, nec ſine ratione, decimum tertium locum ſiue ſcriptum tabulæ non illum fuiſſe, qui ſiniſtri lateris vltimus erat, ſed qui primus. Nam à duodecimo puncto & ultimo dextri lateris, veriſimilius videri tranſitum eſſe factum, ad primum ſiniſtri lateris, quam ad vltimum. Hoc etiam mihi veriſimilius videtur. Prima igitur & ſumma linea ſiniſtri lateris ſequebatur vltimam & duodecimam dextri: ideo tertia decima ipſa dicebatur. Sic πύματος χῶρος, quem vocat Agathias, vigeſimus quartus, atque idem vltimus & infimus ſiniſtri lateris. Atque hæc fere de lineis, ſcriptiſue tabulæ Salmaſius. Cui quare de *Antigono* in Epigrammate Agathiæ non poſſim accedere, facit Heſychij locus, quem doctiſſimus Meurſius obſeruauit, & nos ſupra adſcripſimus. Sed tolerabilis hic Salmaſij error videri poteſt, præ illo quo præter nomina illa numerorum quæ ſcriptis ſiue lineis tabulæ impoſita hariolatur, fuiſſe aſſerit vnum qui Ἀντίγονος, & alterum qui Δῖος dicebatur: hoc nempe Agathiæ loco: Δῖος iocularis.

--------- μουνάδα δ' ἄλλην

Ψῆφον τὴν πυμάτην ἀμφιέπεσκε Δῖος.

Δῖος ipſi Latinum nomen eſt, vt & Σοῦμμος. Δῖος, *Diuus*. Nemo, inquit, Imperatores Romanorum diuos poſt mortem appellatos, neſcit. Fateor. ſed huic Diuo in Δῖος. *non* Diuus.

Agathiæ

Agathiæ Epigrammate non eſt locus. Quare manum tandem de tabula, V. Cl. iam ſatis luſiſti. Infelix hic profecto diuitis ingenij tui jactus eſt, & coniecturæ præceps alea. Δίϐος, ais, eſt hoc loco *Diuus*. Atqui metrum repugnat: nam prima in δίϐος producitur, cum heic ſyllaba breuis omnino requiratur. Nihil certius eſt, quam voce hac Græca binionem intelligi. Vſurpat
Dibus, *binio.* hanc vocem è Græcia petitam Arnobius Diſputationum aduerſus Gentes lib. II. *Quod ſi vere*, inquit, *confidis immortales huc animas, & plenas ſcientiæ peruolare, adoleſcentulum iſtum rogare deſinito, quem eſſe conſpicis ignarum rerum, & humanitatis in finibus conſtitutum: quadragenarium iſtum ad te voca, & ex eo percontare, non obſtruſum aliquid, non inuolutum, non de triangulis, non de quadratis, quid ſit Dibus, aut Dynamis, ſeſquioctauus, aut ſeſquitertius vltimus; ſed (quod in medio ſitum eſt) bis bina, bis terna, quam efficiant ſummulam, quærito.* Quid *Dibus* hoc loco eſſet, eruditis hominibus, qui quod ignorarent interpolare voluerunt, diu incognitum fuit: donec Meurſius noſter pæne puer nihil omnino mutandum oſtenderet, & hac voce Græca, quales in illo Gentium doctore multæ aliæ occurrunt, binionem deſignari doceret, ex Agathia: *Theod. Canterus, in Notis ad Arnob.*
Dynamis, *quaternio.* & pro *Dynamius*, quomodo paſſim editum, *Dynamis* reſcriberet. quæ vox ſimiliter Græca, & quaternionem ſignificat. Adi (ſi placet) Criticum Arnobianum lib. II, cap. VI.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Cap. XXVII.

Nomenclatura reliquorum Iactuum tam talariorum, quam etiam teſſerariorum. Eorum ſuptuaginta producti, ex eiuſdem Meurſii obſeruationibus.

ERant Iactus alij plures; ſed teſſerarij potius, quam talarij. Quos idem Meurſius in Κυβεία primus obſeruauit. Adſcribam & illos. Inter quos deprehendes nonnullos utrique ludo communes. Pleroſque autem quos hoc Capite leges, ſcies à Grammaticis bolorum cubeuticorum nominibus inſigniri.

Ἄβολα.

Ἀβραμίας,

Ἀγύρτης,

Ἄθετος,

Αἴγλη,

Ἀνακάμπτων,

Ἄνηβος,

Ἀντίτευχος,

Ἀντίτυπος,

Ἀνυπομόνητος,

Ἄπλια,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Ἄπλια,

Ἀργεστής, al. Ἀργεῖος,

Ἅρμα ὑπερβάλλον πόδας,

Ἁρμαλίαι,

Ἄρια,

Ἄρος.

Ἀφροδίτη,

Βούλαξ,

Γυμνασιάρχης,

Δάκνων,

Δορεὺς,

Ἐκδιώκων.

Ἐλλείπων,

Ἐπακοντισμός, &

Ἐπακοντιστὴς,

Ἐπίθετος,

Ἐπιφενών,

Ἐπιφέρων,

Ἐξι-

Ἑξίτης,

Εὐδαίμων,

Ἱερὸς,

Κάγκαζος, vel Κίγκαζος, & Κίκκαζος.

Καλλίβολος,

Κεντρωτός.

Κήρινος,

Κῖος, qui & Χῖος,

Κρύφαβος,

Κύβος,

Κύκλωπες,

Κυνοσχίας.

Κυνῶτας,

Κύων, qui & Χῖος, *Vulturius* Plauto, *Canis* alijs,

Κῶος,

Λάκων,

Λάμπων,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Μάγνης,

Μάνης,

Μίδας,

Ξανθιμίας,

Οἴνη, & Οἶνος, qui & Κῖος, & Κύων.

Οἴςρος,

Οἶνος.

Οὖρι,

Πάτραινα,

Πάτρηλος,

Πέρσης,

Πρανὴς,

Πυαλίτης,

Σίμων,

Σόλων,

Σιωπηλκὸς, idem qui Κῷος,

Σιωπρὶς,

Σφάλ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Σφάλλων,

Σχαδών,

Τιμόκριτος,

Τρὶς ἕξ, idem iactus qui

Ἀφροδίτη, *Venus* Latinis,

Τριχίας,

Ὑπτιάζων,

Φαλλός,

Φύζων,

Χῖος, qui & Κύων, &c.

Latinis *Canis*: & *Vulturius* Plauto.

Habes heic Iactus ſeptuaginta, plus minus. quidam namque (quamquam admodum pauci) poſſunt ijdem videri. In his quidam, quod initio monebamus, talo & teſſeræ communes. Qui autem talarij proprie, qui item teſſerarij, non noſtrum eſt in tanta antiquitate & nube priſci æui diſcernere: non controuerſias hinc inde ſparſas componere. Plerique ab Auctoribus ſimpliciter βόλοι, ſiue iactus, dicuntur. Quidam etiam tam talo quam teſſeræ tribuuntur. Adde, quod τὴν Πεττείαν & τὴν Κυβείαν Græci non raro confundant. Ad alia igitur compertiora & illuſtriora tranſeamus. Qui Iactus felices, & qui infelices, qui deniq; nec boni nec mali fuerint, exponamus.

Cap. XXVIII.

Qui Iactus in teſſeris taliſue ſecundi, lucroſique; qui aduerſi, ac damnoſi: qui etiam medij.

TAlorum πτώσεις, hoc eſt varietates quas iactu caſuque exhiberent, erant (vti Capite xxvi indicauimus) triginta quinque. Id enim obſeruatum eſt à veteribus aleæ magiſtris, non poſſe vltra eum numerum diuerſas ſpecies exhiberi iactu quorumcunque quatuor talorum. Dico talorum: nam in teſſeris plures conſpectus diuerſi reperiri poſſunt. Ratio diuerſitatis eſt, quia plures ſunt πτώσεις teſſeræ quam tali. hic quatuor tantum habet partes quibus inſiſtat & incumbat: cum ab vtraque longitudinis ſuæ extremitate rotundetur: illa ſex. Hoc optime doceat αὐτοψία. Quin etſi talus habere quatuor πτώσεις dici poteſt, fere tamen cum iacias non aliter cadere videas quam duobus modis: vel in eam faciem e duabus quas habet latiores, quæ caua eſt: vel in oppoſitam, quæ eminet & protuberat. Has talorum πτώσεις Græci aiunt ἐξ ἑβδομάδος κατ' ἀντίθετον συζυγίας fuiſſe: hoc eſt puncta vel numeros habuiſſe ſic diſpoſitos, vt qui in oppoſitis duobus lateribus eſſent, iuncti ſemper efficerent ſeptem. Hoc modo:

Vide Euſtathium in Homerum.

Talorum & teſſerarum πτώσεις.

1 ——— 6.
3 ——— 4.

Ἀντέκειτο γὰρ, aiunt, μονὰς καὶ ἑξὰς, εἶτα τριὰς καὶ τετράς. In teſſeris amplius fuerunt δυὰς

καὶ

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

καὶ πεντάς. Verum hæc hactenus. Nunc qui Iactus felices lucroſique, qui mali & damnoſi, qui denique medij fuerint, quam breuiſſime poteſt, ad fidem Iulij Pollucis, veteris Grammatici, exponamus.

Pollux Onomaſtici lib. 7. cap. 33.

IACTVS BONI & FELICES.

Iactus boni & felices.

Ἀφροδίτη, qui & Τρεὶς ἕξ.

Ἑξίτης, idem qui Κῷος.

Ἐπακοντιστὴς, qui Heſychio Ἐπακοντισμὸς videtur.

Καλλίβολος.

Κῷος, qui & Σωρεικὸς, & Ἑξίτης.

Ὅρθι.

Πρανὴς.

Σωρεικὸς, idem qui Κῷος.

Σωρείς.

Τρεὶς ἕξ, qui & Ἀφροδίτη.

Φύζων.

Ἀφροδίτη. VENVS. ſiue Iactus Venereus.

Ἀφροδίτη,] Erat hic in talorum pariter & teſſerarum luſu. Meminerunt Plutarchus in Catone Minore, ſeu Vticenſi: Ἐν δὲ τοῖς δείπνοις ἐκλήρου περὶ τῶν μερίδων. εἰ δὲ ἀπολάχοι, πρῶτον αἴρειν τῶν φίλων κελευόντων, ἔλεγε μὴ καλῶς ἔχειν ἀκούσης τῆς Ἀφροδίτης. Id eſt: *Inter cœnam ſortem de ciborum partibus mittebat. Si ſors ipſum deſtituiſſet, amicis vt primam tolleret inſtantibus, parum id ait conuenire inuita Venere.* Lucianus in Amoribus: Ἐπειδὰν δὲ καὶ μικρὸν τοῦ πάθους ἑαυτὸν ἀποβουκολῆσαι θελήσειε, προσειπὼν, τῇ δὲ τραπέζῃ τέτταρας ἀστραγάλους Λιβυκῆς δορκὸς ἀπαριθμήσας, διεπέττευε τὴν ἐλπίδα. καὶ βαλὼν μὲν ἐπὶ σκοποῦ, μάλιστα δ᾽ εἴποτε τὴν θεὸν αὐτὴν (τὴν Ἀφροδίτην) εὐβολήσειε, † μηδενὸς ἀστραγάλου πεσόντος ἴσῳ σχήματι προσεκύνει, τῆς ἐπιθυμίας τεύξεσθαι νομίζων. &c. Id eſt: *Cæterum vbi iam pauliſper affectus illius moleſtiam à ſe remouere volebat, affatus deam; in menſam autem quatuor talis capræ Libycæ dinumeratis, ludi aleam in ſpem voti experiebatur: ac quoties id quod intendebat, iecerat, maximeque ſi deam ipſam* (Venerem) *iactu feliciori ſortitus erat, nullo videlicet talo eadem figura cum alio aliquo cadente, adorabat illam, ſperans ſe id quod expetebat conſecuturum eſſe.* Cicero de Diuinat. lib. I: *Quatuor tali iacti caſu Venereum* (iactum) *efficiunt, num etiam centum Venereos, ſi quadringentos ieceris talos, caſu futuros putas?* Et lib. II: *Dixiſti multa de caſu; vt Venereum iaci caſu poſſe, quatuor talis iactis: quadringentis, centum Venereos non poſſe conſiſtere.* Plautus Aſinar. Act. v. Sc. II:

Lucian. Ἔρωτ.

† *Martialis:* Cũ ſteterit nullus vultu tibi talus eodem, Munera me dices magna dediſſe tibi.

Hoc

Hoc Venereum eſt; pueri plaudite.

Apud eundem in Curculione, Act. II. Sc. III. *Baſilicus* idem iactus doctis quibuſdam videtur. Quod ego in medium relinquo. Meminit clare Propertius lib. IV. Eleg. IX.

Me quoque per talos VENEREM *quærente ſecundos,*
Semper damnoſi ſubſiliere Canes.

Et Flaccus ad Pompeium Varum:

Horat. lib. 2. Od. 7.

——*Quem* VENVS *arbitrum*
Dabit bibendi?

Ἀρχιποσίαν *ſignificat* (inquit Poëtæ Interpres vetus Cruquianus) *& teſſerarum iactu datum in bibendo primatum. Veneris autem iactus lætiſſimus dicebatur, qui habebat numerum ter ſenarium.* Vbi vulgo eſt apud Acronem & Porphyrionem, *numerum tricenarium:* ſed iamdudum emendatum memini ab incomparabili Hadriano Iunio. Recte, inquam, *habebat numerum ter ſenarium.* Itaque Græcis etiam Τρὶς ἕξ dicebatur. Heſychius, Τρὶς ἕξ, νικητήριος βόλος. Et in Prouerbio, Ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς κύβοι. Meminit præterea inſigni loco Auguſtus in Epiſtola ad Tiberium: quod fragmentum elegans vti à Suetonio conſeruatum eſt ac memoriæ proditum, ita heic totum adſcribam: *Cœnaui, mi Tiberi, cum iiſdem. Acceſſerunt conuiuæ Vinicius & Siluius pater. Inter cœnam luſimus* γεροντικῶς *& heri & hodie. Talis enim iactatis vt quiſque Canem, aut Senionem miſerat, in ſingulos talos ſingulos denarios in medium conferebat; quos tollebat vniuerſos qui Venerem iecerat.* Quem locum Andreas Tiraquellus I. C. in Semeſtribus ita emendari à nonnullis obſeruat, tranſlata voce illa *Senionem* in extremam periodi

In Nomenclatore.

Τρὶς ἕξ.

Sueton. in Auguſti Vita cap. 71.

partem, hoc modo: *quos tollebat vniuerſos qui Venerem aut Senionem iecerat:* propterea quod à Perſio Sat. III. *Senio dexter* appellatur, oppoſitus *damnoſæ Caniculæ*. Mea quidem ſententia, nihil eſt neceſſe quidquam mutare.

Lælius Biſciola Horar. ſubſeciuar. lib. 11. cap. 23.

Κῷος, *Iactus Cous; Senio, &* Ἐξίτης.

Κῷος,] *Cous* iactus felix, Senio nempe. Hinc Prouerbium, Χῖος πρὸς Κῷον. id eſt, *Vnus ad ſex.* Item, Κῷος Χῖον. Videndus Zenobius Centur. IV. Prouerb. LXXIV. Tarrhæus in Collectaneis Adagiorum, & Suidas. Heſychius: Κῷος Χῖον. ὁ Κῷος ἀστράγαλος, ὁ ἕξ. ὁ μὲν γὰρ Χῖος, ἐδύνατο ἕν· ὁ δὲ Κῷος, ἕξ. Pollux: Οἱ δὲ πλείους τὸν μὲν Ἐξίτην, Κῷον· τὸν δὲ Κυνὰ, Χῖον καλεῖσθαι λέγουσι. Chius hic, ſiue *Chias*, male *Colias* ab Alexandro Neapolitano appellatur. *Chius* infelix erat iactus; *Cous* (Senio) felix. Meminit luculenter Ariſtoteles Hiſtor. Animal. lib. II. cap. I. Πάντα δὲ τὰ ἔχοντα ἀστράγαλον, ἐν τοῖς ὄπισθεν ἔχει σκέλεσιν. ἔχει δὲ ὀρθὸν τὸν ἀστράγαλον ἐν τῇ καμπῇ, τὸ μὲν πρανὲς ἔξω, τὸ δ᾽ ὕπτιον εἴσω· καὶ τὰ μὲν Κῷα, ἐντὸς ἐστραμμένα πρὸς ἄλληλα· τὰ δὲ Χῖα καλούμενα ἔξω, καὶ τὰς κεραίας ἄνω. Id eſt, Theodoro Gaza interprete: *Omnia vero* (animalia,) *quibus datus eſt talus, cruribus eum poſterioribus continent, ita vt erectus in ſuffragine parte ſui prona foras, ſupina introrſum ſpectet; &, quæ Veneres vocantur, intus aduerſæ ſibi poſitæ ſint; quæ Canes, foris: quæ antennæ, ſupra habeantur.* Iterum De Cœlo lib. II. cap. XII. Μυρίους ἀστραγάλους Χίους βαλεῖν, ἀμήχανον. Ad quæ verba ita Simplicius: Ὅπερ ἐστὶ δυσκολώτατον, οἷον, μυρίους ἀστραγάλους Χίους ἀστραγαλίζοντα βαλεῖν, ἢ Κώους. γράφεται δὲ καὶ οὕτως, ὡς μεγάλων ἀστραγάλων

Onomaſt. lib. 9. cap. 7.

Alex. ab Alex.

Th. Gaza, Theſſalonicẽſis.

γάλον ἐν ἀμφοῖν ταῖν νήσοιν γινομένων. Sed in Ariſtotelis illo loco pro Χίους βαλεῖν legendum potius videtur, Κῴους βαλεῖν. Et ſic legit Ioannes Argyropylus, cum vertit: *Talos Coënſes* (imo, *Coos*) *mille proijcere, impoſſibile eſt.* Sic & vetus Interpres. Quamquam æque impoſſibile eſt, mille Chios, quam mille Coos iacere. Vtraque lectio adſtruitur à Simplicio. Scripſit forte Philoſophus, (quod clariſſimo Scriuerio in mentem veniebat:) Μυρίους ἀστραγάλους Χίους ἢ Κῴους βαλεῖν, ἀμήχανον: *Mille talos Chios, vel Coos mittere, impoſſibile eſt.* Priorem vero Ariſtotelis locum ex Hiſtoria Animalium erudite vertit Gaza: neque enim Eraſmo accedendum aliter ſentienti. Græcum exemplar, quo vſus eſt, mire corruptum fuit: in quo pro τὰ μὲν Κῷα, ἐντὸς ἐστραμμένα πρὸς ἄλληλα, τὰ δὲ Χῖα καλύμματα ἔξω, legebatur τὰ μὲν κῶλα ἐντός ἐστραμμένα πρὸς ἄλληλα, τὰ δὲ ἰσχία καλύμματα ἔξω. Nec ſane melior codex Cælio Calcagnino ad manum fuit. qui eum primum de Venere Coliade mira vaticinari adegit: ſed poſtea à Polluce admonitus, veram lectionem feliciter eruit. Sequuntur

Io. Argyropylus, Byzantius.

Vide ſupra Cap. 25. & pag. 84.

Lib. De Talorum ac Teſſerarum & Calculorum ludis.

Iactvs mali & infelices,

Iactus mali & infelices.

Omnes, præter Αἴγλη, à Polluce enumerati.

Onomaſt. Lib. 7. cap. 33. ſect. 9.

Ἄβολα.

Ἄθελος.

Αἴγλη.

Hic iactus infelix Heſychio, & Euſtathio ad Iliad. ά. Vide & Suidam in Αἴγλη.

Ἄπλια,

Ἐκδευώων.

Κάκχαβος, Κάγκαβος, ſiue Κίγκαβος, & Κίκκαβος.

Κρύφαβος,

Χῖος. Κῖος, ſiue Χῖος. qui & Κύων. Κύβος quoque, ac Ὄνος, & Οἴνη *Vulturius* & *Canis* Latinis.

Μάγνης.

Μάνης.

Μίδας. Μίδας.

Πάτραινα.

Πάτρηλος.

Χῖος, Κῖος, qui & Κύων, Κίβος, atque Ὄνος, & Οἴνη.

Κῖος, ſiue Χῖος.] † Supra ad Iactus bonos & felices, cum de Coo diſputaremus, vidi- † Pag. 102. & 103.

vidimus obiter quis iactus eſſet *Chius*: nempe vnio. Hinc Prouerbia, *Chius ad Coum.* Item, *Non Chius, ſed Cius*, ſiue *Cous*: De quibus conſulendus Deſiderius Eraſmus in Adagiorum Chiliadibus elaboratiſſimis & bonæ frugis pleniſſimis. Vide etiam infra ſub finem harum annotationum ad Iactus iſtos malos.

Chiliad. 2. Cent. 2. Adag. 9. Item, eiuſd. Chil. Cēt. 7. Adag. 68.

Μάνης.] Cum manifeſtum ſit hunc Iactum inter infelices recenſeri à Polluce lib. VII. cap. XXXIII. cenſet in ea voce corruptum quendam Suetonij locum clariſſimus & doctiſſimus Meurſius. Luculentum Auguſti fragmentum extat apud Suetonium ex literis Auguſti ad Tiberium. Subijciam illud quomodo vulgo repræſentatur, cum ad rem faciat, & emendandum, aut ſaltem illuſtrandum videatur. Eſt autem huiuſmodi: *Nos, mi Tiberi, Quinquatrijs ſatis iucunde egimus. Luſimus enim per omnes dies, forumque aleatorium calfecimus. Frater tuus magnis clamoribus rem geſſit: ad ſummam tamen, perdidit non multum: ſed ex magnis detrimentis præter ſpem paulatim retractus eſt. Ego perdidi viginti millia nummûm, meo nomine: ſed cum effuſe in luſu liberalis fuiſſem, vt ſoleo plerumque. Nam ſi quas manus remiſi cuique exegiſſem; aut retinuiſſem quod cuique donaui, viciſſem vel quinquaginta millia. Sed hoc malo. Benignitas enim mea me ad cœleſtem gloriam efferet.* Hic mire ſe torquent docti Interpretes. Miſſis cæteris, Phœnicem illum eruditorum Iſaacum Caſaubonum audiamus. Qui † πλειστοβολίνδα ludebant, inquit, ſingulis iactibus infelicibus certam pecuniam, prout

Μάνης.

In Vita Auguſti cap. 71.

Suetonij locus correctus.

† De hoc luſu vide Meurſium, De Ludis Græcorum, in Πλειστοβολίνδα.

Πλειστοβολίνδα.

 conue-

conuenerat, in medium conferebant: aliquando in ſingulos talos ſingulos nummos: vt Auguſtus ait in alijs literis: *Talis enim iactatis, vt quiſque Canem, aut Senionem miſerat, in ſingulos talos ſingulos denarios in medium conferebat.* &c. Aliquando in ſingulas vnitates quas iactus oſtendebat; ſiue in punctum, vt loquitur Suetonius in Nerone, ſingulos nummos. Hoc innuit Pollux in deſcriptione iſtius luſus, verbis hiſce: *ἀργυρίου τινὰ ἀριθμὸν ἐπιφημίσαντες καθ' ἑκάστην μονάδα διῃρημένην, δραχμὴν, ἢ στατῆρα, ἢ ὁποσονοῦν.* Sic ille locus ſcribi debet. Atque iſtæ ſunt *manus*, quas vocat heic Auguſtus. Duplicem ſuam benignitatem refert: alteram, quod colluſoribus ſuis qui ex iactu infeliciore tenebantur pecuniam in medium conferre, remiſerit conferendi neceſſitatem: alteram, quod ijſdem pecunia deſtitutis ad conferendum de ſuo ſit largitus. *Si quas manus remiſi cuique, exegiſſem.* Nempe *manum* pecuniam vocat, quam conferebat quiſque poſt iactum infelicem.

Cap. 30. Quadringenis in punctũ H S. aleam luſit.

Pollux emendatus. lib 9. cap. 7.

Manus.

Proprie tamen *manus* eſt iactus ipſe. Nam in alea ſinguli iactus ſic dicuntur *manus*, vt in re gladiatoria ſingulæ manus & ſinguli ictus. Quintilianus lib. IX. cap. I. *In armorum certamine aduerſos ictus & rectas manus, cum videre, tum etiam propulſare facile eſt; auerſæ tectæque minus ſunt obſeruabiles.* Et alibi apud eundem manus gladiatorum *ſecundæ, tertiæ, quartæ.* Caue confundas, vt quidam, *manum* cum vniuerſa illa pecunia quam ſingulis commiſſionibus victor auferebat, quamque Pollux *τὸ ἐπιδιακείμενον ἀργύριον* vocat. Hæc eſt, opinor, quam A.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Gellius *æs manuarium* appellat, quaſi ex pluribus manibus collectam, lib. XVIII. cap. XIII. quamque συνώθεσιν Imperator lege prima Cod. de Aleatoribus : οἱ σφόδρα, inquit, πλούσιοι νομίσματος ἑνὸς ἑκάστην συνώθεσιν παίζουσιν. Nam ſi συνώθεσιν ibi *manum* interpreteris, erit immenſa ſumma, quam poterit aliquis vna commiſſione, quæ pluribus iactibus abſoluitur, perdere.

Io. Rutgerſius Variar. Lection. lib 2. cap. 19. Notis in Fragmẽta Augusti.

Manum pro ea pecunia, quæ inter duos ludentes deponitur, ſumi heic, firmat Ouidij quodam loco vir eximius, qui eodem modo eadem voce vſus ſit libro primo de Arte;

Sic ne perdiderit, non ceſſat perdere luſor,
Et reuocat cupidas alea ſæpe manus.

Sed verborum iſtorum ſenſus: Ne perdidiſſe videatur, ſemper ad aleam recurrere luſorem; quam poëtica phraſi ideo dicit reuocare ſæpe cupidas manus. Quare vt

De Ludis Græcorum in κυβείᾳ.

Auguſti verba explicet Meurſius, aliud ſubſidium confert à manu medica. Reſtituendum putat, *ſi quos manes remiſi cuique.* Ingenioſe, & erudite. Nam de iactu infelici heic agi, nulli dubium. Μάνης autem, iuxta Heſychium, κυβευτικοῦ βόλου ὄνομα, ἢ βαρβαρικὸν, ὡς Εὔβουλος ἐν Κυβευταῖς παρίστησι, καὶ ἄλλων καταλέγων ὀνόματα βόλων. Fuiſſe autem inter infelices iactus, è Polluce conſtat. Cæterum Eubuli Dramatis, *Aleatores* inſcripti, meminit Athenæus lib. XI. & Auctor Prouerbiorum Bibliothecæ Vaticanæ. Vide ſtatim infra. Μάνης.

Μίδας.] Et hunc iactum inter infelices recenſet Pollux. Sed duplex Μίδας fuit: alium nec bonum nec malum dicit, ſed Μίδας.

τῶν

τῶν μέσων. Refertur à Suida Prouerbij nomine:

Μίδας ὁ ἐν κύβοισιν εὐβουλότατος.

Id eſt: *Midas qui in teſſeris conſultor optimus.*

Sed Eraſmus diligenti & erudito perpendendum, monet, num εὐβολώτατος legi oporteat, vt verſus ſit Iambicus trimeter:

Chiliad. 2. Cent. 9. Adag. 87.

Μίδας γὰρ ἐν κύβοισιν εὐβολώτατος.

Id eſt: *In teſſeris iactus Midas proſperrimus.*

Prouerbium à teſſerarum ludo natum (eſt enim *Midas* iactus vocabulum) accommodari poterit ad rem quæ forte fortuna bene cadit. Recte ita legit, Senarijque lege aſtrinxit Deſiderius. Illuſtris quoque Scaliger in Stromate Prouerbialium verſuum eundem ſic retulit, verſ. 702. Nec iſtud εὐβουλότατος comparet aut in Tarrhæi Collectaneis, aut in Prouerbijs è Vaticano codice ab Andrea Schotto editis. In his, Cent. II. Prouerb. LXIX. *Μίδας ἐν κύβοις εὐβολώτατος*] Βόλου ὄνομα ὁ Μίδας, οὗ καὶ Εὔβουλος ἐν Κυβευταῖς μέμνηται). Id eſt: *Midas in teſſeris proſperrimus.*] *Iactus vocabulum eſt Midas; cuius etiam Eubulus in Aleatoribus meminit.* In illis: Μίδας. παροιμία. ὁ ἐν κύβοις εὐβολώτατος. ὁ γὰρ Μίδας βόλου ἐστὶν ὄνομα. Manuſcriptum tamen Suidam nihil variare teſtatur Schottus. Cui (vt etiam mihi) Midæ iactus in alea alibi non lectus.

Corrigit apud Suidā Meurſius: Μίδας, κύβου ὄνομα εὐβολώτατου.

Χῖος, Κῖος, qui & Κύων, Κύβος, atque Οἶνος.] Vide ad Κῷος, inter Iactus felices, ex Heſychio, Polluce, Ariſtotele, eiuſque interprete Simplicio. Zenobius Centur. IV. Prouerb. LXXIV. Κῷος Χίῳ] Ὁ Κῷος ἀστράγαλος ἠδύνατο ἕξ. Παροιμία δέ ἐστι, † Χῖος πρὸς Κῷον. ὁ μὲν γὰρ Χῖος ἠδύνατο ἕν, ὁ δὲ Κῷος, ἕξ. Id eſt: *Cous Chio.*] *Cous tali iactus ſex valebat.*

Prouerb. Chius ad Coũ, *de comparatione vehemēter inæquali.*

† *Vel,* Κῷος πρὸς Χῖον. Cous ad Chium. *Sic Diogenianus & Suidas in Collectaneis.*

Hinc

Hinc natum Prouerbium: Chius ad Coum [collatus.] *Chius enim vnionem valebat, Cous vero ſenionem.* Heſychius: Κῷος Χῖον, ſubiecta pari expoſitione cum Zenobiana. Diogenianus Prouerbij huius vſum tradit, cum minora quis cum maioribus componit; Centur. v. Prouerb, LXX. Vide & Prouerbia è Suidæ Collectaneis, Centur. VIII. Prouerb. LXXXVIII. Sed inibi corrupte legi ἔνδον & ἔξω, pro ἓν & ἓξ, nata è compendijs, vt fit, menda, monuit vir præſtantiſſimus Andreas Schottus in Notis; & ante eum magnus Eraſmus, Chiliad. II. Centur. VII. Adag. LXVIII.

Vſus illius Prouerbij.

Prouerbia Vaticanæ Bibliothecæ, beneficio V.Cl. Andreæ Schotti edita, Cent. IV. Prouerb. XLV.

Χῖος παραστὰς Κῷον οὐκ ἐᾷ λέγειν. *Prouerb.* Chius Coum loqui nō ſinit.

Id eſt: *Si Chius adſit, non ſinit Coum loqui.*

Ἀπὸ ἀστραγάλων παρωθήκη (Schottus emendat παρῳδικὴ: vel, quomodo ſæpe occurrit, ὑποθετικὴ παροιμία.) ἡ παροιμία. καὶ ἐπὶ θηραμάτων ἐπεὶ ἐδόκει Χῖος εἶναι. *A talis ductum per parodiam Prouerbium, & de captura venationum, vbi Chius apparebat.* Verſus Prouerbialis eſt è Statidis Comici fabulis. Competet in rabulam verboſum, qui multiloquio os prudentioris doctioriſque obſtruit, nec patitur verba pro ſe facere. Chiorum ſcurrilitas & illaudata leuitas ex auctoribus notiſſima eſt: at Coos inſula magni nominis & decantatiſſimos viros permultos protulit. Ita explicat Clariſſimus Hadrianus Iunius Adagior. Cent. III. Adag. L. & ſubijcit, quod magis placet: Niſi mauis referre ad iactuum teſſerariorum vilita-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

vilitatem dignitatem, in quibus Χῖος vnionem caniculamue deſignabat, infelix iactus; at Κῷος ſenionem, feliciſſimus omnium iactus. Meminit etiam Prouerbialis huius Senarij Euſtathius ad Homeri Iliad. ψ'.

Didymus Prouerbium ſubeſſe putat in his Ariſtophanis e Ranis in Theramenem verbis: *Ariſtophanes ἐν Βατράχοις:*

Prouerb. οὐ Χῖος, ἀλλὰ Κῖος. Haud Chius, ſed Cous.

Πέπλωκεν ἔξω τῶν κακῶν, οὐ Χῖος ἀλλὰ Κῖος.
Id eſt: *Euolauit è malis, haud Chius, ſed Cius.*

Qui verſus varias recipit interpretationes, quas apud Eraſmum videas licet, Chiliad. II. Cent. II. Adag. IX. Sed Ariſtarchus eo loco non Κῖος, ſed Κῷος legit: & videtur ad talorum ludum reſpicere, in quo iactus *Cous* valebat ſex, *Chius* vnum duntaxat. Ita vt hoc dicto indicarit Comicus, Theramenem nunquam infeliciter conſuluiſſe. De altera lectione, varia ſententia eſt. Conſulant, ſi videtur, ſtudioſi Chiliaſtem Batauum loco proxime indicato. Meminit etiam huius Prouerbij Ariſtophanici Euſtathius Scholiaſtes Homeri.

Canis. *Ad Iliad. ψ'.*

Κύων.] Vnio, Canis. Euſtathius ad Iliad. ψ'. Τῶν δὲ βόλων, φασὶν, ὁ τὸ μὲν ἓξ δυνάμενος, Κῷος ἐλέγετο, καὶ Ἑξίτης· ὁ δὲ τὸ ἕν, Χῖος, καὶ Κύων. Eadem quoque ad Odyſſ. ά. dicit. Ergo vnio iſto nomine deſignabatur. Pollux lib. IX. cap. VII. Καὶ τὸ μὲν μονάδα δηλοῦν, καλεῖται Κύων. Iterumque ibidem: Οἱ δὲ πλείους τὸν μὲν Ἑξίτην, Κῷον: τὸν δὲ Κύνα, Χῖον καλεῖσθαι λέγουσι. Heſychius: Κύων. δηλοῖ καὶ ὑπὸ κυβευτῶν βόλον τινά. ὃς καὶ Χῖος καλεῖται. Iſidorus Originum lib. XVIII. cap. LXV. *Vnionem canem, trionem ſuppum, quatrio-*

trionem planum vocabant. & Cap. LXVI. *Vitant canem, quia damnoſus eſt: vnum enim ſignificat.* Plauto *Vulturius* non aliam ob cauſam dicitur, Curculione Act. II. Sc. III. Meminerunt *Canis* Auguſtus in Epiſt. ad Tiberium, Ouidius Triſtium lib. II. & De Arte lib. II. Propertius lib. IV. eleg. IX. Perſius Sat. III. Omnes diſerte innuentes infeliciſſimum eum iactum eſſe, & *damnoſi* epithetum fere ei ſemper tribuentes, quia nummis ſuis ludentes mulctaret. Dicebatur autem etiam idem Χῖος Græcis. Quod clarum ex ijs quæ paulo ante adduximus, & ex proxime citatis Euſtathij & Heſychij verbis. Etiam Ὄνος dicebatur. Pollux † loco citato: Ἰστέον, ὅτι κύβος αὐτός τε τὸ βαλλόμενον ἂν εἴη, καὶ τὸ ἐν αὐτῷ κοιλότητος σημεῖον, ὁ τύπος, ἡ γραμμὴ, τὸ δηλοῦν τὸν ἀριθμὸν τῶν βληθέντων. καὶ μάλιστά γε ἥ τε μονὰς, ἡ ἐν αὐτοῖς Ὄνος καλεῖσθαι εἶχε, καὶ Κύβος. Ac corrigendus idem lib. VII. cap. XXXIII. ſect. IX. Βόλων δὲ ὀνόματα, τῶν μὲν φαύλων τε καὶ δυσβόλων, ἐφ᾽ οἷς τὸ δυσκυβεῖν, Μίδας, Μάνης, Πάτρηλος, Πάτραινα, Μάγνης, (ita legendum cum Meurſio) Ἄβολα, Ἄπλια, Ἄθετος, Ὑπτιάζων, Κρύφαλος, Κάγκαλος, Τελχίας, Ἐκδυώων, Χῖος· ὃν καὶ Κῖον ἐκάλουν, καὶ Ὄνον, καὶ Οἴνην. Perperam editur, ὃν καὶ Κῖον, καὶ Οἰνὸν, καὶ Οἴνην. Et nobis quoque hodie is iactus *Aſinus* dicitur. Obſerua autem, item Οἴνη nomen fuiſſe. Qua de re Heſychij locus hodie deprauatiſſimus: Οἴνη. ἡ ἄμπελος, καὶ κυβευτικὸς βόλος. ὁ κενὸς, καὶ ἀντικείμενος τὴν ἕξω Ἀχαιός. οἰνίζειν γὰρ τὸ μονάζειν, κατὰ γλῶσσαν. Lege, καὶ ἀντικείμενος τῷ ἕξ. ὁ Χῖος. οἰνίζειν γ. Suidas κύβον interpretatur. Οἴνας. οὕτω

Vulturius.

Apud Sueton. cap. 71.

Ex Io. Meurſij lib. De Ludis Græcorum, in κυβεία.

Χῖος.

Ὄνος.

† *Lib. 9. c. 7.*

Pollux emendatus.

Eſels.

Οἴνη.

τῷ ἕξ *etiam legit Salmas. ad Hiſt. Aug. pag. 471.*

Inſignis locus Heſychij correctus.

καλοῦ-

Κύβος. Prouerb. ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς οἶνας: ſiue, ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς κύβοι.

καλοῦσιν Ἴωνες τοὺς κύβους, ἔνθεν καὶ ἡ παροιμία, Ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρὶς οἶνας. Sed nimirum Κύβος quoque idem erat, quod heic Κύων. Ecce in Pollucis citatis ſtatim verbis : Καὶ μάλιστά γε ἥ τε μονὰς, ἡ ἐν αὐτοῖς Οἶνος καλεῖσθαι εἶχε, καὶ Κύβος. Καθάπερ καὶ ὁ παροιμιώδης λόγος προμηνύειν ἔοικε, Ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρὶς (leg. τρεῖς) κύβοι. Ergo ita intelligendus eſt Suidas.

Hactenus Meurſius. quæ ſequuntur, ex Salmaſio excerpſimus.

Errant docti Interpretes cum Prouerbium illud, cuius proxime mentionem fecimus, ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς κύβοι, verterunt, *Aut ter ſex, aut tres tali.* Imperitiſſime. Ita enim debuerunt, *Aut ter ſex, aut tria puncta.* Fefellit eos ὁμωνυμία vocis κύβος, qua apud Græcos non teſſera tantum ſignificatur, ſed etiam punctum teſſeræ, & vnitas. Κύβος igitur hoc Prouerbio ſignificat τὴν μονάδα.

Κύβος punctum teſſeræ.

† Zenobius parœmiam illam explicans: τὸ μὲν τρὶς ἓξ τὴν παντελῆ νίκην δηλοῖ· τὸ δὲ τρεῖς κύβοι, τὴν ἧτταν. πάλαι γὰρ τρισὶν ἐχρῶντο πρὸς τὰς παιδιὰς κύβοις, καὶ οὐχ, ὡς οἱ νῦν, δύο. ἔστι δὲ ὁμωνυμία. Κύβον γὰρ ἔλεγον ἰδίως αὐτὸν τὸ ῥιπτούμενον, ὅτε πλήρης ἐστὶ καὶ μή. Prouerbium hoc reperiri ait apud Pherecratem in Myrmecanthropis, dictumque de periclitantibus. *Ter enim ſex victoriam ſummam deſignat; tres vero cubi* (imo, *tria puncta*), *inferiorem eſſe ac vinci. Ternis enim antiquitus talis ludebant, non vt hodie, binis. Latet autem ambiguitas. Nam* κύβον *dicebant iactum, quo plus minuſue exit.* Hæc Zenobij verba partim mutila, partim corrupta ſunt, ab Interpretetibus vero nullo modo intellecta. Obſeruat Zenobius antiquos tribus teſſeris vſos eſſe, idque colligit ex antiquo Prouerbio, quod ita concipiebatur, Ἢ τρὶς ἕξ,

† Cent. 4. Prouerb. 23.

Ex interpretationi A. Schotti.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

ἢ τρεῖς κύβοι. In quo explicando dicit, τρὶς ἓξ κύβους victori aſſignari, τρεῖς κύβους victo; & notat idem in ea voce κύβος ὁμωνυμίαν eſſe. Ὁμωνυμία, quam intelligit, hæc eſt: κύβος & teſſeram † Græcis ſignificabat, & teſſeræ punctum, vel vnionem. Τρεῖς κύβοι igitur in illo prouerbio, non ſunt tres teſſeræ, ſed tres vniones, vel tria puncta: τρὶς ἓξ κύβοι, ter ſex puncta, vel ter ſex vniones. in trium teſſerarum iactu, qui ter ſex puncta afferebat, feliciſſime iecerat; nec enim plus poterat afferre. Ideoq; facile is vincebat omnes, & omnia auferebat in eo luſu, quem πλειστοβολίνδα vocabant. Qui plura enim puncta attuliſſet, abibat victor; at cui tria tantum puncta ceciderant, infeliciſſimum iactum faciebat, ideoque certiſſime perdebat. Non erat enim qui poſſet inferius punctum adducere. Verba autem Zenobij, quæ corruptiſſima, ita corrigenda certo pronunciamus: ἔστι δὲ ὁμωνυμία· κύβον γὰρ ἔλεγον διχῶς. αὐτὸ τὸ ῥιπτούμενον, καὶ ὃ πλῆρές ἐστι ἢ μή. Duplici ſenſu κύβον dixerunt Græci. αὐτὸ τὸ ῥιπτούμενον, teſſeram ipſam nimirum quæ iacitur, & quod in teſſera plenum & vacuum eſt, hoc eſt τὸν βόλον. Veteres latus teſſeræ in quo vnitas tantum notata, vel vnicum, *vacuum* appellarunt; illud vero quod ſex puncta habebat, *plenum*. In ea parœmia, quam Zenobius exponit, τρεῖς κύβοι, ſunt tria latera trium teſſerarum vacua, quæ tota tria latera tria tantum puncta exhibent. at τρὶς ἓξ κύβοι, ſunt tria latera plena in tribus teſſeris, quæ ter ſex vniones oſtendunt. Heſychius: Οἴνη. ἡ ἄμπελος, καὶ κυβευτικὸς βόλος, ὁ κενὸς καὶ ἀντικείμενος τῷ ἕξ. Ita legendum. Meliorem

† Vide exemplum Euripidis. cap. 17 sub fin.

πλειστοβολίνδα.

Zenobius castigatus.

interpretem, quam hunc Heſychium, dare Zenobio non poterant. Οἴνη vnionem ſignificabat, τὴν μονάδα. Hunc κενὸν βόλον vocabant; & contrarius erat τῷ ἕξ, quem πλήρη dicebant. Corrupte tamen hodie apud Heſychium excuſum eſt, ὁ κενὸς τὴν ἀντικείμενος τὴν ἕξω. Κύβος igitur & teſſeram ſignificabat, & vnionem. Euſtathius: Διχῶς γὰρ ὁ κύβος, αὐτό τε τὸ ἀναρριπτούμενον, καὶ ἡ ἐν αὐτῷ μονάς. Mo-

Οἴνη.

νάδα illam etiam Οἴνην dicebant, & κενὸν βόλον, vt ex Heſychio didicimns. Ideo Iones Prouerbium illud, Ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς κύβοι, ita efferebant, Ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς οἶναι. Zenobius, poſtquam dixit κύβον etiam ſignificare τὸ πλῆρες καὶ τὸ κενὸν teſſeræ, addit: Τοὺς δὲ κύ-

Zenobius iterum correctus ex fide Vat. Cod.

βους τοὺς τοιούτους οἱ Ἴωνες καλοῦσιν † Οἴνας, καὶ τὴν παροιμίαν οὕτως ἐκφέρουσιν, Ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς οἶναι. Corruptiſſime legas hodie apud Zenobiũ, καλοῦσιν Ὄνους, & τρεῖς εἶναι. Corrigendus & in hac Pollux lib. IX. cap. VII. Ἰστέον δὲ ὅτι κύβος αὐτός τε τὸ βαλλόμενον καλεῖται, καὶ ἡ ἐν αὐτῷ κοιλότης, ὁ τύπος, ἡ γραμμή, τὸ δηλοῦν τὸν ἀριθμὸν τοῦ βληθέντων. καὶ μάλιστα ἥ γε μονὰς ἡ παρ' Ἴωσιν οἴνη, εἶχε

Pollux emendatus ſemel, iterumque.

καλεῖσθαι κύβος, καθάπερ καὶ ὁ παροιμιώδης λόγος μηνύειν ἔοικεν, Ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς κύβοι. Ita partim ex veteris exemplaris auctoritate, partim ex coniectura reſtituimus. Aſini ſunt, qui ὄνος ibi pro οἴνη legunt, ac defendunt. Idem Pollux lib. VII. cap. XXXIII. Χῖος ὃν καὶ Κῷον ἐκάλουν καὶ οἰνὸν καὶ οἴνην. ἔστι δὲ καὶ οἴνη παρὰ τοῖς Ἴωσι μονάς. Perperam editum eſt apud Pollucem, παρὰ τοῖς Ἴωσι μόνοις. Οἴνη antiquæ Græciæ

Οἴνη & Οἰνός Vnus Latinorum.

vox, idem valebat quod μονάς. Οἰνός quoque idem quod μόνος. hinc Latinorum *unus*: nam Veteres *oenus* & *oinus* ſcribebant, & pronunciabant. vt *oetor*, & *coero*, & ſimilia.

Hinc

† Ita rectius in Vatic. Cod. quã lectionem confirmat Suidas: Οἴνας καλοῦσιν Ἴωνες τοὺς κύβους. καὶ παροιμία, Ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς οἶναι.

Hinc in veteri Scipionis Inſcriptione Romæ nuper effoſſa, OINO ſcribitur pro VNO:

HONC OINO PLOIRVME CONSENTIVNT. R.
DVONORO OPTIMO FVISE VIRO.

Ab illo antiquo οἰνὸς verbum οἰνίζειν, τὸ μονάζειν. Heſychius: Οἰνίζειν, τὸ μονάζειν, κατὰ γλῶσσαν. Οἴνη igitur apud Iones in talorum luſu idem plane erat, quod apud Latinos *vnio.* in teſſeris οἴνη τὴν μονάδα ſignificat, & punctum vnicum. Οἴνη, μονὰς, κοιλότης, σημεῖον, τύπος, γραμμὴ, κύβος, τρύπημα, & τρῆμα, in teſſeris ſynonymæ ſunt voces, quibus teſſerarum puncta deſignantur. Τρήματα enim Græci vocabant, & Latini *puncta*. Quare in illo verſu Euripidis, quem ſuperius ad-
Cap. 17. duximus,

Βέβληκ' Ἀχιλλεὺς δύο κύβω καὶ τέτταρα,

non πρὸς τοὺς κύβους refertur, ſed πρὸς τὸ σημαινόμενον, ad τρήματα. Τρῆμα enim & κύβος idem. punctum nimirum teſſeræ. Hinc τρηματίζειν apud Dores, punctis ludere; τρηματίκται, luſores. Quod de illo genere aleæ proprie dicebatur, quo in ſingula puncta, certam pecuniæ ſummam conſtituebant, & in medium conferebant, iſque eam tollebat vniuerſam, qui multitudine punctorum ſuperaſſet. Euſtathius: καθ' ἕκαστον κύβον, ἤγουν καθ' ἑκάστην μονάδα, ἔπαιζον ἀργύριον ὁρίσαντες. Hoc proprie τρηματίζειν dicebatur, hoc eſt *in punctum ludere*, vt loquitur Suetonius in
Cap. 30. Nerone. Sophron apud Euſtathium: Δειπνήσας ἀσίζεται τοῖς τρηματιζόντεσσι. inde nomen τρηματικτής. Dores enim τρηματίξω dicebant, & τρηματίξαι, ἀπὸ τοῦ τρηματίζω. atque inde τρηματικτὴς pro τρηματιστής. vt Σαλπικτὴς ἀπὸ τοῦ σαλπίζω. Pollux: Παρὰ δὲ τοῖς Δωριεῦσιν

Οἴνη μονὰς, κοιλότης, σημεῖον, τύπος, γραμμὴ κύβος, τρύπημα. & τρῆμα voces ſynonymæ. Puncta. οἰνίζειν. οἴνη. Vnio. Τρηματίζειν. Τρηματίκται.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

οἱ ταύτῃ τῇ παιδιᾷ χρώμενοι τρηματικταὶ τὴν προσηγορίαν εἶχον, καὶ τὸ πρᾶγμα τρηματίζειν. Perperam hodie legitur, τρηματικῆται. Heſychius: τρηματικτὰς, κυβευτὰς ἀπὸ τῶν ἐν κύβοις τρημάτων. Male vulgo, τρησματίκτας. τρηματίτας habet Euſtathius. quod caret ratione: nec enim ἀπὸ τοῦ τρηματίζειν deduci queat τρηματίτης. Πλειστοβολίνδα hanc aleam vocabant, & nihil ad aleam illam pertinet quæ in tabula cum calculis luditur. Græci autem τρήματα, La-

Puncta. tini *puncta* appellant. Auſonius: *In Commemorat Profeſſor. Burdigalenſ. Carm. I.*

Narrantem fido per ſingula puncta recurſu
Quæ data per longas, quæ reuocata moras.

Luxurius in Epigrammi. *De tabliſta furioſo*:

Ludit cum multis Vatanas, ſed ludere neſcit,
Et putat imperio currere puncta ſuo.

Vetus aliud Epigramma *De tabula*, nondum editum:

Aduerſis punctis doctum ſe nemo fatetur.
Vulnera plus creſcunt punctis, quam bella ſagittis.

Puncta etiam hodie vocamus. Quam Græ-
As, aſsis. ci autem οἴνην in teſſeris appellant, nos *aſ-*
Aſe. *ſem* dicimus, hoc eſt vnionem, τὴν μονάδα. *Aſſem* quoque pro vno vel vnitate, dixere Latini veteres. *adiecto aſſe* apud Vitruuium, pro *adiecta vnitate*: itemq; apud Hyginum Gromaticum *accepto aſſe*, & *aſſem relinquo*, pro *accepta vnitate*, & *vnitatem relinquo*. Gloſſæ: *As*, ἅπαξ. *Aſſarium*, μονομάχιον. Vocem hanc à Siculis vel Tarentinis Romani veteres ſumpſere. εἷς, quod eſt vnus,
As vox Sicula, an Tarẽtina. Siculi dicebant αἷς, vt αἰ pro εἰ: αἶθε pro εἴθε, & ſimilia. Tarentini pro αἷς rurſum dicebant ἇς, vt ἄνιγμα pro αἴνιγμα. Inde *as* pro v-
Teſſeræ *eiuſdem originationis.* no Latinis. *Teſſera* quoque vocabulum ab ijſdem accepere Romani. Τεσσάρων vel τεσσάρον illi vocabant figuram quamuis

qua-

quadratam, quæ quatuor angulos haberet. Hinc Latinis *teſſera*, & *teſſella*, lapillus quadratus, & κύβος, quem ſciunt omnes eſſe quadratum. Iſidorus: *Teſſeris, quadris.* Τεσσάρη itaque *teſſera*, vt πατάνη *patina*.

Prouerb. Ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς οἶνοι.
Belgice: Of drie ſijſen, of drie eſels.
Vel, Ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς οἶναι.
Belgice: Of drie ſijſen, of drie aſen.
Latine: *Aut tres ſeniones, aut tres vniones.*

Eraſmus Chiliad. 2. Cent. 3. Adag. 66.

Bataniæ iubar ad hoc prouerbium ita commentatur:

Ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς κύβοι.
Aut ter ſex, aut tres teſſeræ.

Vſus Prouerbij Ἢ τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς κύβοι, *ſiue* οἶναι.

Si quando ſignificabimus nos extrema periclitari velle, & aut plane vincere, aut prorſum vinci, hoc adagio tempeſtiuiter vtemur. Sumptum eſt à vetuſto teſſerarum luſu, in quo qui nouem (imo, octodecim: tot enim puncta felix iactus trium teſſerarum exhibet, tres puta ſeniones) ieciſſet, is modis omnibus ſuperabat: qui tres, is longiſſime aberat à victoria. Nam antiquiores tribus teſſeris uti conſueuerant, non, quemadmodum nunc, duabus. Teſſeram (κύβον) autem etiam iactum ipſum appellant; qui nonnunquam plenus eſt, interdum inanis. Itaque iactus ter trium (imo, trium ſenionum) feliciſſimus erat, trium (ſingularium punctorum) inanis. Meminit huius adagionis Iulius Pollux lib. IX. De rerum vocabulis. Porro teſſeras eaſdem eſſe cum iis quos Græci κύβους appellant, teſtis A. Gellius lib. I. c. XX. Κύβος, inquiens, *eſt figura ex omni latere quadrata. Quadrantales ſunt inquit M. Varro, teſſeræ, quibus in alueolo luditur, ex quo ipſa appellatæ* κύβοι * Zenodotus paroemiam

Eraſmi hallucinatio.

Κύβοι. *Teſſeræ.*

Vtitur hoc prouerbio Therecrates, Æſchylus, &c.

* Zenobius

miam hanc citat ex Pherecratis fabula, cui titulus Myrmecanthropi. Eſt enim clauſula carminis trochaïci. Suidas & Æſchylum adducit ex Agamemnone:

> Τὰ δεσποτῶν γὰρ εὖ πεσόντα θήσομαι,
> τρὶς ἓξ * βαλούσης τῆς ἐμῆς φρυκτωρίας.
> Id eſt: *Nam res herorum, faxo, vt optime cadant,*
> *Ter ſex vbi phryctoria iaciam mea.*

** βαλούσης τῆς δέ μοι φ. apud Iunium.*

Plutarchus. Vſurpatum eſt à Plutarcho libro De legibus vltimo: Τί οὖν δεῖ ποιητέον ἐχόντων τούτων οὕτως ὦ ξένε; τὸ λεγόμενον ὦ φίλοι ἐν κοινῷ καὶ μέσῳ ἔοικεν ἡμῖν κεῖσθαι, καὶ ὑπερκινδυνεύειν περὶ τῆς πολιτείας ἐθέλομεν ξυμπάσης, ἢ τρὶς ἓξ, φασι, ἢ τρεῖς κύβους βάλλοντας, πάντα ποιητέον. Id eſt: *Itaque cum hoc in loco res fuerint, quid faciendum cenſes, hoſpes? Iuxta id quod vulgo dicitur, amici viſum eſt nobis par eſſe, vti rem in publicum & in commune conferamus, velimuſque de vniuerſa republ. ſupremum ſubire diſcrimen, nihilque non facere, ita vt vel ter ſex, vel tres talos iaciamus.*

cuius & verſuum iſtorum interpretatio huiuſmodi: Feliciter cecidiſſe heriles res dabo, Fax iſta quando iecerit ter ſex mihi.

Vides, heic in calculo aberrauit Chiliaſtes, qui nouem ſupputat, vt ter tria animo concepiſſe videatur. Sed demus aliorum erratis veniam, vt noſtris citius impetremus. Nec recte κύβοι illo interpretante *teſſeræ* ſunt. Diximus vniones ὄνους vocari ab Ionibus (vitioſe enim in Zenobio οἴνους, vt & in Polluce non ſemel, quaſi *vinum*, editum erat) teſtis eſt idem Iulius in Onomaſtico, & ex eo Hadrianus Iunius lib. II. Animaduerſor. cap. IV. & Adagiorum Centur. V. Adag. LXII. Vbi ſic Batauiæ iubar alterum: Τρὶς ἓξ βάλλειν, hoc eſt, *Ter ſex iacere*, prouerbio dicitur, cui ex animi ſententia ac pro votis omnia ſuccedunt proſperrime; inde

A. Schottus.

Τρὶς ἓξ βάλλειν.

Had. Iunius.

inde nata prouerbij origine, quod antiquitus in trium cuborum iactu, tres ſeniones iecisſe, fortunatisſimum erat, & primæ palmæ victoriam apportabat, aliter quam putauit Eraſmus, ter trium iactum felicisſimum fuisſe. Diſerte namque teſtatur Suidas quod dixi, ita annotans: Τρὶς ἕξ, νικητήριος βόλος, Id eſt: *Ter ſex, victor iactus eſt.* Et atteſtatur prouerbium, quod ancipiti voto vel ſupremam vel infimam ſortem depoſcit, Τρὶς ἕξ, ἢ τρεῖς οἶνας. Id eſt: *Ter ſex, aut tres vniones.* Clarisſime vero extra controuerſiam hoc ponit apud Æſchylum in Agamemnone nuncius, in ſpecula relictus, qui conſpicatus in tenebris facem capti Ilij indicem, vti conuenerat, ait ignem illum ter ſex iecisſe, nimirum fauſta ac læta omnia portendere deſignans. Verſus hi ſunt:

Τὰ δεσποτῶν γὰρ εὖ πεσόντα θήσομαι,
Τρὶς ἓξ βαλούσης τῆς δέ μοι φρυκτωρίας.
Id eſt: *Feliciter cecidiſſe beriles res dabo.*
Fax iſta quando iecerit ter ſex mihi.

Qui uerſus quoniam deprauati leguntur *Suidas correctus.*
apud Suidam, admonendus eſt Lector æquus vitij duplicis, nam & male πεσὸν παθήσομαι in priore ſcribitur, & in ſecundo βαλούσα *Item Euſtathius.*
Meminit quoque Adagij idem Scholiaſtes in Ι'λ. π'. λούσα τῆς ἐμῆς. Neque vacuus erroris eſt codex Euſtathij Romæ excuſus, apud quem in Odysſeæ primo pro τῆς δέ μοι legitur τῆς δίος. Hactenus Iunius.

Ergo Κύβον, *Chium*, vnionem, & canem nominabant, quem & Iones ὄνον appellarunt, vel οἶνας potius, vt ſupra vidimus; *Coum* vero ἑξίτην, vel ſenionem. Perſius Sat. III.

——— quid dexter ſenio ferret
Scire erat in voto, damnoſa canicula quantum
Raderet. ———

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Martialis:

Non mea magnanimo depugnat teſſera talo,
Senio nec noſtrum cum cane quaſſat ebur. *Lib. 13. Epigr. 1.*

Sequuntur

IACTVS MEDII.

Ἀγύρτης.

Ἀνακάμπτων.

Ἀντίτευχος.

Ἀντίτυπος.

Ἀργεῖος Polluci, Ἀργειής Heſychio.

Ἅρμα ὑπερβάλλον πόδας.

Ἁρματίαι.

Ἄρπα Polluci, Ἄρπος Heſychio.

Δάκνων.

Δορεὺς.

Ἐλλείπων.

Ἐπίθετος.

Ἐπιφενών.

Ἐπι-

Ἐπιφέρων.

Εὐδαίμων,

Ἱερὸς.

Κεντρωτός.

Κήρυνος.

Κύκλωπες.

Κυνῶτας.

Λάκων.

Λάμπων.

Μίδας. Μίδας.

Οἶστρος.

Πυαλίτης.

Σίμων.

Σόλων.

Σφάλλων.

Τιμόκριτος.

Τειχίας.

Ὑπτιάζων.

Μίδας.] De *Mida* ad malos & infelices iactus diximus. Duplicem nempe fuiſſe eo

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

nomine iactum. Vnum malum, cuius meminit Pollux; alterum etiam nec malum, nec bonum, ſed τῶν μέσων, eodem auctore. Nam poſtquam bonos pariter maloſque commemorauit, mox ſubiungit: Ὁ μέντοι Μίδας, καὶ τῶν μέσων βόλων ἦν. Prouerbium, Μίδας ἐν κύβοις εὐβολώτατος, *Midas in alea proſperrimus*, ſupra excuſſimus. Ibi vide. De hoc ſic Calcagninus: Erat in teſſeris iactus qui Μίδας nuncupabatur, commodus admodum iacientibus. Ex quo Adagium illud effluxit:

Pag. 30. Cal. Calcagn De teſſeris.

Prouerbium.

Μίδας ὁ ἐν κύβοισιν εὐβουλότατος.

Midas qui in teſſeris conſultor optimus.

Etſi magis probem ſyllabæ gratia εὐβολώτατος legi: vt intelligas facilem, vt qui lubrice prouoluatur. Midam enim à felicitate Midæ regis appellatum arbitror; qui mortalium ditiſſimus antiquorum monumentis traditus eſt. Sicut & Iouis teſſeræ in Prouerbium abierunt, de ijs qui auctoritate pollent, quibuſque omnia feliciter procedunt.

Midas *iactus vnde appellatus.*

Vide Alex l. 3. c. 21.

Prouerb. οἱ Διὸς κύβοι.

Αἰεὶ γὰρ εὖ πίπτουσιν οἱ Διὸς κύβοι.

Feliciter ſemper cadunt Iouis cubi.

CAP. XXIX.

De Talis, & ludo talario, Galeoti Martij, & Georgij Merulæ, obſeruationes.

GALEOTI MARTII, Narnienſis.

De Homine lib. 1.

OS quod in calcaneo eſt, talus vocatur. vnde & veſtis talaris, quæ ad calcanea vſque deſcendit, appellatur. Et eſt quadrangulus. Propter hoc majores noſtri talos

Tali teſſeræ & cubi.

los vocauerunt cubos & teſſeras: ſunt enim tali ad ludum. Propertius:

Lib. 4. Eleg. 9.

Me quoque per talos Venerem quærente ſecundos,
Semper damnoſi ſubſiliero Canes.

Hinc diminutiuum taxillus, id eſt paruus talus.

GEORGII MERVLÆ, Alexandrini.

Commẽtario in Galeotũ.

Tali diuerſi à teſſeris.

Talos non eſſe teſſeras, Martialis ſatis declarat, cum dicit:

Lib. 14. Ep. 15.

Non ſim talorum numero par teſſera, dum ſit
Maior, quam talis alea, ſæpe mihi.

Et:

Lib. 14. Ep. 12.

Cum ſteterit nullus vultu tibi talus eodem,
Munera me dices magna dediſſe tibi.

Cubi.

Quare cubos Græce Latine teſſeras, auctoribus Gellio & Macrobio, dicimus. Talos autem à teſſeris tum forma, tum iactu diſtare credimus. Nam iactu talorum Venus, Senio, & Canis continebatur: extra punctorum numerum. Teſſera vero & quadrata erat, & puncta habebat. Id quod colligitur ex illo Martialis diſticho, vbi Tabulam luſoriam exprimit. Sic enim ait:

Venus, Senio, Canis talorum indices.

Lib. 14. Ep. 17.

Hic mihi biſeno numeratur teſſera puncto:
Calculus hic gemino diſcolor hoſte perit.

Ex Augusti ipſius Epiſt. apud Suet. cap. 71.

De talis Suetonius in vita Auguſti: *Talis iactatis, vt quiſque Senionem, aut Canem iecerat, in ſingulos talos ſingulos denarios ponebat. quos omnes auferebat, qui Venerem iecerat.* Forma hac talos putamus fuiſſe, hoc eſt quadrata figura & concaua, ad ſimilitudinem videlicet tali. Nam os illud quod talum vocitamus, quantum in vndecimo Naturalis Hiſtoriæ legimus, non eſt ea figura, qua tu ſcribis. Imo talus rectus eſt in

Talorum forma.

Plin. lib. 11 c. 37.

in articulo pedis, ventre eminens concauo, in vertebra ligatus. Nec omnia animalia talos habent. Nam, eodem auctore, quæ ſolidas habent vngulas, & quæ non ſunt cornigera, ungulam habent, non talos.

Quid eſſet talus, quoue iactu tali emitterentur, collatis diuerſorum ſcriptorum dictis, neſcio quid non admodum à veritate abhorrens id tradidi. Verum vt eſt ſolers ſtudioſorum natura, cum in hoc mihi non ſatisfacerem, diligentiuſque vetuſtiſſimos quoque ſcriptores, tam noſtros quam Græcos, perſcrutarer, an aliquid deprehendere poſſem, quod à vetuſtis auctoribus ſumptum, fidem & auctoritatem, in re dubia aperienda & explananda, haberet; forte incidi in illud Homericum, vbi Patrocli anima per quietem Achillem magis corripuit, quam admonuit, ne amici obliuiſceretur, neue eum mortuum contemneret, quem viuentem tantopere dilexiſſet, ſed potius humari corpus iuberet, vt, conditis manibus, in ſedem ſuam recipi poſſet. Recordatur autem quod puer in domo Pelei educatus foret, cum ex Oponte fugiſſet, ob cædem Amphidamantis filij, quem ἀμφ' ἀστραγάλοισι χολωθεὶς, hoc eſt, *ira percitus in talorum ludo* occidiſſet. Quod verbum exponens erudite Euſtathius, de aſtragalis, ſiue talis, plurima annotauit, quæ in Latinum conuerſa his ſubiungere volui, in gratiam eorum, qui huiuſmodi ludo cognoſcendo, cuius frequens eſt apud Latinos ſcriptores mentio, ſolliciti admodum ſunt. *Euſtathij Homerici, interpretis locus.* Ergo poſt multa de genere & etymologia dictionis repetita, aſtragalos ἀστρίας ab alijs *Aſtragali.*

dictos

,, dictos eſſe ait, & ἀστρίζειν aſtragalis ludere. *ἀστρίζειν.*
,, quod probat auctoritate Callimachi. Fie-
,, bat autem hic ludus talis quatuor, quo- *Ludus*
,, rum quiſq; caſus quatuor habebat, non au- *talorum.*
,, tem ſex, quemadmodum cubi, hoc eſt teſ-
,, ſeræ: in quibus per ſeptenarium numerum
,, contraria quædam conſtituitur oppoſitio.
,, Nam vtcumque conſtiterit teſſera, ſemper *Teſſerarū*
,, puncta ſex vni opponuntur, tria quatuor; *formi, &*
,, duo vero quinque habent oppoſita. Quæ *numeri.*
,, oppoſitio in ſolis cubis habetur, quippe *Talorum*
,, planicies habentibus. Sed omnes caſus ta- *iactus, &*
,, lorum pro conſuetudine ludentium aſſum- *nomina.*
,, ptorum, erant quinque & triginta: quorum
,, quidam à dijs, alij ab heroibus, alij à cla-
,, ris hominibus, aut à meretricibus nomen
,, accipiebant: nonnulli vero à quibuſdam,
,, nunc in laudem, nunc in vituperationem
,, accidentibus denominabantur. Et quidem
Steſi- ,, in ipſis caſus *Steſichorus* dicebatur, quippe *Steſicho-*
chori ,, octonarium ſignificans; quoniam ſepul- *rus.*
memi ,, chrum Steſichori, quod erat in Himera vr-
nit et- ,, be Siciliæ, octo angulorum fuit. Vocaba-
iam ,, tur & alius caſus *Euripides*, quippe quadra- *Euripi-*
Pollux ,, ginta ſignificans; quoniam videtur Euri- *des.*
lib. 9. cap. 7. ,, pides vnus fuiſſe quadraginta præfecto-
,, rum, poſt triginta tyrannos Athenis exa-
,, ctos. Sed iactuum, vt aiunt, qui ſex con-
,, tinebat, is Κῷος dicebatur, & Ἑξίτης. hoc *Cous ſiue*
,, eſt Latine *Senio.* Qui vero vnum contine- *Senio.*
,, bat Χῖος dicebatur, & Κύων, id eſt, *Canis.* *Chius, ſi-*
,, Vnde prouerbium, Χῖος παραστὰς Κῷον οὐκ *ue Canis.*
,, ἐάσω, Latine, *Chius aſtans Coum non permit-*
,, *tam.* Secundum quod apud Strattidem Co-
,, micum legitur, Χῖος παραστὰς Κῷον οὐκ ἐᾷ
,, λέγειν. Hoc eſt, *Chius aſtans Coum non per-*

mittit

,, *mittit dicere.* Ad quod videtur alluſiſſe A-
,, riſtophanes, cum ait : οὐ Χῖος, ἀλλὰ Κῖος, ἢ
,, Κῷος. Significat iactus hic Canum contra-
,, riam quandam calculi ruinam in regioni-
,, bus quibuſdam per lineas in tabula luſo-
,, ria deſignatis, multiſque iacentibus calcu-
,, lis, quos oportebat contra perdere. Dice-
*πόλεις. bantur autem regiones illæ, * *vrbes*, lege teſſeraria. Canes vero calculi, qui ſibi è diuerſo inſidiabantur. Illud nos addimus ex Varronis, Gellij, & Macrobij ſententia, cubos dici Latine teſſeras. Sed aſtragalos, vocari Latine talos, ſi libros Ariſtotelis, ubi de partibus animalium ſcribit, & noſtri Plinij ſcripta quis contulerit, cognoſcet.

Hactenus Euſtathius.

Ariſt. Hiſt. Animal. lib. 2. cap. 1.

Cap. XXX.

Alea Allegorica & Prouerbialis.

Alea ſenſu figurato ſumpta.

QVum *Alea* dicatur omnis ludus in varietate fortunæ conſiſtens, factum eſt, ut figurata locutione *Alea*, ſæpe ſumatur.

l. 7. l. iuncta. l. 11. ff. de hæredit. vel act. vendit.

1 *Dubium rei euentum ſignificat.*

[1] Exempli gratia: *Alea emere.* Quid *Alea emi* dicitur? *ſcilicet cum ipſum rei incertum venit: veluti, ſi iactum retis, vel panthera ab aucupe, vel miſſilium captum quis emat.*

l. 8. ff. de contr. empt.

Id quod ex dubio, incerto, & fortuito euentu pendet, dicitur quoque *in aleæ ſpeciem cadere.*

l. 12. ff. de acti empt

Similiter Seneca *in liberis tollendis aleam* dixit.

Seneca lib. 3. de Benef.

Ambroſius: *Non fructus, ſed cultura labor: non reditus, ſed incerti euentus, quadam (vt dicitur vulgo) alea.*

Ambroſius Epiſt. 24. lib. 5.

Sic

…rro de …ruſt. …. 1. Sic Togatorum doctiſſimus: *Vbi ſalubritas non eſt, cultura non aliud eſt atque alea domini, vitæ ac rei familiaris.*

…neca …. 117. Seneca rurſus: *Subibo huius voti aleam.* Quibus verbis ancipitem rei euentum ſignificare voluit: Etenim alea fortunæ ludus eſt magis, quam artis: atque à fortunæ magis quam iacientis arbitrio pendens, *…uius.* Hinc Liuius: *Nec tam celerem aleam vniuerſi certaminis timeas.*

…inius. Et Plinius *extra omnem ingenij aleam poſitum Ciceronem* dixit.

[2] Deinde *alea*, per ſimilitudinem, ponitur pro periculo: Quo ſenſu Horatius inquit: *2. ingens quoque periculū denotat.* *…oratius …b. 2. …d. 1.*

> *Periculoſæ plenum opus aleæ*
> *Tractas, & incedis per igneis*
> *Suppoſitos cineri doloſo.*

…uidius …b. 1. de Arte. Eo & ſpectant Ouidiani hi verſus:

> *Quæris an hanc ipſam proſit violare miniſtram?*
> *Talibus admiſſis alea grandis ineſt.*

…lutarchus. Plutarchus in vita Coriolani extremam aleam in eundem ſenſum vſurpaſſe videtur, ὥσπερ ἔσχατον κύβον ἀφιέντα, id eſt, *Velut extrema iacta alea.*

[3] Nec non alea pro periculi dubitatione accipitur, indeque prouerbialis illa locutio emanauit (quando rem vniuerſam periclitamur) *omnem iacere aleam.* *3. pro dubitatione & periculo quoque ſumitur.* *Eraſmus in Adag.*

Lucianus in Dialog. Lucianus in quodam Dialogo: Τολμήσω ἀναῤῥίψαι τὸν κύβον, id eſt: *audebo teſſeram* (ſiue aleam) *iacere.*

Petronius. Petronius Arbiter tradit Cæſarem dixiſſe: *Iudice Fortuna cadat alea.*

Hegeſippus lib. 5. cap. 30. Hegeſippus: *O varia atque incerta velut bellorum quædam alea! quæ ſicut iactu quodam, ita caſu potius quam virtute plerunque*

inopi-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

inopinatis ludit euentibus, ſufficiens nouos exitus. Namque & hic iactus ſunt, non teſſerarum quidem, ſed ſagittarum telorumque, plurium lapidum quoque, quibus ſæpe victor ſternitur alieno vulnere. Et, dum aliena ſpolia rapit, ipſe deſpoliatur.

Poëta Tragicus: *Æſchylus in ἑπτὰ Θηβ.*

> Ἔργον δ' ἐν κύβοις ἄρης κρινῆ.
> *Fortuna belli ſemper ancipiti in loco eſt.* *Auct. Thebaid. v. 629.*

Cumque Cæſar dubitans an traiecturus eſſet copias vltra Rubiconem (qui fluuius Italiam à Gallia diſterminat) & aduerſus Pompeium iret, cum ſecum perpenderet, quam arduam rem moliretur, tandem relicta cunctatione, eique cum oſtento animus eſſet additus, inquit: *Eatur quo deorum oſtenta, & inimicorum iniquitas vocat; iacta eſt alea.* *Suetonius cap. 33.*

Plutarchus illam Cæſaris acclamationem vertit Græce hoc modo: πᾶς ἀνερρίφθω κύβος: id eſt: *omnis iacta eſto alea.* Ad quod alludens Lucanus: *Plutarchus. Athenæus lib. 13. Lucanus.*

> ——*Cadat alea fati,*
> *Alterutrum merſura caput.*——

Aleam iacere, ille dicitur, qui ſe periculis fortunæque committit. vnde & Liuius: *In dubiam imperij ſeruitijque aleam imus.* *Liuius.*

4. necnon pro belli cruenti luctuoſo exitu. [4] *Ioannes Digeonius* Flandriæ Princeps, ſementem iaciens longiſſimi & funeſtiſſimi inter Franciam Burgundicamque regias, odij atque belli: quum antea ignitabulum ſilicem feriens, ignemque eliciens, pro Symbolo ominoſe arripuiſſet: & ad iſtam ab Aurelianenſi, ex luſu aleæ ſumptam publicatamque vocem MITTO, ipſe viciſſim vſurpaſſet ACCIPIO, *vterque eas* *Marchãtius l. 3. de Fland. Princip.*

pug-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

pugnantes teſſeras lanc earum ſuarum ſupparis & verſicoloribus militum ſagulis inſcripſit.

Significans ſine dubio, dubium iſtius cruentiſſimi certaminis exitum.

Sic ferunt Illuſtr. & bellicoſum Ducem Chriſtianum Brunſuicenſem, nupera expeditione Weſtfalica, inter alia ſigna militaria vexillum confici curaſſe, hac intexta imagine: Pontifex Romanus menſæ aſſidet cum fœmina quæ *Libertatem* repræſentat, quæ cum Pontifice duabus teſſeris ludit. Vbi apparent in teſſeris Pontificis vndecim puncta: *Libertatis* vero teſſeræ fæliciſſimum iactum exhibent, duos Seniones, ſiue duodecim puncta, appoſita voce LVDITVR.

[5] Vnde alij *aleam* pro caſu ſumpſerunt. 5. *Item, pro ſorte.*

Cicero l. 2. de Diuinat. Cicero: *Nonne perſpicitis aleam quandam ineſſe hoſtijs deligendis, præſertim, quum res ipſa doceat. Quum enim triſtiſſima exta ſine capite fuerint, quibus nihil videtur eſſe dirius, proxima hoſtia litatur ſæpe pulcherrime.*

[6] Tum etiam interdum Prouerbialis *alea* locutio transfertur in eos, quibus res omnes perpetua quadam felicitate ſucceſſuque bono ac proſpero, ex animi ſententia cedunt. Hinc illud: 6. *Proſatali felicitate.*

Eraſmus in Adag. Chiliad. 1. Cent. 3. Adag. 9.

Αἰεὶ γὰρ εὖ πίπτουσιν οἱ Διὸς κύβοι.

Id eſt: *Semper cadunt feliciter tali Iouis.*

Quod prouerbium de ijs quoque dici poteſt, qui auctoritate pollent, quorum etiam parum recte factis applauditur, atteſtante hoc verſiculo:

Ὡς εὐκόλως πίπτουσιν αἱ λαμπραὶ τύχαι!

Ibidem. *Quam facile ſemper res cadunt potentium!*

Accommodari & heic poteſt, Pouerbium

de *Midæ teſſeris:* etenim ſi quando res quædam forte fortuna bene cadebat, dicebant Veteres:

Eraſ. Chil. 2. Cent. 9. Adag. 87. & Cal. Calcagn. De ludo talorum.

Μίδας ὁ ἐν κύβοισιν εὐβουλότατος

Midas qui in teſſeris conſultor optimus.

7. *Pro Vitæ humanæ correctione.*

[7] Belliſſime quoque aleæ iactu, vitæ humanæ varios caſus quidam denotarunt. Plato *Vitam hominum ſimilem alearum ludo eſſe pronunciauit, in quo optimus quiſque iactus aleatori maxime expetendus eſt; adhibenda tamen cura, vt eo, quem caſus tulerit, recte vtatur.*

Plutarchus de Tranq. animi.

Ad quam ſententiam *Comicus* alludens, & vitam mortalium teſſeris comparans,

Ita vita eſt (inquit) *hominum, quaſi quum ludas teſſeris:* — *Terentius in Adelphis.*
Si illud quod maxime opus eſt, iactu non cadit,
Illud quod cecidit forte, id arte vt corrigas.

Euripidis verſus ab hoc loquendi genere non admodum ſunt alieni, dum ait: — *Euripides in Rheſo.*

Proque eiuſdem ancipiti euentu.

-----Χρὴ δ᾽ ἐπ᾽ ἀξίοις ποιεῖν,
Ψυχὴν προβάλλοντ᾽ ἐν κύβοισι δαίμονος.
Par eſt labore digna ferre præmia,
Quicunque vitam ſortis aleæ obijcit.

Ariſtides in Pericle: Καὶ εἷς ὑπὲρ πάντων κύβος ἀνερρίπτετο, σωμάτων, χρημάτων, δόξης, ἡγεμονίας. Id eſt, *Vna ſuper omnibus alea iaciebatur, vita, pecunijs, fama, principatu.* — *Ariſtides, in Pericle.*

Alea Fortunæ fortes examinat; aurum
In fornace, fides anxietate nitet. — *Matth. Vindocinenſis in Tobia.*

8. *Poniturque pro Vitæ humanæ caſibus incertis.*

[8] D. Apoſtolus Paulus *aleæ* vocabulum figurate ſumens, ait: *Ne circumferamur omni vento doctrinæ,* ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων.

Th. Beza Pauli locum interpretans, vertit: *in hominum alea.* Vbi per *aleam* intelligit *incertos illos caſus, quibus homines iactantur in huius vitæ curriculo.* — *Th. Beza.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Vetus Interpres eo in loco vocem *aleæ* vertit, *Nequitiam hominum*.

Vetus interpres.

ἡ κυβεία ſiue alea, pro Aſtutia & nequitia.

Eraſmus, *Verſutiam*: vt ſic referatur ad aleatorum aſtutias & fraudes, quia ſequitur ἐν πανουργίᾳ, quo vocabulo Suidas alterum quoque exponit.

Eraſmus.

Suidas.

Clemens Alexandrinus per κυβείαν luſum ue aleæ eleganter intelligit ματαιοπονίαν: id eſt, *inanem laborem*.

Clemens Alexandrin. l. 1. Stromat.

Pro Inani labore.

Epiphanius in Manich: *vanas & ineptas ſubtilitates* κυβευτικὴν διδασκαλίαν vocat.

Stephan. in Lexico.

Denique pro Ineptijs.

Hactenus ſatis ſit dictum de Prouerbialibus figuris atque ſenſibus, qui *aleæ* vocabulo attribui ſolent.

CAP. XXXI.

Alea Ὀνειροκριτική.

QVi obſeruationibus Somniorum addicti atque intenti ſunt, atque ad ὀνειροπολεῖα tanquam ad Oraculorum delubra confugiunt, diuinatricem quandam aleam nobis fingunt, quæ ex ſomnijs auguria ac de futuris prædictiones ſuppeditat. Cum Themiſtio aiunt,

Diuinatrix prædictio, ſumpta ex luſu aleæ in ſomnijs.

Si ſæpe iactaueris, aliquando Venerem iacies.

Themiſtius libello De diuinatione per ſomniū.

Quare apud *Artemidorum* Epheſum, ſiue Daldianum, legimus:

1. *Si quis ſibi per quietem videatur ludere teſſeris, id ſignificat aduerſus quempiam qui cum de argento agatur, victoriam in voto fore: nam teſſeræ numerum includunt, & calculi dicuntur, quibus teſſeras exercentes ludunt, atque vincere ſemper auſpicatum eſt.*

Artemidorus Epheſus, ſiue Daldianus,

2. *Quod ſi quis æger ſe ludere calculis, aut*

quoad euentus proſperos atq; aduerſos.

alium ludentem videre ſuſpicetur, præcipue autem ſi ipſe ſibi videatur, dolebit.

Ὀνειροκριτικῶν lib. 4.

3. Quod ſi teſſeræ ipſæ videantur; ſeditiones & ſimultates prænunciant.

4. Amiſſæ autem, paratas iam ſeditiones dirimunt: auctæ, intendunt.

5. Puerum vero ludentem videre teſſeris, vel aſtragalis, vel calculis, non omnino inauſpicatum: nam peculiaris eſt pueris luſus.

6. Viro autem iam adulto & mulieri malum portendit, ſi ludere talis videatur.

7. Ni forte qui ſomnium viderit, ſperet ſe aliunde hæreditatem aſſecuturum: ex functis enim corporibus tali fiunt. Sic ergo cæteris periculum, ipſi vtilitas denunciatur.

Achmes cap. 241.

8. Si rex, aut dux aliquis ſomniauerit tabulam latruncularium (Zatricium appellat Oneirocrita*) ſibi furto periſſe, aut fractam eſſe, exercitum amittet, & magnam in bello cladem patietur. Quare iſtud, quæris? quia totum zatricij aut latronum ludi negotium, bellum erat, vel belli ſimulachrum.*

Recenſui ſtultam illam ac ſuperſtitioſam prædictionem, quæ ex imaginario aleæ luſu ſumitur; iſta ſcio vellicat animos hominum, ac præſertim eorum qui ὀνειροκρίται ſiue ὀνειροπόλοι ſomniorum coniectores haberi cupiunt; Verum cum iſta diuinatione ex alea nihil vanius dici poteſt, huius ego ſtirpes omnes exciſas ac procul eiectas vellem. Quantum enim ſomnijs iſtis præſagientibus diffidendum ſit, copioſe demonſtrat Syrachides his verbis: *Vanæ ſunt expectationes & mendaces viro carenti intelligentia; ſomniaque addunt alas inſipientibus.*

Eadem condemnata.

Eccl. 34. v. 1. 2. 3.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

V. 2. *Vt qui captat vmbram, & perſequitur ven-*
tos; ita eſt qui ſe adhibet ſomnijs.

V. 3. *Rem hanc ſecundum illam exhibet ſomnio-*
rum viſio, vt ex aduerſo faciei exhibetur ſimi-
litudo faciei.

V. 4. *De re immunda quid mundari poteſt? & de*
mendace quid verum eſſe?

V. 5. *Diuinatio auguriaque & ſomnia vana ſunt,*
& tanquam puerpera viſa habet cor tuum.

V. 6. *Niſi ab Altiſſimo demittantur, qui inuiſat*
te, ne adhibeas ad illa cor tuum.

V. 7. *Multos enim ſeduxerunt ſomnia, & excide-* *Somniorum diſtinctio.*
runt qui ſpem in eis habuerant.

Ad intelligentiam huius loci, tria notanda ſunt ſomniorum genera. 1. Sunt namque ſomnia τὰ θεόπεμπτα, diuinitus immiſſa.

2. Secundo δαιμονόπεμπτα, immiſſa à Diabolo.

3. Tertio ἐνύπνια, Phyſica ſomnia. De quibus omnibus ordine aliquid dicendum.

[1] Diuina ſomnia ſunt, quæ diuinitus immiſſa Sacræ litteræ affirmant; de quibus *1. Somnia diuina.*
Iob. 3. v. 15. pulchre locutus eſt ſanctiſſimus Iob, inquiens: *Loquitur Deus fortis per ſomnium, viſionem nocturnam, cum irruit altus ſopor in homines: in dormitationibus ſuper cubile.*

Sam. 3. Num. 12. 6. Abulenſis quæſt. 55. in Mat. Apparet igitur Deus hominibus per ſomnia; ob quam rem, Deus inquit: *Si quis eſt Propheta inter vos; aut viſione apparebo ei, aut per ſomnium loquar ad eum.*

Dan. 7. Gen. 29. *Sic apparuit Danieli; Ioſepho, Iacobo in Ægyptum proficiſcenti, & alijs qui per ſomnium de futuris moniti.*

Non quibuſuis promiſcue immittuntur, nec captantibus aut expectantibus peculiares ἀποκαλύψεις reuelationibus ſua opi- *Quibus præcipue immittantur.*

 nione:

nione: *Sed Sanctis Patribus & Prophetis, Dei arbitrio & voluntate: nec de leuibus negotijs aut rebus nugacibus & momentaneis: ſed de Christo, de gubernatione Eccleſiæ, de imperijs & eorum ordine, de alijs mirandis euentibus: & certa his ſemper addidit Deus teſtimonia; vt donum interpretationis, & alia: quo conſtaret, non temere ea obijci, neque ex natura naſci, ſed inſeri diuinitus.* *Peucer. de diuin. ex ſomnijs.*

Eorum conditiones.

Diuina certiſſima ſunt citra controuerſiam: & ſolis illis fides adhibenda eſt. *Quæ ſint diuina, cognoſcemus, ſi ea ad normam verbi patefacti collata examinauerimus. Etenim, ſi congruerint ante traditis exacte, ſi noui nihil & quod diſcrepat ab illis, quæ ſunt immutabili Lege Dei, & Doctrina Euangelij, explicata & ſancita, ſtatuerint, erunt à Deo.* *Idem.*

Errarunt igitur Xenophanes Colophonius, & Epicuræi, qui ſomnia diuina non agnoſcunt; D*ei maieſtate indignum putantes, obire lectos dormientium, concurſare grabatos, & ſtertentibus inijcere ſomnia.* *Videatur & Ariſtotel. cap. 2. de diuinatione per Inſomnia.*

Teſtimonia Gentilium.

Reuera quidem eſſe ſomnia, quæ recte vocantur θεόπεμπτα (quaſi à Deo inſita) ſatis iam probatum eſt. Quod & præſtantiſſimi Gentiles, Poëtæ pariter atque Philoſophi, teſtati ſunt. Homerus Iliad. 1. τὸ γὰρ ὄναρ ἐκ διός ἐστιν. Quem verſiculum citans Cælius Rhodiginus, ab Euſtathio notat vocari ſomnium, διὸς ἄγγελον, *& ſomnia ait eſſe* διόπεμπτα: *à Ioue immiſſa.* *Homerus Iliad. 1.* *Cælius l. 27. antiq lect. c. 7.*

Hippocrates lib. De ſomnijs & Macrobius lib. 1. in Som. Scipionis, diuina quædam agnoſcunt.

2. Diabolica ſomnia.

[2] Somnia δαιμονιόπεμπτα, ſiue Diabolica, ſunt omnia illa quæ Diabolus olim

offudit

offudit Ethnicis, vbi ad delubra idolorum, captandarum talium præſtigiarum cauſſa, inuoluti victimarum pellibus cubabant: quæque nunc noſtri temporis Enthuſiaſtis & fanaticis, in abdito ad nouas patefactiones velut hiantibus, aut Magis & Veneficis ſuæ ſubiectis tyrannidi exhibet. De talibus loquitur Dominus apud Prophetam: *Audio quid dicant iſti Prophetæ, qui prophetant nomine meo falſum, dicendo, ſomniaui, ſomniaui.*

Ierem. 23. v. 25.

Plæraque ea quæ à Diabolo nata, profectaque ſunt ſomnia, aut falſa ſunt, aut ἀμφίβολα καὶ ἐπίκοινα, *ambigua & perplexa, quo à reliquis præſagientibus, Phyſicis & diuinis, diſcrepant.*

Peucerus de diuinat. ex ſomnijs. — *Eorum conditiones.*

Omnia iſta prorſus deteſtanda. Quibus qui fidem tribuerunt, miſere decepti fuere, atque horribilium furorum auctores ac defenſores extiterunt. Vnde de talibus dicitur: *Propheta aut fictor ſomniorum, qui loquitur, vt auertat vos à Deo veſtro, & facit vos errare de via, quam præcepit vobis Dominus Deus veſter, interficietur.*

Deuter. c. 13. — *Diabolica ſomnia ſeuere prohibita.*

Non augurabimini: nec obſeruabitis ſomnia. Non inueniatur, qui Ariolos ſciſcitetur, & obſeruet ſomnia atque auguria.

Leuit. 19. 31. Ierem. 27. 9.

Nec ſit maleficus, nec incantator, nec qui Pythones conſulat.

Deuter. 18. v. 11.

Prohibemur his Dei mandatis vllam fidem dare Diabolicis patefactionibus aut prædictionibus, euentus quoſcunque proſperos aut aduerſos continentibus. Et merito: alligauit enim Deus animos noſtros ad expreſſam doctrinæ ſuæ vocem. Adeo vt nos noſtraque teneamur inſtituere *ſecundum Legem & conteſtationem diuinam.*

Eorum enim auxilia non quærenda.

Eſa. 8. v. 20.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

In ea ſe conſpici & pernoſci voluit, qua erga homines ſit mente, quidue ſignificet vobis, quemadmodumque ea procurari, quæ requirit; atque expiari, quibus offenditur, poſtulet: non hæc ex ſomnijs [Diabolicis] fingi atque æſtimari voluit. *Peucerus lib. de Diuinat. ex ſomnÿs.*

Pœna, quibus hæc βδελύγματα abominanda Deus vlciſci cupit.

Itaque ea condemnemus atq; execremur, ne noſtri animi improuide iſtis ſeducti, grauis pœnæ participes fiamus; quam Deus denunciauit hiſce verbis: *Animam quæ conuerterit ſe ad pythones & ariolos, vt ſcortando ſectetur eos: vtique opponens iratam faciem meam, animæ illi, exſcindam illam è medio populi ſui.* *Leuit. 20.6.*

3. Somnia Phyſica ſiue naturalia.

[3] Somnia ἐνύπνια ſiue *Phyſica* ſunt, cum res interdiu conſpectæ, auditæ, tractatæ manibus, aut cogitationibus verſatæ, ſecundum quietem velut repetitæ ac retextæ à cerebro minus occupato mouentur atque agitantur in animis: vel temperamenta affectioneſque corporum, aut partium aliquarum, connatæ aut aſcititiæ, humorumue abundantiæ & agitationes aut confluxus ac decubitus in membra ſenſu prædita, φαντάσματα in cerebro commouent: vel aliquo forinſecus admoto appulſoue obiecto, nerui affecti eam, qua imbuti ſunt, vim cerebro communicant. Ariſtoteles recte definit: ἐνύπνιόν ἐστι φάντασμα, τὸ ἀπὸ τῆς κινήσεως τῶν αἰσθημάτων, ὅταν ἐν τῷ καθεύδειν ᾖ καθεύδῃ: id eſt, *ſomnium eſt viſum ſeu phantaſma de comprehenſorum ſenſibus motu exiſtens in dormiente, quoad hic dormit.* *Ariſtoteles.*

Ad hoc genus ſomniorum refero, priora ab *Artemidoro* recitata ὀνείρατα de aleæ iactibus imaginarijs, qui dormientibus per ſomnia obueniunt: voluntque nonnulli ea σημαντικὰ ſigni-

ſignificantiua & præſagientia eſſe, hiſce nempe modis; vt vel ludus alearum, in ſomnijs portendat, quædam ἴδια, *propria; ad ipſum ſomniatorem pertinentia: vel* ἀλλότρια, *aliena, non nobis ſed alijs tantum: vel* κοινὰ, *communia nobis & pluribus alijs: vel* δημόσια, *publica, publicis rebus & publico ſtatui: vel denique* κοσμικὰ, *ad mundum pertinentia.*

Modis quinque ſignificantia indicata.

Peucerus

Quibus talem vim, talemque diuinationem concedi poſſe, minime aſtipulor propter has cauſas. 1. Præſagientia ſomnia, etſi picturæ ſunt euentuum, tamen coniectionum, interpretationumque affirmatio prohibita eſt, cum dicitur Deuter. c. 18. *Non inuenietur in te, qui obſeruet ſomnia. Item, Ne auſcultato ſomnianti ſomnium. Et Ieremiæ c. 37. dicitur. Nolite audire ſomniatores, nam falſum illi prophetant vobis. Quare non tribuenda eſt eis fides. Quanquam enim coniecturæ, quibus explicantur, ſæpe ad veritatem dirigunt: tamen crebrius fallunt: Sæpe ingenia magis declarant interpretum, quam vim conſenſumque naturæ.*

Deuter. 18.10. Deuter. 13.2. Ierem. 27.v.9. vide, & lege.

Peucerus

Iſtis non fidendum propter cauſſas grauiſſimas.

2. Deinde, ex ſomnijs aleonum præſagire, aut certos euentus exſpectare ex eorum ſomniorum figuris viſis, eſt plane delirium fanaticum: quoniam ſunt inania φαντάσματα, quæ efficit ac format cerebrum impulſum αἰσθήμασι, ijs quæ ſenſibus comprehenduntur, quæ vel cerebro ipſo, ex agitatione diurna, aut ex vanis cogitationibus quæ vigilantibus occurrerunt, aut rebus interdiu oculis obiectis inhæſerunt. Sæpiſſime enim inter ſomniandum ea occurrunt, de quibus vigilantes aut cogitauimus aut egimus. hinc Poeta:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Omnia quæ ſenſu voluuntur vota diurno,
Pectore ſopito reddit amica quies.
Venator defeſſa toro cum membra reponit,
Mens tamen ad ſyluas & ſua luſtra redit.
Iudicibus lites, auriga ſomnia currus,
Vanaque nocturnis meta cauetur equis. — *Claudianus.*

Somniarum efficientes cauſſæ.

Ex iſtis cauſis variæ ac mirabiles ſomniorum ſpecies emergunt; quæ nil niſi perturbatæ ac deprauatæ naturæ ſtatum ac ſomniantis vanitatem indicant. Etenim, vt inquit Salomon: *Vbi multum eſt ſomniorum, ibi multum eſt vanitatis & errorum: tu vero Deum time.* — *Prouerb. c. 21.*

Eodem Poeta alludens, inquit:

Somnia fallaci ludunt temeraria nocte,
Et pauidas mentes vana timere iubent. — *Tibullus l. 3. Eleg. 4.*

Si ſomnia vana, dicet aliquis, cur ea ſæpe ſomniamus? reſpondebit tibi Cicero: *Quis eſt qui totum diem iaculans, non aliquando collimet? Totas noctes ſomniamus, neque vlla fere eſt, qua non dormiamus: & miramur, aliquando id quod ſomniamus euadere?* — *Cicero l. 2. de diuinat.*

Aleonum igitur ſomnia, & præſagiorum (quas fingunt) obſeruationes, tanquam fide indignas, reijciamus. Illis autem minime credere decet eos, qui inter populum Dei, & in eccleſia eius, numerari cupiunt.

Cap. XXXII.

Alea Auguralis.

Diuinatoriæ ſortes, quæ ex talorũ alearumque characteribus ſiunt.

DIuinandi ratio ex ſortibus apud profanos quoque in vſu fuit, eaque vocabatur κληρομαντεία, ſeu παλομαντεία: diuinatio ex ſortibus ſine ſortione: ita vt teſſeris, taliſue, aleiſue iactatis, ſortes captaren- — *Vlpianus.*

tur

tur, & ex ſummis talorum ſiue alearum faciebus aut punctis, quæ teſſeris inciſa erant, diuinaretur de euentu, aut ad quæſita reſponderetur. In agro Buraico (ea gens eſt Achaica) ad Herculis ſigillum, auctore Pauſania, ex talis & abaco rerum agundarum captant augurium, hoc modo: *Conſulturus, Deo primum reddit vota preceſque; tum precibus rite peractis votiſque nuncupatis, talos quatuor iactat in menſam, quorum ſitum & figuram Oraculi præſes accurate perſpicit: in ſingulis autem talis figuræ inſcriptæ certam interpretationem in ipſa habent tabella, & quid euenturum ſit iuxta talos pronunciat Præſes.*

Pauſanias in Achaicis. Vide Græc. ed. p. 233. & Lat. p 198.

Hinc diuinatorij calculi, ſeu tali fatidici notis inſcripti.

Fuit & in agro Patauino Oraculum, quod *Geryonis* appellabant, (niſi Tranquilli codex ſit maculoſus) in quo eum morem fuiſſe legimus: *Tali in Aponi fontem iaciebantur, & pro numeri magnitudine felicitatem infelicitatemue augurabantur.*

Cal. Calcagninus de ludo talorum. Sueton. in Tiberio, cap. 14.

Iſtas ſortes diuinatorias nobilitauit Tiberius Cæſar. Cum enim priuatam adhuc vitam agens, ſuper Imperio deque Auguſti ſucceſſore oraculum ſcitaretur, *aureos talos in fontem miſit, cumque ſummum numerum ab eo aurei tali obuertiſſent, imperium & ſucceſſionem ipſi annuerunt:*

Aurei tali.

Idem.

Adhuc Tranquilli temporibus tali illi in fonte videbantur.

Idem.

Sic Ethnici ex fortuito talorum caſu, abſtruſa eruere, ignota aut futura detegere ac in lucem producere voluerunt.

Nec minus hodie nonnulli Chriſtiani inſaniunt impie, quum ex iactis alearum numeris ipſaque talorum coniectatione, rerum futurarum abdita perſpicere, immi-

nentia

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

nentia intelligere, ſe poſſe affirmant.

Sortium genera tria.

Hos anteqnam refutemus, ſortium genera tria prius ponemus. Sunt autem ſortes, 1. aliæ Politicæ: 2. aliæ Diuinæ: 3. aliæ Diuinatoriæ.

1 Politicæ ſortes.

Peucerus de ſortibus.

[1] POLITICÆ *ſortes inſtituuntur de rebus arbitrio noſtro ſubditis, legumque nituntur auctoritate, & conſenſu ſortientium, quo ſeſe ad parendum euentui ſortis ſua ſponte obligant, & coguntur poſt, authoritate legum, ſubmiſſioneque atque aſſenſione ſpontanea, decreto ſortis acquieſcere, & ferre atque amplecti quæ eueniunt aut deferuntur, qualiacunque ſint.*

Quarum ſpecies tres.

Aretius de ſortibus. Ioſ. c. 15, 16, 17.

Eæque ſunt vel *diuiſoriæ*: cum quid diuidendum ſit. His vſus eſt *Ioſua (Deo authore) cum populo Iſraelitico terram ſorte diſtribueret.*

1 Sam. 10. v. 21.

Vel *electoriæ: Sic ſorte Rex Saul eligitur ac deſignatur.*

Vel *diremptoriæ*: quæ non parum momenti afferunt euitandis prohibendiſque contentionibus, & dirimendis atque abrumpendis certaminibus Ideo inquit Salomon: *Contentiones ſubmouet ſors, & inter robuſtos dirimit.*

Prouerb. 18. v. 18.

Apud Homerum cum inter nouem heroes lis eſſet, quis ſolus cum Hectore committi deberet, ſorte iacta in galea Agamemnonis, & per Neſtorem agitata, diſceptationem finiunt: inquit enim,

Iliad. 7. Homerus.

Κλήρους ἐν κυνέῃ χαλκήρεϊ πάλλομεν ὦκα,
Ἐκ δ' ἔθορε κλῆρος μεγαλήτορος Εὐρυλόχοιο.
Ocyus arata miſcemus caſside ſortes;
Magnanimi vero Eurylochi ſors exijt illa.

Non aduerſatur aut repugnat authoritati ſacra-

ſacrarum literarum vſus legitimus huius politicæ conſuetudinis ſortiendi. *Approbant enim illæ non abrogant conſtitutiones politicas, ex inſitis nobis notionibus deriuatas, rationi conſonas, & huic coniunctioni tuendæ accommodatas, qua inter ſe ſociati copulatique viuunt homines.*

Peucerus de ſortis.

2. *Diuinæ ſortes* ſunt eæ, quæ de conſilio & mandato Dei factæ fiunt, ad occultas res patefaciendas, in bonum commodumque Eccleſiæ. Eæque ſunt vel *conſultoriæ*, quærentes à Deo quid agendum eſſet. Sic inter duos arietes quis offerendus Domino, quis liber dimittendus erat, per ſortes Dominus conſulitur. *Et imponito Aharon his duobus hircis ſortes, &c.*

Diuinæ ſortes & ſingulares.

Leuit. 16 v. 8. 9.

Vel *diſtributiuæ*, cum dubitatur de officijs inter æquales diſtribuendis: ſic electio ſacerdotum per ſortes facta eſt: *Diſtribuerunt autem eos ſortibus alios cum alijs, &c.* Sic Matthias Apoſtolus electus: *Iecerunt enim ſortes eorum: & cecidit ſors ſuper Matthiam, qui communibus calculis annumeratus eſt cum vndecim Apoſtolis.*

2. Chron. 24. 5.

Act. 1. 26.

Vel *inquiſitoriæ*, abſtruſa & abdita in lucem producentes: ſic Ioſua authorem Anathematis ſorte exquirit & profert: *Sors enim Achan demonſtrabat.*

Ioſuæ. c. 7. 18.

1. Sam. 14. v. 43.

Ionathas etiam ſorte tranſgreſſor paternæ legis inuenitur.

Singularia iſta ſunt, nec nobis imitanda, ſimilique indagationis via ſcelerum authores ſcrutari haud licet. Etenim exempla iſta non ſunt leges aut mandata iubentis Dei: Ideoque non poſſunt approbari. *Decimationes Romanæ*, in quibus *ſorte deci-*

Quæ occulta perueſtigandi ac patefaciendi ratio non ſit vſurpanda.

Liuius lib. 2.

mus

mus quiſque miles ad ſupplicium legebatur. Quod Polybius vocat, ἐκ δεκάδος ἄγεσθαι ἐπὶ θάνατον. *Polybius.*

Seneca recte hoc retulit inter iræ mala: *Seneca lib. 3. de ira.* Cambyſes, inquit, *fremebat: & prouiſis cōmeatibus, non exploratis itineribus, per inuia, per arentia, trahebat omnem bello vtilem turbam: cui intra primum iter deerant neceſſaria; nec quicquam ſubminiſtrabat ſterilis & inculta humanoque ignota veſtigio regio: ſuſtinebant famem primo tenerrima frondium & cacumina arborum; tum coria igne mollita, & quicquid neceſſitas cibum fecerat: Poſtquam inter harenas, radices quoque & herbæ defecerant, apparuitque inops etiam animalium ſolitudo,* *Decimatio ſæua.* *decimum quemque ſortiti, alimentum habuerunt fame ſæuius. Agebat adhuc ira Regem præcipitem, cum partem exercitus amiſiſſet, partem comediſſet; donec timuit, ne & ipſe vocaretur ad ſortem: tum demum ſignum receptui dedit.*

Diuinatoriæ ſortes. 3. *Diuinatoriæ ſortes ſunt eæ, quæ oracula excudunt, abdita atque abſtruſa eruunt, ignota eliciunt, incerta confirmant, impendentia proſpiciunt, ſuſceptorum negotiorum exitus prænoſcunt, arguta quidem & ſolerti coniectatione, de numeris formiſque elementorum, deque indicijs caſu & fortuito & prorſus* ὡς ἔτυχε, *vt cecidit, acceptis.* *Peucerus de ſortibus.*

Talium ſortium artifices & interpretes extitere Ethnici & profani homines, qui temeritatem & caſum tantum ſpectantes, cum dubij hærerent inter duo quid facto optimum foret, tum conſultorias ſortes jecerunt. Apud Babylonios talem ſortium vſum fuiſſe colligimus ex vigeſimo primo

capite

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Ezech. c. 21. 26. capite Prophetæ Ezechielis, vbi dicitur: *Stabit rex Babylonia in biuio, in capite duarum viarum ad diuinandum diuinationem.*

Fr. Iunius in Annot. Ac ſi diceret: *ſortes ad manum Regis venient, & docebunt expeditionem eandem eſſe ſuſcipiendam.*

Ezech. 26. v. 27. Idem Iunius. Poſtea ſequitur: *In dextera ipſius erit diuinatio, Ieruſchalaima; Ieruſchalaima*] *hanc vocem accipimus pro inſcriptione calculorum qui ſorte accidebant; quaſi dicat, omnibus calculis dicentur eſſe inuadenda Ieruſchalaima.* *Quarum ratio duobus exemplis illuſtrata.*

Ita & *Haman*, Conſiliarius regis Aſſueri, cupiens ſorte explorare & cognoſcere, qui dies ad cædem Iudæorum perpetrandam *Eſth. c. 3. v. 7.* aptiſſimus foret, *iuſſit conijcipur, id eſt ſortem, coram ſe, de die in diem, & de menſe in menſem, vſque ad menſem duodecimum, is eſt menſis Adar.*

(1) Illicitas has ſortes, & pietati repugnantes dicimus. Quibus non diſſimiles ſortes eæ, quas aleæ auguralis Magiſtri (de quibus ante incepimus dicere) ad diuinanda futura & incognita impio vſu aſtruunt. Quid vero ijs ſit tribuendum, ex eo fit manifeſtum: Primo, quod originẽ non ex verbo Dei ſed Idololatrica opinione & ſuper- *Peucerus de Sortib.* ſtitione impia Ethnicorum trahant, *quorum auctor ac diſpenſator Diabolus* (*qui nunc* *Paul. Epheſ. 2. 2.* *operatur in filios diffidentiæ*) *Ac ſignificatis completis, & præſtitis euentibus, auctoritatem illis admirationemque comparauit apud profanos, & aſtruxit fidem omni tempore.* *1. Illicita ſunt, quia auctore Diabolo nata.*

Secundo: futurorum prædictionem, & caſus cuiuis homini euenturos, à ſortibus ſiue alearum notis, aut calculorum efforma- *2. Quia prouidẽtia Diuina rerum omnium gubernatrici repugnant.*

tis

tis litteris & imaginibus exſpectare ſuperſtitioſe, quid hoc aliud eſt, quam Dei negare gubernationem? & te facere

—— Fortuna deam, cæloque locare? *Iuuenal. Sat.10.*

Nullo certe fundamento aut ratione nititur: Calculorum iactibus aut notis eam vim ineſſe, vt rei alicuius aut negotij ſuſcepti euentus ſignificare aut dirigere valeant.

3. *quia eas Dominus abominatur.* Deinde ſcio quidem, aliquos hæc in numina referre, & vim illam proficiſci volunt à Deo, regente artificum manus, materiamque quam tractant, vt dum iaciant figuratas aleas illi, his non aduertentibus, euadunt in figuras & numeros qui inſtituto quadrant; Verum hoc falſum eſt & contumelioſum in Deum, *Non iuuat Deus aut promouet, quæ abominatur & damnat.* *Peucerus de Sortibus.*

Inquit autem diuina vox: *Non inueniatur in te Menahes*, id eſt ſortilegus qui ex ſortibus diuinat: *Eſt enim βδέλυγμα, abominatio Iehouæ Domino tuo.* *Deuter. 18.10.*

OBIECTVM, REIECTVM.

Verum, obijciet quis, ſi diuinatoriæ ſortes Deo adeo inuiſæ, & à veritate alienæ cenſendæ, nihilque niſi impia commenta ſint, quomodo id factum, quod ſæpe iſta eueniant & contingant eodem modo, & eodem ordine, prout ſortium artifices alearum ductu ſeu talorum iactu præmonuere? *Obiectioni reſpōſum.* Huic obiectioni reſpondet Propheta Moyſes: *Cum ſurgens in medio tui Propheta aut ſomnians ſomnium, ediderit tibi ſignum aut prodigium, Quamuis eueniat ſignum illud aut prodigium quod prædixerat tibi, &c. Ne auſcultato verbis Prophetæ iſtius, aut iſti ſomnianti ſomnium, quia tentat Iehova Deus veſter* *Deuteron. c.13. 1.2.3.*

vos,

vos, ad cognoſcendum an ſitis amantes Dei veſtri ex toto corde, & ex toto animo veſtro.

2. Theſſ. 2.10.11. 12. Adde his D. Apoſtoli reſponſum: *Pro eo quod amorem veritatis non receperunt, vt ſalui fiant. Propterea igitur mittit illis Deus efficaciam deceptionis vt credant mendacio, vt damnentur omnes qui non crediderunt Veritati, ſed acquieuerunt in iniuſtitia.*

Quare nec ipſi tractemus eas ſortes, nec alios conſulamus talium diuinationum artifices, quæ quidem partim aperte fictæ, partim temere effutitæ, nunquam ne mediocri quidem cuiquam, non modo prudenti, probatæ ſunt. *Quæ occulta ſunt, penes Iehouam Deum noſtrum ſunto: at quæ reuelata, nobis & filijs noſtris vſque in ſæculum reuelata ſunt, vt faciamus omnia verba huius Legis.* Tu ergo *At tu Dei fiducia incũbe rectis artibus.* *Deuteron. c. 29. v. 29.*

Ioſephus Scaliger in Gnomis.

Nec operta ſacri ſupparo ſilentij
Irrumpere aude, ſed pudenter præteri.
Neſcire velle quæ Magiſter maximus
Docere non vult, erudita inſcitia eſt.

Deo noſtro obtemperemus, ac pendeat mens noſtra ex Deo ſummo, & firma ſpe ſe illi commendet. Tu *Iuſtus ſalutis collocat omnem in Deo fiduciam.*

Buchanan. Pſalm. 37. v. 5.

Commite vitam, rem, decus
Illius vni arbitrio:
Animi tibi ex ſententia
Confecta reddet omnia.

Regi ab eo & defendi pete, ac dicito:

Pſalm. 31. v. 6. Ibidem v. 7.

Tu robur es meum; tuæ
Commendo vitam dexteræ:
Tu certa ſpes mihi es, meæ
Tu portus es fiducia.

Aderit vocatus Deus:

Pſalm. 37. v. 40.

Dominus petenti fert opem,
Et in periclis liberat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Ab impÿs, qui ſe & ſuam
Illi ſalutem credidit.

Cap. XXXIII.

Alea Philoſophica.

Velamẽtum peccatis quærere.

PRofecto *Maximum hoc vitium eſt, quo laborat humanitas, vt poſt peccatum ſuum maxime ad excuſationis refugium quaſi pœnitudinis ſe cõfeſſionem proſternat: quod facinus inter ſumma peccata conſtat numeratum eſſe, quia inde naſcitur, vnde ad pœnitentiam reus tardius venire videtur.* *Caſſiodor. in Pſalm.*

Attamen ad hoc vitium quam procliues filij hominum! Si quem corripias, & ad emendationem mali moris trahere contendas; quid inquiet? *Non feci: ſi feci, non malè feci. ſi malè feci, non multum malè. ſi multum male, non mala intentione; aut ſi mala intentione, tamen aliena perſuaſione.* *Bernard. de grad. humilit. grad. 8.*

res damnoſiſſima.

Malè hoc: *Peccatum* enim *addit, qui culpæ, quam fecit, patrocinia defenſionis adiungit.* *Hieron. lib 22. Mor.*

Peius adhuc ille agit, qui *aliquam* [peccato] *ſpeciem iuris* [aut recti] *imponit.* *Liuius lib. 9.*

Exemplũ in aleatoribus.

Quales ſunt Aleatores;

Dum ludere tabulis & ſpectaculis non erubeſcunt: *Abdias Babylonicus.*

Qui ſibi videntur Philoſophicæ aleæ artem exercere, & propterea ſub quadam rerum ſimilitudine ludi præſtantiam fingunt: *Nam* (iuxta Iſidorum) *tribus teſſeris ludere perhibent, propter tria ſæculi tempora, præterita, præſentia, & futura; quia non ſtant, ſed decurrunt. Sed & ipſas vias* *Orig. lib. 18. c. 64.*

ſena-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

ſenarijs locis diſtinctas, propter ætates hominum: trinarijs lineis, propter tempora argumentantur. Inde & tabulam ternis deſcriptam dicunt lineis.

Vide illum, & adhibe Euſtathium ad Iliad. ά. Πεσσοῖσι, &c.

Boëtius l. 2 pr. 6. Sic, *gaudent ſeſe res aliter habentes* (vt demonſtrauimus) *falſis compellare nominibus, quæ facilè ipſarum rerum redarguuntur effectu.*

Gregor. lib. 22. Moral. Etenim *uſitatum humani generis vitium eſt, libendo peccatum committere, & commiſſum negando abſcondere, & conuictum defendendo excuſare.* *Qui honeſta ſceleri nomina obtendunt ſua.*

Lactant, de diu. pram. lib. 7. cap. 1. Præſertim *qui trahuntur à vitijs, ſcientes malis ſuis fauent,* Et *vindicant improbiſſimis* [ſuis artibus] *nomen* [Philoſophiæ] *& ad ſordidiſſimas negotiationes* [aleatorias] *præferunt titulum* [prudentiæ].

Saluianus lib. 1. de gubern. Dei. Eſa. c. 5. v. 20. 21. Quos Deus in verbo ſuo deuouens, inquit: *Væ dicentibus de malo bonum eſſe, & de bono malum, ſtatuentibus tenebras pro luce, & lucem pro tenebris: ſtatuentibus amarum pro dulci, & dulce pro amaro. Væ ſapientibus iudicio ſuo, & coràm facie ſuâ intelligentibus.* *Verū hos Deus abominantur.*

Vos igitur Aleatores, qui luſionibus animum plane pleneque dedicaſtis, nolite magnis veſtris vitijs mantellum aut inuolucrum aliquod quærere; nolite, inquam, falſa nomina, aut fucatam interpretationem obtendere. Improbis & ab omni virtutis exercitio alienis hic color mali ſchematis, hicque calor inumbrandi mala relinquatur. Mali enim & perditi ſunt homines, *Tu ergo vide, & prouide.*

Qui ſcæuitatem mentis obuoluunt ſuæ,
Nomenque honeſtum præferunt turpi probro. Baudius l.4. Sap. ciuilis.

Tu potius

Falli præoptes ipſe, quàm fallere alios. Idem, ibidem.

LIBRI PRIMI
FINIS.

DANIE-

DANIELIS SOVTERI
PALAMEDES,
ſiue
DE TABVLA LVSORIA ET ALEATORIBVS
LIBER II.

CAPVT I.

Aleæ vſum, vt hodie, ita olim quoque vſitatiſſimum fuiſſe.

ALeæ vſus cum inter epulandum, tum poſt epulas eſt vſitatiſſimus. Iuuenalis (vixit is æuo Domitiani) inſanum alea ludendi ſtudium, quo Romani ſuis temporibus flagrabant, perſtringit his verbis: *Aleæ ſtudium.*

Iuuenal. Sat. 1.

Et quando vberior vitiorum copia? quando
Maior auaritiæ patuit ſinus? alea quando
Hos animos? neque enim loculis comitantibus itur
Ad caſum tabulæ, poſita ſed luditur arca.

Auguſt. in Epiſt. apud Sueton. c. 71. Aleæ indulgebat Octauius Auguſtus: ideo Epiſtola quadam ad Tiberium inquit; *Inter cœnam, mi Tiberi, luſimus γεροντικῶς & heri & hodie.* *Sollemne magnis etiam Principibus, & viris grauibus.*

Ibidem. Ibidem: *Ego perdidi viginti millia nummûm meo nomine: ſed cum effuſe in luſu liberalis fuiſſem, vt ſoleo plerumque: nam ſi quas * manus remiſi cuique, exegiſſem; aut retinuiſſem, quod cuique donaui; viciſſem vel*

** Quid manus Vide l. 1. pag. 106.*

 quin-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

quinquaginta millia. Sed hoc malo. Benignitas enim mea me ad cæleſtem gloriam efferet.

Qua quidem alea Porcius Cato luſiſſe fertur, animi laxandi cauſſa. Alexand. ab Alex. l. 3. c. 21.

Inter reliquos *Theodoricus Gothorum rex, cum in alea vinceret, fertur indulgentiſſimus fuiſſe, eaque momenta domeſticos promerendis gratijs captare ſolitos:* Ibidem.

Lucrum enim inter domeſticos partiebatur, vt gratiam promereretur. Sidon. Apollin. l. 1. Ep. 2.

Paryſatis Perſarum regina, mater Artoxerxis, aleæ ita fuit dedita, vt cum filio ludens, vno iactu, dedita opera, mille Daricos amiſerit. Plutarch. in vita Artox.

Tum etiam à Chriſtianis minime alienum.

Hodie apud Chriſtianos *μέθαι* & *κύβοι*, alea & conuiuia ſæpiſſime coniunguntur, eſtque commeſſationum atque ebrietatis ſocia alea, qua inuicem vel pecunia emungunt, vel ad bibendum & ingurgitandum alea victos excitant; arbitrantes, quod Athen. lib. 6.

> *Aleaque, & multo tempora quaſſa mero,*
> *Eripiant omnes animo ſine vulnere vires.*

Ouidius de remed. amoris lib. 1.

Quid, inquiunt, non ſatius eſt hoc agere, quam diſcurrere per plateas, obuioſque incurrere, & de abſentibus conuicia ſpargere?

Vtrumque licet homini paulo humaniori, & vere Chriſtiano, cane & angue peius ſit vitandum, tamen prius honeſtius altero, & (vt ipſis placet) liberum videtur. Sed parcius omnino luſui indulgendum, ne audiat:

> Πάντων Μουσοπόλων ἡ Καλλιόπη θεός ἐστιν,
> Σεῖο δὲ Καλλιόπη Ταβλιόπη λέγεται.
> *Eſt Dea Calliope doctorum maxima Vatum,*
> *At tua Calliope, vir bone, Tabliope eſt.*

In Anthologia lib. 2. Pallada.

CAP.

CAP. II.

Aleatores Ethnicis ipſis diſplicuiſſe.

QVoniam ludendi alea libidinem multis Chriſtianis ineſſe comperimus, & præſertim Adoleſcentes hoc morbo laborare, qui niſi exquiſito remedio tollatur, in diſcrimen exiſtimationis & fortunarum adducet eos, arceamus Adoleſcentes à ludo hoc, primo auctoritate magnorum virorum, qui aleam damnarunt.

Ciceroni alea adeo deteſtata fuit, ut cum Antonio Conſuli, in medio Senatu ſedenti, turpem ac infamem rem obijcere cuperet, *Domum eius plenam ebriorum aleatorumque* dixerit. *Alea damnata.* *Cicero Philip. 2.*

Quam infamiæ notam, cum a ſe remotiſſimam demonſtrare vellet, inquit: *Ciceroni nequiſſimorum hominum in ludo talario conſeſſus?* *Idem, ad Atticum Epiſt. 13. l. 1.*

Idem, Lenticulam (ſeu, vt alij malunt, Denticulam) de alea condemnatum tradens, ait: *Licinium Lenticulam de alea condemnatum, colluſorem ſuum Antonius reſtituit: quaſi vero ludere cum condemnato non liceret, ſed vt quod ille in alea perdiderat, beneficio legis diſſolueret.* *Ignominiaque genetrix.* *Idem Philip. 2.*

Et paulo poſt, vocat *Lenticulam hominem omnium nequiſſimum, qui non dubitauit vel in foro alea ludere: lege quæ eſt de alea condemnatum, qui in integrum reſtituit, non is apertiſſimè ſtudium ſuum ipſe profitetur?* *Ibidem.*

Plato videns puerum alea ludentem, ſtatim increpauit, inquiens: *Paruum eſt, alea ludere; at non paruum, aſſueſcere.* *Laërtius.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Non enim ſub prætextu relaxandi animi & fallendi temporis ludi hoc genus pueris concedendum, eo quod iſta conſuetudine ad turpem bonorum decoctionem prolabantur. *Ea quippe mali huius ratio eſt, ut qui in pueritia aciculam audet deponere, verendum ſit, ne in virili ætate & tunicam & pallium deponant.* *Horolog. Princip. l. 2. c. 45*

Adeo vt ab iſto luſu ſint arcendi tum propter pecunias quas perdunt, tum propter vitia quæ colligunt, & mores prauos, quos (inde) *addiſcunt.* *Ibidem.*

A minimis autem vitijs incipiunt, qui in maxima proruunt. Vt videre eſt in iſtis Iuvenibus, qui *diem abaco & latrunculis conterunt.* *Bernard.* *Macrob. l. 1. Saturn. 5.*

Dignitatis tinea. Xenophanes, cum Laſus Hermionenſis recuſantem alea ſecum ludere, timidum vocaret, *faſſus eſt ſane, quam timidum ſe ad turpia, & languidum eſſe.* *Plutarchus De nimia veracundia.*

Non tantum inter turpia ludi genera aleam Veteres retulere, verum etiam aleatores voluerunt infames eſſe: *adeo vt nec admiſerint luſores intemperantes & quotidianos, tanquam infames, nullam fidem facere in teſtimonijs.* *Ioſeph. Maſcard. de prob. vol. 2. conc. 136.*

Romana quoque Seueritas nunquam paſſa fuit, iſtiuſmodi inertibus luſibus ſuam Rempublicam coinquinari; ideoque ſine ulla diſſimulatione prohibuere. Vnde Horatius: *Horatius l. 3. Od. 24.*

Seu mavis vetita legibus alea.

Reipub. noxia. Et merito: *Cum enim aleæ luſores Deo maledicant, & grauiora facinora nonnunquam aggrediantur, & hoc prouidendum fuit, ne ludo tam noxio vlla ratione indulgeretur: ſed potius, quoad fieri potuit, omnis eius vſus pro-* *Weſenb. Digeſt. lib. 11. tit. 5. in Pandect.*

culè

cul è finibus bene inſtitutæ ciuitatis exterminaretur. Intereſt enim reipublicæ, ne quis re ſua abutatur.

Iſidorus cap. 67. lib. 1. 8. Originū.

Ab *hac arte autem fraus, & mendacium, atque periurium nunquam abeſt: poſtremo & odium, & damna rerum. Vnde & aliquando propter hæc ſcelera, interdicta Legibus fuit.* Damna inquam:

Iuuenal. Sat. 1.

—— Neque enim loculis comitantibus itur
Ad caſum tabulæ, poſita ſed luditur arca.

CAP. III.

A Regibus aleæ ludus damnatus.

NIhil iſtis rebuſpublicis beatius, quam in quibus regnant Reges ac Principes tales, qui multa habent ob quæ laudentur, & pauca ob quæ vituperentur. Et cum delicatiſſime Principes educentur, & licentiam habeant maximam, gratia illis habenda eſt pro operibus quæ præſtant præclaris, & multo magis pro vitiis, quibus carent, tum vel maxime propter bonas leges, quas ferunt, & quibus feneſtram omni licentiæ ad vitia tendenti præcludunt. Equidem nihil magis Regium, quam aliorum delicias ſagaci induſtria exſtirpare, *eoque conferre omnes labores, ſtudia, conatus, vt Reipub. ſalus procuretur, vt leges bonæ promulgentur, vt populi quies tranquillitaſque conſeruetur.*

Alea prohibita.

Iacob. 1. Rex Brit. l. 2. ad F.

In illud ſedulo incubuiſſe Reges, jam animus nobis eſt demonſtrare; Conſtitutionibus iſtis, quas ad aleæ ludum prohibendum ſanciuerunt. Iuxta Paulum Iouium,

In Vita

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

1. *Tanquã diſciplina euerſio.* MAGNVS SFORCIA *aleam in caſtris, vti Duci pariter & militi maxime peſtilentem, odio habens, prohibuit.*

Caſtra autem caſta eſſe voluit, *ac prouidit: ne quidquid vſquam quod corrumpi & corrumpere queat, in illis viſatur.* *Tacitus lib. 15. Annal.*

2. *Bonorum diſsipatrix.* Alexander Magnus *quoſdam ex amicis mulctauit, quod in ludo aleæ ſenſiſſet eos non ludere, ſed velut in re maxime ſeria verſari, fortunas ſuas omnes aleæ permittentes arbitrio.* *Plutarchus in Reg. & Imp. Apopht.*

Conſuetudinem aleæ, in diſpendium amicorum obſeruatam, ſic ſtuduit tollere. Vnde cum Platone talem *Regem prudentem dicimus, qui ſibi, domui, reipub. & amicis conſulere potens & validus eſt.* *Plato in Alcib. II.*

3. *Temporis diſpendium.* Philippus Adeodatus, *Gallorum Rex, ſub initia regni, aleam ſeueriſſimis legibus coercuit:* ipſi enim (*vt bono Reipub. Moderatori) beata ciuium vita propoſita erat.* *Stumpſius. Cicero l. 8. ad Att. ep. II.*

Quare ſordes regni ſui expurgando, huiuſmodi ludos prohibuit, *quibus multi facultates & tempus, cuius pretium perpauci æſtimant, in decoctorum & luxurioſorum circulis continuis conſumunt.* *Iacob. I. Rex Brit. l. 3. ad F.*

4. *Morum corruptrix.* Ferdinandus, Rex Arragoniæ, *nullum aleatorem in domo ſua eſſe paſſus eſt, verum aula exterminauit.* *Laurent. Valla liſt. lib. 3.*

Quid in Principe glorioſius, quam ſubditos in vitæ moribus habere compoſitos, & in facultatibus locupletes & quietos? *Gloria Principis propagatur, dum ſubditorum patrimonium augendo ſeruatur, nec morum incompoſitorum laſciuia permittitur.* *Paulus Geſchin. in Conſt. Carolinis.*

5. *Pietatis aſpernatrix.* Carolum VII. Rex Francorum, in ſuis diplomatis Anno MCCCLXIX. omne genus ludorum, quod inhoneſti circumforanei

tra-

tractant, prohibuit Edictali Conſtitutione de luſu taxillorum, alearumque. Et *mandauit, Quod nulla perſona, in quacunque parte vel loco regni ſui prædicti, quacunque occaſione vel cauſa commota audeat vel præſumat cum taxillis vel ad taxillos, ſeu alio argumento aut inſtrumento cuiuſuis luſorij generis ludere: vel (quod quidam dicunt incongrue) ſolatiari: eo modo vel forma, quibus res ſiue bona aut pecuniarum ſummæ ludentium, per viam obligationis contracti debiti (aliquando etiam iuramento firmati) perdenda veniunt, in ludum prædictum, licet non inter manus, vt communiter fieri aſſolet (ſcilicet in pluribus mundi partibus) bona & pecuniæ ipſæ habeantur, ſed in patrimonio proprio aſſerantur; & ipſum patrimonium obligando, ſuper illo promittunt inuicem perdendam pecuniam quantamcunque integraliter ſoluturos. Ex quo coguntur plurimi lugere domeſtice. Et vnde piæ & hilaris vitæ ſuffragium, ſibi liberiſque ſuis, & cæteræ familiæ conſueuerat adhibere pacificus; Inde mœrores & egeſtates varias ex huiuſmodi laſciuis moribus ſuſcipere compellatur improuidus. Et deinde, quod dolendum eſt, penuria impellente, aliena miſere quærendo, ſubripere, & vitam ſuam, nota grauis erubeſcentiæ relicta poſteris, vituperoſe finire; Obligationes, conuentiones, aut promiſſiones in caſu huiuſmodi aut ſimili, vel quocunque modo firmatas, tanquam contra bonos mores factas, ex nunc prout ex tunc decernentes nullius fore efficaciæ vel momenti. Nec liceat ſe aſſerenti victorem in ludo prædicto ratione conuentionum vel promiſſorum talium mouere, requirere,*

Idem ibidem.

Diploma Caroli VII. *Francorum Regis.*

ſeu

ſeu impetere victum & promiſſorem huiuſmodi, quoquomodo; nec ipſi victo ratione monitionis, requiſitionis, vel impetitionis ipſius, aut etiam abſque eis, quidquam per ſe vel alium ſoluere, vel alias ſatisfacere de promiſſis. Pœna imminente victori, ſi ſolum petere vel monere præſumpſerit (vt præfatur) & totidem pecuniæ fiſci noſtri commodis applicandæ, pro quota ſumma victorem monere, vel impetere auſus erat. Et ipſi victo ſi ſoluere præſumpſerit (vt prætangitur) eiuſdem ſummæ pecuniæ vel rerum forte ſolutarum æſtimationis debitæ pecuniariæ quantitatis, dicti noſtri fiſci commodis deferendæ. Etenim etiam illum pœna condigna debemus affligere, qui regiæ pietatis gratioſa remedia infirmitati ſuæ oblata ſpernendo non metuit obtinere.

Regum officium. Quis hunc regem non laudibus dignis extollet?

Τοὔνεκα γὰρ βασιλῆες ἐχέφρονες, οὕνεκα λαοῖς *Heſiodus*
Βλαπτομένοις ἀγορῆφι μετάτροπα ἔργα τελεῦσι. *Theog.*
Hac vna Reges olim ſunt fine creati,
Dicere ius populis, iniuſtaque tollere facta.

Hanc curam Regi *Carolo* infuiſſe liquet, cum vſum aleæ male gratum exterminauerit ſubſidio lati diplomatis, atque ſubiectos bene regendo, malis moribus mederi, populique bonum promouere cupiuerit ac ſategerit: Etenim *Non aliter officio* [rex] *fungitur ſuo, quam dum vtilitati hominum conſulit.* *Cicero l. 3 offic.*

6. *Blaſphemiæ mater.* Idem feciſſe *Iuſtinianum* Imperatorem legimus: *Nam cum multa infortunia, blaſphemia, maledictiones ex aleæ luſu, cuius vſus eſt antiquus, proficiſcantur, vt anſa maledicendi, aliaque inconuenientia auferantur,* *Daniel Venat. Cod. Iuſt. l. 3. t. 43. fol. 175. a.*

per

per Iuſtinianum generali lege conſtitutum eſt, ne cui liceat ludere. Verba legis hæc ſunt: *Commodis igitur ſubiectorum proſpicientes hac lege decernimus, vt nulli liceat in publicis vel priuatis domibus vel locis alea ludere.*

Lib.3. Codicis Iuſt.t. 43.

Vidit autem prudentiſſimus hic Imperator, quam *iſte Reipublicæ ſtatus ſit optabilis & firmus, in quo priuatim & publice ſancte innoxieque viuitur;*

Polybius lib. 6.

Moreſque mali, & ſtudia praua vbi prohibentur. Quæ omnia niſi inde abierint, profecto

——*centuplex murus rebus ſeruandis parum eſt.*

Plautus Perſa.

Iacobus primus, Rex magnæ Britanniæ, quid de leuiculis ludionibus ſentiat, publicis ſcriptis edocuit: Sic enim ipſe ad filium ſuum primo-genitum: *Talorum vero luſus, qui vel à fortuna, vel à verſatili manu, & colluſoria iacientium arte totus pendet, perditis decoctoribus, & prodigis militibus magis conuenit, qui ad tympani ſonitum omnia ſua exponunt.*

7. *Nec alea patrocinium in ſe ſuſcipit Rex Britanniæ, quia exhauſtrix patrimonij.*

Vtinam tam pij Regis iudicium ab alea luſores deterreret! Quid dicam de noſtris temporibus? *Iniquiſſima habent ingenia homines hodie, & moribus ſuis quam* [conſilio ac] *legibus vti malunt.*

Valer. Maxim.

Etenim, *Quam multa iniuſta, ac praua fiunt moribus!*

Teren. in Heaut.

——*undique legibus aquis*
Mores dominantur iniqui.
Et fas atque nefas mixtum, legeſque per omnes
Sæuit nequities, pœnas iam noxia vincit.

Euripid. Ephigen. Manilius lib.1. Aſtron.

Hactenus Leges, Statuta, iudiciaque eorum qui ordine, gradu, & gloria cæteris hominibus antiſtant, adduximus: at dolendum

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

dum eſt, *quod hæc conſuetudine iam pro nihilo habentur.*

CAP. IV.

Ius Canonicum, Aleatores ſeueriſſime punire.

Decreta aleæ luſum prohibentia.

QVid Iure Canonico in Aleatores ſancitum fuerit, non pigebit referre, vt ſic magis liqueat, nullam vnquam fuiſſe ætatem, in qua hoc diabolicæ luſionis genus plane non fuerit damnatum, & cœtu proborum profligatum. IVS CANONICVM aleam damnauit, aleatoreſque, tanquam maximam hominum peſtem, deteſtatum eſt. *Papa Leo Decimus, aleam ſemper vt rei familiari moribuſque peſtiferam damnauit.*

P. Iouius l. 4. de Leone.

Capitulare Karoli l. 6 cap. 200

Hinc & Decreta aleæ ludum, ceu impium ac blaſphemum, a Clericorum, Epiſcoporum, Presbyterorum, Diaconorum vita voluerunt eſſe alieniſſimum. Sic enim ea ſonant: *Epiſcopus & Preſbyter & Diaconus aleator & ebrioſus eſſe non debet.*

De vita honeſta clericorum cap. Cleric. *Gregor. Tholoſan. Leuit. 5. 1.*

Item: *Ad aleas & taxillos ne ludant Clerici, nec huiuſmodi ludis interſint.*

Prohibentur adeſſe, aut aleæ ludis, in quibus blaſphemiæ ſunt frequentiſſimæ, intereſſe, vt puri maneant & immaculati, quippe, *aliorum peccatis adeſſe, eſt ſeſe peccatorum conſortem reddere, & participem fieri.*

Quæ (pro dolor!) deſpicatui & in uſu torpent.

Æquiſſima hæc ſunt Decreta: at ubi eorum valor, vigorque? ſpreta jacent, &

Baudius l. 4. Sap. Ciuilis.

——nunc in hacce publica
Contage morum congreges inter malos,
Malum eſſe, jus eſt.

Nam

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Nam nunc leges nihil faciunt. quod licet, niſi quod lubet.

[Aleæ luſus iam] *more ſanctus eſt, liber eſt a legibus.*
Mores, leges perduxerunt iam in poteſtatem ſuam.
Ea miſera etiam ad parietem ſunt fixæ clauis ferreis.
Vbi malos mores affigi nimio fuerat æquius.

Plautus in Trinum.

Plato in Gorg.

Pœna aleatoribus ſtatuta.

2, Vt tamen pœnarum metu homines in officio continerentur (*facit autem modeſtiores, iuſtioreſque ipſa pœna: & improbitatis medicina eſt.*)

De exceſſu prælatorum cap. Inter dilectos.

Ideo & pœnas aleatoribus ſtatuere, vt earum magnitudine maleficio ſubmouerentur. Si *Canonicus deprehenſus erit aleator, & in ludo pecunias ad vſuram dederit, vt pro vndecim nummis, duodecim recipiat, deponatur.*

in Decretis Diſtinct. 35 c. 8.

Epiſcopus, aut Preſbyter, aut Diaconus aleæ aut ebrietati deſeruiens, aut deſinat, aut certe damnetur, id eſt, deponatur, ac in monaſterium detrudatur.

Epiſcop *Ibidem.*

Subdiaconus autem, aut Lector, aut Cantor ſimilia faciens, aut deſinat, aut communione priuetur.

Capitulare Karoli l. 6. c. 200.

Laici & Clerici ſimiliter, ſi permanſerint in alea, communione priuentur.

Capitul. Ludouici Imp. Addit. 3. l. 27.

Quia Cœna Dominî excludendi.

Si quis Clericus ad tabulas ludat, vel ſpectaculis attendat, per tres annos miniſterio prohibeatur, & ſi dignam pœnitentiam fecerit, reconcilietur.

1. *Quia pij ab impijs aleatoribus inficiantur.*

Ecce, ut aleatores è cœtu & commercio ſacrarum rerum amouentur. Nec injuſte: veluti enim membra quædam ſi ſanitate carere cœperint, & noceant reliquis corporis partibus, tum acrioribus remedijs tractanda & remouenda ſunt, quid ni ex Chriſtianorum communitate ſegregandi ſunt ij, qui malis vitæ actionibus, mali ac peſtiferi facti, nocent reliquis corporis Eccleſiæ mem-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

membris? *Quis mundus leproſum in quotidianam familiaritatem aſſumeret? Quis paſtor bonus ouem ſcabie infectam & correptam porrigine in grege ferret?* *Nahum concio. de Cœna ex. 1 Corinth. cap. 11. Hieronym. l. 5. ad Gal. 3.*

Secandæ putridæ carnes; & ſcabioſum animal à caulis ouium repellendum; ne tota domus, maſſa, corpus, & pecora; ardeat, corrumpatur, putreſcat, intereant. Puris Chriſtianis nullum eſt commercium, nullaque conuerſatio cum impuris aleatoribus, *qui turpem vitam agunt, quia illa tria præcepta Legis & Iuſtitiæ tranſgrediuntur, ſcilicet honeſte viuere, alterum non lædere, & ius ſuum cuique tribuere: nec non turpiter viuunt, ob animi inquietudinem & ardentem cupiditatem, quam radicem omnium malorum eſſe dixit Apoſtolus.* Idcirco aleatores ad Domini Cænam nequaquam piorum cauſſa, ſcilicet ne ab ijs inficiantur, admittendos, bene cenſuere Patres. Tum vel maxime, quod Deus non cum aleatoribus, ſed cum pijs tantum fœdus inierit: quos ſi nunc admittas ad Cænam, neceſſe eſt vt hoc pacto fœdus ac ſacramentum Dei polluatur. Atque hoc Deus aſſeuerat, dum impium ſic alloquitur: *Hoſtienſis in Sum.* *1. Timoth. 6. 10.* *Quia ad Cænæ profanationem ipſorũ acceſſus tendit.*

Qua fronte leges tu recitas meas?
Et ore ſanctum impurus audes
Sacrilego memorare fœdus? *Buchanan. Pſalm. 50. 16.*

Et mox impiam ipſorum vitam recenſens, inquit:

Tu legum habenis impatiens regi, *Verſ. 17.*
Et inſtitutis, moribus & bonis
Iuratus hoſtis, voce laudas,
Tecum animo mea verba rides.
Cum fure furti conſilium cois, *Verſ. 18. 19.*
Mœchis adulter te ſocium applicas:
Ad probra protectus, doloſa
Perniciem meditare lingua.

Poſtea

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Poſtea concludens, ait, Deus:

Verſ. 21.

Et arbitraris me ſimilem tui,
Quod perpetrata hæc diſsimulauerim?
Ne crede: tecum expoſtulabo,
Ante oculos tua facta ponam.

Non eſt autem Deus aleatorum patronus.

Significat autem Deus, ſe nequaquam inter confœderatos ſuos cenſere, nec velle vt cenſeantur, qui reipſa ſe impios eſſe teſtantur: quia cum ipſe peccatum abominetur, iſti delectantur eo, fieri nequeat, vt aliqua inter ipſum & illos communio ſit. quamobrem à cœna arcendi, quoad reſipuerint, & mores aleatorios mutauerint; Id dum Veteres fecere,

2. Cor. 6. 14.

Schonæus in Saulo.

—— quæ poteſt eſſe in tanti ſceleris
Immanitate coercenda, crudelitas?

CAP. V.

Aleæ luſus Orthodoxis Patribus merito inviſus.

Aleatores damnandi.

AC omnino hic ludus aleæ, PATRVM ſententia vehementer improbatur, utpote qui ludus fortunæ mutabilitati maxime ſubiectus eſt, ac in quo non artis peritia, non ratio, non conſilium, aut ſapientia, ſed caſus, fortuna, temeritas, fallacia, dolus, atque aſtutia locum obtinent, CHRYSOSTHOMVS Diabolum ipſum huius tam noxij inuenti primum auctorem docet eſſe, cum ait: *Non Deus, ſed Diabolus dedit ludere.*

Chryſoſt. homil. 6. in Matt.

Scit autem Stygius ille veterator, ad quanta & quam plurima mala luſores hoc ludo incautos propellat: Aleatores enim incitat in proximum vt eum lædant: 1.

I. Quia impij ſunt in proximũ.

Ludus enim genuit trepidum certamen & iram,

Ira truces inimicitias, & funebre bellum. *Horat.*

2. Reddit & impios in ſeipſos, dum *1.Epiſt.*

2. Impij in ſeipſos.

Horendas iactant voces, conuicia miſcent, *penult.*
Enſibus infeſtis in ſua fata ruunt. *Apherdianus.*

3. Diabolus facit præterea aleatores in Deum peccare, quia eius dona contemnunt ea dilapidando; apud quem propterea accuſabuntur tandem, veluti ille diſpenſator malus apud Dominum ſuum delatus eſt ὡ διασκορπίζων τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ: *vt qui diſſiparet ipſius bona?* *Luc.cap. 16.v.1.*

3. Impij in Deum.

Ac cui ideo dictum fuit. Τί τοῦτο ἀκούω περὶ σοῦ; ἀπόδος τὸν λόγον τῆς οἰκονομίας σου· οὐ γὰρ δυνήσῃ ἔτι οἰκονομεῖν. *Quid hoc audio de te? redde rationem diſpenſationis tuæ: non enim poteris amplius eſſe diſpenſator.* *Verſ. 2.*

4. Veluti aleatores vt peccare Diabolus facit, in familiam, liberoſque, quos immani hoc ſtudio ad extremam ignominioſamque inopiam detrudunt: vnde *coniugij tandem lætitia, fit mœror.* *Prouerb. 14.13.*

4. Impij in familiam.

O quam miſere
Ludo falluntur, ludum qui ſæpe ſequuntur! *Blyenb. in cent. Ethic. p.6.*

Bernardvs de pijs & Chriſtianis militibus, qui erant Hieroſolymis, verba faciens ſic ait: *Aleas deteſtantur, mimos & magos, & fabulatores, ſcurrileſque cantilenas, tanquam vanitates aut inſanias reſpuunt & abominatur.* *Bernard. de Chriſti milit.*

Aleatores leuitatis accuſandi.

Non ab hac nota commendaret milites, niſi alea ludere inhoneſtum duceret, ac inter leuium hominum voluptates numeraret. Nec immerito: qui enim furioſe ludendo ad aleam ſe profundunt, parum aut nihil grauitatis in ſe habent. Hinc legimus à Phraate rege Parthorum *ad Demetrium regem Syriæ, in leuitatis opprobrium*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Mantua in Polymath. l. 8. c. 3.

brium taxillos aureos miſſos fuiſſe, eo quod fugiens aliquoties ex fuga retractus eſſet.

In Germania, & Italia, & quocunque locorum infideles Iudæi diſperſi vagantur, coguntur teſſeras ſiue aleas penes ſe aſſiduo geſtare, vt eo indicio, iſtorum hominum non ſolum notetur impietas, verum hoc modo, *indubitatum vaniſſimæ mentis τεκμήριον in ipſis ſtatuatur.*

Conrad. Theodoris dom. 2. Trinit.

Clemens Alexãdr. l. 3. c. 11.

Iſque intemperantiæ culpandi.

CLEMENS ALEXANDRINVS dicit *inconſideratum luxuriæ amorem otioſis iſthæc aleæ oblectamina ſuppeditare, deſidiamq; in cauſſa eſſe.*

Aleatores enim vt plurimum molles, ac ebrietati (cuius inſtrumentum eſt alea) deditiſunt; quo vitio qui laborat, *cito is ſe per licita & illicita fœdat.* Atque,

Tacitus lib. 15. Annal.

Perſius Sat. 5.

Qui vino indulget, quemque alea decoquit, ille
In Venerem putris. ——

Necnon hoſtes Chriſti.

Cyprian. Serm de Aleator. Tom. 3.

CYPRIANVS aleæ tabulam ponit inter Diaboli tentationes ac laqueos. *Præſto* (inquit) *eſt Diaboli laqueus manifeſtus, venenum portans lethale ſerpentis, & inductio corrumpens, quæ cum videtur nihil eſſe, magna amplexi operitur deletio.*

Ibidem.

Aleator quicunque es, Chriſtianum te dicis, quod non es, eo quod ſeculo participas: nec amicus Chriſti potes eſſe, qui cum inimico Chriſti tenes amicitiam.

Idem Ibidem.

Deinde aleatores dicit hinc pauperes fieri: *Hinc opes ſuas perdunt, hinc iam conſumptis omnibus rebus ſuis, mutuis pecunijs ſe obruunt, hinc patrimonium ſine vlla fori calumnia amittunt.*

Petrarcha Dialog. 27.

Hoc iugi experientia deprehenditur, omnes huiuſmodi ludi Magiſtros nudos eſſe, atque inopes & egenos.

 Imo,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Facultatum decoctores.

Imo, hic *ludus prodit acerbiſſimas ampliſſimarum familiarum lachrymas, dum proprias ſubſtantias luſores perdunt.* Iuſtiniā. l. 3. coder.

Quemadmodum peſtis adimit vitam, ita ludus aleæ adimit pecuniam, euacuatque burſam. Iodocus Dāhond. in rer. crim. praxi.

Attamen quam magna cum licentia Chriſtiani aleam tractant! quos non hæc damnoſa atque inhoneſta delectatio inuaſit! Vix rei vllius tam intenſum, tamque ineptium ſtudium inuenias. *Sed hoc eſt in regno ſtultitiæ commune, vt quarum rerum minor eſt fructus, & cupiditas & delectatio maior ſit.* Petrarch. Dialog. 26.

Atque omnium malorum ſocij.

ELIBERINÆ SYNODI PATRIBVS placuit, *eum abſtinere fidelem qui alea, id eſt tabula, luſerat.* Syn. can. 79.

In VALDENSIVM *veteri diſciplina,* luſus aleæ quoque interdictus vbi: *Ludi chartarum, taxillorum, & id genus alia, vnde infinita ac horrenda mala, peccataque in Deum, tum etiam in proximum proſiliunt, deſerantur.* Valdenſ. diſcipl.

Ecce, vt priſci illi PATRES hoc totum damnoſæ & illicitæ recreationis genus execrentur: *quibus, fides in alijs rebus, cum habeatur, quare hac vna in re* (quæ aleæ ſpectat contemptum) *non habebitur?* Martyr. loc. com. claſſ. 2. cap. 12.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

CAP. VI.

Aleæ ludo, Præcepta primæ DECALOGI tabulæ, *violari.*

NEc tantum humanis Legibus aut ſcriptis prudentem Virorum aleatoria tabula condemnatur, quin etiam LEGE DIVINA: *Cogita enim tecum iſta ſcelera & flagitia aleæ ſtudio coniuncta; videbis, illa omnia* LEGIS DIVINÆ *præcepta violari.*

Stuckius l. 3. antiq. conc. c. 22.

Quod ſi probare aggrediar, materia (ſcio) maxima exſurget, imo

Euripides.

Κακῶν πέλαγος εἰσορῶ
Τοσοῦτον, ὥστε μὴ ποτ' ἐκνεῦσαι πάλιν:
Tantum malorum pelagus aſpicio,
Vt inde non ſit enatandi copia.

Compendioſa velificatione hoc pelagus ingrediar, ipſumque DECALOGVM ſummam mihi tanquam ἐμπολαῖον ὁδηγὸν, ſiue Cynoſuram, ad quam curſum meum inſtituam.

I.

Præceptum primum Tabulæ primæ.

Exod. c. 20. v. 3. Deuter. cap. 5. 12.

NE ESTO TIBI VLLVS DEORVM ALIENORVM ANTE FACIEM MEAM.

Vt initium demonſtrationis à Prima tabula Decalogi faciam, *Primum Præceptum* dico aleatorem tranſgredi: habet enim aleator ſuam πολυθεΐαν, dum *loco vnius Dei aut præter vnum illum verum Deum, qui ſe in Verbo ſuo patefecit aliud quippiam fingat aut habeat, in quo Spem reponit.*

Aleatorum πολυθεΐα.

Verba ſunt Heidelb. Catecheſios.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Quid illud eſt, inquies? nempe alea ſiue taxilli: *Hoc enim ab homine colitur, quod præ cæteris diligitur. ſubijcit ſe luſor iuriſdictioni taxillorum, illis obedit, illos veneratur, adeo vt taxillos inuoluat ſerico & odore perfuſo, apud cor in burſa retineat, illos oſculatur, illis ſe commendet.* Et cum, inſtrumentis alatorijs ſibi lucrum comparauit, non minus tum iſtis adiumentis tribuit honorem, ipſamque cauſam ſuæ proſperitatis, quam *Chaldæus qui ſacrificat plagis ſuis, & ſuffitum facit retiaculo ſuo, quia per hæc pinguis eſt portio eius, & cibus eius opimus.*

Iohannes Aquilanius ordinis prædicat.

Taxillos ſeu aleas enim colunt.

Habacuc. cap. 1.16.

Et ſic maledictus luſor, efficitur Idololatra peſſimus, quod eſt peccatum maximum.

Iohannes Aquilan.

II.

Præceptum ſecundum.

NE FACITO TIBI SCVLPTILE, AVT VLLAM IMAGINEM.

Aleatorum εἰδωλολατρεία.

Secundo peccat aleator contra Decalogi *Secundum Præceptum*, idque ſua εἰδωλολατρεία. *Aleator enim eſt Idololatra, cuius idolum quod colit & veneratur, eſt ipſa alea, lucrum turpe & inhoneſtum, cuius amore inſatiabili flagrat.*

G. Stuck. l. 3. de antiq. Conuil.

Ibique Diabolus idololatriam ſuſtentat, dum efficit, vt luſores ipſi figuras illas alearum, ad lucrandum quodammodo adorent.

Philipp. Dïez. in Summa prædicant.

Adeo vt non cum Papicolis Deum verum in imaginibus, verum Mundi Deum, Diabolum in ſuis ſtatuis colant. *Ill' ipſus autem eſt, qui hanc artem* [alea ludendi] *oſtendit, quam & colendam ſculpturis cum ſua imagine* [in tabula luſoria] *fabricauit: ille enim*

Sculptilia in aleis & tabulis venerantur.

Cyprian. De alea.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

enim cum ſe ſtatunculis & ſimulacris formaret, aliud crimen inſtituit, quo ſe ab imitatoribus ſuis colendum, & ſibi ſacrificandum inuenit: ita vt qui vellet ſtudio eius adhærere, non ante manum in tabulam porrigeret, niſi auctori huius, prius ſacrificaſſet.

Idem, Ibidem. Tu qui ludis alea, *purifica animam tuam à ſacrificijs Diaboli.*

III.

Præceptum Tertium,

NE ASSVMITO NOMEN IEHOVÆ DEI TVI IN VANVM.

Stuckius l. 3. Conuiual. *Aleatores profanant nomen Dei.* *Tertium Præceptum* ab aleatore violatur mirum in modum: *Aleator enim nomen Domini multis horrendis conuicijs atque blaſphemijs plærunque polluit atque contaminat.*

Ioſephus Maſcard de probat. vol. 1. conc. 144 n. 12. *1. Blaſphemias dicendo.* Hinc gloſſa Iuriſconſultorum veriſſima: *Luſor ſemper præſumitur blaſphemare, & eſſe blaſphemus*

Etenim dum aleatorium negotium exercet,

Apherdianus.

Vulnera per Chriſti iurat, per Numina Patris,
Omnes per Diuos, omnia perque ſacra.

Io. Saliſber. Polycrat. lib. 1. *2. Mendacia loquendo.* Adde quod & mentiendo nomen Dei polluat. *Nam mendaciorum mater eſt alea.*

Quoties quæſo aleator hoc ſcuto ſe tuetur! colluſorem vt decipiat appoſitamque pecuniam auferat,

Iuuenal. Sat. 7.

Tunc immenſa caui ſpirant mendacia folles.

Suetonius. Veluti Caligula Imp. qui aleæ indulgens, *mendacio lucrabatur vt plurimum.*

3. Periuria euomendo. *Cyprian. De alea.* Venale quoque apud aleatorem eſt periurium. Quid quæſo aliud ſecum trahit aleæ ludus, quam *furaciſſimis vocibus*

 perie-

peierare? Ludentem, ſi aſpicias, *in eo videbis, alium iurantem ſe lucratum fuiſſe, alium vero eodem iuramento ei contradicentem, alium ſe peierantem, alium vero cauſſam illius periurij pertinaciter dantem.* *Philippus Diez in ſum. prædit tom. 2.*

Vides ergo qualis quantuſque Nominis Diuini contemptor ac profanator impius ſit aleator? & *quomodo ſedes Satanæ in alea?* *Petrarcha.*

Quin igitur aleatori dicamus: οἶδα τὰ ἔργα σου, καὶ ποῦ κατοικεῖς· ὅπου ὁ θρόνος τοῦ σατανᾶ: *Noui opera tua & ſcio ubi habitas,* [dum verſaris ac occuparis in tabula aleatoria] nempe] *vbi ſedes eſt ſatanæ.* *Apoc. c.2.v.13*

IV.

Quartum Præceptum:

RECORDARE DIEI SABBATHI, VT SANCTIFICES ILLVM.

Aleatores Sabbathi obſeruationem ſuis operibus prauis profanant.

Violationem *quarti Præcepti* & hujus diei penes aleatorem eſſe, non difficile erit, demonſtrare. *Aleator dies feſtos, & cultui diuino conſecratos turpi illo ſtudio prophanat, & omne tempus quod melioribus ſtudijs atque negotijs impendi oportebat, noxio hoc ſtudio ſuo perdit atque conſumit.* *G. Stuckius l.3. antiq. conuiual.*

Domitianus quoties otium eſſet, alea ſe oble-ctabat, etiam profeſtis diebus, matutiniſque horis. *Suetonius.*

Huic non diſſimiles multi *Chriſtiani,* qui hoc ſpecioſo nomine gaudentes tantum, non erubeſcũt hoc aleæ inhoneſto ludo totos dies Sabbatharios tranſigere, miſſas facere ſanctas ſacraſque conciones, malarum cupiditatum iſtarum lenocinijs irretiti. Vel ſi quis eorum matutinæ concioni intereſt,

quid

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

quid poſt auditum fit, aut facit? inutile hoc ſtudium ſtatim repetita domo inter manus ſumit. *Quis enim aleatorum repetito domo aliquid Chriſtiano dignum opus aggreditur? quis Scripturarum ſenſum perſcrutatur die Dominico? Nemo ſane; ſed alueolos & talos frequenter inter manus eorum inuenies, libros quam rariſſime.*

Chryſoſt. Homil. 33. in Euang. Ioh. c. 4.

Quo tẽpore alueus ipſis charior, quam S. Verbi auditus.

Nihil enim quicquam eſt, quod perinde homines ab optimis ſtudijs & pietatis exercitijs abducit atque alea, Nullumque eſt tempus, *aut officium tam ſanctum atque ſolenne, quod non* [ludendi cauſſa] *comminuere atque violare* [aleatores] *ſoleant.*

Cicero pro Quintio orat. I.

Profecto,

Cum ſatis hinc conſtet, quam ſit res impia talis
Ludere, tu fugias peius & angue velim.

Apherdianus.

CAP. VII.

Præcepta Secundæ Tabulæ *ludo aleæ violari.*

V.

Quintum præceptum.

HONORA PATREM TVVM, ET MATREM TVAM.

EXpeditis ſuperioribus primæ Tabulæ Præceptis, ſi iam---

Secundum Præcepta ſecundæ Tabulæ Decalogi examinemus, aleatorum actioctiones, non minus iſtis omnibus repugnantes inueniemus. *Quintum Præceptum* de honorandis parentibus, exempli gratia

Iohannes Aquilã. ordinis Prædic. feria 2. Quinq.

Aleatores debiti officij erga parentes non ſunt memores.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

inſpiciamus. *Aleatores certe non honorant patrem & matrẽ; imo eos ſpernunt & vituperant.* *Ioh. Aquilan. feria 2. Quinq.*

1. Quia *efficiuntur erga eos duri & obſtinatiſſimi.* *Idem.*

2. Quia *non acquieſcunt eorum admonitionibus.* *Idem.*

3. Quia *bona paterna, & opes auorum ſudore quæſitas, ignominioſo ſtudio dilapidant.* *Cyprian. De alea.*

Multis modis in illos peccant.

4. Quia *ſe deuouent, & parentum originem turbis præſentibus dehonorant.* *Idem.*

5. Quia ſuis parentibus maledicunt. *Eſt generatio, quæ vel patri ſuo maledicit, & matri ſuæ non benedicit.* *Prouerb. c. 30. v. 11.*

Huic generationi impiæ annumerandus aleator, *qui cum perdit, ſolet maledicere ei qui illum genuit, & matri quæ ipſum peperit.* *Philipp. Diez in Summa prædicant.*

VI.

Sextum Præceptum.

NE OCCIDITO.

Aleator homicida iudicandus.

Aleator quoque crimini homicidij obligatur. *Ambroſius in Pſalm. 118.*

1. Quia nocet.

1. *Hoc autem* (teſte Ambroſio) *eſt hominem occidere, vitæ ſuæ ei ſubſidia ſubtrahere.* Atque (teſte Eccleſiaſtico) *Is occidit proximum, qui aufert communem victum, effunditque ſanguinem, qui fraudat mercede mercenarium.* *Eccl. 34. 22.*

Hoc facit aleator, pecuniam, qua colluſor ſe ſuoſque liberos honeſte poteſt alere, alea ad ſe trahendo. Quare iam primo ipſum dico *homicidam non gladio armatum & ferro accinctum, ſed aſtutia, fraude, & iniuria inſtructum,* *Auguſtin. in Iohan.*

2. Quia odit.

2. Tum quoque, *quiſquis odit fratrem ſuum,* *1 Ioh. 3. 15.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

ſuum, homicida eſt: & noſtis nullum homicidam habere vitam æternam in ſe manentem.

Aleator talis homicida eſt, quia odit colluſorem ſuum: hinc *inter ipſos furax dementia, litigioſum monſtrum, rabioſa amicitia, iurgia, & atrociſſimi ſceleris fraternitas diſcordans, atque implacabiles diſcordiæ.*

Cyprian. De alea. Baſilius in Hexã. homil. 8.

3. Sæpenumero & hoc atrox dirumque facinus opere ipſo conſummare auſus, vitam alteri demit. An non agyrtæ & impoſtores in ludendo grauiſſimas pugnas commouent? an non Diaboli caligine faſcinati atque deorbati, *manus crudeles, & ad periculum armatas habent?* *3. Quia ferro necat.*

Cyprian. De alea.

Arma capiunt, feriunt, mutilant, occidunt; ſicut Veronæ ſuperiori anno accidit: vnus enim luſor pro damno vnius ſolidi fuit occiſus ab altero colluſore.

Iohan. Aquilan feria 2. Quinq.

Vulnera plus creſcunt punctis, quam bella ſagittis.

Vet. Epigr. ineditum.

4. Imo fit interdum, vt aleator ſibi ipſi manus inferat, necemque ex deſperatione afferat. Idque per gradns quoſdam. *Aleator ſui ipſius interfector.*

1. Nam primo ægerrime pecuniarum ſuarum iacturas fert aleator. *1. Redactus ad triſtitiam.*

Iuuenal. Sat. 13.

Ploratur lachrymis amiſſa pecunia veris,
Et maiore domus gemitu, maiore tumultu
Planguntur nummi, quam funera,——

2. Deinde cum ſe ex felici proſperaque fortuna, miſerrimum factum eſſe comperit, ſpe meliori perdita, peccati conſcientiam, & indignationis magnitudinem intus percipiens, prolabitur in deſperarionis barathrum; *quæ eſt homicida animæ.* *2. Prolapſus ad deſperationem.*

Auguſtin. in Pſalm 50 Serm. 6.

3. Deinde ad reſtim ſeu laqueum aufugiens, *infamem vitam exitu inhoneſto fœdat.* *3. Mortem infamem adiens.*

Tacitus l. 1. Hiſt.

Cui

Cui in Hiſpaniјs inauditum eſt nomen Venturæ Beltran? cui Romæ Tauera? quorum hic cum maximam facultatum & copiarum ſuarum partem in alia perdidiſſet, de ponte ſe in Tyberim deiecit: Ille autem quamdiu vixit, ut ad ludendum copiæ ſuppeterent, nihil intentatum reliquit. Itaque illud poſtremo eſt auſus, quamobrem vitam per ſummum dedecus & ignominiam amiſit.

Paſcaſius Iuſtus l. 1. De alea.

Fertur de milite quodam[a], *qui cum magnam pecuniæ ſummam in promptu haberet, ſuos comilitones ad aleæ certamen prouocauit, qui cum luſum detrectarent, petijt vt ſe in pontem comitarentur, quod ubi factum, pecuniam in medium proiecit, ſuaſque, & comilitonum partes ludendo ſimul tutatus eſt. Cum autem aduerſam experiretur fortunam omniſque pecuniæ iacturam faceret, vltro in Tyberim ſe deiecit.*

Ex colloq. Lutheri.

Alea alveus mali.

Hi ſunt aleæ fructus omnes certiſſimi, quæ *fons eſt vt fraudium, ita & maleficiorum ſcelerumque omnium.*

Cicero l. 3. offic.

VII.

Septimum præceptum.

NE SEORTATOR.

Aleator ſæpe tenetur turpi meretricis amore.

Optime Seneca: *In Venerem ac libidinem proiectorum, inhoneſta labes eſt.* Etenim, *animis per libidines corruptis, nihil honeſtum ineſt:*

Quam labem aleatores, tanquam *ſeptimi Præcepti* tranſgreſſores ſibi attrahunt. *Eſt autem, quando ipſi aleatores cum proſtitutis mulieribus penes auctorem ſuum Diabolum nocturnas vigilias, clauſis foribus, celebrant: armantur aduerſus ſe miſeri,*

Spiritu

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Spiritu Diaboli repleti, & illic duplex aut geminum crimen admittunt. Hic concrepat aleæ ſonus; illic ſilentio operatur inceſtus. Hic ſine vllo dignitatis ſuæ reſpectu, ſine vlla excuſatione, peſtifero ſtudio cedere bonis cogitur; illic ſecreto mortale venenum bibitur.

Dicamus igitur & aleatores turpem vitam agere. Qui quæſo aliter?

Clandiã. de Probini & Olyb. conſ.

— quis mens circumfſua luxu
Nouerit intactum vitio ſeruare vigorem?

Ludus enim eius alter otij, & voluptatis officina.

Liuius 45. Valerius Maxim. l. 6. c. 9.

Animi aleatorum per vinum corrupti, *in Venerem proniores ſunt.*

Hæc labes *L. Syllæ fuit, qui vitam libidine, vino, alea, ludricæ artis amore perinquinatam perduxit.*

Onidius. Benuen. Dedecoſt. part. 2.

O quam hodie permulti aleatores *meretricum delinimentis Veneriſque venenis corrupti ac infecti!* Plurimis & Iuventute noſtra (proch dolor!) hæc arrident plus ſatis:

Plautus in Bacchid.

Amor, Voluptas. Venus, Venuſtas, gaudium,
Iocus, ludus, ſermo ſuauis, ſuauiatio.

Hic Iuvenis cereus in vitium flecti.

Tacitus l. 2. Hiſt.

Hinc prodigaliter viuunt Iuuenes, patrimonia obliguriunt, atque *animum libidinibus imminuunt.*

Ælianus l. 4. c. 14.

Et *pecuniæ, quas multorum labore* [*Parentes*] *ſigillatim per obolos comparſerunt* (iuxta Archilochum) *vniuerſæ ſemel in ſcorti marſupium effunduntur* [ab ijs.]

VIII.

Octauum Præceptum.

NE FVRATOR.

Cyprian. De alea

Contra *Octauum Præceptum* delinquunt aleatores, quoniam *non carent furaciſſimis moribus.*

Aleator nec furti crimine vacat.

Ariſtotel. l. 4. Ethic.

Vnde ab Ariſtotele, *ludus alearum comparatus*

paratus fuit furto & lenocinio, hoſteſque rei-publicæ aleatores reputat, quia hoc cupiunt & & optant, vt homines ludant & efficiantur pauperes.

Hiſpani pulchre etiam ſua lingua aleatorem Tahur,*quaſi* hurta, *id eſt furem vocant. Nam ſi recte examinare velimus, quid eſt aliud a-leam iacere, quam furari velle, & inuito do-mino rem auferre? Neque enim ſolum in effe-ctu ſemper, ſed etiam in cupiditate & volun-tate peccatum eſt.* *Paſcaſius Iuſtus lib.1.*

Siue is ſit iuuenis. Quod vt clarius conſtet, diſtinctius rem ipſam examinemus. Si mihi Iuuenem a-leæ addictum dederis, ſtatim tibi & eun-dem dabo furem. Hic *enim cum non habet ad ludendum, furatur, & rapit, & deprada-tur, vel à parentibus occulte accipiendo, vel à vicinis, vel à magiſtris, ſi in exercitijs ſit ar-tium Mechanicarum.* *Iohannes Aquilã. feria 2. Quadrag.*

A parentibus dico. Ecce illuſtre exem-plum. Sed fides ſit penes Auctorem. *Imp. Rom. Claudius filium vnicum habuit. qui cum non haberet, quod luderet, (indolem enim plus ludendo, quam Philoſophos audiendo, defatiga-bat) & nulla parandi ratio compareret alia, monile aureum magni pretij furtim è patris ar-mariolo ſtatuit auferre, furti illius & conſcio & occultatore ipſius Magiſtro. Quod cum reſci-uiſſet Imp. optimus, filium abdicauit, & pracep-torem ſecuri percuti iuſſit, & vniuerſos filij col-luſores in exilium miſit, quod factum ingentem vniuerſis pauorem incuſſit.* *Auton. Gueuara Horolog. Princip. l.2.c.45.*

Vel ſi ex paterna hæreditate aliquid bo-norum habeat, dum id alea improbe deco-quit, furti crimine tenetur. Qualis ille *Dio-dorus* qui *perditus* dictus, eo quod biennio

σφαῖ-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Athenæus lib. 4.

σφαῖραν ἀπέδειξε τὴν πατρῴαν οὐσίαν patrimonium ſuum pilam reddidit, improbeque omnia deuorauit.

Siue adultus, hic fur eſt.

Vel mihi adultum adducas, aleæ ſtudioſum, & ipſum facile demõſtrabo furem eſſe.

1. Semet denudando.

Iohannes Aquilan. Cyprianus ad Herdeſian. Seneca Octauia.

1. Primo aleator fur eſt; quia pecunias ſuas alea dilapidat, *ſeipſum ſpoliat, & alienat omnia vſque ad bracchas.*

In alea tabula [etenim] *poſſeſſionum eſt amiſſio:* Ad quam,

Si quis habet nummos veniens, exibit inanis.

Nam luſus iſte,

—immenſas opes
Iam pridem auaris manibus, vt perdat, rapit.

2. Pauperibus ſubtrahendo ſtipem;

2. Deinde fur eſt, quia alea decoquit, quod ad pauperum inopiam ſuſtentandam ſubleuandamque conferre debebat. Quomodo quæſo is Chriſti membris benigne largietur, qui ludendo omnem pecuniam effundit?

Iuuenal. Sat. 1. Hieronym. ad Gaudēt. Danæus De alea.

—Poſita dum luditur arca,
Stat pauper nudus atque eſuriens ante fores,
Chriſtuſque in paupere moritur.

Colludenti & alijs nocendo.

3. Aleator furti reus eſt, eo quod colluſorem ſuis ſpoliat bonis aut pecunijs. *Quiſquis igitur alienam pecuniam idcirco apud ſe retinet, quod eam ludendo ſit lucratus, iniuſte, eam detinet, neque meliori conſcientia quam fur habet rem à ſe furto ſublatam.*

4. Denique famuli Aleatorum ad incitas redactorum, ſæpe latrocinantur, atque ex rapto viuunt.

Had. Iunius Batauiæ cap. vlt. p. 387.

Abotritis (quas Luneburgios pariter ac Megaloburgios vtramque Albis ripam accolentes, exiſtimo) quis linguæ Germanicæ non imperitus, haud iuſtum etymon ab anti-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

antiquò inditum fuiſſe inficias inerit, quaſi *avont-rijters* dictis? Ea vox ſonat veſpertinos equites. Cuius namque aures non pepulit vetus atque vſitata, imo vbiuis terrarum peruulgata, gentis vtriuſque latrocinandi viaſque inſidendi ratio, qua nobilium (qui plerumque re ſunt contractiore, per luxum aleæve naufragium commi-nuta) miniſteria armata ſolent hoſpitibus & negotiatoribus pagos ac diuerſoria conſueta (quæ in locis inſolentibus nec multum habitatis rariora ſunt) ad veſperum repetentibus, inſidiari ſub ſera crepuſcula, eoſque, ſi viribus ſuperent, exſpoliatos vacuoſque dimittere.

1. *In Bonis.* Veteres *bona alea amiſſa, tanquam furto ablata, reſtituenda putabant.* *Auguſtin. Epiſt. 45. ad Maced.*

Quid ſi maius adhuc furtum recenſeam? De antiquis Germanorum moribus C. Cornelius Tacitus verba faciens.

2. *In libertate.* *Aleam (quod mirere) ſobrij inter ſeria,* inquit, *exercent, tanta lucrandi perdendiue temeritate, vt, cum omnia defecerunt, extremo & nouiſſimo iactu de libertate & de corpore contendant.* *Tacitus libro de morib. Germ.*

De corpore horribile exemplum accepi de duobus Nobilibus, in vrbe Delfenſi, tempore Illuſtriſſimi Principi Auriaci, felicis memoria.

De alijs alij: vt *cum omnia luſiſſent nihilque pecuniarum ſupereſſet in luſu, extremo de libertate* [imo de vita] *contenderent. Victuſque in alea ſeruitium pati & addici Victori velut mancipium patiebatur.* *Alexander ab Alex. l. 5. c. 21.*

Quis tantum ſcelus non abominandum putabit? Vah! libertatem, hominis ingenij

præci-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Cicero l. 1. offic. præcipuum bonum, aleæ committere? Vah! *libertatem vendere, pro qua viro bono debet omnis eſſe contentio?* *Aleatoris ſeruitus miſerrima.*

Quantæ miſeriæ fuit *Attilius Regulus, tum & Valerianus, quorum ille modo Dux, hic autem Princeps populi Romani, moxque ille Carthaginenſium, hic Perſarum ſeruus, ille cruci ſupplicio peremptus, hic longa & miſera contabuit libertate!* Petrarch in Dialog.

At his longe miſeriores, qui non tantum aleæ iactu, è culmine chriſtianæ libertatis in ſeruitutem leuium homunculorum cadunt, verum iſto eodemque caſu in vincula Diaboli præcipites ruunt, qui miſeras eorum animas nundinatur atque inenodabili laqueo (Iuſto Dei iudicio & permiſſione) vinctas tenet.

IX.

Nonum Præceptum.

NE PROFERTO CONTRA PROXIMVM TVVM, FALSVM TESTIMONIVM.

Annon quoque Aleator ſæpe profert falſum teſtimonium? *Aleator in nouū peccat præceptū.*

Cyprian. De alea. 1. Nihil inter ludentes alea frequentius, quam *colloquium ſerpentinum; apud quos & venale periurium.* *1. Periurando.*

Iohannes Aquilā. ſer. 2. Quad. 2. Sæpe etiam falſa teſtantur in proximi perniciem: *Vnus enim luſor iniuſte ſæpe defendit alium.* *2. Falſa teſtando.*

3. Proferunt & ea quæ neſciunt: ideoque *luſores ab omni veritate ſunt alieni.* *3. Ignota aſſerendo.*

Idem, Ibidem. 4. Dumque nihil, niſi proprium commodum ſpectent, mentiendi libidine mirum in modum flagrant aleatores, & *ex hoc nullus* *4. Mentiēdo.*

eis credit, nullus fidem adhibet omnes eos fugiunt, nullus eis confidit, nullus eos vult pro teſtibus, quia ſunt infames; & teſtificari non poſſunt, oſtenduntur digito. *Idem. Ibidem.*

5. Obtrectando. Vibrat́q; linguam virulentam & ore vomit rabido venenum,

5. Quam multis ſolent & hi obtrectare, atque

——*abſentum rodere vitam?*

Ad maledicendum linguas intrepidi aſſueſcunt: *Auguſtin. in vita cap. 22.*

Linguas ceu gladios exacuunt ſuos:
Oris peſtiferi verba nefaria.
Intentant, medicata
Tanquam ſpicula toxico,
Vt rectos animi ex inſidijs petant. *Buchan. Pſalm. 64, 4, 5, 6.*

X.

Decimum Præceptum.

NE CONCVPISCITO DOMVM PROXIMI TVI, &C. AVT QVICQVID EST PROXIMI TVI.

Aleator concupiſcentia mala plenus.

Cum aleatores omnibus vitijs ſint implicati, minime tum a vitioſæ concupiſcentiæ labe vindicari poſſunt. Habent enim non tantum manus aleatrices, ſed etiam δίνας φιλοχρηματίας: *manus auaritiæ plenas.* *Baſilius in Hexã. homil. 8. in fine*

Ideoque Philoſophus aleatores merito auaros eſſe dicit, eo quod, *In turpi quæſtu ſunt occupati.* *Ariſtotel. l. 4. Ethic.*

Hac face incenſi Pilati milites; *qui in Chriſti veſtimenta aleam miſerunt.* *Iohannes c. 19. 24.*

1. Quia auarus eſt.

Vt ſic Scriptura impleretur, quæ ait: *Buchan. Pſalm. 22. v. 19.*

Partiti amictus ſunt meos, tunicæ meæ.
Fecere ſortes arbitras.

Hæc cupiditate concitatus Ludouicus Scarampa Cardinalis & Patriarcha Aquileienſis: *qui vnica die ab Alphonſo rege Neapolitano,* *Garimbertus l. 6. de vitis Pontif.*

politano, ludendo XXV *aureorum millia abſtulit.*

O lucrum turpe, & ambiguis volans alis! raro ſolet illud diurnare. *Nulla pecunia eſt ſtabilis, ſed ſua potius rotunditate verſatilis; tum præcipue quæ taxillis quæritur.* *Petrarch. Dialog. 27.*

Vix inquam ſequitur hæredem pecunia, tali modo acquiſita: ideoque iuſto quodam fato ambulatoria, & *Horat. l. Epiſt. ad Iul. Florum.*

——puncto mobilis horæ
Permutat Dominos, & cedit in altera iura.

Philipp. Diëz in loc. com. Hodie ludendo iſtud inſatiabilis auaritiæ genus inductum eſt. *Quid enim agitur in ludo aleæ, niſi de lucrandis nummis aliorum per fas perque nefas, ſiue iuſte ſiue iniuſte?*

Contemnenda iſta vitæ ratio, iſtaque vecordia, qua luſus qui animi cauſſa repertus dicitur, *infœdiſſimum lucrum propter hominum auaritiam conuertitur.* *Danæus De alea.*

2. Eſt & alius cupiditatis ſiue Concupiſcentiæ gradus ſtatuendus in aleatore, ſcilicet, qua oculos conijciens in proximi uxorem, tandem ſe adulterinis cogitationibus polluit. Etenim *ex quo aleatores otioſi ſunt, non acquirentes, ſua induſtria, res alienas deſiderant.* *Iohan. Aquilan. feria 2. quinquag.* *2. Quia adulter eſt.*

Quæritur Ægiſtus, quare ſit factus adulter?
In promptu cauſa eſt, deſidioſus erat. *Ouidius de Remed. Amor.*

Cujus rei documentum in aleatoribus quoque reperitur, qui cum in domibus ſociorum otioſi ſedent pigra nequitia & mollicie diffluunt, in adulterium animo & cogitatione prolabuntur ſæpiſſime. Sicque liquet (vt hactenus demonſtratum eſt)

in tractatione aleæ eſſe diluuium peccatorum.

CAP. VIII.

Ius Naturale aleæ vſum condemnare.

Aleæ luſus damnandus. IVre Naturali, ſiue iure Gentium & legibus populorum, quibus in ſingulis ciuitatibus reſpublicæ continentur, atque hominum ſocietas inter ſe conſeruatur, conſtitutum eſt, vt per contrahendi modos homines pecunias dent, pecunias vel accipiant, lucrumque faciant honeſtum. Verum ſi inter iſtos modos lucrandi actio per aleam haud numeretur, quin id ſatis argumenti ad aleæ contemptum IVRE NATVRALI comprobandum. *Inter illa contractuum genera, quibus res noſtras alienare, poſſumus, nunquam ludus habitus eſt, ſiue diuinam, ſiue humanam nomotheſiam ſpectes.* *Danaus De alea.*

1. *Quia honeſtis cõtrahendi modis excluditur.* 1. Si quæ vero ſunt humanæ leges, quæ omnes honeſtos contrahendi modos enumerent, certe ſunt illæ, quæ Ius Ciuile, Romanum etiamnum hodie appellatur. *Hæ vero emptionem, venditionem, locationem, conductionem, emphyteoſin, infinitoſque alios contractus per quos iure tum quæ noſtra ſunt ad alios transferimus, tum etiam quæ ſunt aliena nobis acquirimus, recenſent; ludum aleæ vero, in eo numero nuſquam commemorant.* *Ibidem.*

2. *Quia plurima damna apportat, vitiorũque cloaca.* 2. Neque etiam ex eo rerum & actionum humanarum genere ludus aleæ eſt, ſi vel ludi natura, vel finis vere à nobis cogitetur. Tu igitur Chriſtiane,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Ludens taxillis, bene reſpice quid ſit in illis:
Res tua, ſpes tua ſors tua, mors tua pendet in illis.

Blyenburg. in Cent. Eth. p. 6. Stuckius l. 3. antiq. conuiual.

Eſt enim hic ludus altor otij, magiſter ignauiæ, inſtrumentum auaritiæ, fraudis officina, rei familiaris euerſio, temporis iactura, rixæ materia, morum pernities, dignitatis labes, & inſignis ignominia, eſt præterea angor animi & cruciatus aſſiduus: qui enim perdit, affligatur: qui lucrum facit, quamuis intemperanter exultet, ne tamen id, quod eſt lucratus, amittat, animo anxio & ſollicito reformidat.

Eccl. c. 31. v. 1.

Vigiliæ diuitiarum cauſſa tabefaciunt (autem) carnes, & cura earum amouent ſomnum.

Boetius.

Remouenda propterea ab hominum actionibus alea, in qua eſſe videmus *ſcelerum officinas nefarias, omni peccatorum genere fluitantes.*

Chryſoſt. Homil. 12. ad Rep. Antioch.

Auertamus manum & cor ab iſtis ludis per quos in tam horrendam malorum Scyllam ruimus præcipites. *Non tantum peccata fugienda, ſed & hæc per quæ in peccata* [vt ſunt alearum ludi] *prolabimur.*

3. Quia ſocietati humanæ, contrarius.

Cicero l. 3. offic.

3. Denique Ius Naturale vetat iſto genere ludi delectari, in quo vnus torquetur propter amiſſam pecuniam, alter lætatur propter lucrum iniuſte acquiſitum: *Recte,* inquit, *Orator detrahere alteri aliquid, & hominem hominis incommodo augere commodum, magis eſt contra naturam, quam mors, quam paupertas, quam dolor, quam cætera quæ poſſunt aut corpori accidere, aut rebus externis.*

Idem, Ibidem.

Aleator quid agit? nempe, is ſuis vtilitatibus, aliorum incommodis ſtudet, cuius proterua ſors, victo mors eſt, illiuſque gaudium, ſocietatis diremptio. Nec

enim *aliter affectus eſt quam vt propter ſuum emolumentum ſpoliet, alterum violet.*

O facinus indignum!

Hoccine credibile eſt aut memorabile.
Tanta vecordia innata cuiquam vt ſiet, Terent. in Andria.
Vt malis gaudeant, atque ex incommodis
Alterius ſua comparent vt commoda? ah,
Idne eſt verum? Imo id genus hominum
eſt peſſimum.

Incommodis alterius gaudens.

Non probamus venatoris noxiam cupiditatem, qua dum

Horatius de arte Poetica.

Gaudet, equis, canibuſque & aprici gramine campi,

Pauperum ſegetes ſternit, nocetque maxime, adeo *vt illius torneamentum, alterius ſit tormentum.*

Iohannes Bromiard. in Summa prædic.

Minus probare tenemur cupiditatem luſoris, qui emolumenti ſui gratia, detrahit quod cuique poteſt, & aliorum pecunias ad ſe ludendo rapit. Quo facto, *diſrumpi neceſſe eſt eam, quæ maxime eſt ſecundum naturam, humani generis ſocietatem.*

Cicero, l. offic.

Id quod Naturæ repugnat.

Vt ſibi quiſque quod ad vſum, commoditatemque vitæ pertinet, acquirat, & potius etiam ſibi quam alteri, conceſſum eſt, non repugnante natura. *Illud quidem natura non patitur, vt aliorum ſpolijs noſtras facultates aut copias augeamus ſed ſuæ cuique vtilitati, quo ſine alterius iniuria fiat, ſeruiendum eſt.*

Idem l. 3. offic.

CAP.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

CAP. IX.

Aleæ luſum damnandum ex ipſis aleatorum internis pœnis, demonſtratum.

Alea luſus mentes luſorum miſere captiuas habet.

Auton. Gueuara lib. 2. Horal. Princip. cap. 45.

ALeæ luſum turpem & Chriſtiano homine indignum eſſe, vel ex eo liquet, quod qui infami iſti ludo ſunt dediti, ſuæ impietatis dignas luant pœnas. *Experientia magiſtra diſcimus, ludendi aleæ libidinem morbum eſſe, qui canis (Seneca teſte) rabioſi naturam refert, qui ſi quem ſemel mordet, niſi celerrime præſentiſſimum & exquiſitum adhibeatur remedium, in perpetuum rabidum reddit, ita vt rabies dira ad mortem vſque perpetuo duret.*

Tacitus l. 1. Annal. Seneca Epiſt. 97.

Vnde aleatoribus, proprium *flagitium in ſupplicium cedit;*

Et *ſceleris in ſcelere punitio eſt.*

Nam impuræ conſuetudini iſti quia aſſueuerunt cum auelli ab ea non poſſint, ideo: iſti affixi manent; adeo vt veriſſime canat Poëta:

Herdo-ſianus.

Alea ſi quenquam fœda, merumue tenet;
Nec cito principijs obſtat, vitioque recenti,
Sed praua cauſas inuenit vſque moræ
Nulla ſalus illi: nulla reuocabitur arte:
Tollitur hinc nulla flebile vulnus ope.

Atque nocet multis dira cupido lucri

Similes ſunt aleatores *Prometheo*, cui aſſiduus carnifex intimis

Horatius Exod. od. 11. Seneca Agamemn.

——inæſtuat præcordijs,
Et tondet ales: auida fecundum iecur.

Sic enim ipſi ad Caucaſum latrunculariæ ſeu aleatoriæ tabulæ affixi, & nequitiæ vinculis aſtricti ſunt; vt quamuis viſcera ſua conſumi cum magno cruciatu videant,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

non tamen inde auelli poſſint verum manet alea tanquam

—ales nequitiæ additus
Cuſtos,—

Horatius l. 3. od. 50.

Qui animi

Fibras adulat perpeti paſtu, & iecur
Vita (ipſorum) *ſuperſtes, in mortem nouam.*

Baudius l.1. Sap. ciuil.

2. Et ab optimis ſtudijs animum auellit.

2. Adde quod, *nihil altum, nihil magnificum ac diuinum ſuſcipere poſſunt qui ſuas omnes cogitationes (& actiones) abiecerunt in rem tam humilem, tam contemptam.*

Cicero in Lælio.

Qui enim ludendi alea voluptate ducuntur *miſſos faciunt honores nec attingunt Rempublicam, patiuntur viros fortes labore, ſe otio ſuo perfrui.*

Idem pro heſt.

Anni interim labuntur, ætas flagitioſe conteritur, res familiaris abſumitur, ſtudium dignitates abijcitur, omniſque ratio induſtriæ & humanitatis & pietatis extinguitur. *Nec is qui hoc ludo tenetur & ducitur, rem ſuam familiarem curat: nec ſuis liberis, aut ſeruis, aut amicis conſulit: neque pietatis & religionis memoriam vllam conſeruat: ſic enim occupat illius animum hoc flagitioſum & infame ludendi ſtudium, vt nullum honeſtæ cogitationi locum relinquat.*

Stuckius l.3. antiq. conuiual.

Quocirca aleatorum ſodalitium fugiendum.

Id quod rurſus ſupplicij vice euenire dico, Nam *ſicuti probis probitas fit præmium, ita improbis* [aleatoribus] *nequitia ipſa ſupplicium eſt.*

Boetius lib. 4. prol. 3.

Valeant & abeant ergo aleatores perditi, quorum familiaritate ac ſodalitio in tot tantaq; diſcrimina adduci poſſunt Iuuenes. *Vt Medici abalienata morbis membra præcidunt: ita turpes ac pernicioſi, etiamſi nobis ſanguine cohæreant, amputandi.*

Fab. 8. cap. 3.

CAP.

CAP. X.

Ex ipſis aleatorum externis pœnis, aleæ ſtudium inhoneſtum illicitumque habendum.

Iacobus Cuiacius cod. l. 3. tit. 43.

EST autem [teſte Cuiacio] *non leue crimen, ſi quis vetita luſerit alea; cuius odio multa ſingulariter recepta ſunt.* *Aleatorũ pœnæ externa, quæ corpus ſolummodo tangunt.*

Nos iſta ſecundum variarum Gentium & populorum obſeruationes ac conſtitutiones demonſtrabimus. *Deque hiſtorijs, vel libris nobis antiqua conſuetudo repetenda.*

Veget. l. 1. cap. 3.

ROMANI.

Ædilibus Romanis cura fuit popinarum, fornicum, & eorum quæ ad libidines, luxum, aleam ſpectabant. Popinas (vbi plærunque luditur alea, & proſtibula vbi ſe continent) vocauit Seneca: *Loca ædilem metuentia. Virtutem* (inquit) *in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris ſtantem, puluerulentam, coloratam, calloſas habentem manus: Voluptatem latitantem ſæpius, ac tenebras captantem, circa balnea ac ſudatoria, ac loca ædilem metuentia.*

Seneca de vita beatae c. 7.

Hinc & Martialis:

Arcana modo raptus è popina
Ædilem rogat vdus aleator.

Pænarum impoſitarum varia genera fuiſſe comperimus. 1. *Priuatio pecuniæ.*

Cuiacius l. 3. Codic. tit. 43.

Vel luſores *pecunijs lucratis priuabantur, eæque ab vrbis Præfectis, in opera publica erogabantur.*

2. *Mulcta-tio.* *Vel, in quadruplum eius pecuniæ damnabantur, quam ludendo amiſerant, vt ea pœna cæteri terrerentur.*

3. *Exilium.* *Vel, lege Roſcia exilio mulctabantur, qui ſupra facultatum ſuarum modum aliquid alea aut luſerant, aut amiſerant.*

Aſconius Pedianus in 2, lib. Cic. de Diuinat. Idem.

ÆGYPTII.

Contemptus. *Ægyptiorum lege ſeu iure olim cautum erat, aleatorem omnibus accuſare volentibus obnoxium eſſe, inque latumias detrudendum.*

M. Mantua in Polymath. l. 8. c. 3.

AGARENI ſeu MAHVMETISTÆ.

Ignominia. Apud Agarenos ſeu Mahumetiſtas, *luſores pro pecunia quocunque genere ludi, ignominia afficiuntur, & deinceps grauiori ſupplicio.*

Gregor. Tholoſan. Syntagm. Iuris. l. 39. cap. 2.

IVRIS-CONSVLTI.

Damnũ. Apud Iuris-conſultos, *condictio indebiti competit ei, qui victus alea, ſciens vltro ſoluit, id quod alea amiſit.*

Infamia. Nec non *Ludentes quotidie ad aleam, & tabernarum frequentatores inter infames habentur, & proinde a teſtimonio repelluntur, vt in Conſtitut.* Mores diſſoluti.

Cujacius l. 3. cod. tit. 43. de relig. & ſump. Funerum. Petrus Follerius.

IVS CIVILE.

1. *Animaduerſio in aleatorẽ.* Iure Ciuili animaduerſum eſt.

1. In aleatores: *Senatus-conſultus enim vetuit omnino in pecuniam ludere, aut ſponſionem eiuſcemodi luſus gratia facere.*

2. *Animaduerſio in ſuſceptores aleatorũ.* Hinc lucrum *quod in ludo fit eſt damnatum tum Iure eodem atque prohibitum, ne exigatur.*

2. Item receptum eſt, vt ſuſceptori aliatorum (qui aleatoribus ipſis longe nequior

Weſenbecius Digeſ. l. 11. tit. 5. F. Hotom. l. 2. de Vſuris c. 2.

eſt)

eſt) impune fiat furtum & iniuria, damnumque detur impune. Ait autem Prætor:

Pandect. lib. 11. tit. 5. de aleat.

SI QVIS EVM APVD QVEM ALEA LVSVM ESSE DICETVR, VERBERAVERIT, DAMNVMVE EI DEDERIT, SIVE QVID EO TEMPORE DOMO EIVS SVB-TRACTVM ERIT, IVDICIVM NON DABO.

Weſenb. Digeſt. lib. 11. tit. 5.

Prætor igitur in odium flagitioſi hoſpitij præbiti, ſuſceptorem aleatorum verberatum, ac vbicunque & quandocunque occaſione tamen ludi infortunio mulctatum non vindicat: adeo vt furtum domi eius eo tempore quo luditur, impune fiat.

Pandect. vbi ſupra.

3. Animaduerſio in eos qui compellunt alios ad ludum alea,

3. Qui cogeret aut compelleret alios ad ludum graui mulctabatur quoque pœna. Ideoque ait Prætor: IN EVM QVI ALEÆ LVDENDÆ CAVSA VIM ALICVI INTVLERIT, VTI QVÆQVE RES ERIT, ANIMADVERTAM.

Ibidem.

Etenim is vel in latomias, vel in lapidicinas, vel in vincula publica detrudebatur, vnde rurſus Prætor: SI QVIS ALTERVM COEGERIT AD LVDVM, SVMETVR DE ILLO SVPPLICIVM, VT VEL IN LATOMIAS VEL IN PVBLICOS CARCERES CONIICIATVR.

Iodocus Damhouderus,

Durius hoc tibi videtur? Minime: *Quicunque enim ſimplices ac incautos Iuvenes & adoleſcentes ſuaſionibus, blanditijs, malitijs, ac ſimilibus illecebris ad alearum frequentationem pertrahunt, ij non vt aleatores ſimplices ſed multo grauius plectendi ſunt ad arbitrium Iudicis, ob illatum offendiculum, & læſam alterius innocentiam.*

PA-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

PATRES.

Lucrum alea acquiſitũ damnatum. — *Auguſtin.*

Auguſtinus *lucrum alea acquiſitum Victori adimi præcipit & in pauperes erogari; vt qui perdidit afficiatur damno, & qui lucratus eſt, non fruatur malopartis.*

Nunquam male partum, bene proderit poſſidenti.

Anonymus.

Per ſcelus immenſas quid opes cumulare iuuabit?
Turpiter è manibus res mala parta fluit.

Bonauent. in Spec. animæ c. 2.

Bonauentura inquit: *Quod ex ludo habetur, nullo titulo poſſidetur, nec poteſt retineri ſed debet pauperibus erogari, quia enim, qui in ludo lucratur, iniuſte lucratur; & qui amittit, iniuſte amittit: ideo qui lucratur eidem à quo lucratur, reſtituere non tenetur, niſi forte induxerit ad ludendum.*

Aleatoris eleemoſyna inualida — *Idem. in Sentent. lib. 1. diſtinct. 25. part. 2. art. 2. quæſt. 1. in concluſ. ad 4.*

Si vero non reſtituat, at pecuniam apud ſe retineat, profecto nulla bona conſcientia retinere poteſt, iniuſti lucri iniuſtus eſt profeſſor, vnde *Aleatoris Eleemoſyna innualia eſt & nihili apud Deum:*

Oblatio [*enim*] *de rapina reprobatur.*

Atque, *Eleemoſynæ & ſacrificum non placent Deo, quæ offeruntur ex ſcelere.*

IMPERATOR IVSTINIANVS.

In iure Canon. c. 14. *Eſa. 61. 18.*

Domus publicatio. — *Iodocus Dãhoud. l. ſi fluuius col. l. nemo humanum.*

Iuſtinianus Imp. *ſtatuit Publicationem domus aleatoris: Ira namque domus, vbi falſæ tractabantur alea, imo ubi quæuis exercebantur ex conſuetudine alea, ex iure cedebat fiſco.*

Imo tanto odio digna alea ipſi viſa, vt *non tantum ipſum locum & ædes in quibus luditur confiſcari voluerit quin prorſus deſtrui iuſſit, atque vetuit ne in poſterum in ijs mor-*

Danaus De alea. *talis quiſquam habitaret, tanquam perpetua Dei ipſius ira in eo loco manſura, propter ſacroſancti Dei Nominis blaſphemias, Diaboli inuocationes fœdiſſimas, & Dei ipſius abnegationes horrendas.* Domus aleatoria dictio.

REX GALLIÆ CAROLVS VII.

Sereniſſimus Galliarum Rex Carolus VII in ſuis diplomatis anno MCCCLXIX. omne genus ludorum prohibuit, quod tractant inhoneſti illi circumforanei: veluti aleas, tabulas, fritilla, Regulas, globos, &c. quæ nulli corporali exercitio conducunt, nec ad ſuorum Nobilium paleſtram exercendam ſunt inſtituta, aut ad defenſionem Regni. *Illis enim inertibus luſibus pœnam indixit quadraginta ſolidorum Pariſienſium pro ſuo Fiſco, quoties reperti fuiſſent, huiuſmodi ludos tractaſſe.*

Iodocus Damb-houd. Prax. p. 307. — *Pœna 40. ſolidorum pro fiſco indicta inerti aleæ luſui.*

PLACITA CVRIARVM SVPREMARVM GALLIÆ.

Sunt & Placita curiarum Supremarum Galliæ, quæ ludos aliquos vetant omnino, potiſſimum ſacris diebus & horis, quibus oportet diuinis intereſſe concionibus vel orationibus: *neue quis aleatoria vel loca publica ad latrunculorum ſeu metarum ludos exhibeat pœna corporali indicta.*

Gregor. Tholoſſ. Syntag. Iuris l. 39. c. 2.

Solent & Politici Iudices, *hos luſores publicos, feſtis maxime diebus deprehenſos, ad torquem infamiem damnare.*

Ibidem. — *Corporalis pœna per torquem iacta.*

FRE-

FREDERICVS III. Elector Palatinus.

Anno MDLXIII Sereniſſimus & Potentiſſimus, pientiſſimuſque Princeps Fridericus. III. Elector Palatinus, præter alios flagitijs quibuſdam pollutos, Aleatores à Cæna Domini quoque arcendos eſſe conſtituit forma adminiſtrationis & celebrationis ſacroſanctæ Dominicæ, hiſce verbis: *Quapropter nos quoque ex mandato Chriſti & Apoſtoli Pauli, omnes illos qui ipſi ſibi conſcij ſunt, pollutos ſe eſſe ſequentibus flagitijs monemus, vt ab hac menſa Domini abſtineant, ipſique denunciamus nullam ipſos partem & communionem Chriſti habere; cuiuſmodi ſunt omnes qui demortuos ſanctos, Angelos, aliaſque creaturas inuocant, qui ſimulachra colunt, omnes magi & diuinatores,* &c. *Omnes periuri, homicidæ, rixanatores, adulteri.* &c. *Aleatores, auari; denique omnes qui ſcandalo obnoxiam vitam degunt. Hi omnes quamdiu in huiuſmodi flagitijs perſeuerant, certo certius ſciant, ſecumque Statuant ſibi ab hoc cibo, quem Chriſtus ſolis ſuis Fidelibus inſtituit & adornauit, eſſe abſtinendum, ne iudicium & condemnatio ipſorum tanto reddatur grauior.*

Excluſio à communione Cænæ Dominicæ.

Iohan. Schneidevvinus l. 4. de act.

Ratio. 1. Impuris non conuenit nec competit ſanctus cibus.

1. Cum profanis etiam Poetis extorta hæc fuerit confeſſio, ſceleſtos à ſacrificijs templiſque procul arcendos eſſe. Noſterque Saluator hoc vnum inculcet: *Ne date quod ſanctum eſt canibus, nec proijcite margaritas veſtras coram porcis? ne quando conculcent eas pedibus ſuis, & conuerſi lacerent vos.*

Matt. c. 7. v 6.

Sit

Sit & nobis hoc ratum, ſacroſancto hoc epulo, quod fidelibus proprium eſt, porcos & canes id eſt impudentes & Voluptuarios (quorum Deus eſt venter) aleatores prohibendos eſſe.

Philip. 3.

Ratio. 2. *Nec Deo cum ipſis communio vlla interceſſit.*

2. Idque, ne eo pacto fœdus Dei profanetur, & ira Dei in vniuerſum cœtum concitetur; vnde & Apoſtolus pronunciat *nullam luci cum tenebris communionem eſſe, nec Chriſto cum Belial.*

2 Corinth. c. 6. 14.

Item, *non poſſe nos poculum Domini bibere, & poculum Dæmoniorum, nec poſſe menſæ Domini participes eſſe, & menſæ Dæmoniorum.*

1 Corinth. c. 10. 31.

Atroce igitur contumelia Deum afficitis vos aleatores, qui Domini Sacramento communicare non veremini in templo, *vitam tamen in popinis & comeſſationibus* [priuatim] *terentes.*

Tacitus lib. 2. *Hiſt.*

Recte fecit Princeps Fridericus, qui vobis non permiſit communicare: *quumque alea damnoſa ſic Reipublicæ, optarem omnibus Prouinciarum & ciuitatum Rectoribus eandem in aleatores animaduerſionem, vt ita nobilium aut ciuium diuitum, aut Mercatorum filios aleis luſibuſque deditiſſimos, ad ſaniorem Reipub. frugem præſtandam, compellerent.*

Iodocus Dãhoud. Prax. p. 507. *c.* 126.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

CAP. XI.

Alea luſum contemnendum, Deoque ſummopere diſplicere, ex ipſis aleatorum æternis pœnis conuinci.

Aleatorum æternæ pœna.

QVid aleator ad hæc quæ diximus? ForTaſſis inquiet: Tempus illud abijt, euaſit, *noui legum opportunitates mutari atque flecti, neque vno ſtatu conſiſtere, quin vt facies cæli & maris, ita rerum atque fortunæ tempeſtatibus variantur.* *A. Gellius l. 20. c. 1.*

Proinde, *Nunc hæc dies aliam vitam adfert, alios mores poſtulat.* *Terentius in Andria.*

Itane, mi Iuuenis, priora flocci facis? Ne ſic, precor, legum mutabilitatis ſpes te ad aleam audentiorem faciat; crede aleatorum *nec ſine pœna vnquam erunt vitia.* *Boetius l. 4. pr. 1.*

Vtcunque facta digna plecti legibus
Fallant acumen iudicum, aut vitent manus;
Se nemo fallet effugitue, nec nocens
Quiſquam ſupremo creditori decoquit. *Baudius in Gnomu.*

Et, vt ait ille,

Εἱμαρμένον τῶν κακῶν βουλευμάτων
Κακὰς ἀμοιβὰς ἐστὶ καρπῶσθαι βροτούς.
Fatale prorſus eſt malis mortalium
Pœnas rependi peſſimas conatibus. *Menander.*

Quod cum ita ſit, *de Malorum inſeparabili pœna dubitare ſapiens nequit.*

1. *Ea incipiunt in hac vita per Dei manifeſta iudicia.*

Ea autem inchoatur ſæpe in hac corporali vita, verum in altera pleniſſime completur ac perficitur. *Boetius l. 4. proſ. 3*

1. Quod ad hanc vitam: *Deus profectò iuſtiſſimus ideo in hoc mundo ſeueriſſime punit luſores; aliquando enim vexati ſunt terribiliter à Dæmone, aliquando os eorum inuerſum* *Iohannes Aquilanus feri. 2. Quin[...]*

1.

eſt

eſt ad partem poſteriorem; aliquando fulgure percuſſi.

Guil. Paral. Ord. Præd. in Summa; inter exempla 2. Præcepti.

Guilelmus Paraldus refert, quod *dum luſor quidam ludendo iuraret per oculos Dei, continuo eius oculus ex capite exiens, coram omnibus ſuper menſam luſoriam cecidit.*

In Theatro.

Andreas Hondorffius hanc narrat hiſtoriam: *Aleator quidam, cum omnis ſuæ pecuniæ, vnico numulo excepto, feciſſet iacturam, furioſa concitatus iracundia, abominandis execrationibus Deo maledixit, ſeque Satanæ dedidit; qui tandem eo abducto, oblata ſibi præda potitus eſt.*

Ecce, quomodo

Baudius l. 3. Sap. Ciuil.

— nec ſceleſtos inuicem
Relinquit inſons pœna, claudenti pede.
Cum prouocatus contumelijs dolor,
Cæleſte Numen implet ira vindice.

2. Videamus pœnas ipſis poſt hanc vitam irrogatas, ſeu malis adhuc irrogandas; quæ ſcilicet ipſos à corpore ſolutos tangunt & angunt: etenim impijs aleatoribus ὁ ζόφος τοῦ σκότους εἰς τὸν αἰῶνα τετήρηται: *procella tenebrarum ſeruata eſt in æternum.*

2. Poſthumæ pœnæ quæ poſt hanc vitam plenarie adijciuntur. impijs

Iud. Ep. verſ. 13.

Alex. ab Alex. l. 3. c. 21.

Erat Imperator CLAVDIVS aleæ ſtudioſiſſimus, *qui & Luſorium conſcripſit opus.*

Atqui hunc apud Inferos ludere Seneca in ſua Apocolocynthoſi ſcribit. *De genere pœnæ* (inquit) *diu diſputatum eſt, quid illum pati oporteret. placuit nouam pœnam excogitari debere: inſtituendum illi laborem irritum, & alicuius cupiditatis ſpecies ſine fine & effectu. tum Æacus iubet illum alea ludere pertuſo fritillo. Et iam cœperat fugientes*

Seneca De morte Claudij.

ſemper teſſeras quærere, & nihil proficere.

Idque verſibus eleganter expreſſit, inquiens:

Pœna Imp. Claudij apud Inferos.

Nam quotiens miſſurus erat reſonante fritillo,
Vtraque ſubducto fugiebat teſſera fundo:
Cumque recollectos auderet mittere talos,
Luſuro ſimilis ſemper, ſemperque petenti
Decepere fidem: refugit, digitoſque per ipſos
Fallax aſsiduo dilabitur alea furto.
Sic cum iam ſummi tanguntur culmina montis,
Irrita Siſyphio voluuntur pondera collo.

Huc vſque Seneca; qui veritatem ſuis inuolucris inuoluendo obſcuram ambiguamque proponit, more Poetarum aut Philoſophorum; *qui veritatem iniuſte detinent:* *Rom. 1. 18.*

Atque *deſerentes iter rectum, deuios ſequuntur anfractus; planum deſerunt, vt per præcipitium labantur; lucem relinquunt, vt in tenebris cæci ac debiles iaceant.* *Lactantius l. 1. De falſa doctr. cap. 1.*

De pœnis animarum plenior ac planior demonſtratio.

Nos relictis vanis opinionibus, in planum Veritatis campum deſcendamus, ac probemus aleatorum *animarum ſupplicia, poſt defuncta corpora relinqui.* *Boetius l. 4. pr. 4.*

Qua *de re tota, ſi vnum ex omni antiquitate factum* [ſeu exemplum] *protulero, plura non dicam.* *Cicero pro Cluent.*

Ruffus Cyrilli Epiſcopi Hieroſolymitani nepos, aleæ fuit addictus, *eandemque ob cauſſam Inferni cruciatus horrendos perpeti Cyrillo per viſionem demonſtratus fuit.* *Marull. l. 6. c. 14 ex Cyrilli Epiſc. Epiſt.*

Nec minus, vos aleatores impij (niſi à Deo oretis veniam, quam pro ſua miſericordia non negabit, niſi perſeueraueritis in errore) cum ſera hinc rapiet dies,

Tunc vos ſecunda mors manet. *Boet. l. 2. metr. 7.*

Quippe,

—hanc legem ſancijt Deus,

Baudius l. 1. Sap. Ciuil.

Impios enim ſupplicia vinculis perpetuis ſæua domant.

Vt nemo inultus auferat ſuum ſcelus.
Diuina lento pœna procedit gradu,
Sed tarditatem penſat vſura graui.

Dicite, dicite, quid vos inuabit alea alios viciſſe, *ipſi vitijs victi?*

Seneca.

Quid proderit in ludo taxillorum cum Leone Mytilenæo inuictos fuiſſe, cum poſt hanc vitam, æternorum cruciatuum minime vacui, *improbitatis ſupplicijs non carebitis?*

Boetius l. 4. proſ. 4.

Apoſtrophe ad Iuvenem voluptuarium.

Scio, hæc veſtra eſt oratio: *Agite, fruamur præſentibus bonis, & poſſeſſione hac, tanquam in iuuentute vtamur; ſtudioſe [alea,] vino pretioſo, & unguentis impleamur; ac ne prætereat nos iucundus aer, coronemur roſarum calyculis antequam marceſcant. Nemo noſtrum ſit expers noſtræ laſciuiæ: ubique relinquamus ſymbola lætitiæ.*

Sap. c. 2. u. 2. 5.

Cuius oratio impia eſt.

Martial. l. 14. Epig. 16.

Quærat compoſitos manus improba mittere talos.

† *Nam hæc eſt portio noſtra, & ſors huiuſmodi.*

† Sap. 2. verſ. 6.

Seneca in Hippolyto.

Mentem relaxa, motibus feſtis facem
Attolle, curas Bacchus exoneret graues.
Ætate fruere; mobili curſu fugit.
Nunc facile pectus, grata nunc iuueni Venus.
Exultet animus. cur toro viduo iaces?
Triſtem iuuentam ſolue: nunc luxus rape:
Effunde habenas: optimos vitæ dies
Effluere prohibe.

Quia animus dulcis voluptatis furore lymphatur.

Propertius l. 2. Eleg. 33.

Et

—— *mediæ nequeant te frangere noctes;*
Nec tua ſit talos mittere laſſa manus.

Seneca in Hippol.

Lætitia iuuenem, frons decet triſtis ſenem.
Quid te coerces?

Cicero.

O miſeræ vitæ ratio, quæ reſidet iucunde in voluptate! O infælix portio; O ſors mala, cui licet

Reſponſum ad priorem orationem Iuuenis.

Perſius.

—— *nigrum præfigere Theta!*

Baudius l. 4. Sap. Ciuil.

Etenim,

Vt herba ſolſtitialis occidit repens,
Sic fluxa vobis gaudij ſeges perit.

Iſtaque ablata & euaſa, *Bucha- nan. Iepht.*

Heu quanta moles imminet tibi mali,
Miſerande! quantis obruére luctibus!

Qui gemet propter anguſtiam ſpiritus. *Quantum te glorificaueris, & in delicijs fueris, tantum dabitur tibi tormentum & luctus.* *Apocalyp.18.7.*

Lætare [igitur] *Iuuenis in iuuenta tua, & exhilaret te animus tuus diebus iuuentutis tuæ; perge in vijs animi tui, & aſpectibus oculorum tuorum: ſed cognoſce fore, vt propter omnia hæc adducat te Deus ipſe in iudicium.* *Eccl. 12. v.1.*

Tu *potius recordare nouiſſima, & non peccabis in æternum:* *Eccl.c.7. v.38.*

Tuamque vitam ſic perage, vt omni tempore & apud omnes hæc verba poſſis dicere: *Ludentibus nunquam me miſcui.* *Tob. c. 3.*

LIBRI SECVNDI FINIS.

DANIELIS SOVTERI

DE

LVDIS VARIIS

LIB. III.

CAPVT I.

Honeſta Exercitia concedi.

LIcet aleæ fritillique luſum ex albo honeſtorum Ludorum expungamus, non propterea laqueos conſcientiæ inijcimus, quaſi Chriſtiano Iuueni non liceat animum à ſerijs ſtudijs aut negotijs reuocare, aut ludo recreare. *Diſtinguenda eſt lectio Iuuenum, & alacri fatigatione & innocentis audaciæ gaudijs.*

Honeſtus luſus permiſſus.

Q. Aurel Symmachus l.5.E.64

Homo autem aliqua remiſſione ac voluptate opus habet, vnde recreetur. *Vt fertilibus agris non eſt imperandum, cito enim exhauriet illos nunquam intermiſſa fæcunditas: ita animorum impetus aſſiduus labor frangit; vires recipient paulum reſoluti & remiſſi.*

Seneca de Tranq. cap 51.

Quia corpus vt otio inſtauratur, ſic animus ludo recreatur.

Hinc Poëta:

Ouidius Epiſt.4.

Quod caret alterna requie, durabile non eſt:
Hæc reparat vires, feſſaque membra leuat.

Quippe *animus hominis arcui ſimilis eſt, qui niſi honeſtis recreationibus remittatur, frangitur.*

Anacharſis.

Quocirca bene ille monet:

Arcus, & arma tuæ tibi ſunt imitanda Dianæ:
Si nunquam ceſſes tendere, mollis erit.

Veluti igitur arcus, ſic ingenij noſtri acies remittenda: atque animus relaxatio-

ne a terrenis curis & grauibus ſtudijs, ne nimio pondere obruatur & hebeſcat, opus habet. Quem in finem (ſi honeſta & licita gaudia intelligas) opportune Cato ad gaudia nos excitat, hoc carmine:

Dionyſius Cato in Moral.

Interpone tuis interdum gaudia curis,
Vt poſsis animo quemuis ſufferre laborem.

Auguſtinus ait, *Sapientis eſſe interdum animum a ſerijs rebus reuocare.*

Auguſt. l. 2. de Muſica.

Adiectis quibuſdam tamen cautionibus.

Id autem maxime fit ludo. Quare animi iucundæ & honeſtæ oblectationes ſunt licitæ: tum vel præcipue, ſi hæ cautiones honeſtæ adhibeantur.

Primum, *Ne verba turpia & inhoneſta ludis admiſceantur. Non raro enim cernitur inter ludendum tum obſcœna, tum blaſphema verba excidere.*

Martyr. in Iudic. 14.

2. *Videndum item eſt, ne leuitas nimia, & diſſolutio decori & grauitatis interponatur. Nam crebro fit vt homines ita ſe prorſus effundant in ludos, vt deinceps nihil poſſint grauiter cogitare.*

Ibidem.

Animus ludentis debet ſemper eſſe inter ludendum *humilis & prudens, vt per humilitatem non ſuperbiat: & per prudentiam moderate ſe gerat, neue cor ad laſciuiam feratur.*

Iſidorus l. 3. De ſummo bono.

3. Sunt *præterea circumſtantiæ diligenter attendendæ; perſonæ, inquam, loci & temporis.*

Petrus Martyr. Ibidem.

4. Sicuti *cauendum ſemper, ne genera ludorum ſint noxia & exitioſa, ita vt periculum ſit, ne in ipſo ludo qui ſe exercent, vel qui ad ſpectandum conuenerunt, miſere lacerentur ac mutilentur.*

Ibidem.

Atque vt de honeſtis quibuſdam ludis planius loquamur, commodum erit iſtos ludos in ſuas formas ac ſpecies diſtribuere.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

CAP. II.

Summos viros & multa laude inſignes, luſu aliquando & rebus ludicris indulſiſſe.

QVum hominum vita eo ſit condita temperamento, vt labori quies, quieti labor viciſſim ſuccedat; atque ita vtrumque alternas vices commutet, vt neque animus aſſidua meditatione, neque corpus continuo labore frangatur: neque rurſus vtrumque iugi deſidia torpeſcat: inde factum videmus, vt *clariſſimi duces aut ſapientiæ profeſſores animum diuerſis ſtudijs iociſque remiſerint.* *Illuſtres viros luſiſſe*

Alex. ab Alex. l. 3 c. 21.

Ita, inquam, comparatum eſt humanum ingenium, vt non minus ludum interdum, & oblectamentum aliquod, quam negotium, ſibi quærat. Neque viri vel grauiſſimi, a Natura, aut Fortuna, ad res maximas ſeuocati, tam ſeuere vitam unquam exegere, quin & nugas ſerijs ſuis, atque luſus, interponerent.

Meurſ. in Epiſt. ad P. Scriuerium.

Horat. lib. 2. Sat. 1.

Quin, vbi ſe a vulgo, & ſcena, in ſecreta remorant
Virtus Scipiadæ. & mitis ſapientia LælI,
Nugari cum illo, & diſcincti, ludere, donec
Decoqueretur olus, ſoliti.

Magnus ille Ageſilaus memoratur cum infante filio arundinem aſcendiſſe:

Ælianus l. 12. c. 15.

Poſtquam enim diuturnam operam publicis rebus multa cum laude impendiſſet, auocamenta recreandi animi atque inſtaurandi gratia ſibi conquiſiuit, cum filio *cum iuuenibus.*

—— *equitando in arundine longa.*

Horatius lib. 2. Sat. 3.

Quod videnti & reprehendenti amico cuidam, *Tace*, inquit, *tantiſper, donec pater fias.*

Ælianus ibid.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Tarentinus Archytas cum pueris & ſeruitijs luſus agitabat, hiſque oblectabatur plurimum:

Alex. ab Alex. ib.

Κεῖνος γὰρ ἐν παισὶ νέος, ἐν δὲ βουλαῖς πρέσβυς:

Nam ille inter pueros iuuenis, in conſilijs vero ſenex.

Pindarus Pyth. 4.

Cum infantulis.

Coſmus Medices iam ſenex, & Patriæ Princeps, nepotibus paruis colluſiſſe fertur; & ex his vni petenti auenam ſiue fiſtulam in medio foro aptaſſe, & mirantibus cunctis dixiſſe: *Bene habet, quod a me non contenderit, vt eam inflarem.*

Volaterran. l. 29.

Quod & de Hercule illo portentorum domitore fertur; *qui cum puerulis interdum colluſit, eo vt modo curas animi & labores leuaret ac remitteret.*

Ibidem.

Socrates, dum animo vacaret, cum pueris minutis, & facie liberali, iocari aſſueuerat.

Alex. ab Alex. l. 3. c. 21.

Idem ab Alcibiade quandoque deprehenſus eſt cum Lampocle infantulo colludens.

Laertius.

Cum conchis.

Scipio Africanus conchas maris legendo ſæpe remiſit curas.

Alex. ab Alex. ib.

Cum famulitio.

Et Cato Cenſorius cum verna & famulatu animum relaxauit.

Ibidem.

Humaniter enim agere nouit, & affectum ſumere tempori congruentem.

Pindarus Pyth. 8.

Cum aſtragalis ſiue talis.

Heraclitus quoque Epheſius, quum a negotijs quieſceret, aſtragalis luſiſſe fertur.

Alex. ab Alex.

In Flandria *vidi ego mulieres talis ludentes, quos vario colore pictos vel ex ebore factos habebant: quemadmodum Veteres præter naturales talos, ex alia materia factis vſos eſſe memoriæ proditum eſt.*

Polydorus l. 2. c. 13.

In delicijs & Horti.

Attalus Aſiæ rex hortũ pro delicijs coluit, nonnunquam fundendis ſtatuis otium occupauit.

Alex. ab Alex. l. 3. c. 21.

Catuli.

Memoratur Alexander Seuerus Imperator perdicum & catulorum pugna ſe oblectaſſe.

Ibidem.

Venationes.

Veluti illi quorum ætas, nobilitas, aut cor-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

corporis robur id patitur, venationibus aut aucupijs, aut alijs excurſionib. ſe exercent. *Neque prætereundum quod de Demetrio proditum eſt Poliorcete, qui poſt negotia, bellicas machinas: & de Europo Macedoniæ rege, qui in otio lucernas fabricauit.* *Ibidem.* *Lucernæ.*

Parthorum quoque reges, quum otium ſuperaret, cuſpides acuiſſe feruntur. *Ibidem.* *Cuſpides.*

Et Dionyſius iunior, cura belli ſolutus, plauſtella, menſas, & ſedes mira arte compegit. *Ibidem.* *Menſæ.*

Attalus vero Philomator pro oblectamento habuit, elleborum, aconitum, & cicutam, venenoſaſque herbas plantare, vt fructum inde legeret. *Ibidem.* *Herbæ.*

Monemus interim Iuuenes, ut honeſtiſſimas voluptates ſequantur: *Iuuenes enim vt bonis moribus ſe informent, abſtinere debent à prauis* [& inhoneſtis] *ludis:* *Cyrillus.*

Nec non à leuitate nimia, quæ moriones decet. Præſtat optima quæque, exercendi corporis & animi vegetandi cauſa, ludorum genera eligere: vt iſto pacto aptiores ad iuſtas virtutis actiones reuertantur.

Cap. III.

Quatuor ludorum genera Homero commemorata.

APud Homerum quatuor ludorum genera commemorantur. 1. σφαῖρα, 2. δίσκος. 3. αἰγανέα. 4. πεττεία. *Luſus pilæ, qui Græcis σφαιρομαχία.*

De Sphæra ſiue pila, Odyſſ. 11.

Homerus Odyſſ. 2. v. 99.

Αὐτὰρ ἐπεὶ σίτου τάρφθεν δμωαί τε, ϗ αὐτή,
Σφαίρῃ ταί τ' ἄρ' ἔπαιζον ἀπὸ κρήδεμνα βαλοῦσαι.
Τῇσι δὲ Ναυσικάα λευκώλενος ἤρχετο μολπῆς.

Id eſt: *Sed poſtquam ſaturatæ ancillæque & ipſa,*

Pilà ipſæ ludebant, redimicula abijcientes.
His Nauſica à candida exorſa cantilenam.

Hic luſus, quo ad pilam ſaltabant, maxime laborioſus, dictus eſt Phæninda ab inuentore Phæneſtio: ſiue (vt alij volunt) παρὰ τὸ φαίνεσθαι, *ab elegantia & efficacia illius ſaltationis.* Ariſtonicus Caryſtius luſit optime Sphæricam, hoc eſt pilarem ſaltationem. Fuit enim Alexandri Magni Σφαιριστῆς, id eſt, *à pila*, qua ſeſe Rex ille exercebat.

Pollux lib. 9.

Athenæus lib. 1. & Suidas.

Vide de hoc ludo, qui ad Phæneſtium inuentorem refertur, doctiſſimum Meurſium in Ἐφελίνδα, aureolo libello De Ludis Græcorum.

Meurſ. pag. 16. 17. & 18.

2. δίσκος: *ſiue Diſcus.*

2. Secundum ludi genus apud Homerum ὁ δίσκος eſt. Quum dixiſſet Homerus

Λάζε δίσκον μείζονα καὶ παχετὸν,

Id eſt: *Sumpſit diſcum maiorem & craſſiorem,*
Subjungit,

Homerus Odyſ. θ.

Τὸν ῥα περιστρέψας ἧκε στιβαρῆς ἀπὸ χειρός.
Βόμβησεν δὲ λίθος.

Hunc circumrotatum miſit valida e manu.
Sonuit autem lapis.

Materia eius.

Hujuſmodi ludis illi ſe exercuerunt ante cænam. Δίσκος, *Diſcus fuit orbis ex ferro, ære, lapide, aut ligno, qui exercendi corporis cauſa in auras proijciebatur.* Horatij vetus Interpres ad Od. VIII. lib. I.

Euſtath.

---- *Sæpe diſco, Sæpe trans finem iaculo nobilis expedito.*] *Diſcus erat rotula quædam lignea apud Romanos inſtar ſcuti magni ponderis, qui iactabatur in altum, ſeu æqualiter ſuper terram, vt experirentur quis fortius brachium haberet.* Vnde & à verbo δικεῖν, quod eſt βάλλειν, hoc eſt *iacere* dictũ volunt. Volunt & δίσκον

vt plu-

Dionyſius Lambinus Com. in Horatum lib. 1. od. 8.

vt-plurimum fuiſſe lapidem rotundum in medio pertuſum, ſeu perforatum, annexo funiculo, quo proiiceretur. Et, vt ille ait, Diſcus *fuit inſtar pilæ aneæ, quæ brachiorum viribus excepta, & in altum miſſa, exercebat corpora, animoſque: ita vt quantum quiſque viribus præſtaret, maxime eniteret. Namque is fortior & præcipuo robore habebatur, qui illum vltra ſignatum geſſiſſet ſcopum.* Vnde Poeta:

Alex. ab Alex. l.3.c.21.

Propert. lib. ✱.

Miſſile nunc diſci pondus in orbe rotat.

Modus iaciendi.

Horatius Sat.11. lib. 2.

Horatius.

Seu te diſcus agit; pete cedentem aera diſco.

Martial. lib.14.

Et Martialis:

Splendida quum volitent Spartani pondera diſci,
Eſte procul pueri: ſit ſemel ille nocens.

Alludit ad mortem Hyacinthi pueri, qui iactu diſci ab Apolline eſt interfectus, & in florem ſui nominis mutatus. De quo vide Ouidium lib. x. Metamorphoſeos.

Homerus teſtatur, quod

Homerus Odyſſ θ.

Δίσκῳ δ᾽ αὖ πάντων προφερέστατος ἦεν Ἐλατρεύς.
Diſco præſtantiſſimus erat Elatreus.

Idem teſtatur, quod

Μνηστῆρες δὲ πάροιθεν Ὀδυσσῆος μεγάροιο
Δίσκοισιν τέρποντο καὶ αἰγανέῃσιν ἱέντες
Ἐν τυκτῷ δαπέδῳ ὅθι περ πάρος ὕβριν ἔχεσκον:

Id eſt: *Proci ante Vlyſſis ædeis diſcis delectabantur, & iaculis mittendis in facto pauimento, vbi antea iniuriam habuerant.*

Huiuſmodi diſco videntur hodie vti noſtri mimi & hiſtriones, qui quæſtus gratia coram populo geſticulantur, dum neſcio quid ad formam diſci rotundum & æreum iaculantur in aerem, deinde virga excipiunt. Quos *diſcobolos* appellant: ſeu, *Diſci iaculatores.*

δισκοβόλοι hodierni.

Plinius l.35.c.11.

Inter

Quæ vox & abijt in Prouerbium.

Inter Adagia relatum quoque vocabulum *Diſci*; hoc pacto: *Diſcum, quam Philoſophum audire malunt*. Idque refertur ad vulgus hominum, quod propenſius eſt ad quaſuis ineptias & voluptates, quam ad frugifera, & vtilia. Quod eleganter expreſſit M. Tullius; cuius verba ſunt hæc: *Auditores diſcum audire quam philoſophum malunt: qui ſimul vt increpuit, in media oratione de maximis rebus & grauiſſimis diſputantem philoſophum omnes relinquunt: ita leuiſſimam delectationem grauiſſimæ, vt ipſi ferunt, vtilitati anteponunt.*

Eraſmus. *Cicero lib. 2. de Orat.*

Nec repugno, hoc genus ludi & ſimilia relinquenda, quæ licet natura ſua mala non ſint, tamen per ea multa noxia & exitioſa ſequuntur.

3. *Haſta ac tragulæ luſus.*

3. Tertium Homeri genus eſt αἰγανέα, quodque verſibus paulo ante citatis cum Diſco coniungitur, iaculum vel ſpiculum vel tragulam ſignificat. Dictaque videtur αἰγανέα, *quod* εὐθετοῦσι εἰς αἰγῶν ἄγραν: *quod apta ſit capiendis capris.* *Lexicon.*

Hinc & *ſpecies haſtæ leuis & longæ* παρὰ τὸ κατ' αἰγῶν ἱέσθαι, *quod in capreas mitteretur.* *Euſtath.*

Plautus ab hoc genere exercitij Prouerbium ſiue Allegoriam ſumpſit ad dolum denotandum, cum inquit Epidico Act. v. Sc. II.

> *Tragulam in te inijcere adornat; neſcio quam fabricam facit.* *Plautus in Epid.*

Rurſus in Pſeudolo Act. I. Sc. IV.

> *At volui inijcere tragulam in noſtrum ſenem.* *Idem in Pſeudol.*

4. *Ludus calculorum.*

4. Quartum genus eſt πεττεία, ſiue πεττευτικῆ παιδία: id eſt, *calculorum ludus*. vt Od. ά.

> Πεσσοῖσι (proci) προπάροιθε θυράων θυμὸν ἔτερπον. *Homerus Od. ά.*

Eſtque

Eſtque πεττεία (ſecundum opinionem quorundam) luſus latrunculorum. De quo Martialis lib. XIV. Epigr. XX.

Martial. l. 14. Ep. 20.

Inſidioſorum ſi ludis bella latronum,
Gemmeus iſte tibi miles, & hoſtis erit.

Sed de hoc ludo abunde lib. I. diximus. Scimus apud Homerum hunc ludum Heroibus tribui: at quid nos de eo ſentiamus, ibidem diſſeruimus. Monitos interea volumus Iuuenes probos, vt eligant ſibi tutiſſima exercitia, caueantque ab exitioſis; cum aliqua remiſsione & voluptate opus habeant. A negotijs autem ſtudijſque, iſta *ludendi licentia ſibi danda eſt, quæ ab honeſtis actionibus non eſt aliena.*

Cicero l. 1. Offic.

CAP. IV.

Pilæ ludus.

INter exercitia & recreationum genera Romanæ Iuuentutis, magnæ commendationis fuit ludus pilæ: cuius & ſtudio clari viri illuſtreſque exercendi corporis cauſſa dediti fuere. Pila delectatus Scæuola, quàm ex Valerio didicimus *optime pila ludere ſolitum, remiſſo à negotijs animo.*

Valerius Maximus, & Volater. l. 29.

Pila ſtudioſiſsimè

Qua & Iulius Cæſar & Octauius ſtudioſiſſime luſere.

Alex. ab Alex. l. 3 c. 21.

Et *de Dionyſio tyranno traditur, quod pila & folliculo aſſidue luderet.*

Ibidem.

Tranquillus in Flauio Veſpaſiano: *Valetudine proſpera vſus eſt, quamuis ad tuendam eam nihil amplius quam fauces cæteraq; membra ſibimet ad numerum in Sphæriſterio* (locus is pilæ luſioni deſtinatus) *defricaret.*

Sueton. Tranquill.

Sed tamen pila Iuuenum luſus erat, frequens

Modus mittendi pilam. *quens in Martio campo fieri ſolitus, exque his alterapaganica, trigonalis altera, in qua ſiniſtræ vſus præcipuus traditur. Namque illius impulſu magis, quam dexteræ, ludus agebatur: cuius erat uſus vel maxime in corporis motu, & agilitate, vt ſciret apte pilam iacere atque excipere, modo incurrere, modo recurrere.* Alex. ab Alex. l. 3. c. 21.

De Phæacum iuuentute Homerus:

Ille pilam dextra miſſurus ad aſtra, reflectit
Terga retro, rurſuſque ad magnum protinus ictum
Conſurgens, terram procumbit pronus ad imam.

Odyſſ. 8. ex Volaterrani interpretatione.

Hinc & Seneca: *In luſu eſt aliquid, ſcite ac diligenter pilam excipere; ſed non dicitur bonus luſor, niſi qui apte & expedite remiſit, quam exceperat.* Seneca De benef. l. 2. c. 32.

Luſoriæ pilæ inuentor primus quis fuerit. Pilæ *iuuentorem primum* dicit Plinius *fuiſſe quendam Pythum.* Plinius l. 7. c. 56

Herodotus *Lydos* ait *omnium primos fuiſſe, qui vt aleam, teſſeramque, & cætera luſoria animi recreandi gratia inuenerunt, pilæ luſum primo quoque inueniſſe.* Herodotus lib. 1. Ælianum, & Volaterranus. lib. 29.

Alij pilæ inuentricem fuiſſe aiunt *Anagallem puellam Corcyræam, quam dono dedit Nauſicæ Alcinoi regis Corcyræi filiæ.*

Quatuor genera pilarum. Quod ſic varietur inter Scriptores, puto in cauſa eſſe, plura pilarum genera; adeo vt hic de hac, ille de alia pila, quod dicit, intellexerit. Quatuor autẽ ſunt pilarum genera.

1. Pila paganica. 1. Pila vulgaris, quæ & Paganica. De qua Poeta:

Hæc, quæ difficili turget paganica pluma,
Folle minus laxa eſt, & minus arcta pila.

Martial. l. 14 Ep. 45.

2. Follis. 2. Follis (qui & pilæ genus, conſtatque ex aluta vento inflata) puerorum præcipue & ſenum luſibus conveniens eſt. Hinc idem:

Ite procul Iuuenes, mitis mihi conuenit ætas;
Folle decet pueros ludere, folle ſenes.

Mart. l. 14, Ep. 47.

3. Ter-

3. Tertium pilæ genus trigonem, & trigonalem pilam appellarunt; quod ea in trigone luſitare ſolebant. De hac pila trigonali extat epigramma apud eundem Poëtam: 3. *Trigonalis pila.*

Idem lib. 14. Epig. 46.

Si me mobilibus ſcis expulſare ſiniſtris,
Sum tua: ſi neſcis ruſtice, redde pilam.

Vbi vide eruditiſſimi viri P. Scriuerij Animaduerſiones: & , ſi me audis, non dubitabis ex ingenioſa illius emendatione reſcribere:

Si me ſcis PolybI leuis (vel *Libys*) *expulſare ſiniſtris.*

Nam idem Poëta (agens de *Polybio*, qui ſuo æuo fuit luſor nobilis & famigeratus) ait:

Idem l. 7. Epigr. 71.

Sic palmam tibi de trigone nudo
Vnctæ det fauor arbiter coronæ,
Nec laudet PolybI magis ſiniſtras.

4. Quartum genus pilæ fuit Harpaſtum: (Anglis *foëthbal*) *quod volubili rotunditate in ſolo iactatur: qui ludus, Polluce autore, fiebat vt Iuuenes in geminas diuiſi turmas, intra lineas ſeu metas conſiſterent, harpaſtoque poſito in medio quiſque contenderet, vt intra gyrum alterius lineæ immitteretur; quod ſi contingeret, victores erant.* 4. *Harpaſtum.*

Alex. ab Alex. l. 3 c. 21.

Laborioſum ludi genus eſt, grandioribuſque tantum conueniens. Quum enim multi ſimul pilam arripere conantur, in terram ſe inuicem proſternunt, puluereque & ſudore infecti flaueſcunr. Martialis:

Martial. lib. 4. Ep. 19.

Seu lentum ceroma teris, tepidumue trigona,
Siue harpaſta manu puluerulenta rapis.

His quatuor pilarum formis vulgaribus, addo quintam, admirandam illam, nempe vitream; cuius iuuentor *Vrſus Togatus*. Meminit eius marmor antiquum; cuius Inſcrip- *Pila vitrea.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

ſcriptionem luculentam viri Antiquitatis ſtudioſiſſimi & ſcientiſſimi †Marcus Velſerus II-vir olim Auguſtanus, & *Ianus Gruterus V.Cl. & Bibliothecarius Palatinus, cum multis alijs monumentis priſcis exhibuerunt. Eamipſam, ſuaſu Cl. Scriuerij, cui indicium debeo, heic adponam; quod verſus concinni, feſtiui, ſciti, atque elegantes ſint; quamquam non omnes uſquequaque conſtent, vt ſæpe aliàs in huiuſmodi monumentis Antiquitatis. Ita igitur marmor Romæ ad D. Petri † ſuperiorib. annis effoſum:

† In Rerum Auguſtanar. Commentar. pag. 244.

**In Opere Inſcription. pag. 637.*

† An. 1592.

Vrſus Togátus, vitreá qui primus pilá
Lúſi decenter cum meis lúſóribus,
Laudante populó maximis clamóribus,
Thermis Traiáni, thermis Agrippæ & Titi,
Multum & Neronis, ſi tamen mihi créditis
Ego ſum, ouantés conuen:te pilicrepi,
Statuamque amici flóribus, violis, roſis,
Folióque multó, adqué unguentó marcidó
Onerate amantes, & merum prófundite
Nigrum Falernum, aut Sétinum, aut Cæcubum,
Vino ac volenti dé apothécá dominicá,
Vrſumque canite voce concordI ſenem
Hilarem, iocóſum, pilicrepum, ſcholaſticum,
Qui vicit omnes anteceſſórés ſuós,
Sénſú, decóre, adque arte ſuptIliſſimá.
Nunc verá verſu verba dicamus ſenes;
Sum victus ipſe (fateor) ter á Cónſule
Véró patróno, nec ſemel, ſed ſæpius,
Cuius nunc libenter dicor exodiarius.

Sed

Sed de vulgari pila, qua in ſphæriſterio luditur, Homerus Odyſſ. ζ'. v. 115.

Σφαῖραν ἔπειτ' ἔρριψε μετ' ἀμφίπολον βασίλεια.

Et Odyſſ. θ'. v. 371. Halius & Laodamas σφαῖραν καλὴν μετὰ χερσὶν ἕλοντο Πορφυρέην, quam alter ῥίπτασκε ποτὶ νέφεα σκιόεντα, Ἰδνωθεὶς ὀπίσω: alter vero, ἀπὸ χθονὸς ὑψόσ' ἀερθεὶς, Ῥηϊδίως μεθέλεσκε, πάρος ποσὶν οὖδας ἱκέσθαι. Vbi docet quæ σφαιριστικῆς ratio fuerit ſuo tempore. Et fortaſſe eadem hæc eſt, cum ea quæ οὐρανία dicitur, ex eo nomen ſortita, quod pila in cœlum pene iactaretur, quod Homerus dicit ποτὶ νέφεα σκιόεντα. Nam pila ludebant varijs modis: Euſtathius ad

Pag. 1601. Odyſſ. θ'. quatuor τῆς σφαιριστικῆς ſpecies enumerat; οὐρανίαν; ἀπόῤῥαξιν, ἐπίσκυρον, φαινίνδα. Pollux φέννιδα habet. Apud quem eſt

Lib. 9. cap. 7. huiuſmodi deſcriptio. Ἡ δὲ οὐρανία. ὁ μὲν, ἀνακλάσας αὑτὸν, ἀποῤῥίπτει τὴν σφαῖραν εἰς τὸν οὐρανόν: τοῖς δ' ἦν ἁμιλλωμένοις φιλοτιμία, πρὶν εἰς γῆν αὐτὴν ἐμπεσεῖν, ἁρπάσαι. Heſychius: Οὐρανίαν. ὅταν τὴν σφαῖραν ἀναβάλωσιν. καὶ τὴν τοιαύτην δὲ καθόλου παιδιὰν, οὐρανίαν καλοῦσι. Dicebatur nempe in pilæ luſu, cum alter eam in ſublime eijceret; alter, priuſquam in terram caderet, aſſiliens raperet. Pilam Ἀπόῤῥαξιν ex eodem Polluce, & Euſtathio ad Odyſſ. θ'. exponit Meurſius. & quæ pila Ἐπίσκυρος, idem docet: quæque item Φεννίς. De quibus ſingulis ſuo loco vir doctiſſimus, in elegantiſſimo Commentariolo De Ludis Græcorum.

Athenæus lib. 1. cum ſcribit: Ἐκαλεῖτο δὲ φενίνδα, ἀπὸ τῆς ἀφέσεως τῶν σφαιριζόντων. ὅ τε εὑρετὴς αὐτοῦ, ὥς φασι Ἰόβας ὁ Μαυρούσιος, Φαινέστιος ὁ παιδοτρίβης. Id eſt: *Phaninda porro vocabant*

ἀπὸ τῆς ἀφέσεως [à proiectu] *ludentium. Iubas Maurus eius ludi inuentorem fuiſſe autumat Phæneſtium pædotribam,* ſiue *exercitationum ludimagiſtrum.* Non vult auctor dicere, à voce ἀφέσεως nomen inditum; ſed à fallaci pilæ abijciendæ modo; quod alteri mitterent, cum alteri velle viderentur. Vide omnino † Meurſium: nec virum magnum audi, qui ſe fruſtra in emendando Athenæi iſto loco torquet. Ad Phæneſtium inuentorem quod attinet, eius meminit quoque Antiphanes, apud eundem Deipnoſophiſtam: † *In* Ἐφετίνδα.

Φαινίνδα παίξων ἦς ἐς Φαινέστιε.

Phaninda luſurus ad Phaneſtium ibas.

Athenæus ibidem dicit ad Nauſicaam inuentricem referri τὴν διὰ τῆς σφαίρας ὄρχησιν.

Σφαιρίζω, & σφαιροπαικτέω, Pila ludo.

Habet Suidas & σφαῖραν ἀέροβολον, τὴν ἀεὶ βαλλομένην: qui dixit διὰ σφαίρας παίζειν, & τῇ σφαίρῃ παίζειν, *pila ludere*: quibus ſynonymum eſt σφαιρίζειν, & σφαιροπαικτεῖν.

Σφαίρισις.

Σφαίρισις, *luſio pilaris*, vt Statius loquitur, in Præfatione lib. IV. Syluarum: *Nam & ſphæromachias ſpectamus, & pilaris luſio admittitur.* Ciceroni, *ludus pilæ.* Ouidius II Triſtium *iactus pilarum* dicit.

Σφαιριστήριον.

Σφαιριστήριον, locus τῇ σφαιρίσει deſtinatus; locus in quo pila luditur. Quo vocabulo vtitur Suetonius in Veſpaſiano, & Plinius Iunior Epiſt. XVII. lib. II. Item Lampridius, in Alexandro Seuero: *Poſt lectionem,* inquit, *operam palæſtræ, aut ſphæriſterio, aut curſu, aut luctaminibus molliorib. dabat.* Vbi tamen σφαιριστήριον accepit pro σφαίρισις, id eſt *luſio pilaris*; de qua idem Plinius: *Vbi hora balinei nuntiata eſt, in ſole, ſi vento* Epiſt. lib. 3.

caret,

caret, ambulat nudus: deinde mouetur pila vehementer & diu. Id eſt, in ſphæriſterio ſe exercet pila. Eſt enim σφαιριστήριον balinei locus, in quo pila ſolebant exerceri, & poſt varias exercitationes defricari.

Σφαιριστὴς, *Qui pila ludit, Qui callet artem ludendi pila, iacere excipereque & reddere pilam peritus.* Athenæus lib. XXII. ἦν δὲ ὁ Λύκων καὶ σφαιριστὴς ἀγαθὸς καὶ ἐπιδέξιος. *Lyconi in pilari luſione magna fuit peritia & dexteritas.* Σφαι-ριστής.

Σφαιριστικὴ, Athenæus lib. I. ſcilicet τέχνη, *Ars, ſeu ſcientia, ludendi pila.* Nam & huius artis doctores erant, qui qua voce, qua ſcripto, præcepta luſus darent. Ouidius: Σφαι-ριστικὴ τέχνη.

Triſt. 2. *Ecce canit formas alius iactuſque pilarum;*
Hic artem nandi præcipit, ille trochi.

Sane Timocrates Lacedæmonius De ludo pilæ librum ſcripſit: συνέγραψε δὲ περὶ σφαιριστικῆς Τιμοκράτης ὁ Λάκων: Athen. lib. I.

Athen. lib. I. Σφαιρικὴ eodem ſignificatu Deipnoſophiſtæ vſurpatum. Vt: Πολλοὶ διὰ τὴν σφαιρικὴν αὐτῷ συναπεδύοντο τῶν Ἀντιγόνου τοῦ βασιλέως φίλων, de Cteſibio philoſopho Chalcidenſi, qui οὐκ ἀηδῶς ἐσφαίριζε: qui non ineleganter pila ludebat. Et paulo ante: Διαβόητος ἐπὶ σφαιρικῇ, de Demotele, fratre Theognidis Chij Sophiſtæ. Et Suidas: Τὴν δὲ σφαιρικὴν ἔπαιζεν Ἀριστόνικος ὁ Καρύστιος, ὁ Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως συσφαιριστής. Ariſtonicus ille colluſor Alexandri in ludo pilæ, à verbo Συσφαιρίζω, *Vna cum alio pila ludo.* Σφαι-ρικὴ. Συσ-φαιρι-στής.

Cæterum ſtrenui σφαιρισταὶ, ſeu pilæ luſores, ſemper extitre, qui pilam excipiendi remittendi quepeiti fuerant.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Manzus Florentinus talis fuit, *ἀγαθὸς καὶ ἐπιδέξιος*, vt ex eo *quæſtum talem factitaret. ſumptusque domi multorum famulorum tolera-ret, paremque nullum ſeu victorem haberet.* *Athenaus lib.12. Volaterran.lib. 29*

Pilæ vſus valde & frequens eſt & vſitatus apud Flandros noſtros: vnde in Flandria plurimi ſcientia ludendi pila excellentes. Ibi enim Iuuenes e ludo prodeuntes, ſtatim ſe *ad pilam conferunt.* *Cicero. Ouidius lib. 3. de Arte.* *In Flandria valde vſitatus pilæ ludus.*

Sunt illis celereſque pilæ, iaculumque, trochique

Ibi viri *labori aſſiduo & quotidiano aſſueti, cum tempeſtatis cauſſa opere prohibentur, ad pilam ſe, aut talos, aut ad teſſeras conferunt.* *Cicero l.2. de Orat.*

Quod Iuuenes ſe pila exerceant, non improbo, Quippe in cuius ludo non modica voluptate mens afficitur, ingenium excitatur, corpusque æqualiter exercetur. Id tantum obſeruare eos velim, ne quid nimis luſorias iſtas artes tractent. Ne quid eueniat illis, quod de Lauro quodam narrat Martialis: *Lib. 10. Epigr. 86.*

Nemo noua caluit ſic inflammatus amica,
Flagrauit quanto Laurus amore pilæ:
Sed qui primus erat luſor, dum floruit ætas,
Nunc, poſtquam deſit ludere, prima pila eſt.

Dicit Laurum nimio pilæ ſtudio & aſſidua luſione pauperem factum, veſte pannoſa, & lacerata contemptum; denique hominem prorſus paruæ æſtimationis & nulli rei redditum. Nam erant pilæ luſoriæ, quod vel pueris notiſſimum; & pilæ erant effigies laneæ, quæ ſuſpendebantur in compitis Dijs inferis, vt illi contenti eiuſmodi imaginibus (vide, & ride ſeculi fatuitatem) viuis parcerent: nam tot erant effigies, quot circa compita liberi, ſerui, mulieres habitabant. Inde tractum eſt, vt veſtes fœno *Pila laneæ, ſu fœnea, competalis.* *Vide Domit. Calderinum Lib.2. Epigr. 43.*

farctæ ac fultæ quæ obijciebantur in theatro, tauris irritandis, & exercẽdis, pilæ dicerentur; quoniam petebantur a tauris, tanquam effigies hominum, &c. Idem Poëta: *Pila tauraria*

At me (velat toga) *quæ paſſa eſt furioſi cornua tauri,*
Noluerit dici quam pila prima ſuam.

Ne illud, inquam, eueniat equis velisq; cauendum. Et, ne ipſis vitio vortatur, quod *Octauio, ex feliciſſimis, qui in hodiernum diem fuerunt, Imperatoribus, inter plurimas virtutes vnicum hoc vitio datum fuit, quod pilæ nimium inde à puero ſtudioſus fuit; quod ei non modo exprobratum, ſed etiam interdictum fuit.* *Antonius Gueuara,* *Cautio obſeruanda,*

Vt vero olim Imperator vitij alicuius publici notatus, in ordinem illum à Senatu cogi fas erat, ita quoque Scholæ præfecti ac Magiſtri præcauere debent, ne, prætextu relaxandi animi, diſcipuli ludendo ἀκαίρως tempus miſere perdant: at, quos vident ludis nimium indulgere, tenentur in ordinem redigere, verſuſque iſtos vulgares inculcare: *Cicero lib. de legib.*

Sit modus in [*ludo*] *ſint certi denique fines,*
Quos vltra citraque nequit conſiſtere rectum.

Etenim (vt Orator inquit,) *Ludo aut ioco vti illis licet, ſed ſicut ſomno & quietibus, tum cum grauibus ſerijſque rebus ſatisfecerimus.*

Si quis plura de ludo pilæ apud Græcos & Latinos deſideret, legat Hieronymum Mercurialem De arte Gymnaſtica, lib. II. cap. IIII. & cap. V. ex Galeno, Oribaſio, Antyllo, Paullo Ægineta, Athenæo, Clemente Alexandrino, Polluce, Cælio Aureliano, Lapidibus antiquis, & alijs auctoribus. Adeat etiam Agoniſticon Petri Fabri lib. I. Quæque συλλήβδην retulit Matthæus Raderus ad Martialis Epigr. XIX. lib. IV.

Cap. V.

Nuces.

Nucum luſus.

NEc me latet, *armis quoque, & equis, tum haſta, claua, & pila, lucta, venatione, & curſu exerceri* [Hollandicam] *Iuuentutem; pariter equum agitare, arma tractare.* *Alex. ab Alex. l.3.c.21.*

De quibus ſingillatim dicere, (ne hoc opus creſcat in infinitum) minime nobis eſt animus. Tantum hoc notabimus, *ocellatis nucibus* [in Hollandia] *ephebos pueros ludere ſolitos*, exemplo puerorum Romanorum. Nam maiores quoque hoc uſos fuiſſe ludo, docet illud Perſianum ; *Idem. Ibidem.*

Et nucibus facimus quæcunque relictis,
Cum ſapimus patruos. *Perſius. Sat.1.*

Et Epigrammatarij illud :

Iam triſtis nucibus puer relictis
Clamoſo reuocatur a magiſtro. *Martial. l. 5. Ep. vlt.*

Quibus & noſtrates pueri hodie ludunt.

Tranquillus, *Auguſtum laxandi animi cauſſa cum pueris facie liberali ocellatis nucibus luſiſſe dicit.* *Alex. ab Alex. l.3.c.21. ex Sueton. c.71. Vide ibi Torrent.*

Cum tamen nucum luſus ſoli pueritiæ ſit conueniens.

Alea parua nuces, & non damnoſa videtur :
Sæpe tamen pueris abſtulit illa nates. *Martial. lib.14. Ep.18.*

Cum nempe vltra præſcriptum tempus pueri nucum ludo indulgerent, de corio ſuo ſæpe magiſtris ſuis ſatisfaciebant.

Genera porro ludorum aliquot enumerat & depingit eleganter Auctor de Nuce : *Ouid. de Nuce.*

Has puer aut certo rectas dilaminat ictu,
Aut pronas digito bisue ſemelue petit.
Quatuor in nucibus, non amplius, alea tota eſt,
Cum ſibi ſuppoſitis additur vna tribus.

Per

Per tabulæ cliuum labi iubet altera, & optat.
Tangat vt e multis qualibet vna ſuam.
Eſt etiam PAR *ſit numerus qui dicat, an* IMPAR,
Vt diuinatas auferat augur opes.
Δ *Fit quoque de creta, qualem cæleſte figuram*
Sidus, & in Græcis littera quarta gerit.
Hæc vbi diſtincta eſt gradibus, quæ conſtitit intus,
Quot tetigit virga, tot rapit ipſe nuces.
Vas quoque ſæpe cauum ſpatio diſtante locatur,
In quod miſſa leui nux cadat vna manu.

Cum dicit Poeta, aleam totam eſſe in quatuor nucibus,

Cum ſibi ſuppoſitis additur una tribus.

Reſpicit illum luſum, quem luſiſſe cum pueris minutis Auguſtum ait Suetonius: *Animi laxandi cauſſa*, inquit, *modo piſcabatur hamo: modo talis, aut caſtellatis nucibus, ludebat cum pueris minutis.* Ita enim legi in vetuſtiſſimo codice auctor eſt Beroaldus. Quod genus luſionis ex veteri conſuetudine pueri noſtri hodieque uſurpant. At iſta caſtella quæ ſolitus de pomis componere Galienus Imperator, referente Vopiſco, Pollione, nihil cum hac luſione puerili commune habuerunt. Sed apud Suetonium aliter vulgo legitur, etiam in editione Caſauboniana: *modo talis, aut ocellatis, nucibusque ludebat.* Et hanc lectionem meliores omnes libros præferre, teſtatur ibi integerrimus & extra controuerſiam doctiſſimus vir. *Oſcillatis* qui defendunt, ſuam rerum antiquarum ἐκ ἐμπειρίαν ſatis produnt. Nam prorſus ratione omni caret illa lectio: neque defendi pudenter poteſt. Fruſtra etiam Brodæus *Oſſiculis* legi voluit: neque enim vlla fuit apud Veteres ὀστομαχία, vt ipſe putauit, inductus loco Auſonij corrupto. *Ocellata* ſunt & hic, & apud Varronē, globuli

In Vita Auguſti, cap. 83.

Ex ſententia Iſ. Casauboni.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

vel lapidei vel eburnei, vel ex alia qua materia, quibus olim puellæ ludebant, & nunc quoque fit. Ouidius x. Metamorphoſeos:

——— *modo grata puellis*
Munera fert illi conchas, tereteſque lapillos.

Græci καλολάϊγγας appellant. Iohannes Tzetzes Chiliade VII. Λεῖαι λίθοι στιλπνόταται, καὶ μέλαιναι εἰς ἄκρον, ὅμοιαι καλολάϊγξιν, αἷς παίζουσιν αἱ κόραι.

Eſt etiam PAR *ſit numerus qui dicat, an* IMPAR.] Et hæc fuit inter pueris olim conſuetas luſiones non poſtrema. Suetonius, Auguſto: *Si vellent inter ſe inter cœnam vel talis, vel* PAR IMPAR *ludere.* Horatius lib. II. Sat. III. Cap. 71.

Ludere PAR IMPAR, *equitare in arundine longa.*

Hunc luſnm ludere, Græcis Ἀρτιάζειν: &, Ἄρτια, ἢ Περιττά. Vide Meurſium, De Ludis Græcorum. Pag. 5.

Ludere igitur nucibus pueruli In Hollandia & Germania ab antiquis didicerunt.

Cuius etiam ritus meminit Virgilius. *Illi nucibus & talis & pila ludunt: his illi ſe ludis oblectant, & ſibi honori ducunt hæc comparare, quæ ad prudentiam ſunt imperfecta.* Virgilius. Nilus in Aſcetic.

Grandiori ætati is ludus indecorus, eo quod magis ſeria tractare debeat. Hinc orta illa dicendi figura, *Nuces relinquere,* pro à nugis & apinis ad res ſerias cogitationes ſuas conuertere. Apud Perſium & Martialem. Contra *Nucibus indulgere, Ad nuces redire,* repueraſcere eſt. Eraſmus in Adag.

Nuces relinquere quid ſit.

Vetuſtus nuptiarum (vt hoc obiter dicam) mos fuit, quod ſponſus ſponſam ducens nuces ſpargeret, vtpote iam pueritiæ renuncians; & in virorum adſcriptus cenſu. Vnde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Catullus. Vnde Catullus in Epithalamio carmine:

Da puer propere nuces;
Concubine, nuces da.
Sparge marite nuces.

Prouectiores igitur ætate Iuuenes hortor vt neglectis iſtis puerilibus, ad oble-ctamenta honori magis inſeruientia, animoſque ad præſtantia virtutis inſignia excitantia ſe conuertant, τῇ παιδιᾷ τὰ περὶ τὰς σπουδὰς ἐπιμελετῶντες: *ea quæ ſunt ſeria, per ludum exercentes.* *Athenæus. lib. 1.*

Quibus ad tempus delectati Iuuenes, alacriores tum ad ſtudia & libros reuertentur. Optime enim vis tibi, mi fili, conſultum?

Sit tibi charta nuces, tua ſit tibi charta fritillus. *Martial. l. 13. Ep. 1.*

CAP. VI.

Ἀλεκτρυομαχία, *ſiue gallorum gallinaceorum certamen.*

GAllus gallinaceus nota auis eſt, qui ad pugnandum tam propenſus, vt ei mos ſit, vt ad pugnam aſſiliat, quo magis lædat calcaribus ſuis, in hunc vſum à natura affixis. Ideoque ab hoc animante promanauit illud adagiũ. Ἀλεκτρυὼν εἰσπηδᾷ: *Gallus inſilit:* vbi quis ſemel victus redintegrat certamen. *Gallus animal natura pugnax.* *Eraſmus in Adagijs.*

In certamine cum ſuperior euadit, tanquam ouans cantum edere ſolet; ac ſi cantu ſe victorem teſtari vellet: ſi vero in pugna ſuperatur, trepidans aufugit, alaſq; ſummittit, vnde in pauitantem dicitur: πτήσσει ὥς τις ἀλέκτωρ. *Trepidat tanquam gallus gallinaceus.* *Idem.*

Meminit & iſtius prouerbij Plutarchus: Ἔπτηξ', ἀλέκτωρ ὥς, κλίνας πτερόν. *Plutarchus in Alcibiade.*

Id eſt:

Pauidus refugit, more gallinacei
Quum victus alas ille ſummittit ſuas.

Certamẽ gallorum apud veteres exhibitum.

Certamen gallorum apud Veteres ſolenniter ac publicitus exhibebatur. *Romæ Ephebi pueri coturnicum & gallinaceorum certamine ſe recreare ſolitauere.* *Alex. ab Alex. l. 3. c. 21.*

Quo ludo Antonius & Octauius luſiſſe, & melioribus ominibus victor abijſſe fertur. *Ibidem.*

Vnde vero hoc certamen gallorum gallinaceorum initium traxerit, narrat nobis Ælianus. *Poſt deuictos* (inquit) *Perſas, Athenienſes legem poſuerunt, vt galli gallinacei quotannis vno die certamen in theatro inirent. Vnde vero ſumpſerit occaſionem hæc lex, planum faciam. Quum Themiſtocles ciuicum exercitum aduerſus Barbaros educeret, gallos gallinaceos vidit pugnantes: neque ille oſcitanter eos vidit: ſed totum exercitum aduertens, inquit ad ipſos: At hi neque pro patria, neque pro dijs familiaribus, neque vero pro auitis monumentis periculum ſubeunt, neque pro gloria, neque pro libertate, neque pro liberis; ſed tantum, ne alter ab altero ſuperetur; aut alter alteri cedat. Quibus verbis Athenienſium animos confirmauit. Quod ergo nunc eis incitamentum ad virtutem extitit, voluit ad ſimilium rerum factorum memoriam ſempiternam conſecrare.* *Ælianus l. 2. c. 28.*

Quo & iuuentus Flandrica delectatur.

Cum hac *criſtata cohorte*, Viri ac Iuuenes in ſcholis hodie pugnarum ſpectacula edunt, maxime vero in Flandria noſtra, vbi tanquam ad bellum Martis hos pullos alunt, & pugnaciſſimus, ac bellicoſiſſimus omnium, is maximo in pretio habetur; ſiquidem iſto *qui vincit rex dicitur &* *Apuleius lib. 2.* *Alex. ab Alex. l. 3 c. 21.*

impe-

imperat: victus vero aſinus, & victoris mandata exequitur.

Valerius Max. l. 6 cap. 11. Ac cuius gallus in conflictu deiectus ac ſupplex profugit, riſum præbens ſpectatoribus, non caret ipſe *ſugillatione ac ridiculi cenſura cachinni, cum* [victus] *à ſpectatoribus ſalutatur.*

Hanc vero crudelem & ſanguinariam gallorum pugnam, putarem contrariam manſuetudini ac clementiæ humanæ; ſiquidem & Iuuenes, qui iſtis oculos paſcunt, ad feritatem morum, atrocitatemque animi, aliquo modo concitantur. Quid *Neronis* animum crudelem magis reddit, *quam auium laniones*? Voluptas iſta, quomodo noxia ſit ſpectatoribus.

Plutarchus.

Seneca l. 2. de Clement. An non & Imp. Commodus pugna ferarum ferus factus, & *ad aſperiora perductus*?

Ibidem. Poſſumus autem dicere, non eſſe illius animum à feritate alienum, *cui voluptati ſæuitia eſt.*

Lactantius de vero cultu l. 6. c. 20. Vnde, *qui hac conſuetudine imbuti, humanitatem perdiderunt.*

Idem Ibidem. Ita & Iuuenes hoc ſpectaculo pugnantium gallorum ad pugnas, & rixas, victoriæ auidi, ſeu ſocios opprimendi cauſa, facilius mouentur, *nec parcunt innocentibus, ſed, exercent in* [ſocios,] *quod in* [gallorum certamine] *didicerunt.*

Chryſoſtom. homil. 15. ad pop. Antioch. Quin liceat idem mihi dicere de hoc certamine, quod Chryſoſtomus de equorum certaminibus protulit: *Equorum certamina ſpectare non videtur multis peccatum eſſe manifeſtum, ſed infinita vitæ mala ſolet inferre. Curulis enim certaminis ſpectatio, pugnas, conuicia, flagella, peperit.* Damnandum igitur certamen gallinaceorum.

Clementia profecto Chriſtiani animi repellere

pellere deberet a ſe omnem ſæuitiam, profe-
cto quia illi non conuenit vel minimi ani-
culi malo lætari, aut inſultare. Vocatur ho-
mo bonus, eius propterea virtus non circa
ſæuitiam, at circa clementiam poſita eſſe *Seneca*
debet; ac cauere ſedulo tenetur, *ne per ſpe-* *l.2.de*
ciem [ſæui ſpectaculi] *in crudelitatem* *Clem.*
incidat.

Gallorum gallinaceorum igitur certami- *Lactant.*
na, *quoniam maxima ſunt irritamenta vitio-* *de vere*
rum, & ad corrumpendos animos potentiſſime *cultu. l.*
valent, tollenda ſunt nobis: quia non modo ad *6.cap.*
[*lætam*] *vitam nihil conferunt, ſed etiam no-* *20.*
cent plurimum.

CAP. VII.

Quatuor ludorum genera ab Imper. Iuſtiniano conceſſa.

Ludi ab IVſtinianus Imperator, cum luſus, qui a
Imp. Iu- caſu pendent ſuſtuliſſet, aliquod genus
ſtiniano ludorum ſubſtituit, qui virtutis cauſſa ſuſ-
conceſſi. ciperentur, & ad corporis exercitationem
1. maxime facerent. Scilicet μονόβολον: id eſt *Plautns*
Curſus. ſingularis ſaltus. Iuuenes enim *curſu & ſa-* *in Bacch*
liendo ſe exercebant.

2. Κοντομονόβολον: eſt ſaltus conto ſuffultus, *Cuiacins*
Saltus. contus autem eſt haſta longior, ac durior, *cod. In-*
ad traijciendum aut percutiendum apta. *ſtit. l. 3.*
Virgilius *43.*

Virgil.
——— *telerum effundere contra* *Æn. 9.*
Omne genus Teucri, & duris detrudere contis. *Iuſtin.*

3. Κοντὸς κόνταξ χωρὶς τῆς πόρπης: iaculatio ha- *Digeſt.*
Iacula- ſtæ ſine cuſpide, quæ *Quintiliani iaculatio* *tit. 5. de*
tio. dicitur ab inuentore, quæ & *Quintiana* *aleat.*
dicta.

Hodie

Petrus Martyr. in Loc. Com. *Hodie à Rebuſpublicis præmia interdum iaculatoribus proponuntur, vt cives magis exercitatos habeant.*

Nicephorus Gregora lib. 10. Ἱππικὴ, *certatio eſt, quæ fit equorum curſu, abſque dolo, & circumventione.* 4. *Equitatio. Et in gyros, ire coactus equus.*

Herodotus lib. 8. Herodotus ſcribit *Olympicum certamen fuiſſe certamen gymnicum atque equeſtre, præmiumque propoſitum oleaginam coronam, qua donabantur victores.*

Quapropter Tigranes Artabani filius, eo tempore quo Xerxes bellum in Græcia gerebat, vt idem teſtis eſt, audiens præmium Græcis coronam eſſe, non pecuniam, generoſam illam meritoque laudandam ſententiam dixit. *Papæ Mardoni* (is enim Xerxi perſuaſit, vt in Græcos bellum moveret) *in quos viros induxiſti nos adpugnandum, qui non pecuniarum certamen agitant, ſed virtutis?* Idem. Ibidem. *Excercet virtutem animi.*

P. Martyr. in loc. com. *Ariſtoteles in Rhetoricis hæc exercitia corporis commendat.*

Virgil. Æneid. lib. 7. Nec non Maro laudat: inquiens,

Ante vrbem pueri, & primævo flore Iuuentus,
Exercentur equis, domitantque in puluere currus:
Aut acres tendunt arcus: aut lenta lacertis
Spicula contorquent, curſuque ictuque laceſſunt.

Paulus l.c l.2. ff. de aleator. *Senatuſconſultum vetuit in pecuniam ludere, præterquam ſi quis certet haſta, vel pilo iaciendo, vel currendo, ſaliendo, luctando, equitando, quod virtutis cauſa fiat.* *Et ſanitatem corporis.*

Cicero 2. Tuſc. *Apud nos equitandi laus viget.*

Plinius l.18.c.4. *Equitatio, ſtomacho, & coxis vtiliſſima.*

CAP.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Cap. VIII.

Chartarum luſoriarum ludi ſcurriles.

Chartarum luſus. 1. *à perditis inventus.*

CHartæ luſoriæ fortuitæ ſunt, & à *perditis hominibus inuentæ, qui quamuis noſtro quoque ſeculo damnentur adeo, vt piaculum videatur, illis adhuc tamen luditur.* *Rauiſius Textor l. 4. c. 49. in Theat. Poet.*

Quique ſemel barathrum fuerit delapſus in illud,
Haud vllis valeas hunc reuocare modis. *Apherdianus.*

Volaterranus de his ſententiam ſuam explanans, ſic inquit:

CHARTARVM *vero & ſortium diuinationis ludi priſcis additi ſunt, ab avaris ac perditis inuenti, non ſolum noſtro dogmati, ſed publicis veterum moribus vna cum alea reiecti. cæteri ceſſationis gratia viros vel ſummos quandoque occupatos habuere.* *Volaterran. lib. 29.*

2. *à Satana comprobatus.* Si, ex qua origine ſint natæ, inquiras penitius, authorem harum Satanam comperies; Hic autem, humani generis hoſtis, idololatriam altius cum animis hominum imprimere, & ipſa conuicia, iocos, & ludos deducere vellet, *vt ipſe quadam etiam cum voluptate, velut noxio melle inter mortales libere regnaret, chartarum ludum* protulit. *In quibus chartis & folijs figuræ ſunt, Reges, Reginæ, & ſerui, qui olim Idolorum ipſorum effigies erant, & Idolorum manifiſta nomina habebant.* *Danæus tract. de alea.*

3. *Figuræ idolorum antiquorum in ais.* Ætas vero poſterior, quod ſe Chriſtianam eſſe diceret, *hoc Idololatriæ veriſſimum & plauſibile monumentum retinens, tantum nomina iſta interpolauit: Nam pro antiquis illis Idolorum imaginibus, & nominib us, ſci-*

Hodie in vſu, mutatis tantum nominibus. *licet Caroli Magni, Lanceloti, & aliorum quondam belli ducum, & Regum, nomina inepte ſubſtituit, rem tamen ipſam, vſumque muneris iſtius Satanici, conſeruans.* Idem, Ibidem.

Adeo vt etiam inter Chriſtianos ipſos huius Idololatriæ periculoſiſſima hodie veſtigia extent. *Nomen tantum mutatum eſt; id eſt, color tantum, & vultus: res autem ipſa, & maleficium, & fœditas, manet eadem.* Ibidem.

3. Vnde & pecuniæ perditio xeat. 3. Hinc quoque omnis inopia ludentibus ſubrepit: Etenim *cum quibus qui ſe valde delectant, maxime omnium ſemper egent.* Eſt autem chartarum Polydorus Virg. l.2.c.13.

Hic [luſus] populator opum, cui ſemper adhærens
Infœlix humili greſſu comitatur egeſtas. Claudiã. l. 1. in Ruffin.

Ideoque chartarum ludicra à Chriſtianorum exercitijs procul ſint remota; ac, vt illicitæ animi recreationes, reputentur, imo damnentur,

Ac valeant talique vagi, chartæque nocentes;
Quæque alia incerto dant plurima damna rotatu. Danæus ad collegiũ Poſthimel.

Cap. IX.

Italorum luſus, ſortiri digitis.

Ludus digitorum. EST aliud ludi genus, quod dicitur: *Digitis ſortiri*, quod fit, cum duo clauſis manibus, vocando [ſeu diuinando] certum numerum, ſubinde digitos porrigunt. Huius meminit Mantuanus:

Sortiri digitis, res iniucunda; voluptas
Magna prius, tanti dum mens erat inſcia morbi. Mantuan. Ecelog. 1.

Verbi cauſſa; ego tres digitos explico, tu

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

totidem, ipſe quatuor nomine, tu vero ſex; ita tu, qui numerum vocando diuinaſti, iam viciſti. *Polydorus l. 2. c. 13.*

Et quia digiti ita explicati ſubito apparent, idcirco per metaphoram *Micare* dicitur. Hinc M. Varro. *Micandum cum Græco, vtrum ego illius numerum, an ille meum ſequatur.* *Varro.*

Id quod aliis dictum, Micare.

Nemeſianus in carmine Bucolico: *Nemeſian.*

——digitos iactate micantes.

Cicero quoque huius mentionem facit: *Quid eſt enim ſors? Idem propemodum quod micare, quod talos iacere, quod teſſeras.* *Cicero l. 2. de diuinat.*

Auguſtinus etiam meminit: *Nam id* (inquit) *vbi volumus facile habemus, vt alia omittam, vel micando digitis tribus. Porro qui cum micas in tenebris, ei liberum eſt, ſi velit fallere.* *Auguſt. lib. 2. de Trin. cap. 5.*

Hoc luſus genus Italis notiſſimum, & adhuc apud eos durat, vulgoque appellatur *Mor,* forte à *Moran,* Venetis vicina inſula: Vel, ſi illa videatur, quaſi μωρῶν, id ſtultornm luſus. quod digitorum iactatio ſignum ſit leuitatis. Quod videre eſt in ſtultis & fatuis *qui poſt multa inhumaniter ac barbarice dicta, digitos porrigunt nunc ſupinos, nunc pronos, hoc geſtu aliquid mali minitantes, aut inſitam ſtultitiam ſignificantes.* Sed *La Moran* dictus videtur, quaſi à *Mauris* deductus luſus. *Plutarch in Vita Timoleon.*

Quintilianus digitorum porrectionem dicit *eſſe morem plebeiorum & ruſticorum.* *Quintilian. apud Eraſ. in Adag.*

Ideo virum grauem micare non decet.

Quæ locutio in prouerbium abijt.

Schemate quidem prouerbiali hanc locutionis formam vſurpatam legimus. Qui certiſsima eſſet fide, eum dignum dicecebant, qui cum in tenebris micaretur.

Cicero:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Cicero l.3.offic. Cicero. *Hoc nonne eſt turpe dubitare philo-ſophos, quæ ne ruſtici quidem dubitent? à quibus natum eſt, id quod tritum eſt vetuſtate* Eraſmus in Adagijs. *prouerbium. Cum enim fidem alicuius, bonitatemque laudant, dignum eſſe dicunt, qui cum in tenebris mices.*

Eraſmus in adag. Id eſt, cui ſecure credas, & fidem habeas. Atque Græci habent ſimile quiddam, dum inquiunt: ὁ ἀνὴρ κ' ἀνώμοτος πιστεύειν ἄξιος: *Hic vir dignus, cui credas etiam iniurato.*

Cap. X.

Inhoneſti Mechanicorum ludi tres.

Apud nos ſexcenti ſunt modi ludendi ad aleam: eſt enim alea omnis ludus, qui in varietate fortunæ conſtat, vt & ſunt hi;

1\. *Par impar ludere*; ἄρτιον, ἢ περιττόν. Ludi genus eſt, cum quis nummos manu occultat, petitque ab altero, par ne, an impar eorum numerus ſit. Suetonius de Auguſto: *Miſi tibi denarios ducentos quinquaginta. quos ſingulis conuiuis dederam, ſi vellent inter ſe, inter cœnam vel talis, vel par impar ludere.* 1. *Ludere par impar.*

Suetonius de Auguſti c.71.

Quod genus luſus exprimitur carmine illo Horatiano

Horat. l. 2. Sat. 3.

Ludere par impar, equitare in arundine longa.

Hoc luſu multi pecuniam & tempus miſere perdunt, ideoq; digni qui his D. Apoſtoli verbis compellentur: *Videte quomodo accurate incedatis, non vt inſipientes, ſed vt ſapientes: redimentes tempus, quoniam dies mali ſunt.*

Epheſ. 5. v. 16.

Pollux. Cælius l. 20. c. 27. 2. Addatur & ludus ille, qui Polluci: πλειστοβολίνδα. Cælio: πλειστοβαλεῖν 2. *Pleiſtobolinda.*

Ludus eſt aleæ, ſcurris & aurigis vſitatiſſimus, quo qui iactu plura numerat puncta, appoſitam argenti ſummam aufert. Belgis hoc eſt: *Meeſt ooghen vverpen.*

Atqui his tamen

Pars hominum vitijs gaudet conſtanter, & vrget Propoſitum — *Horatius l. 2. Sat. 7.*

At vos quæſo Chriſtiani, *ne eſtote imprudentes* (vt filij mundi) *ſed intelligentes quæ ſit voluntas Domini, vt filij lucis.* — *Epheſ. 5. v. 27.*

Etenim *exigetur à vobis, vſque ad ictum oculi, omne tempus viuendi vobis impenſum, qualiter à vobis fuerit expenſum.* — *Anſelmus in Medit.*

3. *Tribus teſſeris ludere.* drye ſtucken.

3. Eſt & ludus apud nos vſitatus, quod Belgis hodie, *drye ſtucken.* Qui & apud antiquos fuit cognitus & vſitatus. Ad quem refero verba iſta Ouidij:

Parua tabella capit ternos vtrinque lapillos,
In qua viciſſe eſt, continuiſſe ſuos. — *Ouidius lib. 3. De arte.*

Vnde apparet tribus teſſeris in acie luſoria ipſos contendiſſe, quemadmodum & hodie noſtrates. Idque non ſine magno pretioſi temporis diſpendio; adeo vt vere iſte luſus dici poſſit, πονηρίας διδάσκαλος τοῖς ἀκαιρουμένοις: *Nequitiæ magiſter ſiue pædagogus intempeſtiuis.* — *Baſilius in Hexam. homil. 8. in fine.*

Quo circa deſeratur, ac damnetur tanquam, σχολὴ ἄνευ φόβου θεοῦ: *exercitatio ſine timore Dei.* — *Idem. Ibidem.*

Atque tempore recreationis ſeu remiſſionis, πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω: *omnia honeſte & ſecundum ordinem fiant.* — *1. Corinth. 14. v. 40.*

CAP.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

CAP. XI.

Heroum luſus, vulgo Scacarius *dictus.*

EST aliud ludi genus, quo calculis in tabula luſoria luditur, *qui & latrones dicti:* & per diminutionem *latrunculi.* — Scacarius ludus. — *Alex. ab Alex. l. 3 c. 21.*

Hinc Poëta:

Cautaque non ſtulte latronum prælia ludat,
Vnus cum gemino calculus hoſte perit. — *Ouidius lib. 3. art.*

Palamedes inveniſſe proditur, ad comprimendas otioſi exercitus ſeditiones, vt latius à nobis dictum eſt, libro primo. — *Alex. ab Alex. l. 3. c. 21.* — *Origo huius ludi. Palamedi data.*

Non exiſtimatur à multis hoc genus ludi damnandum, tum vel maxime quod *Viris & mulieribus frequens, à melioribus & ſummis honoribus vel maxime cultus & celebratus.* — *Alex. ab Alex. l. 3. c. 21.*

Verum, vt ego dicam quid ſentiam, quis quæſo ludum iſtum commendet, quo perit tempus? *Non tam benignum ac liberale tempus natura nobis dedit, vt aliquid ex illo vacet perdere.* — 1. *Quia in eo temporis iactura.* — *Seneca Epiſt. 117.*

Perditur in primis, quo nil pretioſius, ipſum
Tempus: opes pereunt, hinc venit omne nefas. — *Apherdianus.*

At vide quam multum temporis diligentiſſimis luſoribus pereat.

Ex hoc tempore tam anguſto, & rapido, & nos auferente, quid iuuat maiorem partem mittere in vanum. — *Ibidem. Seneca.*

Adijce nunc, quod aſſueſcit animus delectare ſe potius, quam ſanare; cum tamen non oblectamentum vitioſo animo, ſed remedium ſit quærendum. *Latrunculis luſiſti? in ſuperuacuis ſubtilitas teritur, non faciunt bonos iſta, ſed doctos, in ſuperuacuis.* — 2. *Delectatio ſuperuacua.* — *Seneca Ep. 106.*

3. Et nunquam mihi ea vitæ ratio probanda videtur, in qua ſedentarium ocium ſpecioſa rerum vanitate alitur, atque vbi
3. *Otium infrugiferum.* voluptates multum negotium ſine vllo fructu habent; quemadmodum in hoc vt in omni ludo, fieri ſolet. *Nam de illis nemo dubitabit, quin operoſe nihil agant qui in [latrunculorum] inutilium ſtudijs detinentur.* *Seneca. De breuitate Ner. c. 13.*

4. *Inſidiandi mos,* Et, quod quidem turpius eſt, qui iſtis ſæpæ ludunt, cito diſcunt more latronum alteri inſidias facere, ad quam nequitiam colluſores edocentur duabus contrarijs aciebus, diſtinctorum calculorum accommodato poſitu inſtructis, & ad mutuas inſidias ordinatis. Quippe,

Inſidioſorum ſi ludis bella Latronum, *Martial. l. 14. Epig. 20*

Is tanto facilius per inſidias proximum quacumque in re inuadere edoctus eſt. Tum,

Siue latrocinij ſub imagine calculus ibit, *Ouidius. De arte l. 2.*

An non formam is rapiendi expreſſam ante oculos habet; Hoc ipſum adagium, quod ex hoc ludo dici cœptum eſt, ſatis innuit: Οἶσθ' ἣν λέγομεν πόλιν, ἣν παίζουσιν: *Noſti quam dicimus ciuitatem, quam ludunt.* *Cratinus apud Pollux: l. 9.*

Ciuitatem ludere, denotat latrunculorum ludum. quadratque is mos loquendi prouerbialis, quoties *ſuum quiſque commodum quacunque ſectatur via, & æmulo, competitorique, modis omnibus tendit inſidias.* *Eraſmus in Adag.*

5. *Bellandi Schola.* Nec non Iuuenum animi melioribus artibus ac bonarum literarum ſtudijs intenti, hoc ipſo modo auelli, & ad horridum bellum accendi poſſunt. Ordinantur enim calculi in tabula latruncularia ad congreſ-

ſum

ſum mutuum, atque conflictum, ad eum modum, vt, dum hi, militum partes in eo certamine agentes, illos, in ſe ex aduerſa acie procedentes, inuadere nituntur, vt vel ſede ſua repulſos ſummouere, vel perimere muniantur, aut adhibitis & circumpoſitis cuſtodibus, aut arcæ ſeu arcis natura, ne incidant in inſidias, aut pateant illorum incurſibus. cuius pugnæ dubium certamen eleganter expreſſit poëta, inquiens:

Ouidius lib 2. de triſtib. eleg. 1.

Diſcolor & recto graſſatur limite miles,
Cum medius gemino calculus hoſte perit:
Vt mage velle ſequi ſciat, & reuocare priorem,
Nec tuto fugiens. incomitatus eat.

Seneca. de tranq. animi cap. 15.

Adeo vt is ludus pugnæ cuiuſdam ſit ſimulachrum, quod *leuiſſimum animi affectum mouere* [in adoleſcentibus] *poſſit, vt nihil magnum, nihil ſeuerum, nec ſerium quidem putare* [amplius valeant,] verum relictis vtilioribus ſtudijs ac curis ſerijs, ab arte ad Martem proſiliant incogitanter, vnde lubrico ingenioſo hoc noſtro ſæculo, in quo eſt incredibilium vitiorum copia, experientia huius ſtoliditatis teſtatrix abunde extat. Atque hæc ſunt argumenta, quibus moueor ad vſum latrunculorum reijciendum.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

CAP. XII.

Græcanicæ Iuuentutis, Trochus.

Trocho ludere. PVeros ingenuos interdum ludere *Trocho* videmus. Eſt Trochus Græca vox, ſcilicet τροχὸς, à rotando: τρέχω enim ſignificat curro, & τροχὸς, rotam, vel aliud inſtrumentum, quod in gyrum circumuoluitur. *Trochus* (inquit Acron.) *turbo eſt, qui à ludentibus pueris ſcutica rotatur,* Hinc Martialis: *Acron.*

Inducenda rota eſt; das nobis vtile munus: *Mart. l. 14.*
Iſte trochus pueris, ac mihi canthus erit.

Horatus Epiſt. ad Piſones de arte Poetica:

Ludere qui neſcit, campeſtribus abſtinet armis,
Indoctusque pilæ, diſciue, trochique quieſcit,
Ne ſpiſſæ riſum tollant impune coronæ.

Vetus Scholiaſtes Horatij: Trochus dicitur turben qui flagello percutitur, & in vertiginem rotatur, unde à volubilitate nomen habet: aut eſt rota, quam currendo pueri virga regunt, & τρόχος Græce dicitur, qui eſt, vel τετράκνημος, id eſt quaternarius, conſtans quaternis radijs; vel ἑξάκνημος, vel ὀκτάκνημος: Turbo autẽ turbinis, eſt impetus venti: Turbo, turbonis propriũ militis.

Hoc ſe exercebant pueri in Græcia, ideoque Græcus trochus dictus Horatio: *Horatius lib. 3. car. od. 24.*

—— neſcit equo rudis
Hærere ingenuus puer:
Venarique timet, ludere doctior,
Seu Græco iubeas trocho. &c.

Græcus ludus eſt. Vnde & *Græcari*, eſt trocho ludere, ſeu Græco ludo ſe exercere, eoque pertinet iſte locus Horatij. *Horatius l. 2. Satyr. 2.*

—— vel ſi Romana fatigat
Militia aſſuetum Græcari, ſeu pila velox,

Mol-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Molliter auſterum ſtudio fallente laborem.
Seu te diſcus agit :

Plautus Moſtell.

Græcari interdum valet intemperantius bibere, vt videre eſt apud Plautum: *Dies nocteisque bibite, pergræcamini,*

At poëta, priori loco *Græcari* ſumit, pro Græcum ludum ludere, qui & inter noſtrates pueros vſitatiſſimus, præſertim hyëme, quando frigus eſt: nam trochum in orbem flagello dum redigunt, facile ſibi ſudorem & æſtum contrahunt Iuuenes. Virgilius eleganter hunc luſum puerorum deſcribens ſic ait, Æneid. lib. VII.

De luſu puerorum.

Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo:
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent. ille actus habena
Curuatis fertur ſpatijs : ſtupet inſcia turba,
Impubisque manus, mirata volubile buxum :
Dant animos plagæ. Tibullus :
Namque agor vt per plana citus ſola verbere turben.

Eraſmus in adag.

De trochi circumactione prouerbialis locutio hæc facta: *Trochi in morem.*

Ariſtophan. in auibus. *Qui luſus in prouerbium abijt.*

Id quod de verſatilibus & inconſtantibus dici ſolitum. Rurſus apud Ariſtophanem & hoc legitur. βέμβικος οὐδὲν διαφέρειν δεῖ: *non oportet quicquam à trocho differre,*

Dictum putant in eum, qui in fuga non tenuerit rectam viam, ſed in orbem fuerit circumactus Bembix autem magno impetu mouetur, ſed in orbem, vt fugiens non effugiat. Simili tropo ſtultorum inconſtantiam notat Sapiens Hebræus: *Præcordia fatui, quaſi trochus (ſeu rota) currit, & quaſi axis verſatilis cogitatus illius.*

Eccl. c. 33.

Apud Plautum interdum dicitur aliquis Trocho aut rota figuli verſatilior:

Plautus in Perſa.

——— citius a foro
Abeunt, quam in curſu rota circumuertitur.

Cap. XIII.

Exercitium in arcubus & ſagittis.

Arcus iaculandi inſtrumentum. *Ouidius* ARcus inſtrumentum eſt e quo iaculantur,

Sill.l.13.

—— ac neruo per nubem impulſa ſagitta
Tranat, & in medium perlabitur vrbis arundo.

Eius inventor. *Polydor. Virg.l.2. c. 11.* Huius inuentorem dicunt *Scythen Iouis filium. Sagittas vt alijs placet, Perſeus Perſei filius primum inuenit.*

Peritiſſimi ſagittarũ qui fuerint. *Ouid.l.3 Triſt. Eleg. 10.* Arcus ab arcendo dici poteſt, eo quod eminus arceat hoſtem, noceat

Orientis populi.

Longeque volante ſagitta
Quos neque Iber, neque tuta ſuis Aurora ſagittis
Suſtinet. ——

Per auroram intelligit Orientales:

Val. Flac lib. 5. Non vero cominus propulſet, quemadmodum enſis, aut haſta, Omnes fere populi Orientales arcu & ſagittis claruerunt *Alex. ab Alex.l. 6.c.22.* *Hi contra ingentes hoſtium copias, calamorum & ſagittarum iactu præcipue valuerunt, quibus plerunque ſolem obumbrant, & ideo ſerenos exoptant dies.*

Scythæ. Quibus annumera Scythas, de quibus Horatius ait *Horatius l. 3. car. od. 8.*

Iam Scythæ laxo meditantur arcu,
Cedere campis

Alex. ab Alex.l. 6.c.22. *Scythis autem adeo ſagittarum ſtudium fuit, vt dextra ac ſiniſtra pariter iaculari, & vice alterna in hoſtes mittere, ſublato diſcrimine callerent.*

Parthi. Parthi etiam huic ſtudio dediti, *Mantuan. in Alphonſo.*

—— Nec Parthica tanto
Agmine per cæli nubem ſe fundit arundo.

Hac ratione Catullus Parthos vocat *Sagitti-*

gittiferos. Erithra habuit incolas peritiſſimos ſagittarum: *Erithræ.*

Sidonius *Fortè ſagittiferas Euan populatus Erythras.*

Cretenſes ſagittis quoque vtebantur, atque *Cretenſes*

Attica Cretæa ſternebat rura ſagitta.

Virgil. in Æneid. Cydon vrbs Cretæ erat, in qua ſagittandi ars colebatur.

—— *Cydoneas anteibant geſa ſagittas.*

Stat. l. 7. Theb. De Gortyna, vrbe Cretæ, Ouidius:

Ouid. l. 7 Meta. *Nec Gortyniaco calamus leuis exit ab arcu.*

Alex. ab alex. l. 6. c. 22. *Magneſij artem ſagittandi habuiſſe traduntur præcipuam; vbi oppidum Mothona, in quo Philippus ſagittæ iactu amiſit oculum.* *Magneſij.*

De Armenia idem traditum; vnde Lucanus:

Lucan. lib. 8. *Armenioſque arcus Scythicis intendite neruis.* *Armenij*

Pſalm. 78. 9. —— *Sic ſoboles Eframi docta ſagittis* *Efraamitæ.*

Figere vel iaculo quamvis diſtantia certo. *Germani*

2. Sam. 1. 47. 18 Et lamentatus eſt Dauid lamentatione hac de Schaule & de Iehonathane filio eius. Quam protulit ad docendum filios Iehudæ tractare arcum: Ecce ſcripta eſt in libro recti.

Tacitus de Germanis, inquit: *Sola in ſagittis ſpes, quas inopia ferri, oſſibus aſperant.*

Tacitus de Germ. *Angli.*

Alex. ab alex. l. 6. c. 22. Anglicana pubes, mirum in modum arcu & ſagittis gaudet; adeo vt ſagittandi conſuetudo, *inſtitutum patrium ſit.*

Iuuenes, ſimul ac rus abeunt, aut montes petunt (quos ſæpe arcu meo ſuum comitatus, dum viuerem in Anglia) dexteram arcu armant, & latus pharetra ornant, vnde

Horatius l. 3. car. od. 20. —— *celereis ſagittas*

Promunt, *Tela per auras. dirigunt.*

Lucan. lib. 7. Atque ſic Iuuenum,

Arcu turba minax [brachijs torquere] *ſagittas*

Gaudet.

Nec non ſæpe viris
Ire libet, Partho torquere Cydonia *cornu*
Spicula. ——

Virgil. in Bucol.

Quod exercitium honeſtiſſimum duco; vtpote cuius laborem, ſtudium ludendi non tantum fallit, ac emollit, ſed & corporis facultates exercet, atque animos in his vitæ fluctibus, ſtudiorumque moleſtijs, remiſſione ac voluptate tanta recreat, vt dein *meliores acrioresque requieti ſurgant.*

Seneca de tranq. c.16.

Verum ita, vt & ludendi *modus hic quoque ſit retinendus, vt ne nimis profundamur, elatique voluptate in aliquam turpitudinem delabamur.*

Cicero l. 1. off.

Cap. XIV.

Hiberna in glacie exercitia.

Talariorum uſus tempore hyemis uſitatus.

Talariæ, quorum hyemis tempore luſus in glacie, ab Hollando-Batauis reperta primum putarem: Etenim Iuuentus ruſtica apud Batauos arte diſcurrendi per glaciem excellit, ad quod ſtudium,

---- pedibus talaria nectit.

Virgil. Æneid. l.4.

Talaria ſunt calceamenta lignea, quorum infimæ partes ferreis lineis muniuntur. Vocantur calopodia ferrata, Hollandis *Schaetſen.*

Hollandicus ſermo.

His perfidum glacie flumen equitatur.

Atque Viri & Iuuenes innuptæque puellæ his indutæ, labuntur per adſtrictas glacie aquas mira dexteritate, & celeritate incredibili, adeo vt tanquam alati Mercurij volare, videantur ſpectatoribus. De promiſcuo hoc iuuenum ac virginum luſu

Florus l.3.c.4.

apud

apud Batauos in glacie I. Lipſij Carmen ad Ianum Douſam V. N. dignum inprimis quod hic adſcribatur, propter elegantiam ſummam & loci opportunitatem.

DOVSA, *quem genitum atque humi cadentem*
Excepere ſinu nouem Sorores,
Formarunt manibus ſuis Lepores.
Ride, quidquid amas, tuum Poetam,
Qui ſpectacula Leida in vrbe, nuper
Cum pigra glacie ſtetiſſet omnis
Et cruſtam ſubitam induiſſet amnis.
Vidit, qualia non ſuperba Roma,
Non ſuis Lacedæmon *in palæſtris,*
Namque illinc ſoleas ſecante ferro
Suppacti iuuenum chorus volabat;
Hinc veſtigia iuncta, ſed minora,
Implexæ manibus premunt puellæ.
Tales credibile eſt, iacente ponto,
Olim Nereidum *fuiſſe luſus.*
O ſpectacula pulchra, & ô beatos
Iſtos delicijs nouis ocellos!
Ite ludicra priſca, abite nugæ,
Mimi, ſchœnobatæ, gelaſiani:
Omnes provocat vnus iſte Circus
Latinos ſalibus ſuis Batavus,
Et Græcos ſalibus ſuis Batauus.

Eſt autem (vt hoc obiter dicam) Batauia aquarum & paludum, fluminumque fæcunda, quæ tempore hyemis quando frigore ingenti compinguntur, incolæ, nauigationem & telluris opera intermittentes, otio vitam deſidem ne tranſigere cogantur, ad glaciem excurrunt, atq; animi recreandi exercendique corporis gratia glaciale æquor iſtis tenuibus ſulcant lignis, quæ, quia ferris ſint munita, ideo χαλκόποδες, ſeu *ferrei calcei*, nominari poſſunt, Italis *Zoccolo di ghiaccia*, atque Hiſpanis: *Patino para corer ſobre la elada.* Flandris *Schauer-dijnen.* *Eorum varia nomina.*

Hadrianus Iunius in Nomenclat.

Saxo-

Saxonibus *Schrijtſchoen*: vox proprijſſima. Extat de his talaribus prouerbialis figura hæc: *Talaria induere*; Pro eo quod eſt, fugam adornare, quaſique velle quopiam auolare. Sic enim ſcribit Cicero: *Nemo eſt iſtorum, qui ocium non timeat: quare talaria induamus.*

Eraſmus in adag. Cicero ad Atti. l. 14.

Sumptum ab Homero, qui Mercurium, auolaturum aliquo, frequenter adornat talaribus:

Homerus.

Prouerbialis allegoria inde tracta.

Αὐτίκ' ἔπειθ' ὑπὸ ποσσὶν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα,
Αμβρόσια, χρύσεια, τά μιν φέρον ἠμὲν ἐφ' ὑγρὴν,
Η' δ' ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν, ἅμα πνοιῇς ἀνέμοιο.

Mox vbi iam pedibus talaria ſubdidit aurea,
Pulchraque, & ambroſiam ſpirantia: quæ ſimul illum
Aera per liquidum; ſimul ampla per æquora vaſtæ
Telluris, venti flatu dominante ferebant.

Quem Homeri locum Virgilius veluti interpretans, ait:

Virgil. l. 4. Æneid.

Et primum inquit, pedibus talaria nectit
Aurea, quæ ſublimem alis, ſiue æquora ſupra,
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.

Itaque talaria induere dicemus eos, qui parant aufugere. Nam hoc ipſum Auolare & Reuolare apud M. Tullium profugere & redire frequens eſt.

Cap. XV.

Studioſorum remiſſionem, & recreationem, verſari circa dulcem Muſicæ artis harmoniam.

Muſicæ uſus, ingenius adoleſcentibus

Veluti Muſica eſt triplex vel vocalis 2. organica, 3. mixta. Ita & Muſicorum tria genera ſunt: nam alij ſunt ἀοιδοὶ ſiue μελῳδοί, cantores ſymphoniaci, qui cantant

aſſa voce, alij ſunt ψάλται; qui pulſant inſtrumenta: alij denique ψαλτεπισταὶ qui melos organicum vocali coniungunt, *In magnum honoris culmen apud veteres Muſica proceſſit.*

Alex. ab alex. l. 2. c. 25.

Atque in recte adminiſtrata repub. pueros Muſicam maiores docuerunt; teſte Ariſtotele, lib. 8. Politic. Hinc & Terentius in Eunucho.

Terentius in Eun.

Fac periculum in litteris, fac in palæſtra, in Muſicis, quæ liberum ſcire æquum eſt adoleſcentem.

Alex. ab alex. l. 2. c. 25.

Platonis quoque inſtitutum erat, vt iuuentus muſica diſciplinis inter primas artes inſtruatur, vt grauiora ſtudia honeſta voluptate lenirent.

1. Cuius ſcientia ipſis honori putatur.

Laudo iſtos Iuuenes, qui hanc addiſcunt, ſi moderate ac tempeſtiue ea vtantur. Eſt autem hujus artis cognitio ac delectatio Iuuenibus honori, interque dotes ingenui pueri annumeranda, ac *quaſi inſigne carbunculi in ornatu incluſum aureo, ac tanquam ſigillum ſmaragdi in apparatu aureo, ſeu in auro fabrefacti poſitum*: ita Muſica eſt in adoleſcente ingenuo.

Eccleſ. c. 40

2. Mulcetque labores.

2. Docet & hæc otium contemnere, animoſque recreare. quomodo Iuuentus labores, quos ingenij memoriæque vexatione & defatigatione ſubeunt, tolerarent, niſi ſubinde hac honeſta delectatione recrearetur! Recte Pythagoras ſuos diſcipulos ad lyræ concentum excitari voluit, *cenſuit animi & mentis perturbationes nulla re magis quam vocum concentu mulceri.*

Alex ab alex. l. 2. c. 25.

3. Affectus malos ſedat.

3. Eiuſque vis ac virtus incredibilis eſt ad affectus animi componendos, ac appeti-

tus

tus in ordinem redigendos. Terpander Leſbius accerſitus à Lacedæmonijs, qui ſeditionibus inter ſe tumultuabantur, *ſuauitate cantus eorum animos adeo deliniuit, vt redirent in amicitiam, & à ſeditione deſiſterent.* *Plutarchus.*

Heliſæus, cum eſſet aduerſus Regem Iſrael animo nonnihil commoto, pſalten ſibi aduocari iuſſit. *Muſica enim delectatio, ſonorum iucunditate ſenſus mouet, & rationem ipſam numerorum & proportionum artificio delinit.* *2. Reg. 3. 15. P. Martyr. in loc. com.*

Dauid etiam pſallendo coram Saule, impetus mali ſpiritus, quo ille vexabatur, frænabat. *Ibidem. 1. Sam. 16.23.*

Muſica ergo, ad hominum animos ira atque furore inflammatos reſtinguendum atque placandum plurimum habet momenti atque ponderis, quia cum anima rationali miram ſympathiam habet, ob rationes & proportiones ex quibus conſtat. Orpheus.

Dictus ob id lenire tygres rapidoſque leones;
Dictus & Amphion, Thebanæ conditor arcis,
Saxa mouere ſono teſtudinis, & prece blanda
Ducere quo vellet. *Horatius de Arte Poetica.*

4. Mores componit, in melius. 4. Ariſtoteles in Politicis adfirmat præterea Muſicam conducere ad mores & animum, facere enthuſiaſticos. Hucque pertinet quod de *Clinia Pythagorico* teſtatum eſt. *qui cum & viuendi ratione & moribus paulo eſſet difficilior atque moróſior, lyram pulſando eos lenire atque mitigare ſtuduit.* *Athen. lib. 14.*

Multum enim Muſica confert ad exercitationem mentiſque acumen, *Ibidem.*

Ac ob eam rem Ariſtoteles cantilenas eleganter vocauit μιμήματα, ὁμοιώματα, καὶ σημεῖα ἠθῶν. *Ariſtot. in polit.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Qua de cauſſa antiquitus Muſicæ fuerunt ſtudioſiſſimi. *Epaminondas, princeps Græciæ, fidibus præclare ceciniſſe dicitur. Socrates iam ſenex inſtitui lyra non erubuit.* *Muſica ſtudium multis acceptũ.*

Stuckius l. antiq. 3. Fabius

Cicero in Tuſc. qu. *Themiſtocles aliquot ante annis, cum in epulis recuſaſſet lyram, habitus eſt indoctior.*

Magnum item illum vatem *Dauidem* intuere, qui muſicæ artis peritiſſimus & amantiſſimus, diuino carmine Dei myſteria cecinit, atque illipſus Eccleſiam hortans vt Deum omnibus modis laudet, inquit:

Buchanan. Pſalm. 150.

Laudate Dominum nabliis,
Lyriſque blande garrulis.
Laudate Dominum tympanis,
Chorique feſti cantibus:
Laudate Dominum fidibus, &
Sonore dulci tibiæ.
Laudate eum tinnitibus
Lætis canori cymbali.

Valeant igitur qui Muſicam tanquam ingenuo indignam, odio proſequuti ſunt. Lapis eſt, non homo, degener & ſpurius, non naturæ filius, qui ſtudium Muſicæ vt probrum obiectat ac reiectat, qualis olim *Æteas Rex Scytharum, qui magis equos hinnientes audire, quam homines canentes optauit.* *Cui olim hoc inviſum.*

Plutarchus

CAP.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

CAP. XVI.

Schola Chriſtianæ Iuuentutis Reformatæ: in qua voluptates honeſtiores datæ, ac commendatæ.

Laudatiſsima exercitia

ADoleſcentes decet, honeſtis voluptatibus trahi, memores iſtius Epigrammatis

Τοῖσι μὲν εὖ πράττουσιν, πᾶς ὁ βίος βραχύς ἐστι: *Lucianus in antholog*
Τοῖς δὲ κακῶς, μία νὺξ ἄπλετος ἐστὶ χρόνος.
Recte agentibus quidem, omnis vita breuis eſt.
Male autem, vna nox infinitum eſt tempus.

Non æquum eſt, vt, relictis honeſtis vitæ Chriſtianæ exercitijs, tempus nugis impendamus; quin potius cogitemus, nos Dei beneficio Chriſtianos factos, atque in hoc vitæ contubernio degere, vt vtilibus ſtudijs noſmet demus, ac (vt monet Apoſtolus,) *Epeſ. 5. 16.* *Tempus redimamus.*

Id quod non eſt νεάζειν, aut *adoleſcenturire*, ſeu nugando atq; otiando tempus quod *Eraſ. in Adag.* reſtat amittere: *ſatis nobis eſſe debet quod antea-* *1. Petr. 4. v. 3.* *cto vitæ tempore, libidinem gentium patrauerimus, quum incederemus in proteruijs, cupidatibus, vinolentijs, comeſſationibus, compotationibus.*

Iam vero ad maiora renati, & luce Euangelij donati, tenemur in memoriam & vſum vitæ reuocare, quæ nos decent. Quocirca Chriſtianam Iuuentutem moneo, vt

Quibus Iuuentus delectari debet.

hanc *Scholam*, in qua honeſtæ artes, hone- *M. Mantua in Polymath. l. 8. c. 2.* ſti ludi, piæque recreationes proponuntur, ingredi ne recuſent. Qui illicitis ac turpibus volnptatibus gaudet, *ſimilis eſt ſcarabeis,*

aut

Chryſoſt. in Homil. *aut ſuibus qui pretioſi vnguenti odore offendun-tur, quique amaricini fragrantiam non ferunt, at ſterquilinio delectantur.*

Qui vero iſta exercitia dulcia appetit quibus & animi reficiuntur & ædificantur, hunc prudentem æſtimo ſibique optime conſulentem; ac ſimilem dico *hinnulo* *Cant. 8. v. 7.* *ceruorum: qui verſatur in montibus aromatum.*

Agedum igitur, mi Iuuenis, conſilio vis vti recto? oſtendam tibi primo generoſam atq; honeſtam aleam, qua olim Athenis docti homines vſi ſunt, vt feſtis ſcilicet diebus in concilio amicorum quiſque de litteris ali- *I. Collatio ſtudiorum.* quid in medium proferat, non ſophiſma lubricum vt illi, ſed ſolidum pro ingenio proferentis ad virtutem aut beatam vitam pertinens, atque vt nos monet D. Apoſto- *2. Corint. 14. 26.* lus: *quoties conuenitis fratres, quiſque veſtrûm canticum habet, doctrinam habet, linguam habet, reuelationem habet, interpretationem habet, omnia ad ædificationem fiant.*

Nec minus ſtudioſa Iuuentus in ſuis cœ- *In qua ingenij exercitatio.* tibus tenetur dona ſua proferre ad alterius ædificationem & inſtructionem, collatione facta ſine inuidia, maius calcar ingenio miniſtrabitur ſtudiumque diſcendi & proficiendi in bonis artibus & ſcientiarum *Petrarc. in Dial.* cognitione excitabitur. *Hoc aleæ genere* (vt ita loquar) *vos pia feſta, vos noctes atque dies inſtruite. Habetis exercitium animi, habetis ludum, quo & ludere iuuet, & luſiſſe non pudeat.*

Quod ſi alia adhuc quæratis exercitia. I. cogitate honeſta vitæ Chriſtianæ officia, quæ Deus a nobis exigit. II. cogitate tot

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

occaſiones quæ indies ad Dei gloriam promouendam dantur. Vtpote exercitium pium & perutile, verbi diuini & ſacroſancti lectio continua. Hinc Apoſtolus: *Sermo Chriſti inhabitet in te copioſe cum omni ſapientia.* Col. 3. 16

11. *Exercitia dein animæ vtiliſſima hæc ſunt,*

2. Sermones honeſtos conferre, & pſalmos pro ſeruilibus cantiunculis canere, ac memoriter ediſcere, exercitium animæ valde vtile eſt, Vnde rurſus D. Paulus monet: *Docete & commonefacite vos mutuo pſalmis, hymnis, & cantionibus ſpiritualibus cum gratia canentes in cordibus veſtris Domino.* Coloſſ. 3. 16.

3. Perdurare in precibus, Chriſtiani muneris quoque pars magna & neceſſaria. quem in finem monemur *exultare Domino in tremore.* Pſalm.

Exultatio autem eſt, *puras manus ad Chriſtum extendere: orando, vt promereri Dominum poſſimus.* Cyprianus in Epiſt.

4. Eſt etiam liberalitatis laudatæ exercitium, egentes alere, & pauperibus è bonis ſuis tribuere vnde viuant. Tenuitates enim aliorum noſtris opibus ſubleuare debemus, ac vt dilecti electique fideles tenemur *largirs cæcis, debilibus, claudis, & deſtitutis.* Lactant. l. 6. c. 11. De vero cultu.

Atque *induentes viſcera miſericordiæ, officij noſtri eſt, iuuare alios:* Coloſſ 3. 12.

Vt enim vitium eſt, opes ſuas effundere in malam partem; ſic in bonam, virtus. Lactant. l. 6. c. 17.

Tu igitur *pecuniam tuam, adſiſtente Chriſto, ſpectantibus Angelis ſuper menſam* (non aleatoriam, ſed) *Dominicam ſparge, patrimonium tuum quod forſitan læuo ſtudio perditurus eras, pauperibus diuide, diuitias tuas Chriſto vincenti* (non colluſori) Cyprian. Ser. De aleæ luſu.

com-

committe. *Seruus enim Domino tuo vocaris, ſtudio deificio obſequere, artem Domini imitare, quæ non perdit, ſed potius acquirit.*

1. Corint. 10. 31. Deinde Dei gloriam ſpecta, & cura, *Siue edas, ſiue quid facias, omnia in gloriã Dei facito.* *Officia Chriſtiana.*

2. Tim. 2 22. Quod vt ſedulo præſtes, *Iuueniles cupiditates fuge: & ſectare iuſtitiam, fidem, charitatem, pacem cum iis qui inuocant Dominum ex puro corde.*

Νεωτερικὴ ἐπιθυμία, ſiue Iuuenile deſiderium, plurima, tum & grauiſſima, in ſe alit vitiorum monſtra; cui ſi reſiſtas, & hæc ſuſtuleris. *Potius ex iſtis, fili mi, admonitus eſto:* *Iuuenili enim cupiditati reſiſtendum.*

Eccl. 12. v. 11. *Faciendi libros multos nullus eſt finis, & lectio multorum fatigationi eſt carni.*

Eccl. 12. v. 13. *Summa rei eſt, his omnibus auditis: Deum ipſum reuerere, & præcepta eius obſerua: quia hoc eſt totum hominis.*

V. 14. *Nam omne opus Dei ipſe adducet in iudicium cum omni re occulta, ſiue bonum, ſiue malum.*

CAP. XVII.

Finis Operis: in quo generalis admonitio ad Iuuentutem.

1. Ioh. 2. 13. HÆc *vobis Adoleſcentes ſcripſi, quoniam Malum illum vincere* debetis. *Adoleſcentia inſidiatur Satan.*

Malus ille, Diabolus eſt;

Hier. Vida lib. 4.

— Rex Erebi, generis fœdiſſimus hoſtis
Humani, veſtras qui recto auertere mentes
Nititur. —

August. Soliloq. c. 16. Is, ætatis veſtræ facilitatem captans, *omnibus modis, inſtat, die ac nocte, fraudibus & artibus, nunc palam, nunc occulte ſagittas venenatas contra vos dirigens, vt interficiat animas veſtras,*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Ad mortem eaſque vocans per delicias ac voluptates. (*Lactant. l.6.c.22. De vero cultu.*)

2. *Caro & hoſtis.*

Accedit *Caro proditor Iudas quæ eſt, inimicus familiaris habitans non procul ſed prope, non exterius ſed interius.* (*Innocent. De vtil. cond. hum. l.2. c. 22.*)

3. *Mundus aduerſarius quoque.*

Huic & addito tertium, ac non minus periculoſum hoſtem, ſcilicet *Mundum, qui arridet vt ſæuiat, blanditur vt fallat, illicit vt occidat, extollit vt deprimat.* (*Cyprian. in Epiſt. ad Donatum.*)

Eccos animarum veſtrarum infenſiſſimos hoſtes,

> *Vt iugulent animas ſurgunt* [hi] *nocte latrones.*
> *Vt te ipſum ſerues, non expergiſceris?* ——

(*Horatius l.1. Epiſt. 2. ad Loll.*)

Mi fili, lecto peccatorum neglecto, blandoque voluptatum ſomno amoto, expergiſcere ad optima quæque virtutum exercitia. Præſcripſi meliora vt arripias, & peiora relinquas: *notum feci conſilium optimum, vt ſapias amplius, & augerem diſciplinam tuam.* (*Prouerb. c.9.9.*)

Antidota contra lubricæ adoleſcentiæ σφάλματα ubertim prompſi, *auditu ſuauia, intellectu facilia, ſuſceptu honeſta.* (*Lactant.*)

Iuuenum verò eſt, conſilia optima ſequi.

Repete ſerio & ruminare apud te ſæpius, vt his adiutus tanto facilius vincas ætatis tuæ impetus petulantes, *qui nunquam fugantur niſi cum fugiuntur, nunquam mactantur niſi cum macerantur, quantoque magis te occupatum ſeriis rebus inuenient, tanto minus occupabant.* (*Innoc. de vtil. cond. hum. l.2. c. 22.*)

Lucerna præceptum eſt, & doctrina lux, viaque vitæ correctiones erudientes. (*Prouerb. 6.23.*)

Quas cum hoc libro abunde ſuppeditauerim, his igitur ad turbidos & voluptatibus turgidos animi motus regendos, vtere libenter, hiſque (quæſo) tu

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

---- animum rege, qui, niſi paret,
Horatius l. 1. Ep. *Imperat: hunc frena, hunc tu compeſce catena.*
Hæc, inquam, *ſcripſi, Adoleſcentes: Ne diliga-* Diſcipl:na eſt virtutis magiſtra.
1. Ioh. 2. 14. *tis mundum, neq; ea quæ in mundo ſunt. Si quis*
V. 15. *diligit mundum, non eſt charitas Patris in eo.*
V. 16. *Quoniam quicquid eſt in mundo, cupiditas*
carnis & libido oculorum & faſtus vitæ, non
eſt ex Patre, ſed ex mundo eſt.
V. 17. *Porro mundus præterit, & cupiditas ipſius.*
Qui vero præſtat voluntatem Dei, manet in
æternum.

LIBRI TERTII ET VLTIMI
FINIS.

Τῷ θεῷ χάριτες καὶ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας
τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Addenda ad Cap. III. lib. II.

Ex Statutis Regni Poloniæ.

Rex Kazimirus II. Magnus Viſliciæ Dux, &c. Anno Domini MCCCLXVIII.

De tollendo noxio taxillorum ludo. &: *Quod parentes filiorum contractibus, circa aleam, aut cum Iudæis factis, non obligantur.*

Regis Caſimiri Conſtitutiones De aleatoribus, An. 1368. Extant in STATVTIS *Regni Poloniæ in ordinem Alphabeti digeſtis, à Ioan. Herburto de Fulſtyn, nuperæ Editionis 1620. pag. 272 & 273. Titulo,* LVDVS TAXILLORVM.

VT noxius ludus taxillorum abijciatur (per quem ſæpius iuſti patres, propter filiorum exceſſum, de bonis ſuis pelluntur, & abſque ipſorum commeritis, ad nimiã deducuntur paupertatem) STATVIMVS: Vt ſi filius quiſpiam, vtriſque parentibus viuis, & ſanis, ludo amiſerit aliquam pecuniæ quantitatem: prædicti ludentis parentes, non tenebuntur ipſi victori, pro ſuis filijs, vel filio, ad pecuniæ perluſæ ſatisfactionem. Idemque dicimus de Iudæis: Si mutuarent pecuniam tali filio, ſuperſtitibus dicti filij parentibus, & ſanis: quod videlicet eius parentes non teneantur de mutuo: nec aliquo modo compelli debeant, nec poſſunt. Sic etiam dicimus de omni contractu inito cum filio-familias: quod nec valet; cum ſit in paterna poteſtate conſtitutus: (iuuetur q; Senatusconſulto Macedoniano) propter quod non habet alicuius rei dominium, vel aliquam poſſeſſionis traditionem.

Fol. 25.

Eadem Lex repetitur in Titulo IVDÆI.

Neque

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Neque luſor, neque fideiuſſor eius obligantur.

Ibidem. Ad præcludendam Luſoribus taxillorum malitiæ ſubtilitatem : qui conſueuerunt cum inebrietatis, aut ad iracundiam prouocatis & deductis ; nouam Taxillorum ludi-formam adinuenientes, ſuper credito, aut obligandis rebus, etiam & impignorandis quibuſuis pecunijs, equis, bonis & hæreditatibus ludere : eoſque ſibi debitores taliter facere : ſpoliare bonis, & malitioſe amouere : qui tandem ſic ludis exuti, & ad inopiam deducti, vt-plurimum ad vitia deteriora labuntur : propter quæ vltio Iudicialis, iuxta ipſorum commerita, à Nobis conſueuit in talibus exerceri : Quare ob hoc malum euitandum (quod præſertim noſtri Nobiles, rebus abundantes, ſtrenuitati dediti pro defenſione Regni fortius peruigilent) Decernimus : Quod deinceps nullus terrigena noſter, cum alienigena, cuiuſcunque ſtatus aut conditionis exiſtat, in Regno noſtro ludat taxillos, ad præſtam, aut creditum, ſeu credentiam : ſed tantummodo pro pecunia parata. Quod ſi quiſquam contra hoc Statutum venerit temerarie : ipſo Iure non valeat creditum : nec ad aliquam ſolutionem, ſeu ſatisfactionem victus victori tenebitur : nec fideiuſſor datus, ab ipſo vincente poterit pro debito conueniri. Si quis vero contrauenienſ Statuto, proque pecunia ſic credita acriter monuerit ſuum debitorem cum verbis turpibus, vel eius fideiuſſorem : quotieſcun-

Qui pro rebus ludo taxillorum amiſsis fideiubet, ad ſolutionem adigi non poteſt.

que

Pœna Piatnadzieſta.

que maledixerit, & improperauerit, pro debito prælibato; toties illi, pro ſua verecundia pœnam *Piatnadzieſta* ſoluet: & noſtro Iudicio nihilominus, aliam ſimilem pœnam, pro inobedientia aſſignabit.

Si filius ludit, ac perdit aliquid: &, de honeſtis ludendi cauſis.

Filius non emancipatus ſi ludendo quippiã amittit, pater ad ſolutionem non tenetur. Qui fideiubet pro filio non emancipato, aliquid ludo perdente, ad ſatisfactionem minime cogendus.

Filius nondum emancipatus, in paterna conſtitutus poteſtate, nec a fratribus diuiſus vel ſeparatus, ſi globiſando, vel teſſeriſando, aut quemlibet aliũ ludũ damnoſum ludendo, aut alia exercendo, aliquid perdiderit: talia omnia & ſingula, per ipſum deperdita, Volumus & Decernimus: quod in ipſius partem, ſeu ſortem computentur. Nihilominus tamen Decernentes: quod ſiue in Taxillis, aut Schachis, vel quibuſcunque alijs ludis lucroſis, ipſis ludentibus pro pecunijs, equos, aut alias res lucratas, ſeu in huiuſmodi ludis acquiſitas, mutuos fideiuſſores interpoſuerit: monendi, requirendi, petendi, ſeu vendicandi (non obſtante qualibet fideiuſſoria cautione, ſeu obligatione) penitus nullum Ius ex prædictis ludis ſit acquiſitum: Sed duntaxat quoſlibet ludos habere Concedimus, & Volumus, gratia temporis deducendi, & cauſa ſolatij & exercitij habendi. *Fol. 28.*

LVGDVNI BATAVORVM,

Typis Elzevirianis.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19

2

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
364 E 19